

KULTÚRÁK KERESZTÚTJÁN

SÁRKÖZI ILDIKÓ GYÖNGYVÉR

A mártírium homályából

Sibe ősök és hősök a kínai nemzetépítés oltárán

L'Harmattan

Ez a mű a Creative Commons Nevezd meg! - Ne add el! - Így add tovább! 4.0 Nemzetközi Licenc feltételeinek megfelelően felhasználható.

<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>

 CC BY-NC-SA 4.0

A mártírium homályából. Sibe ősök és hősök a kínai nemzetépítés oltárán

From the Mists of Martyrdom. Sibe ancestors and heroes on the altar of nation-building

Sárközi Ildikó Gyöngyvér

<https://orcid.org/0009-0000-3645-7596>

Kulturális antropológia / Cultural anthropology (12862)

Kína, Xinjiang, Mandzsúria, sibe, nemzetépítés

China, Xinjiang, Manchuria, Sibe, nation-building

DOI: <https://doi.org/10.56037/978-963-414-395-6>

 Open Access

<https://openaccess.hu/>

Sárközi Ildikó Gyöngyvér

A MÁRTÍRIUM HOMÁLYÁBÓL

Sibe ősök és hősök
a kínai nemzetépítés oltárán

KULTÚRÁK KERESZTÚTJÁN 24.

Az MTA BTK Néprajztudományi Intézet,
a PTE Néprajz – Kulturális Antropológia Tanszék
és a L/Harmattan Kiadó közös sorozata

Sorozatszerkesztő:

Vargyas Gábor

- Sárközi Ildikó Gyöngyvér

A mártírium homályából

*Sibe ősök és hősök
a kínai nemzetépítés oltárán*

MTA BTK Néprajztudományi Intézet
PTE Néprajz – Kulturális Antropológia Tanszék
L'Harmattan

A kötet megjelenését a Nemzeti Kulturális Alap támogatta.

© Sárközi Ildikó Gyöngyvér, 2018
© PTE Néprajz – Kulturális Antropológia Tanszék, 2018
© MTA BTK Néprajztudományi Intézet, 2018
© L'Harmattan Kiadó, 2018

ISBN 978-963-414-395-6

ISSN 1586-1953

A kiadásért felel a L'Harmattan Kiadó igazgatója.

A kiadó kötetei megrendelhetők, illetve kedvezménnyel megvásárolhatók:

L'Harmattan Könyvesbolt

1053 Budapest, Kossuth L. u. 14–16.

Tel.: 267-5979

www.harmattan.hu • webshop.harmattan.hu

L'Harmattan France

5-7 rue de l'École Polytechnique

75005 Paris

T.: 33.1.40.46.79.20

Email: diffusion.harmattan@wanadoo.fr

L'Harmattan Italia SLR

Via Degli Artisti 15

10124 TORINO

Tél: (39) 011 817 13 88 / (39) 348 39 89 198

Email: harmattan.italia@agora.it

Olvasószerkesztő: Tiszóczy Tamás

A borítóterv Gembela Zsolt munkája.

Borítófotó: Úton a temetőbe, Xinjiang, Chabucha'er. Sárközi Ildikó Gyöngyvér felvétele, 2012.

Tördelte: Csernák Krisztina

Nyomdai kivitelezés: Robinco Kft.

Felelős vezető: Kecskeméthy Péter

Andreának

• TARTALOM

ELŐSZÓ	13	
KÖSZÖNETNYILVÁNÍTÁS	21	
BEVEZETÉS	25	
Sibének lenni	30	
A fordulat	39	
A látószög	47	
Módszerek, témakörök és források	50	
I. NEMZETEN INNEN, NEMZETSÉGEN TÚL:		
A SIBE ETNIKUS NACIONALIZMUS MEGHATÁROZÓI	63	
1. Az emlékezet uralása	75	
1.1. Az ősök hagyatéka	76	
1.1.1. A felejtés hatalma	77	
1.1.2. ősök a temetőben	81	
1.1.3. ősök az emlékezetben	88	
1.2. Az emlékezet a nemzeti egységhez vezető út útvesztőjében	92	
2. Az identitás alakítása.	94	
2.1. A nemzeti egységhez vezető út ideája	95	
2.1.1. A „négy identitás”	98	
2.2. Egymásba fűződő „valóságok”	101	
II. TEMPLOM TEMPLOMNAK ÁRNYÉKA: A TAIPING TEMPLOM ROMJAIBÓL FORMÁLÓDÓ SIBE ŐSÖK TEMPLOMA		109
1. A templom sztéléje, avagy a kőbe vésett múlt életre keltése	114	
1.1. A templom „felfedezése” és a sibe tudáselit kapcsolatrendszerének kiépítése	115	
1.2. A kőbe vésett múlt	122	
1.2.1. A sztélé és mandzsu nyelvű feliratának fordítása	123	
1.2.2. A mandzsu nyelvű szöveg történelmi kontextusa	127	
1.2.3. A kőbe vésett múlt életre kel.	130	
2. A templom táblája, avagy a fába metszett múlt jövőt formáló ereje	131	
2.1. A sibe történettudományi kutatások megalapozása	132	
2.2. A Sibe Ősök Temploma	133	
2.2.1. A fatábla felfedezése és kínai nyelvű feliratának fordítása.	134	
2.2.2. A Sibe Ősök Templomának megkonstruálása	136	
2.2.3. Lépés a Nagy Nyugatra Telepítés emlékhelyének megteremtése felé	139	

III. „NINCSEN NEMZET TÖRTÉNELEM NÉLKÜL, NINCSEN CSALÁD CSALÁDFA NÉLKÜL”: HAN QIKUN „CSALÁDFA-EGYESÍTŐ” TÖRTÉNETE ÉS A SIBE ETNIKUS NACIONALIZMUS SZEMÉLYES EMLÉKEZÉSBN REJLŐ EREJE	143
1. A Hashūri családfák és a nemzetségek Nagy Nyugatra Telepítésről őrzött emlékezete	148
1.1. A Nagy Nyugatra Telepítés a történeti források tükrében.	150
1.2. A Hashūri családfák jelentősége.	153
1.2.1. A mandzsu nyelvű családfa 1872-ből	154
1.2.2. A kínai nyelvű családfa 1913-ból	158
2. A Hashūri nemzetség „családfa-egyesítő” története mint a sibe etnikus nacionalizmus személyes emlékezésben rejló érzelmi alapja	161
2.1. A Hashūri nemzetség egyesített családfája 1987-ből	163
2.2. A Hashūri nemzetség története és a sibe nemzetiség emlékezete.	166
IV. METAMORFÓZIS A PATRIOTIZMUS JEGYÉBEN: A NYUGATRA TELEPÍTÉS ÜNNEPE ÉS A SIBÉK POLITIKAI MÁRTÍRIUMA	169
1. A Nyugatra Telepítés Ünnepének „kitalált” hagyománya	173
1.1. A sibe etnikus nacionalizmus „hazaszerető” fordulata	174
1.1.1. A „hazaszerető múlt” mint a sibe etnikus nacionalista törekvések legitimálásának kulcsa	177
1.1.2. A mártírium tanúságtétel szent helye és ünnepe	183
2. A nép ünnepel, az oroszlán álmodik?	197
2.1. Az oroszlán álma	198
2.2. Ünnepen innen és túl.	201
2.2.1. Ősök és hősök a nemzetépítés oltárán	204
BEFEJEZÉS	215
Források és interpretációk.	218
Összegzés	223
UTÓSZÓ	229
MELLÉKLET	231
1. sz. melléklet: Az idegen szavak átírásáról és kiejtéséről	233
2. sz. melléklet: Időrendi áttekintés az első császári dinasztiától napjainkig.	236
3. sz. melléklet: Az idézett források melléklete.	240
4. sz. melléklet: A sibe identitás alakulásának mérföldkövei.	255
5. sz. melléklet: A Mandzsu Birodalom császárainak listája	258
6. sz. melléklet: Az Ötödik falu temetőinek temetőkertjei	260
7. sz. melléklet: A Hūsihari nemzetség temetőkertje	264
8. sz. melléklet: Feljegyzések a Hashihuli nemzetség rokonságának tízezer lit átívelő felkutatásáról	269
9. sz. melléklet: A sibe nemzetségnevek listája.	279

BIBLIOGRÁFIA	283
ILLUSZTRÁCIÓK LISTÁJA	301
I. Térképek	301
II. Fotók.	301
MUTATÓK (KÍNAI ÉS MANDZSU/SIBE NYELVŰ SZÓSZEDETTEL).	305
I. Névmutató	305
II. Tárgymutató.	309
III. Földrajzi nevek mutatója	317
IV. A kötetben szereplő műcímek (könyvek, előadások stb.) mutatója	319

Az emlékezetbe zártak közül jöttem
A szépek közül
A rútak közül
Hogy lábam érintse nem létező valóságom útját
Amely kivezet börtönömből
Az emlékezetbe zártak közül jöttem
Az igazak közül
A hamisak közül
Hogy ledobott szárnyaimból kibontakozva
Legyek

(Sárközi Andrea Bernadett: *Szárnyak*)

Emlékszem jól: elnyújtott léptekkel haladtam felfelé a kiserdőt átszelő lépcsősoron, ami a domboldal tetején álló könyvtár épületének oldalsó falához vezet. Ott balra fordultam, a könyvtár főkapujának irányába, amin belépve újabb lépcsősorok után értem fel a negyedik emeleti függőfolyosóra. Itt sorakoznak a Daliani Nemzetiségi Intézet Északkeleti Nemzeti Kisebbségek Történeti és Kulturális Kutatóközpont irodái.¹ Bal kezemben két vaskos kötettel és egy papírpoharas, automatából vásárolt kávéval egyensúlyozva kinyitottam a kölcsönkapott iroda ajtaját, és letelepedtem a kis asztalhoz, ami az ablak mellett állt. A kávé jobbra tettem, a könyveket, amelyeket magammal hoztam, balra, középre pedig az üres papírlapok kerültek. Hátradőltem a megkopott kanapén, és a könyvek súlya alatt megfáradt kezemet dörzsölgettem. Írnom kellett volna, bemutatni a magammal hozott kötetek jelentőségét, de nem tudtam, hogyan kezdjem el. Közel kétezer oldalnak súlya van, akárhogy is vesszük. Találomra felütöttem hát az első kötetet, és miközben a megfelelő szavakat kerestem, hogy papírra vethessem őket, lassanként megfogalmazódtak bennem azok a gondolatok, amelyek mára kutatásaim vezérfonalává lettek.

A könyv, amit akkor, a daliani intézetben a kezemben tartottam, *A kínai sibe emberek* címen jelent meg a Liaoningi Nemzetiségi Kiadó gondozásában, 2010-ben (Na – Han 2010) – éppen abban az évben, amikor először indultam útnak a Kínai Népköztársaságba, hogy kutatásokat végezzek az ott élő sibék körében. Néha elgondolkodom azon, hogy ha ez a kétkötetes tanulmánygyűjtemény még kutatóutam megkezdése előtt akad a kezem ügyébe, vajon hogyan alakul a sibékről alkotott képem és nyomában a megtervezett utam. Hiszen e kötetek mintegy foglalatát adják a sibék történelméről és kultúrájáról írt, az énképüket mindmáig meghatározó valamennyi munkának, továbbá az etnikus nacionalista törekvéseikben fontos szerepet játszó személyek visszaemlékezéseinek – több mint 1600 oldalon.

A kötetek főszerkesztői, Na Qiming és Han Qikun, akik maguk is a sibe etnikus nacionalista törekvések kiemelkedő jelentőségű szereplői, e visszaemlékezések sorát egészen az 1950-es évekig vezetik vissza: abba az időbe,

¹ A munkámban közölt idegen szavak átírásáról és kiejtéséről, továbbá a kínai, illetve mandzsu/sibe nyelvű személy-, nép-, földrajzi és intézménynevek eredeti írásrendszer szerinti változatának megadásáról lásd a munkámhoz csatolt 1. sz. mellékletet.

amikor a Párt meghirdette országos programját a Kína határain belül élő nemzeti kisebbségek társadalmának és történelmének vizsgálatára, a sibeekre irányuló kutatásokat sibe kutatók kezébe adva. Kínán belül, a sibe etnikus nacionalista törekvések tekintetében, mind a mai napig az e program keretében meginduló kutatások számítanak mérvadónak.

Am kutatásaim megkezdésekor sem a fenti kötetek, sem a benne összefoglalt kutatási eredmények nem voltak hozzáférhetőek számomra, így csak arra a szakirodalomra támaszkodhattam, amit Magyarországról sikerült felkutatnom és elérnem. A kép azonban, amit a sibeekről ezek alapján alkothattam, meglehetősen egyoldalúnak bizonyult. Ennek legfőbb okát azokban a sajátságos földrajzi, demográfiai, nyelvészeti és kulturális jellemzőkben látom, amelyek az eredetileg Mandzsúria vidékén élő sibeiket mára két, egymástól területileg is elkülönült nagy csoportra osztják.

1. sz. térkép. A Kínai Népköztársaság tartományi térképe. A sibeek két nagy csoportja által legsűrűbben lakott tartományok: Heilongjiang, Jilin és Liaoning tartományok Kína északkeleti vidékén (északról dél felé haladva), valamint Kína legnyugatibb tartománya, a Xinjiang Ujgur Autonóm Terület. Készítette: Horváth Zsolt, 2017

E két nagy csoport egyike mind a mai napig Mandzsúriában, azon belül is Kína három északkeleti tartományában – Heilongjiang, Jilin és Liaoning tartományokban – él elsórtan. Másik nagy csoportjuk közösségei – az 1764-ben,

az egykori mandzsu Qing-dinasztia (1644–1911)² északnyugati határvégeire átvezényelt katonák leszármazottai – a mai Xinjiang Ujgur Autonóm Terület vidékén élnek (lásd 1. sz. térkép). Az ő csoportjaik lélekszámra hiába képezik töredékét az északkeleten maradtaknak, ez utóbbiakkal szemben mind a mai napig megőrizték mandzsu/sibe nyelvüket és írásrendszerüket, valamint szokásaik jelentős részét (lásd 1–2. sz. fotók).

1–2. sz. fotók. Chabucha'eri sibe férfi és asszony hagyományos viseletben az 1980-as években.

Reprodukció a fotós, An Su magántulajdonában lévő fotókról

A fenti okok következtében a sibékre irányuló – és számomra hozzáférhető – munkák szinte kivétel nélkül a sibék áttelepített csoportjairól tudósítottak, figyelmen kívül hagyva az északkeleten maradt csoportokat. Mintha a társadalmi jelen megértéséhez csak az lenne a fontos, ami *volt*, és ami belőle *megmaradt*. Célkitűzésem így szinte magától adódott: ha tudni szeretném, hogy az egymástól elszakított sibék csoportjai *hogyan* is élnek valójában, akkor minél több általuk lakott területet be kell járnom, egyúttal kiválasztva azokat a közösségeket, ahol majd folytatni tervezem kutatásaimat.

Az előkészületeket már 2009-ben megkezdtem, azt követően, hogy felvételt nyertem a Pécsi Tudományegyetem Interdiszciplináris Doktori Iskola Néprajz- és Kulturális Antropológia Tudományok Programjába. Majd a rá következő évben a doktori program intézményes háttérével pályáztam meg a Magyar Állami Eötvös Ösztöndíjat. Ennek elnyerése révén lehetőséget kaptam arra, hogy 2010 júliusa és novembere között öt hónapot töltssek el a Kínai Népköztársaságban, és mandzsu nyelvet tanuljak a Központi Nemzetiségi

² Kína császári dinasztiáinak áttekintését a munkám 2. sz. mellékletében közölt időrendi táblázat segíti.

Egyetem Nemzeti Kisebbségek Régi Nyomtatványainak Kutatóintézetében. Innen, a pekingi Központi Nemzetiségi Egyetem vezetőségének beleegyezésével indultam útnak, hogy felkeressek számos, sibe lakta területet.

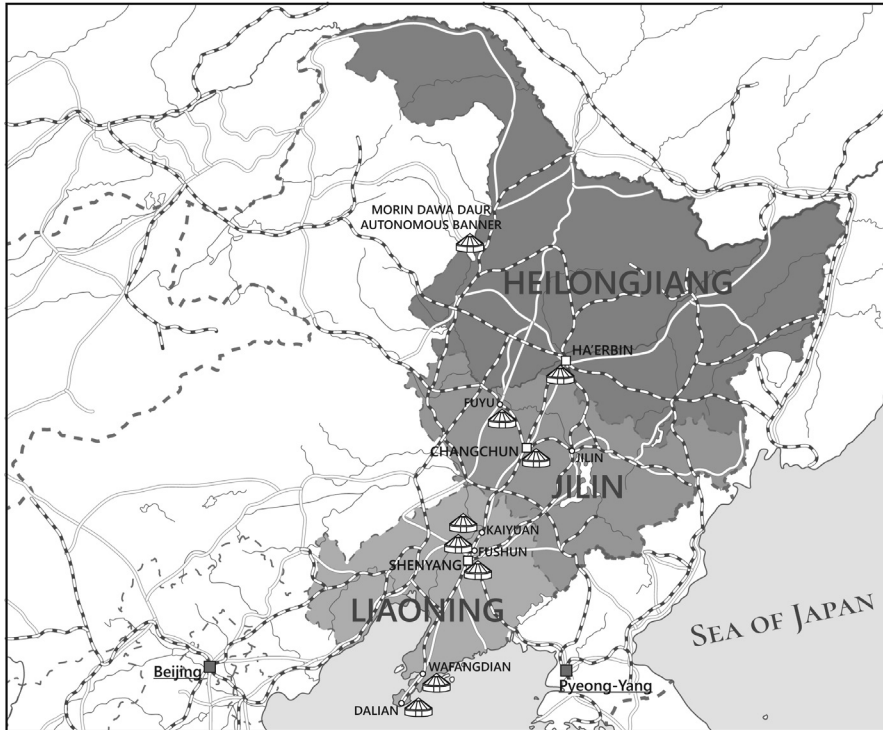
Ekkor, 2010 júliusa és novembere között, a *feltérképező jellegű* terepmunkám során négy északi/északkeleti tartományt jártam be: a Belső-Mongol Autonóm Terület Morin Davá Daur Nemzetiségi Autonóm Zászlót; Heilongjiang tartomány Ha'erbin városát és vonzaskörzetét; Jilin tartomány Fuyu járását és Changchun városát, illetve azok vonzaskörzetét; valamint Liaoning tartomány Shenyang városát és annak vonzaskörzetét. Északnyugaton a Xinjiang Ujgur Autonóm Területen belül található Chabucha'er Sibe Autonóm Járásban végeztem tájékozódó kutatásokat.

E terepmunka során több ezer kilométert utaztam vonaton, de sosem éreztem fáradtságot: egyrészt, mert az út során távoli tájakra vágyó gyermekkori álmom valósult meg; másrészt, mert minden egyes lépéssel teljesebb képet alkothattam arról, amit kerestem. A kapott válaszok pedig mind újabb és újabb kérdésekhez vezettek, és engem egyre inkább az érdekelt, hogy választ találjak a sibe etnikus nacionalista törekvések *mikéntjére* – arra, hogy *kik* és *hogyan* irányítják azt. Ennek megfelelően, előzetes terepmunkám végeztével, felmerült egy hosszú időtartamú, *több helyszíni* terepmunka megvalósításának igénye.

A kapcsolatrendszer, amire egy ilyen jellegű terepmunka lefolytatásához szükségem volt, már a rendelkezésemre állt: mind az öt tartományon belül, ahol jártam, sikerült jó kapcsolatot kiépítenem azon politikai vezetőkkel és értelmiségiekkel, akiknek segítsége nélkülözhetetlen volt a terepmunkám megvalósulásához. Addigra ugyancsak megkaptam a Xinjiaangi Tanárképző Egyetem Történeti és Etnológiai Intézet Szociál- és Kulturális Antropológia Kutatóintézetének meghívólevelét, ami – az adott intézmény „társkutatói” státusába kerülve – az első lépés volt a politikailag szigorúan felügyelt Chabucha'er Sibe Autonóm Járásban folytatni kívánt kutatómunkám engedélyeztetéséhez. Az egyetlen, de korántsem elhanyagolható problémát az anyagi támogatás megoldása jelentette, aminek elnyerését konzulensemnek köszönhetem: az ő közbenjárásával, Óry Csaba államtitkár úr személyes támogatásával térhettem vissza 2011 novemberében Kínába, a Xinjiang Ujgur Autonóm Terület székhelyére, Ürümcsi városába. Onnan, a szükséges politikai engedélyek kiállítása után, 2012 januárjában utaztam a Chabucha'er Sibe Autonóm Járásba, hogy ott, falun, egy sibe földműves család házába kötözve megkezdhessem résztvevő megfigyelésen alapuló, hosszú időtartamú terepmunkámat. Mint Kínán kívülről érkezett kutató, elsőként – és máig egyetlenként – jutottam hozzá ehhez a lehetőséghez, egy olyan időszakban, amikor a Chabucha'er Sibe Autonóm Járáson belül nemcsak a magánházak, hanem a szállodák is kötelezően zárva tartották kapuikat a külföldiek előtt.

Innen, ismét konzulensem közbenjárására, Richard de Unger úr nagylelkű támogatásának köszönhetően, 2012 májusában utaztam át Kína északkeleti

vidékére. Így második, hosszú időtartamú, *több helyszínű* terepmunkám során, 2011 novembere és 2013 januárja között a korábban már felkeresett sibe csoportokon túl eljutottam még Liaoning tartomány Dalian, Kaiyuan, Fushun és Wafangdian városaiba, illetve azok vonzáskörzetének sibe csoportjaihoz (lásd 2–3. sz. térképek).

2. sz. térkép. A mandzsúriai terepmunka helyszínei: a Morin Davá Daur Nemzetiségi Autonóm Zászló, Ha'erbin város, Fuyu járás, Changchun város, Kaiyuan város, Fushun város, Shenyang város, Wafangdian város és Dalian város. Készítette: Horváth Zsolt, 2017

Az északkeleti Liaoning tartományban a már fentebb említett Daliani Nemzetiségi Intézet Északkeleti Nemzeti Kisebbségek Történelmi és Kulturális Kutatóközpont társkutatójaként folytattam kutatómunkámat. Itt, ebben az intézményben, 2012 nyarán nyílt először lehetőségem arra, hogy átlapozzam a fentebb már emlegetett köteteket.

Ahogy áttekintettem a kötetek belső címlapjai mögött felsorakoztatott fotókat és a hosszas tartalomjegyzéket, képek és fejezetek tárultak fel előttem a sibék homályba vesző múltjáról és a múltat a jelenhez fűző szent helyekről, ősi istenségekről és „rejtező” sámánokról, új formát öltő szokásokról és életre hívott ünnepélyekről. Mindarról, amire a kötetek írói és szerkesztői

3. sz. térkép. A terepmunka helyszínei a Xinjiang Ujgur Autonóm Területen: a Chabucha'er Sibe Autonóm Járás és Ürümcsi város. Készítette: Horváth Zsolt, 2017

emlékezni és emlékeztetni akartak. Engem pedig az érzés, hogy az eddig megtett utamat látom viszont nyomtatott formában, hirtelenjében kétségek sokaságával töltött el: leginkább attól való félelmemben, hogy a sibe etnikus nacionalizmusra vonatkozó kérdéseim egyetlen könyvből bárki számára megválaszolhatóvá válnak.

Néztem hát a két vaskos kötetet, pörgettem lapjaikat, és eltűnődtem a borítón megjelenített katonák során, akik maguk mögött hagyták népes rokonságukat, hogy közvetlen hozzátartozóikkal együtt a Mandzsu Birodalom nyugati határvidékén telepedjenek le, engedelmessé válva a császári parancsnak. Milyen ironikus – gondoltam magamban akkor, továbbra is a borítót nézegetve –, hogy ami egykor elválasztotta egymástól a sibe *nemzetiségeket*, az mára a sibe *nemzetiség* egységének zálogává lett. Mert azóta, hogy 1764-ben az áttelepítésre kijelölt családok útra keltek, éppen 250 év telt el, és ez az esemény, amit ma a *Nagy Nyugatra Telepítésnek* neveznek, mára a sibe etnikus nacionalista törekvések legfőbb mozgatórugójává lett. A Nagy Nyugatra Telepítés eszméje ugyanis az, ami közvetlen vagy közvetett módon a sibék etnikus nacionalista törekvéseinek legfőbb forrásaként és kiinduló-

pontjaként jelölhető meg. Ennek felismerésével tettem le a köteteket, és a még hátralévő kutatóidőmet, ami 2013 januárjában egy akkor utolsóként hitt látogatással zárult a Chabucha'er Sibe Autonóm Járásban, a Nagy Nyugatra Telepítés eszméjének jelentőségét alátámasztó adatok gyűjtésének szenteltem.

A sors azonban úgy hozta, hogy hazatértem után mindössze négy hónappal, 2013 májusában újabb 14 hónapra visszatérhettem a sibeik körébe: a Campus Hungary Program által meghirdetett szakmai gyakorlat és féléves részképzés/kutatómunka keretében előbb a Chabucha'er Sibe Autonóm Járási Kulturális Központ munkatársaként, majd az Ili Tanárképző Főiskola Kínai Sibe Nyelvi és Kulturális Kutatóközpont társkutatójaként dolgozhattam.

Az újabb út újabb lehetőségeket jelentett számomra. Egyrészt, tovább árnyalhattam a sibe etnikus nacionalizmusról már korábban kialakított elképzeléseimet, egyszersmind megrajzolva a sibe etnikus nacionalista törekvések történelmi ívét. Másrészt, a vonatkozó idegen nyelvű, zömében klasszikus és modern kínai, mandzsu és sibe, valamint angol nyelvű források és szakirodalom feldolgozása után, megkezdhettem munkám megírását – beleértve ezeket a sorokat is, amelyeket most papírra vetek.

Munkám, amelyet az olvasó a kezében tart, végül is közel hét esztendő kutatómunkájának eredményeként született meg. Ebből a hét esztendőből összesen öt évet töltöttem el a sibeik etnikus nacionalista törekvéseinek vizsgálatával, beleértve ebbe azt a harminchárom hónapot, amelyet a sibeik egymástól elszakított két nagy csoportja körében töltöttem. És csak most, hogy visszatekintek ezekre az időkre, gondolkodom bele abba, hogy sokszor mennyire nehéznek is éreztem az idáig vezető utat. Mégsem változtatnék semmin, akkor sem, ha lehetne. Azt azonban csak remélhetem: azok is megértik ezt, akik olyan sok mindenről lemondtak azért, hogy ezen az úton végigmehessenek. Így nem marad más hátra számomra, mint hogy köszönetet mondjak nekik és mindazoknak, akik a tőlük telhető módon segítettek engem.

• KÖSZÖNETNYILVÁNÍTÁS

Mindenekelőtt konzulensemnek, Vargyas Gábornak tartozom köszönettel – felsorolni is nehéz, olyan sok mindenért. Legelőször is, mert amikor 2009 tavaszán kopogtattam az MTA Néprajztudományi Intézetében található irodájának ajtaján, hogy felvételemet kérjem a Pécsi Tudományegyetem Interdiszciplináris Doktori Iskola Néprajz- és Kulturális Antropológia Tudományok Programjába, bizalmat szavazott nekem, lehetőséget adva arra, hogy bizonyítsak. Másodszor is, mert akkor, amikor már doktorandusz hallgatójaként 2011-ben, a Magyarországot is hullámként végigsöprő gazdasági válság és az azt kísérő hatalmi játszmák nyomán elvesztettem főiskolai tanársegédi állásomat és vele együtt „tanári identitásomat”, segített talpra állni és új lehetőségek megteremtésével új irányt mutatni. Legfőképpen pedig azért a végtelen sok törődésért és türelemért, amit irántam és kutatásaim iránt mutat. E tekintetben családjának kedvességéről sem feledkezhetek meg.

Külön köszönetet szeretnék mondani pénzügyi támogatóimnak is, akiknek segítségét ugyancsak konzulensem közbenjárására nyertem el: Öry Csaba államtitkár úrnak és különösen Richard de Unger úrnak, aki mindvégig őszinte figyelemmel kísérte kutatásaimat, és tanácsokkal látott el vagy bátorított akkor, amikor válaszüthoz értem vagy megtorpantam kutatásaimban.

Köszönetemet szeretném kifejezni a munkám alapjául szolgáló értekezés bírálóinak és a doktori védés valamennyi bizottsági tagjának is: Bellér-Hann Ildikónak, Birtalan Ágnesnek, Farkas Juditnak, Pócs Évának, Vidacs Beának, Salát Gergelynek és Vámos Péternek. Építő jellegű kritikáik sokat segítettek abban, hogy átgondoljam értekezésem felépítését és tartalmát.

Köszönettel tartozom a Pécsi Tudományegyetem Interdiszciplináris Doktori Iskola Néprajz- és Kulturális Antropológia Tudományok Program tanári karának is, különösképpen Kisbán Eszter professor emeritusnak és Nagy Zoltán tanszékvezetőnek, akik mindig megértéssel segítettek kutatóútjaim összehangolását az éppen aktuális tanrenddel. Köszönettel tartozom továbbá mindazoknak, akik baráti támogatásukkal és ismereteik megosztásával segítettek a terepmunkára való felkészülésemet: Bagi Juditnak, Száva Borbálának és Brittig Verának, akik „szövetségünk” tagjaiként olyan sokszor segítségemre voltak; Somfai Kara Dávidnak, aki felhívta figyelmemet a sibék gazdag kultúrájára; Khabtagaeva Bayarmának és Kápolnás Olivérnek, akik maguk is szeretett Uray-Kőhalmi Katalin tanárnőnk odaadó gondoskodásának köszönhetően csiszolták mandzsui nyelvismeretüket. Sohasem felejttem el a

fájdalmat, amit akkor éreztem, amikor Katalin tanárnő halálhíre utolért a Chabucha'er Sibe Autonóm Járásban; emlékét örökké őrizni fogom, és végtelenül sajnálom, hogy munkámat már nem vehette kezébe.

Köszönetet kívánok mondani azoknak a kínai intézményeknek is, amelyek megteremtették terepmunkám politikai feltételeit, és kutatóiknak, akik értékes tapasztalatcsere révén betekintést nyújtottak számomra a kínai társadalomtudományi kutatásokba: Gao Wa (Gowa) professzor asszonynak a Központi Nemzetiségi Egyetem Nemzeti Kisebbségek Régi Nyomtatványainak Kutatóintézetéből; Dimulati Ao'mai'er (Dilmurat Omar) professzor úrnak a Xinjiangi Tanárképző Egyetem Történeti és Etnológiai Intézet Szociál- és Kulturális Antropológia Kutatóintézetéből; Guo Shuyun professzor asszonynak, Sun Kui professzor úrnak, Guan Wei tanárnőnek és Hei Long professzor úrnak a Daliani Nemzetiségi Intézet Északkeleti Nemzeti Kisebbségek Történeti és Kulturális Kutatóközpontból; Tang Jiangang professzor úrnak, az Ili Tanárképző Főiskola Tudományos Kutások Osztály osztályvezetőjének és He Yuanxiu tanár úrnak, az Ili Tanárképző Főiskola Kínai Sibe Nyelvi és Kulturális Kutatóközpont vezetőjének; Wu Gang úrnak, a Kínai Társadalomtudományi Akadémia Nemzeti Kisebbségek Irodalmának Kutatóintézete kutatójának; továbbá Ma Xiaochun titkár úrnak és Wang Baozhen titkár asszonynak, Fu Xuejun osztályvezető úrnak és Guan Deguang osztályvezető helyettes úrnak, valamint An Su úrnak, Tong Aiping asszonynak és Guan Jinchang tanár úrnak, akik valamennyien a Chabucha'er Sibe Autonóm Járási Kulturális Központ munkatársai, vagy azok voltak.

Nem feledkezhetem meg a sibe politikai vezetőség és értelmiség azon tagjairól sem, akik munkámat önzetlen módon segítették, úgymint Tong Jingfei úr, Bai Changyou úr, Tong Jisheng úr, Na Qiming úr, Wen Xiaolong úr, Ding Linye úr, Guan Yuduo úr, Aji Xiaochang úr, Hu Jiang úr, A Su úr, Han Jiangsheng úr, Wang Xuejun asszony, An Ruyu tanárnő, Wu Wenquan úr, Tong Gaohui asszony, Na Ying asszony és Wang Yan asszony. Mellettük pedig hálás köszönettel tartozom mindazoknak, akik kutatásaim során otthonaikban láttak vendégül, betekintést adva mindennapjaikba, ezzel is segítve munkámat, név szerint: Lei Wanlu úrnak, Lei Zhiqiang asszonynak, Yang Hong úrnak, Wen Qingwen úrnak, Danseng lámának, Fu Liangdong úrnak, Hu Aiping asszonynak és Hu Dayong úrnak. Közülük is kiemelten szeretnék köszönetet mondani Hu Wenxiao úrnak és Han Yingmei asszonynak, akiknek házában négy hónapot tölthettem el, köszönöm egyben nemzetségeik valamennyi tagjának és az ő barátaiknak segítő támogatását is. Végtelen hálával gondolok azokra is, akik utam során megtiszteltek barátságukkal, enyhítve magányomat: De Hongling asszonyra, Wang Yuxiao úrra, Guo Yongchang úrra, Guan Wenming úrra, Wei Youcheng tanár úrra és Xiao Yuan tanár úrra.

Végül pedig, de nem utolsósorban, családomnak és barátaimnak szeretném segítségüket és türelmüket megköszönni; mindenkifelett szeretett

nővéremnek, Sárközi Andrea Bernadettnek, aki feltárta előttem a kulturális antropológia szépségeit, és aki mindig, mindenben mellettem állt. Ő az, aki együtt járta be velem ezt az utat, elejétől a végéig. Neki ajánlom hát munkámat.

Rajta kívül csak Kong Junxing hozott ilyen nagy áldozatot értem.

Chabucha'er, 2014. július 26.

2010 júliusában jártam először Jilin tartomány északi vidékén, Fuyu járásban, a legfőképp *han* kínaiak, mongolok és sibék lakta Xidahu faluban. Az ott élők házai jóval beljebb húzódnak a főúttól; kukoricaföldek mentén hosszú fasorok vezetnek el a mögöttük megbúvó faluhoz.

A véletlen úgy hozta, hogy egy helyi, sibe földműves, Yang Hong vezetett körbe a faluban. Ő volt az, aki felhívta a figyelmemet arra is: ha találkozni akarok valakivel, aki sokat tud a sibékről, mindenképpen keressek fel egy Tong Jingfei nevű embert Jilin tartomány tartományi székhelyén, Changchun városban. Yang Hong egy névjegykártyát is átadott nekem, amelyen ez állt: Tong Jingfei, a Jilin Tartományi Néprajzi Társaság Sibe Nemzetiségi Gyógyászati és Kulturális Örökség Kutatóközpontjának vezetője.

A névjegykártyára írtak felkeltették az érdeklődésemet, így másnap már el is indultam Changchun városba. Ám még mielőtt megérkeztem volna, a vonatról telefonáltam Tong Jingfeinek, hogy megkérdezzem: hajlandó-e fogadni engem? Majd, mivel a hangjában némi bizonytalanságot éreztem, látogatásom okát a telefonhívás után sms-ben erősítettem meg: a nevem Sha Yike,³ Magyarországról jöttem, magyar doktorandusz vagyok, a sibék történelmét és kultúráját kutatom. Egyetlen perc sem telt bele, és Tong Jingfei máris visszahívott engem: hangjában leplezetlen izgalommal, most már minden kétséget kizáróan biztosított arról, hogy szívesen fogad.

A találkozóra nem sokkal az után sor került, hogy Changchunba értem. Tong Jingfei (lásd 3. sz. fotó) mindkét kezében könyvekkel és iratokkal megpakolt szatyrokkal fogadott a szállóban, ahol szobát foglaltam. Amint helyet foglaltunk, egy halom iratot a térdeire fektetve, kutatásainak ismertetésébe kezdett. Én eközben egy, a kezében tartott jegyzetre lettem figyelmes. A kínai karakterekkel írt jegyzet alján ugyanis ott állt latin betűkkel írva a családnevem – azzal az eltéréssel, hogy a nevem utolsó betűjét nem i-vel, hanem y-nal írták, így: Sarkozy.

³ 2005-ben, mielőtt államközi ösztöndíjjal a Kínai Népköztársaságba indultam, hogy egy évet az akkori Pekingi Nyelvi és Kulturális Egyetemen tanuljak, a Kínába induló diákok számára kötelezővé tették a kínai névválasztást. Ekkor, főiskolai tanárom, Dr. Kádár Zoltán Dániel, a Kínai Népköztársaság Magyarországi Nagykövetségének beleegyezésével adta nekem a Sha Yike nevet, amelyet a Kínai Népköztársaságban azóta is „hivatalos” kínai nevemként használok.

3. sz. fotó. Tong Jingfei (jobbra, fényképezőgéppel) munka közben.
Heilongjiang tartomány, Ha'erbin város, 2010. Saját felvétel

A nevemet látva gyorsan végiggondoltam a vele folytatott addigi beszélgetéseimet, de nem emlékeztem rá, hogy akár egyetlenegyszer is említettem volna neki magyar családnévemet. Már éppen meg akartam tőle kérdezni, hogy mégis honnan tudja ezt, amikor Tong Jingfei a jegyzetet lobogtatva kérdést szegezett nekem: hallottam-e már a sibe–magyar rokonságelméletről?

Hirtelenjében nem tudtam, mit is válaszolhatnék, hiszen a magyar eredetelmélet volt az a kérdés, amibe – annak ellenére, hogy igyekeztem elkerülni, mégis – minden alkalommal belefutottam a Kínában folytatott kutatásaim során. A magyarok homályba vesző eredete miatt ugyanis az ázsiai népekkel való rokonságelméletek időnként újabb és újabb formákban bukkannak fel – nemcsak nálunk, Magyarországon, hanem Ázsiában is.

Így jobbnak láttam, ha bevallom Tong Jingfeinek az igazat: a magyarság eredetének *erről* az elméletéről még sohasem hallottam, de érdekelné a nézőpontja, leginkább azért, mert engem is Sárközinek hívnak. Mire Tong Jingfei örömeiben felkiáltott: „De hiszen akkor rokonuk vagyunk!”, és máris felvázolta egy üres papírlapra saját rokonságelméletét. Ehhez az egykori – magyar származású – francia államfő, Nicolas Sarkozy származása szolgált alapul, és olyan következtetésekhez vezetett, mely szerint bizonyos magyar családnevek összeegyeztethetők bizonyos sibe nemzetségnevekkel. Esetemben a Sárközi (pontosabban a Sarkozy) családnév a sibe Sagu nemzetségnev

megfelelője lett volna. Ettől kezdve Tong Jingfei már nem is használta a hivatalos kínai nevemet: számára Sha Yike helyett Sagu Yike lettem, a *magyar sibe*.⁴

Tong Jingfei ebbéli meggyőződésében írta meg nekem pecsétes ajánlóleveleit is, amelyek mindegyikén – kisebb nagyobb eltéréssel – az alábbi szöveg szerepelt:

A hölgy magyar, antropológus doktorandusz hallgató, [aki] a kínai sibe nemzetiség történelmét és kultúráját kutatja. Ósei [...] a kínai sibe nemzetiség Sagu nemzetségével azonos ágról valók. Kérjük, hogy becses társaságuk segítse a sibe nemzetiség történelmére és kultúrájára irányuló kutatások kibontakoztatását. (lásd 3/1. sz. melléklet)

Tong Jingfei összesen nyolc, a fentihez hasonló ajánlólevelet írt számomra, a hozzájuk csatolt útmutatóval együtt. Ezen a listán, tartományok szerinti beosztásban, ott szerepelt valamennyi sibe politikai vezető, valamint értelmiségi neve és elérhetősége, akik a reményei szerint segítségemre lehettek kérdéseim megválaszolásában. És az ajtók valóban kinyíltak előttem – úgy az északkeleti tartományokban, mint a Xinjiang Ujgur Autonóm Területen belül.

Függetlenül Tong Jingfei sibe–magyar rokonságelméletének valóságtartalmától, a fenti események kiemelkedő jelentőséggel bírtak a számomra: azokra a mozgatórugókra irányították a figyelmemet, amelyek a kommunista párt hatalomra kerülése után nemzeti kisebbséggé formálták a mai Kína határain belül élő etnikus csoportokat – köztük a sibéket.

Ezek a mozgatórugók ezer szálon fűződtek azokhoz az ideológiákhoz és ezen ideológiák által vezérelt mozgalmakhoz, amelyek legfőbb célja a *kínai nemzeti egység* megteremtése volt. E cél csupán a 20. század fordulóján, Kína utolsó császári dinasztiájának meggyengülésével egy időben vált tisztán és pontosan megfogalmazott politikai programmá. A kínai nemzeti egység eszméje azonban már jóval korábban, a 17. század tájékán megfogant. A gondolat magját azok a *han* értelmiségiek vetették el, akik saját kultúrájukra a civilizáció „központjaként” tekintettek, és akik egyben veszélyeztetettnek látták e kultúra hegemoniáját: egyrészt a *hanok* Ming-dinasztiáját (1368–1644) megdöntő és egyben az utolsó császári dinasztiát megalapító mandzsuk hatalomra jutása, másrészt a Nyugat mind nagyobb befolyása miatt.

Ezekben a századokban a leszármazás ideológiája mindennél fontosabbá vált (Dikötter 1997: 15), hogy határokat húzzon a hatalomra potenciálisan jogot formálható csoportok között – és ez nem változott az utolsó császári dinasztia bukását követően (1911) sem. A 20. század fordulójától egymást váltó ideológiai-politikai hatalmak ugyanis sohasem vetették el a leszár-

⁴ Tong Jingfei könyve, amiben a sibe–magyar rokonságelméletet is vizsgálja, azóta már napvilágot látott (Tong – Bai – Ba 2010: 363).

mazás ideológiájának *nemzetformáló* jelentőségét, csupán mindig újabb és újabb köntösbe bújtatták azt. Céljuk az volt, hogy egy „elképzelt közösség” (Anderson 1983) megteremtésével megpróbálják életre hívni a hön áhított kínai nemzeti egységet, amellyel kapcsolatosan mérvadóvá a *hanok* több évezredesnek kikiáltott kultúráját tették meg.

A fenti célkitűzéstől az 1949-ben hatalomra jutó Kínai Kommunista Párt sem tért el, és a Kínai Népköztársaság kikiáltása csupán az első lépés volt a kínai nemzeti egység megteremtéséhez vezető „szocialista úton”. Azon az úton, amelynek „építőkövei” Kína nemzeti kisebbségei lettek. E nemzeti kisebbségek megformálása az 1950-es években kezdődött meg – párhuzamosan az első népszámlálás (1953–1954) levezénylésével –, és ma már hivatalosan 56 nemzetiséget tartanak nyilván Kínában: a lakosság 91,51%-át a *han* kínaiak teszik ki, míg a Kína határain belül élő etnikumokból fokozatosan megformált 55 nemzeti kisebbség a teljes lakosság 8,49%-át alkotja (Guowuyuan Diliuci Quanguo Renkou Pucha Bangongshi – Guojia Tongji Ju Renkou he Jiuye Tongji Si 2011: 3–10).

A kínai nemzeti egység megteremtésének folyamatából, a közösségteremtő erővel bíró *történelmi múlt* (re)konstruálása révén, e nemzeti kisebbségek is kivették részüket. A *nemzeti történelem* megrajzolása ugyanis már az 1950-es évek második felétől kezdve része volt a Párt etnopolitikájának, amely a kínai nemzeti egység megteremtéséhez vezető út elsődleges feltételének Kína nemzeti kisebbségeinek osztályozását tekintette. A nemzeti történelem pedig a nemzeti kisebbségek történelmének megírásával, eredetük feltárásával és leszármazásuk megrajzolásával, mozaikszerűen (re)konstruálódott.

A hivatalosan számon tartott 55 nemzeti kisebbségen belül az általam kutatott sibék a viszonylag kevés lélekszámú nemzeti kisebbségek közé tartoznak: Kína határain belül ma alig valamivel több mint 190 000 sibe él. Társadalomszervezetük hagyományosnak tekinthető, funkcionális alapegysége a patrilineáris ágazat, a *gargan*. Ezek az azonos névvel megnevezett, exogám, szolidáris, rituális csoportok, amelynek tagjai közös óstól származtatják magukat, nagyobb egységekbe, nemzetségekbe – az ún. *halákba* (vagy *hala-mukūnokba*) – tagolódnak. E vérségi kötelékekre 1764-ben egy császári rendelet mért súlyos csapást, amikor is mintegy 1000 sibe katonát hozzátartozóikkal együtt a Mandzsú Birodalom északnyugati vidékére telepítettek.

A sibék akkor, a rendeletnek engedelmessé válva, két nagy csoportra szakadtak. Döntő többségük azóta is az északkeleti tartományokban – Heilongjiang (7608 fő), Jilin (3113 fő) és Liaoning (132 431 fő) tartományokban – él elszórtan, de onnan közel 5000 kilométer távolságra, a Kína nyugati részén fekvő Xinjiang Ujgur Autonóm Területen belül ugyancsak nagyobb lélekszámú közösségeik találhatók (34 399 fő). Nyelvüket, az altaji nyelvcsalád mandzsú-tunguz nyelveinek déli csoportjához sorolt mandzsú/sibe nyelvet és írásrendszert, valamint szokásaik jelentős részét mára csak az ide áttelepített sibék őrizték meg.

Nemzeti kisebbséggé nyilvánításuk után (1954) a sibék egymástól elszakított két nagy csoportjának *lokális elitjei* is csatlakoztak ahhoz az országos ívű programhoz, amely a nemzeti kisebbségek történelmének megírásán keresztül a nemzet történelmének megírására irányult. Csakhogy a sibék esetében – paradox módon – a sibe történelem folyamatos (re)konstrukciója a *sibe etnikus nacionalizmus* kibontakozásával járt együtt: azzal a Janus-arcú jelenséggel, amely egyszerre szolgálta a *sibe nemzeti identitástudat* kialakítását és a kínai nemzeti egység építését. A folyamat pedig, ahogyan azt Tong Jingfei története is példázza, még korántsem zárult le: mi mást jelenthet a leszármazás és az eredet szüntelen újra- és továbbgondolása, ha nem azt, hogy a sibe nemzeti identitástudat éppolyan képlékeny, mint a kínai nemzeti egység maga?

Az egymástól elszakított sibék két nagy csoportjának egybehangolt törekvései mentén, történelmük megírásával párhuzamosan kezdődött tehát meg a sibe etnikus nacionalizmus kibontakozása. Ez az a folyamat, amelynek jellemzőit munkámban az 1950-es évektől egészen napjainkig követem nyomon. Még közelebről: a sibe etnikus nacionalizmus természetéről igyekszem minél teljesebb képet alkotni. Munkám középpontjába pedig azokat a *múltképzeteket* konstruáló etnikus nacionalista törekvéseket helyezem, amelyek a sibék egymástól elszakított csoportjait – áthidalhatatlannak tűnő nyelvi és kulturális különbségeik dacára is – *homogenizálták*.

De vajon *miért* is volt erre a homogenizációra szükség, ha a sibék egymástól elszakított két nagy csoportja már az etnikus nacionalista törekvések kibontakozásakor is egy és ugyanazon nemzeti kisebbség tagjaként volt számon tartva? És *kiknek* volt fontos mindez?

E kérdések megválaszolása azért is különösen fontos, mert az 1900-as évek derekán a nemzeti kisebbségek megkonstruálása történelmi horderejű lépés volt. Voltaképpen ez az, ami a mai, modern Kínában minden, etnicitással kapcsolatos kérdés mélyén meghúzódik (Mullaney 2011: 4). Ezért munkám bevezetésében a szóban forgó problémakört vizsgáló történészek, politológusok, sinológusok és antropológusok nyomdokain haladva, mindenekelőtt magam is a sibék nemzeti kisebbséggé válásának folyamatát tekintem át, magyarázatot keresve arra, hogy mit jelenthetett a sibék számára nemzeti kisebbséggé válni. Milyen *látószögből* érdemes továbbá ezt a *fordulatot* megközelíteni? És hogyan formálja a választott megközelítési mód mindazokat a kérdésfeltevéseket, amelyek a sibe etnikus nacionalizmus megértéséhez közelebb vihetnek?

A munkámhoz írt bevezetésemben ezeket a kérdéseket járom körbe, hogy ez után a szálát ott vehessem fel, ahol a nemzeti kisebbségek megformálását és a „kínáivá válás” folyamatát tárgyaló munkák (lásd pl. Gladney 1988; Mullaney 2011) befejeződnek. Kutatásaim mégsem sorolhatók be a tipikusnak mondható, kínai etnikumokra irányuló tudományos munkák közé. Azáltal ugyanis, hogy kiemelt figyelmet fordítok a sibe lokális elitek történelemkonstruáló

szerepének, illetve a szövegalapú és etnográfiai módszerek egyenlő arányú felhasználásának, munkámat sajátos interdiszciplináris jelleggel ruházom fel – a történelem és az antropológia mezsgyéjére helyezve azt.

Sibének lenni

Az idő tájt, amikor mind több idegen hatalom igyekezett minél nagyobb területet birtokba venni az ázsiai kontinens keleti végein, Kína már nem volt ura saját sorsának. Határain belül a természeti csapások addig soha nem látott méreteket öltöttek. A szárazság, az éhínség, az áradások és a nyomukban járó járványok emberek millióinak az életét követelték meg, és ha ez nem lett volna elég: Kína utolsó császári dinasztiájának politikai, gazdasági és társadalmi rendszere egyaránt a hanyatlás jeleit mutatta.

A 20. századba lépve Kínának számtalan sorsfordító változással kellett szembenéznie. E folyamat menetét a kor legmeghatározóbb ideológiája, a nacionalizmus vezérelte, amelynek képviselői a régi rendszer eltűnését sürgették, szembeállítva egymással két nagy csoportot. Az egyik oldalon az utolsó császári dinasztiát megalapító mandzsuk álltak, akik akkor már közel 300 éve uralták Kínát. A másik oldalon, velük szemben, a *hanok* foglaltak helyet, akik a megújulást és kultúrájuk felsőbbrendűségét hirdették.

Ennek a részben faji, részben kulturális-esszencialista megkülönböztetéseken alapuló ellentétnek a gyökerei – a folyamatot történelmi kontextusban vizsgáló kutatások (lásd pl. Meissner 2006; Hyer 2009) szerint – egészen a mandzsuk hatalom kiépítéséhez vezethetők vissza. Abba az időbe, amikor a *han* kultúra hegemoniáját féltő értelmiségiek a mandzsuk hódítókkal szembeni ellenállás legitimálásához a *hanok* és a mandzsuk hagyományainak másságára hivatkoztak.

Ugyanakkor a *modern kínai nacionalista* mozgalmak megértése – a folyamat gyökereinek kijelölésén túl – egy sokkal összetettebb kép megrajzolását igényli. Először is azért, mert a 20. század elején, amikor a mandzsuk–*han* ellentét újból kiélesedett, a mandzsuk már mind nyelvük, mind kultúrájuk tekintetében azonosulni látszottak a *hanokkal*. Így a kérdés, amely lassanként a mandzsukutatás központi tételévé lett (lásd pl. Michael 1942; Wright 1957; Levenson 1959; Feuerwerker 1976), szinte magától adódik: a „kínaiává válás” folyamatának szemszögéből mégis miként értelmezhető a mandzsuk Qing-dinasztia felemelkedése és bukása? Másodszor – és a fentiekkel szoros összefüggésben – azért, mert a mandzsuk–*han* ellentét újbóli kiélesedését és a mandzsuelles mozgalom menetét a Nyugatról Kínába áramló nacionalista elméletek formálták.

E folyamat teljesebb megértéséhez a vonatkozó tudományos kutatásokon belül, az 1990-es évektől kezdve, egyértelműen a *mandzsuk identitás* kérdése

került előtérbe (vö. Brown 1996: 42). Ezek a kutatások olyan, újszerű eredményekhez vezettek, amelyek a mandzsuk és a *hanok* kulturális és etnikai létének újragondolásán keresztül segítették elő a modern kínai nacionalizmus jegyében zajló, a 20. század elején kibontakozó események mélyebb megértését, továbbá a mandzsu Qing-dinasztia és a modern kínai nemzet között fennálló folytonossági viszony feltárását (lásd pl. Crossley 1990; Rawski 1998; Elliott 2001).

Munkám szemszögéből azonban azok a kérdések, amelyek e fenti kutatások középpontjában állnak – például hogy mit jelenthetett *egykoron* mandzsunak lenni –, közvetlen módon nem segítik a Kínai Kommunista Párt hatalomra kerülése utáni események megértését. Ugyanakkor az 1950-es évektől formálódó nemzeti kisebbségek identitásának kérdése mégis szükségessé teszi a 17. századig visszavezethető események identitásformáló erejének átgondolását. Hiszen e századok történései – közvetve vagy közvetlenül, de – valamennyi, az akkori Kína határain belül élő etnikumot érintettek, szerves részévé téve őket annak a folyamatnak, amelynek betetőzése a kommunista párt hatalomra kerülésével következett be.

Ezért a továbbiakban – szemben a fentebb példaként hozott kutatások fő kérdésfeltevésével – a sibe identitástudat történelmileg megfogható előzményeit, valamint három és fél évszázados változását igyekszem felvázolni. Olyan, történelmi összefüggéseiben értelmezhető fordulópontokat keresek, amelyek hozzájárultak vagy hozzájárulhattak annak a képnek a kialakulásához, hogy mit jelent *ma* sibének lenni.⁵

A sibe identitás legkorábbi nyomai a mandzsuk hatalomra jutásának idejéből valók. Az első kínai nyelvű történeti forrásmunkák ugyanis, amelyek megemlítik a sibe nevet, a 16. század végéről maradtak ránk. Abból a korszakból, amikor a sibék a horcsin mongoloknak alárendelve szálltak szembe a mind nagyobb hatalommal bíró, a dzsürcsi törzsek⁶ egyesíteni igyekvő Nurhacsival (ur. 1616–1626),⁷ a későbbi Qing-dinasztia megalapítójával. Ennél korábról nem áll rendelkezésünkre írott forrás a sibékre vonatkozóan.

A harc, amelyben akkor a sibék is részt vettek, és amely a Kilenc Törzs Háborúja (1593) néven íródott be Kína történelmébe (Zhongguo Diyi Lishi Dang'anguan 1989: 3–4), megpecsételte a sibék sorsát. A kilenc szövetséges vereségével, illetve Nurhacsi győzelmével ugyanis megkezdődött a valaha létező legnagyobb méretű „kínai” birodalom kiépítése⁸ – a mandzsuk hatal-

⁵ A sibe identitás alakulásának szemszögéből nagy jelentőséggel bíró események, történelmi fordulópontok áttekintését a munkámhoz csatolt 4. sz. melléklet segíti.

⁶ Egy Mandzsúria területén élt népcsoport, a mandzsuk elődei.

⁷ A mandzsu Qing-dinasztia császárait számba vevő lista munkám 5. sz. mellékletében található.

⁸ A mandzsu Qing-dinasztia 1759-re érte el legnagyobb kiterjedését: területe ekkor jóval több mint 10 millió km²-t tett ki (Gernet 1996: 482).

mának alapját képező *nyolczászlós hadsereg* felállításával egyetemben, ahová a sibéket is besorozták.

A mandzsuk hatalmának megszilárdítása voltaképpen a nyolczászlós hadsereg felállításának volt köszönhető, kiépítésével pedig együtt járt a besorozott népcsoportok hagyományos társadalmi rendjének fokozatos átalakulása is. A folyamat eredményeként a mandzsuk egyenlőségjelet tehetek a hadsereg és a társadalom közé: azon túl, hogy a katonai egység megvalósítása a terjeszkedés és a hatalom elsődleges feltétele lett, a nyolczászlós hadsereg, mint egyfajta összetett intézmény, szociális, gazdasági és politikai funkciókat egyaránt betöltött.

A teljes rendszer kiépítése – a 17. század elejétől annak derekáig – nagyjából fél évszázadot vett igénybe, és első lépése a katonai egység alapját képező *niruk* megalkotása volt.⁹ Ezt követte a *gūsák*, vagyis a *zászlók* egységbe rendezése. Az új katonai-közigazgatási egység alapjainak lefektetésekor még mindössze négy zászlót különböztettek meg, amelyeket négy különböző színnel: sárgával, vörössel, fehérrel és késsel jelöltek. 1615-re ezek száma újabb négy zászlóval gyarapodott, amelyeket új zászlók (vörös színű szegéllyel keretezett sárga, fehér és kék, valamint fehér színű szegéllyel keretezett vörös zászlók) jelképeztek (Feuerwerker 1976: 5; Uray-Kóhalmi 2000: 6). Az így formálódó Mandzsu Nyolc Zászló mellett lassanként a mongolok és a mandzsuk előtt behódoló *hanok* is felállíthatták a maguk zászlós egységeit. A teljes nyolczászlós rendszer, amelyet a Mandzsu Nyolc Zászló, a Mongol Nyolc Zászló és a Kínai Nyolc Zászló együttesen alkotott, végül 1642-re állt fel.

A nyolczászlós hadseregen belül, a fentiekén túlmenően, az etnikus identitás meglehetősen bonyolult mintázatokban jutott érvényre. Egyrészt azért, mert a nyolczászlós hadsereg tagjai – a katonai-adminisztratív kategóriát etnikus tartalommal megtöltve – a „zászló embereiként” határozták meg magukat. Másrészt azért, mert a „zászló emberei” kategóriához *mandzsu identitást* társítottak (vö. Elliott 2001: 13–15). E tekintetben a mandzsu identitás tudatos formálásának csupán első lépése volt az, hogy Nurhaci leszármazottai 1635-ben felvették a *mandzsu* nevet (Zhang 2008: 79). Az olyan kategóriák létrehozása pedig, amely a „zászló emberei” között példának okáért „régii mandzsuk” és „új mandzsuk” tekintetében tett különbséget (vö. Elliott 2001: 84–85), tovább mélyítette a nyolczászlós hadseregen belüli „kevert” identitás kialakítását. Így az az állítás, amely szerint a Qing-dinasztia egy mandzsuk által uralt birodalom volt, a mandzsuk pedig a Nyolc Zászlóból formálódtak meg (Du 2008: 1), valóban igaz; a kérdés csak az, hogy *kik* és *milyen* alapon nevezhetők mandzsunak. Mindezekon felül a sibék zászlóba sorolása és az a kérdés, hogy a sibék a nyolczászlós hadseregen belül vajon miként identifíkálahatták magukat, ennél is bonyolultabb, hiszen – többek között – zászlóbeli

⁹ A *niru* szó eredetileg a vadászatra induló dzsürcsi csoportokat jelölte, majd ez lett a zászlók katonai alapegységének modellje is. A vadászat gyakorlatának részletes leírását és a *niruk* felállításával való kapcsolatának összefüggéseit lásd Elliott 2001: 57–58.

besorolásuk is változott az idők folyamán: ők előbb a Mongol, majd 1692-től, a Mandzsu Nyolc Zászlóban teljesítettek szolgálatot.¹⁰

Am akárhogyan is volt, és akármennyire is sok szempont figyelembevételét igényli a nyolczászlós hadseregbe besorozott népcsoportok önazonosságának kérdése, annyi bizonyosnak tekinthető, hogy a Kilenc Törzs Háborújában való részvétel és a nyolczászlós hadseregbe való sorozás mérföldkönek tekinthető a sibe identitástudat alakulásának folyamatán belül. Először is azért, mert annak következtében, hogy a Kilenc Törzs Háborúja kapcsán a sibe név feljegyzésre került, a sibék a történelem színpadára léptek. A történelem (re)konstruálhatósága pedig, ahogyan arra fentebb már utaltam, a kínai nemzeti egység megteremtésének folyamatában fontos szerepet töltött be. Másodszer azért, mert a mandzsu nyolczászlós hadseregbe sorozva a sibék mintegy „megörökölték” a mandzsu nyelvet és írásrendszert, amelyre mind a mai napig önazonosságuk szerves részeként tekintenek – függetlenül attól, hogy nyelvüket a Mandzsúria vidékén élő sibék ma már nem beszélik. Harmadszor pedig azért, mert azáltal, hogy a zászlókhöz való tartozás születés által szerzett joggá lett (Dikötter 1997: 15), a sibék a „zászló embereiként” annak a csoportnak a részévé váltak, amellyel szemben – a mandzsuelleles mozgalmak nyomán – a *modern kínai nacionalizmus* első megjelenési formái alakot öltöttek.

A sibe identitás alakulását meghatározó események nyomvonala innen, a 17. század közepe-vége tájáról a 18. század derekának történéseihez vezet. Ez idő tájt ugyanis, 1764-ben, Qianlong császár (ur. 1736–1795) rendelete értelmében a sibe haderő mintegy 1000 katonáját határőrszolgálatra a Mandzsu Birodalom északnyugati határvégeire, az Ili folyó vidékére, a mai kínai–kazah határ mentére rendelték (Wu – Zhao 2008c: 61). Az áttelepülő katonák és családjaik az őshazával együtt hátrahagyták nemzetségeiket, rokonsági kötelékeiket is – végzetes csapást mérve ezzel a nyolczászlós hadsereg felállítása által már amúgy is megingatott egykori, rokonsági csoportokon alapuló sibe társadalomszervezetre. A mai Mongólián keresztül vezető út valamivel több mint egy évig tartott; azok a sibék, akik ma a Xinjiang Ujgur Autonóm Terület vidékén élnek, voltaképpen valamennyien a 18. században áttelepített katonák leszármazottai.

A mára a Nagy Nyugatra Telepítés néven ismertté vált esemény nagy jelentőséggel bír a sibe azonosságtudat alakulásának szemszögéből. A Nagy Nyugatra Telepítést követő évszázadok során ugyanis a „kínaiává válás” folyamata nem azonos arányban érintette az egymástól elszakított sibék két nagy csoportját: nyelvüket, írásrendszerüket és szokásaik jelentős részét mára csak a xinjiangi sibék őrizték meg.

Ezen a területen, amelynek északi és déli vidékein egykor a Selyemút húzódott, az indoiráni, iszlám, türk, mongol és tibeti kulturális hatások

¹⁰ A vonatkozó irattári anyagok áttekintését lásd Wu 2005.

történelmi korokon keresztül elegyedtek a *hanok* kultúrájával. Mégis, az itt élő népek csupán azokban a kései, a 18. század derekán zajló hadjáratokban veszítették el függetlenségüket, amelyekben az odarendelt sibe haderők is részt vettek, és amelynek eredményeként az egykori Nyugati Régióhoz sorolt vidéket 1884-ben (Gernet 1996: 481) tartományi rangra emelve a mandzsu Qing Birodalomhoz csatolták. Innen ered a Xinjiang Ujgur Autonóm Terület neve is, amelynek jelentése: Új Határ.

A sibék a mai Xinjiang Ujgur Autonóm Területre való áttelepítést követően, nem sokkal az Ili folyó völgyébe való megérkezésük után megkezdték falvaik felépítését, amelyekre ma – az ott megőrződött kulturális értékek miatt – történelmi örökségükként tekintenek (lásd 4–5. sz. fotók). A sibék azonosságtudatának tekintetében az egyik legfontosabb tényező pedig éppen az, hogy a nyolczászlós hadsereg katonai táborainak mintájára kiépített falvakban az áttelepített sibék számára lehetővé vált, hogy megőrizzék *sibe identitástudatukat*. Nem úgy, mint a sibék északkeleten maradt csoportjai, amelyek *elszörtan* éltek a Mandzsu Nyolc Zászló katonai táboraiiban – azon a vidéken, ahol a *han* kultúra erőteljes hatása, a Nyugat egyre intenzívebb befolyása és az idegen hatalmak expanziós törekvései mind-mind egy újfajta *kínai identitástudat* megformálását készítették elő.

4–5. sz. fotók. A Chabucha'er történelmi falvait környező vidék: az Ili folyó partvidéke és a Wusun-hegy felé vezető út. Xinjiang Ujgur Autonóm Terület, Chabucha'er Sibe Autonóm Járás, 2013. Saját felvételek

És valóban: a Mandzsúriában élő sibék 18–19. századi identitásának kérdése sokkal nehezebben követhető nyomon, mint az áttelepített sibéké. A legfőbb támpontot egy, a mai Shenyang városban felépített templom története jelenti. Ez a templom, a kertjében felállított sztélé tanúsága szerint, Taiping templom néven épült fel 1707-ben; a sztélé szövege szerint sibék építették, buddhista templomként. A sztélé magát közel egy évszázaddal a templom felépítése után állították fel, 1803-ban. A templomra és a sztélére, amelyre a templom történetén túl feljegyezésre került a sibék addigi rövid történelme is, a sibék ma úgy tekintenek, mint etnikus identitásuk történelmi folyamatosságának

kőbe vésett bizonyosságára. A templomnál és a sztélénél kézzelfoghatóbb forrást azonban nemigen találni a Nagy Nyugatra Telepítés után északkeleten maradt sibék identitástudatára vonatkozóan.

A „kínaivá válás” folyamata végül nem egészen másfél évszázad alatt meglehetősen sajtószerű nyelvészeti és kulturális jellemzőkkel ruházta fel az egymástól elszakított sibék két nagy csoportját. Olyannyira, hogy példának okáért S. M. Shirokogoroff a 20. század eleji, mandzsu-tunguz népekről folytatott kutatásai kapcsán említést sem tesz a mandzsúriai sibékről; helyette csak az Ili folyó vidékén élő *sibe mandzsukról* (Sibo Manchu; Shirokogoroff 1924: 14) tudósít. Ahogyan könyvében is írja:

A Mandzsúriában és Belső-Kínában élő mandzsu népcsoportokon kívül a mandzsuk számon tartanak még egy Ili vidékén (Xinjiang) élő mandzsu népcsoportot is, nevezetesen a sibe mandzsukat [...] Ezek a többi mandzsu népcsoporttal megegyező klánneveket használnak, és feltehetően a mandzsu hatóságok vezényelték őket Ili tartományba ugyanabból a célból, mint az Aihui körzetben élő mandzsukat. (Shirokogoroff 1924: 14 [ford. Varga Katalin])

A fentiek alapján könnyen érthető, hogy az az identifikációs krízis, amely az utolsó császári dinasztia bukásával, a kínai nemzeti egység megteremtésére tett első kísérletek során eluralkodott a Kína határain belül élő népcsoportokon, a sibék két nagy csoportját másként érinthette. A teljesebb kép megértéséhez – és ezzel együtt a sibe identitás további alakulásának nyomon követéséhez – azonban, a mandzsu-*han* ellentétén és a „kínaivá válás” folyamatán túl, nem lehet eltekinteni a Nyugat jelenlététől sem. A modern kínai nacionalizmus kibontakozásában ugyanis a Kína felosztásával és gyarmatosításával fenyegető idegen hatalmakkal szemben érzett kiszolgáltatottságnak legalább olyan fontos szerepe volt, mint a mandzsuk ellen folytatott küzdelemnek.

Werner Meissner a „Nyugat” okozta krízis elmélyülését az 1840-es évek elejére, az első ópiumháború (1839–1842) elvesztésének idejére teszi. Véleménye szerint – a *hanok* szemszögéből nézve – ez leginkább egyetlen ponton különbözött a mandzsuk okozta krízistől: abban, hogy míg az utóbbi együtt járt a mandzsu hódítók asszimilációjával és akkulturációjával, addig a Nyugat a kínai kultúra lényegét akarta megváltoztatni. Ez a „lényeg” – amely a „kínaivá válás” folyamatában mintaként szolgált – a *han* nacionalista értelmiség számára elsősorban Kína évezredekre visszanyúló történelmében, a kínai császárság dinasztiákon és idegen uralmokon átívelő folytonosságának ideájában, az egységes kínai nyelvben és a filozófiai tradíciókban öltött testet (Meissner 2006: 3–4).

Werner Meissner szerint a hatalom korábbi legitimációs elvének átgondolásához végül a régi uralkodó osztályok és a modernizáció híveinek körében

egyaránt fokozódó elégedetlenség vezetett el. A hagyományosnak tekintett társadalmak és hitek végleg elsorvadni látszódtak, és a kínai értelmiség megkezdte a nemzetről alkotott európai gondolatok átültetését saját viszonyaira.¹¹ A folyamat eredményeként fogalmazódott meg a kínai nemzeti egység megteremtésének politikai programja, és Szun Jat-szen (1866–1925), a dinasztikus forradalomnak véget vető 1911-es forradalom vezéralakja, már egyértelműen a nacionalizmusra építette kormányzatának politikai ideológiáját (Meissner 2006: 7).

A régi rendszer 1895 és 1916 között végérvényesen eltűnni látszott. Az átalakulásra tett kísérletek azonban, miután 1916-ban Kína katonai kormányzói egymás ellen fordultak és külföldi hatalmak támogatásával felosztották egymás között az országot, nem jártak sikerrel. A káosz időszaka köszöntött be, amely nem tette lehetővé, hogy a század elején kibontakozó nacionalista mozgalmaknak (egyelőre) maradandó következményei legyenek. Ezek az évtizedek a Kína határain belül élő etnikumok jövőjének szemszögéből mégis döntő jelentőséggel bírtak. Már csak azért is, mert az 1930-as évektől a lassan, de biztosan előretörő marxizmus követői az egységes Kínáról alkotott víziójukat az ekkor formálódó elméletekből és az elméleteket szolgáló új fogalomrendszerből merítették (Mullaney 2011: 2). Abból a fogalomrendszerből, amely az emberi csoportokat rasszokba osztó „nyugati” osztályozást alapul véve épült ki.

Ez az osztályozás egészen a 19. század végéig ismeretlen volt Kínában. A nézet, hogy a kínaiak a „sárga rasszba” tartoznak, misszionáriusok közreműködésével terjedt el az 1890-es években (Dikötter 1997: 36). Kínában ugyancsak ekkortájt vált ismertté Charles Darwin evolúciós elmélete, köszönhetően a Brit Királyi Haditengerészetnél tanult Yan Funak, aki Thomas Henry Huxley *Evolution and Ethics* (1893) című munkáját kínai nyelvre fordította. Az 1898-ban megjelent fordítás, amelyet Yan Fu saját megjegyzéseivel egészített ki, nagy hatással volt a kínai értelmiségre, különösképpen a rasszról való gondolkodás tekintetében.

E fordítás megjelenése után, a 20. század elején, az etnikumok kategorizálását érintő elméletek középpontjába a japán *minzoku* szóból eredeztethető fogalom került, amelyet kínai nyelvre *minzüként* ültettek át (Gladney 1988: 117). Az átvétel eredete nem meglepő: a 20. század elején, a hagyományok és a modernizáció közötti sikeres kompromisszum miatt, a japán modellt vették mintának a modernizációs folyamat végrehajtásához. Sok kínai diák utazott ekkor a szigetországba tanulni, és a kínai értelmiség színe-java elsősorban

¹¹ Ez az a folyamat, amit a nacionalizmus modernista elméleteinek hívei az európai modernizációs hatások, a *kapitalizmus*, az *iparosodás* vagy az *urbanizáció* következményeként jelölnek meg (vö. Anderson 1983; Hobsbawm – Ranger [szerk.] 1983), és amelynek Ázsiára és Afrikára gyakorolt romboló hatását gyakorta hangsúlyozzák (vö. Kedourie 1960; Kautsky 1962).

japán fordításokon keresztül került kapcsolatba a nyugati irodalommal és filozófiával.

A *minzu* szóösszetételen belül a *min* szó 'emberek, nép', a *zu* pedig 'nemzetség, klán' jelentéssel bír. Magát a *minzu* szóösszetételt a nyugati szakirodalomban gyakorta *népként*, *etnikumként*, *nemzetiségként* fordítják, utalva arra az egymással fiktív rokonságban álló közösségre, amelyet az adott szóösszetétel sejtet – csakhogy annak jelentését mindig másként értelmezték a kínai etnopolitikában! A *minzu* szóösszetétel a 20. század elején például éppen arra szolgált, hogy a *vér* és a *leszármazás* szimbolikus határainak megrajzolásával tegyen különbséget a *minzuk* között, és tegyen egyenlőséjelet a „nemzetiségek” mint politikai egység és a „fajok” mint biológiai egység közé (vö. Dikötter 1997: Bevezetés, 3).

Erre a fogalomra alapozva öntötte formába Szun Jat-szen az egyesített *hanzu*, vagyis a *han nép* ideáját is (Benson 1989: 11), amely a *hanokat* egységes „rasszként” jelölte meg. Rajtuk kívül Szun Jat-szen még négy ilyen csoportot nevezett meg: a mandzsukat, a mongolokat, a tibetieket és a *hui* név alatt egyesített muszlimokat – amelyek felölelve valamennyi, a hatalomra potenciálisan jogot formáló és a formálódó kínai nemzeti egység létét kiválásukkal esetlegesen veszélyeztető etnikumot, a hanokkal együtt alkották az Öt Nép Köztársaságát (Gladney 1988: 116).

A *minzu* fogalmának átértelmezése Csang Kaj-sek (1887–1975) nevéhez fűződik, aki, miután 1925-ben átvette a köztársasági csapatok feletti parancsnokságot, moszkvai kiképzésének megfelelően, szovjet mintára újjászervezte az 1912-ben megalakult Nemzeti Pártot. 1927-re ő lett Kína legnagyobb hatalmú katonai vezetője, akinek hatalmát szovjet modellen alapuló egypártrendszer alapozta meg. Politikájára többek között az olasz fasizmus, a német nemzetiszocializmus és a japán militarizmus ideái voltak hatással.

Csang Kaj-sek e diktatúrák hatására változtatta/változtathatta meg Szun Jat-szen rasszokról alkotott elképzelését. Szun Jat-szennel ellentétben ugyanis azt hirdette, hogy minden nem *han* csoport is egy és ugyanazon *ősi kínai rassz* része (Gladney 1988: 117). Csang Kaj-sek nacionalista rezsimje volta-képpen azt az „*egyminzus Kínáról*” alkotott ideát öntötte ezzel formába, amelyből aztán a kommunista párt is sokat merített a kínai nemzeti egység kiépítéséhez (Mullaney 2011: 2): ez nem volt más, mint az országban élő egyetlen nép, a *kínai nemzet* fogalma, ami valamiféle oszthatatlan totalitás kifejezésére hivatott.

A második világháború végére, 1945-re Csang Kaj-sek nacionalista rezsimje már elkészült a fenti fogalomra épülő etnopolitikai tervszellettel, amely formálisan valamennyi Kínában élő, nem *han* etnikum számára garantálta volna a törvény előtti egyenlőséget. A nacionalista rezsim tervei azonban az 1921-ben alapított Kínai Kommunista Párt követőinek növekvő hatalma miatt már nem válhattak valóra (Mullaney 2011: 30): 1949-ben az etnikumok

ügyének kérdése a Kínai Népköztársaság megalapításával végérvényesen a kommunista párt kezébe került.

A fenti folyamaton belül – amely tehát közel fél évszázadon keresztül alakította a mindenkori hatalom képviselőinek gondolkodását Kína etnikumait illetően – a sibe azonosságtudat alakulásának nyomai a sibék egymástól elszakított mindkét nagy csoportján belül kivehetők. Ezek arról tanúskodnak, hogy az utolsó császári dinasztia bukásától a Kínai Népköztársaság megalakulásáig terjedő időszakon belül a sibék egymástól elszakított két nagy csoportjának más és más kihívásokkal kellett szembenéznie.

A Xinjiang Ujgur Autonóm Területen belül élő sibék számára tudniillik, bár minden más etnikumhoz hasonlóan meg kellett küzdeniük a politikai hatalmak nyújtotta lehetőségek eléréséért, etnikus hovatartozásuk sohasem volt kérdéses. Példaként említeném erre az 1947-es nyelvújítási programot, amelyre a Xinjiang Ujgur Autonóm Területen élő sibék körében került sor, és amelynek eredményeként – a mandzsu nyelv és írásrendszer megreformálása révén – a sibe nyelvet hivatalosan is megkülönböztették a mandzsutól („Xibozu Jianshi” Bianxiezu – „Xibozu Jianshi” Xiudingben Bianxiezu 2008: 137). Az önálló nyelv „megteremtése” pedig nem jelentett mást, mint a xinjangi sibék etnikus identitásának elismerését állami szinten.

Ezzel szemben más volt a helyzet a Mandzsúriában élő sibék esetében. Történeti forrásokból tudni lehet, hogy akkor, amikor a mandzsu–*han* ellentét a *modern kínai nacionalizmus* jegyében újból lángra kapott, a sibék mindkét tábortól igyekeztek megkülönböztetni magukat. Így például a fentebb már említett Taiping templom egy 1917-es nyomtatványban – sokatmondóan – Sibe Ősök Templomaként lett feljegyezve (Shenyang Shi Renmin Zhengfu Difang Zhi Bangongshi [szerk.] 2010: 501). És jóllehet mind a mai napig nem lehet minden kétséget kizáróan tudni, hogy a Taiping templom *mikor* kapta és *miért* a Sibe Ősök Temploma nevet, az 1917-es nyomtatványnak köszönhetően annyi bizonyosnak tekinthető, hogy az utolsó császári dinasztia bukásakor a shenyangi sibékben élt a többi etnikumtól való megkülönböztetés igénye. A mandzsuk hatalmának bukását követő zűrzavaros időszakban azonban a templom lassú hanyatlásnak indult, és csupán az adott korszak emlékét őrző *memoárokból* lehet tudni, hogy a mandzsúriai sibék, nyelvük és szokásaik feledésbe merülésével, miként keresték a *sibeként való lét* lehetőségét.

A fentieket összegezve, az 1764-ben egymástól elszakított sibék azonosságtudatának történelmi változásait és változatait kirajzoló adatok alapján úgy tűnik, hogy amíg a sibék áttelepített csoportjai számára a formálódó kínai nemzeti egységbe való betagozódás feltételei maguktól adódtak, addig a mandzsúriai sibék ellenkező előjelű folyamat részeseivé váltak. Az ellentét feloldásának lehetőségét végül a kommunista párt hatalomra jutása és a nemzeti kisebbségek hivatalos „megformálása” hozta meg a sibék számára. A kérdés az, hogy milyen látószögből érdemes megközelíteni azt a fordulatot,

amelynek eredményeként a sibék nemzeti kisebbséggé váltak, és etnikus nacionalista törekvések mentén megkezdték az 1764-ben egymástól elszakított csoportjaik homogenizálását.

A fordulat

Mindazok a történelmi események, amelyek az utolsó császári dinasztia bukása után Kína határain belül zajlottak (a belső hatalmi harcok, a japán megszállás [1937] stb.), sokban hozzájárultak az 1949-ben hatalomra jutó kommunista párt céljainak eléréséhez (Szajp – Tőrös 2010: 163). Az új rezsim égisze alatt az 1900-as évek elején kibontakozó modern kínai nacionalizmus és az annak minden elemét átható „tradicionális Kína-központúság” (Hyer 2009: 268) kettős ereje betetőződni látszott.

A kommunista politikai program a társadalom átalakításának kérdését, az államiság keretei mentén formálható kínai nemzeti egység létrehozását (Vámos 2009: 60) helyezte mindenek elé és fölé: egy olyan, osztályok nélküli, egységes társadalom kiépítését, amely szöges ellentétben állt a hagyományos kínai társadalomról alkotott elképzelésekkel. Ugyanakkor az újonnan születő Kínai Népköztársaság ezer szállal kötődött a közelmúlt etnopolitikai történéseihez: a politikai-hatalmi elit az egységes társadalom kiépítésének lehetőségét Csang Kaj-sek „egymínzus Kínáról” alkotott ideájának az új viszonyokhoz való igazításában vélte felismerni.

A kommunista rezsim értelmezésében ugyanis a Csang Kaj-sek-féle *Zhonghua minzu* fogalma, amely továbbra is a 'kínai nemzet' jelentéssel bír, új tartalmat nyert: a nemzetiségek, azaz *minzúk* kollektív megnevezéseként kezdték használni (Francis 1951: 147), amely politikai kategóriaként arra volt hivatott, hogy etnikai hovatartozástól függetlenül utaljon a Kínai Népköztársaság valamennyi állampolgárára (Vámos 2009: 62). Mint már volt róla szó, a *minzu* szót a nyugati szakirodalom *népként*, *etnikumként* vagy *nemzetiségként* fordítja. Én magam azonban, a fentiek alapján, minden olyan esetben, amikor a kommunista párt etnopolitikai látásmódját kívánom hangsúlyozni, illetve amikor kínai nyelvű forrásokból idézek, leginkább a *nemzetiség* kifejezés használatát preferálok. Ugyancsak gyakorta használok a *nemzeti kisebbség* szóösszetételt is, utalva arra, hogy a Párt a *nem-han* etnikumokról mint „kis lélekszámú nemzetiségekről” gondolkodik, és hogy az adott kifejezés *émikus* értelemben a *nemzethez való tartozás* konnotációjával bír.

A kommunista rezsim célja tehát egy új, *egyesített* (értsd: egységbe olvasztott) *soknemzetiségű állam* kiépítése volt, amelyen belül valamennyi *nem-han* csoport számára egyenlőséget hirdettek meg, az autonómia lehetőségével egyetemben.

Egy 1951-es amerikai jelentés a következőket idézi az újonnan hatalomra került kommunista párt etnopolitikai programjából:

A Kínai Népköztársaság határain belül élő összes nemzetiség egyenlő. Egységet kell alkotniuk, kölcsönösen segíteniük kell egymást, szembe kell szállniuk az imperializmussal és a maguk közellenségével, mert csak így válhat a Kínai Népköztársaság a nemzetiségek összességéből alkotott, testvériségen és együttműködésen alapuló hatalmas családdá. [...] Területi autonómiát kapnak azok a területek, ahol nagyobb lélekszámban élnek nemzeti kisebbségek, amelyek lélekszámuk és területi eloszlásuk alapján különféle autonóm szervezeteket állíthatnak fel. Ahol több nemzetiség él együtt, illetve a nemzeti kisebbségek autonóm területein biztosítani kell, hogy a különböző nemzetiségek a helyi politikai-hatalmi szervekben megfelelő számú képviselővel rendelkezzenek. [...] Minden nemzeti kisebbségnek jogában áll nyelvjárását, nyelvét ápolni, hagyományait, szokásait és vallási hitét megőrizni és megreformálni. A népi kormány feladata a nemzeti kisebbségekhez tartozó tömegek segítése a politikai, gazdasági, kulturális és oktatási építőmunka fejlesztésében. (Francis 1951: 148 [ford. Varga Katalin]¹²)

A fentiek megvalósítása lett egyben a kulcsa annak, hogy a kommunista párt legitimálhassa hatalmát és a territoriális integrációra irányuló politikáját (Mullaney 2011: 80).

Az etnopolitikai terv megvalósításának mindössze egyetlen, de annál összetettebb problémakört felvető feltétele volt: átlátni azt, hogy voltaképpen hány nem-*han* csoport is létezik Kína határain belül. A Kínai Népköztársaság első népszámlálása – amely 1953 júliusa és 1954 májusa között zajlott (Mullaney 2011: 20) – voltaképpen ennek a kérdésnek a tisztázását tűzte ki célul. A népszámlálás azonban nem várt eredményt hozott, ami jól tükrözte az utolsó császári dinasztia bukása utáni Kínát jellemző identitáskrizist: ekkor ugyanis több mint 400 nem-*han* csoport identifikálta magát nemzetiségként – azaz *minz*uként –, feltételezett közös leszármazásuk alapján (Gladney 1988: 108).

A nemzeti kisebbségek számának kiigazítását, a nem-*han* csoportok kategorizálását – pontosabban fogalmazva *csökkentését* – célozta meg az az *etnikus klasszifikációs program*, amelyet a Párt 1954-ben hirdetett meg (Rees 2000: 17; Mullaney 2011: 3).¹³ A programon belül kiemelkedő szerepet

¹² Eredeti közlés (a szerzőre hivatkozva): *People's China*, Vol. I, No. 7 (1950. április 1.). 7.

¹³ Thomas S. Mullaney az adott program fordításának magyarázatakor hangsúlyozza, hogy bár a kínai kifejezést „*Nationalities*” *Classification Project*ként is át lehetett volna ültetni az angol nyelvbe, az *Ethnic Classification Project* elnevezés mégis jobban tükrözi azt, hogy a „nemzetiségek” kategorizálása olyan kínai etnológusok és nyelvészek munkájának köszönhető, akik munkájuk során a nyugati társadalomtudományokban használatos

juttattak a kínai társadalomtudósoknak – elsősorban az etnológusoknak és a nyelvészeknek –, hogy az egységes akadémiai hálózattá szervezett kínai etnológiát a nem-*han* csoportok kategorizálásának szolgálatába állítsák (Mullaney 2011: 39).

Az etnikus klasszifikációs program központja az 1951-ben alapított Központi Nemzetiségi Főiskola – a mai Központi Nemzetiségi Egyetem – lett. Az ott dolgozó társadalomtudósoknak a nem-*han* csoportok kategorizálásához – a kommunista rezsim iránymutatása szerint – azt a szovjet *nácija-* (nemzet-) definíciót kellett alapul venniük, amit Joszif Visszarionovics Sztálin formált meg Lewis Henry Morgan és Friedrich Engels evolúciós téziseire alapozva. Az adott definíció két kulcsfontosságú kritériumot ölelt fel. Az egyik az a négyes modell volt, ami a *közös nyelv*, a *közös élettér*, a *közös termelési mód* és a *közös lélektani adottságok* megléte révén jelölte ki a nem-*han* csoportok közötti határokat. A másik kritérium, amely szerint a nemzeti kisebbségek kategorizálása folyt, a nem-*han* csoportoknak a társadalmi fejlődés öt evolúciós állomáson belüli helyének kijelölése volt. Ezen az öt evolúciós állomáson, vagyis a *kezdetleges kommunizmuson*, a *rabszolgaságon*, a *feudalizmuson*, a *kapitalizmuson* és a *szocializmuson* belül a prekapitalista közösségek nem voltak teljes értékű nemzetiségnek tekinthetők. Ebbe beleértették azt a három másik szerveződési formát is, amelyeket a prekapitalista közösségekhez rendeltek: a *klánokat*, a *törzseket* és a *törzsszövetségeket* (Mullaney 2011: 72).

A nem-*han* csoportok kategorizálásával megbízott kínai társadalomtudósok azonban igen hamar felismerték a fenti kategóriák gyakorlatban való alkalmazásának esetlegességeit. Ezért – többek között a nyelvi evolúciós fejlődés sztálini elméletére alapozva – egy olyan kategorizációs rendszert dolgoztak ki, amelyet alapul véve valamennyi prekapitalista evolúciós állomás társadalomszerveződési formájára *potenciális minzüként* tekinthettek (Mullaney 2011: 82–83).

Ennek a szemléletnek a szellemében, elsősorban nyelvészeti kutatásokra alapozva, kezdődött meg a Kínai Népköztársaság nemzeti kisebbségeinek megformálása. Maga a folyamat három nagy szakaszra bontható: az első szakaszban, 1950–1954 között 38, a második szakaszban, 1954–1965 között újabb 16 nemzeti kisebbséget vettek fel hivatalosan a *minzük* közé (Wu 2006: 47–48). Ekkor, a Kínai Népköztársaság második népszámlálásakor (1964) a korábbi mintegy 400 nem-*han* csoport helyett már „csupán” 183-at regisztráltak a népszámlálási biztosok (Hao 2011: 74) – a többit vagy a már megformált nemzeti kisebbségek, vagy a *hanok* közé sorolták. Az utolsóként elismert nemzeti kisebbség regisztrációjára a kategorizációs munka harmadik

fogalmakat igyekeztek alapul venni (Mullaney 2011: 16). Mivel a nyugati szakirodalmon belül mára az *Ethnic Classification Project* kifejezés vált elfogadottá, magam is e kifejezést használom.

szakaszában, 1978–1987 között, egészen pontosan 1979-ben, közel harminc évvel a kezdeti lépések után került sor (Gladney 1988: 109). Ezzel a nemzeti kisebbségek hivatalosan megállapított száma 55-re emelkedett.

A hivatalos jelentések szerint a sibék 1954-ben, az elsőként elismert 38 *minzu* között kerültek fel a nemzeti kisebbségek listájára. A sibék lélekszáma e jelentések szerint, amelyekre a sibékről szóló szakirodalmon belül is gyakorta hivatkoznak, az első népszámlálási adatok alapján nagyjából 19 000 főre volt tehető. Ez a szám a második népszámlálás idejére (1964) megközelítően 33 000 főre, a harmadik népszámlálás idejére (1982) pedig mintegy 83 000 főre nőtt (lásd pl. Guan 1988: 23). Fel tűnő azonban, hogy a fenti adatok kapcsán arra vonatkozóan, hogy milyen is volt a népesség megoszlása a sibék egymástól elszakított két nagy csoportja között, a legtöbb esetben csak a harmadik népszámlálás nyilvánosságra hozott adataiból lehet tájékozódni. Felmerül tehát a kérdés: mi áll a sibék lélekszámának ugrásszerű megnövekedése és a népesség megoszlására vonatkozó adatok esetlegessége mögött?

E kérdések megválaszolása érdekében érdemes belelapozni azokba az 1950–60-as évekbeli tanulmányokba, amelyek a formálódó *kínai nemzetről* tudósítottak a Nyugat számára. Így például John De Francis 1951-ben publikált tanulmányába, amelyben a szerző a sibéket a hivatalosan számon tartott, Xinjiangban élő nemzetiségek egyikeként jelöli meg (Francis 1951: 147) – és nem úgy, mint egy egymástól elszakított népcsoportot, amelynek egyik fele Mandzsúriában, a másik fele pedig Xinjiangban él. Ugyancsak sokatmondó Michael Freeberne 1953-as forrásokra támaszkodó közlése, amely egy csoportba sorolja a Xinjiang Ujgur Autonóm Területen belül élő sibéket a mandzsukkal, és lélekszámukat 20 000 főben adja meg (Freeberne 1966: 108). Bár Michael Freeberne tanulmánya témájánál fogva eleve csak a xinjiangi népességmegoszlásról tudósít, a kérdés mégis felmerül: véletlen-e, hogy az általa megadott adatok megközelítően megegyeznek az első népszámlálás nyilvánosságra hozott adataival? És vajon ez jelentheti-e azt, hogy az első népszámláláskor sibe nemzeti kisebbségként csak a xinjiangi sibéket tartották számon?

Mielőtt a sibék lélekszámának alakulására vonatkozó hivatalos adatokat áttekinteném, fontosnak tartom hangsúlyozni, hogy e tanulmányok – függetlenül attól, hogy a bennük közölt adatok mérvadóak-e – alátámasztani látszanak a sibék identitásának történelmi változásairól fentebb ismertetett feltevéseimet: azt, hogy az 1950-es évek elején a sibék – bár valóban felkerültek a nemzeti kisebbségek hivatalos listájára – elsősorban mint egy, a Xinjiang Ujgur Autonóm Területen belül élő etnikum éltek a köztudatban. Hadd idézzek e kérdésre vonatkozóan a Liaoning tartománybeli daliáni sibékről szóló – még kiadatlan – könyvből:¹⁴

¹⁴ A kiadás alatt álló könyv kéziratát Na Qiming, a sibe etnikus nacionalista törekvések egyik kiemelkedő jelentőségű alakja bocsátotta rendelkezésemre.

Az 1953-as első népszámlálási adatok alapján a sibe nemzetiségűek lélekszáma 19 022 fő volt, de Dalian városban mindössze egyetlenegy [sibe embert regisztráltak]. Habár a sibe nemzetiségű emberek tudták, hogy ők maguk sibe nemzetiségűek, mégsem ve[he]tték vissza nemzetiségi hovatartozásukat. Ám ahogyan a Párt nemzetiségi politikája realizálódni látszott, [...] a sibe nemzetiségűek egy csoportja kérvényezte, hogy „visszatérhessen gyökereihez”, és [ők] vissza [is] nyerték nemzetiségi hovatartozásukat. (lásd 3/2. sz. melléklet)

E rövid idézet két olyan fontos momentumot is elárul a sibe identitás alakulásával kapcsolatban, ami különös jelentőséggel bír az 1950-es években kibontakozó sibe etnikus nacionalizmus megértésének szemszögéből. Először is, a kiemelt szövegrészlet bizonyítja, hogy bár a mandzsúriai sibék bizonyos formá(k)ban megőrizték sibe identitásukat, a 20. század első felének kaotikus történései és az egymást váltó ideológiai-politikai hatalmak etnopolitikája lassanként sibe identitásuk feladására vagy, még inkább, elnyomására kényszerítette őket (vö. Yang 1995: 287). Amint azonban az a fenti szövegrészletből is kiviláglik, a mandzsúriai sibék között is voltak olyanok, akik már az első népszámláláskor sibeként regisztráltatták magukat, számuk – *arányaiban tekintve* – mégis igen kevés lehetett a xinjiangi sibékhez képest.

És valóban, a Kínai Népköztársaság első hivatalos népszámlálásának adatai szerint 1953-ban két nagy sibék által lakott területet jelöltek meg: a Xinjiang Ujgur Autonóm Területet és Liaoning tartományt, ahol a fentebb már többször említett Sibe Ősök Temploma áll. Ekkor az egész ország területén mintegy 19 000 fő sibét tartottak számon; ebből körülbelül 6000-en éltek Liaoning tartományban, a fennmaradó lélekszám *javarészt* az áttelepített sibéket takarta.¹⁵ Sibék, természetesen, másutt is éltek, de számuk elenyésző volt e két nagy tartományban élő sibékéhez képest: így például 1953-ban a jilini sibék száma mindössze 360 volt (Tong – Bai – Ba 2010: 334).

A sibék lélekszáma ezt követően azonban ugrásszerűen megnőtt, ahogyan azt fentebb már jeleztem: 1964-ben nagyjából 33 000, 1982-ben 83 000, 1990-ben pedig már mintegy 172 000 sibét tartottak nyilván a Kínai Népköztársaság határain belül (Yang 1995: 288). Ezzel egyetemben változott a két nagy csoport lélekszámának aránya is: amíg 1964-ben a sibék 51,48%-a a Xinjiang Ujgur Autonóm Területen, 45,24%-uk pedig Liaoning tartományban élt, addig ez az arány 1982-re az előbbi tartomány tekintetében 32,72%-ra, az utóbbi esetén pedig 59,03%-ra módosult (Yang – Zhang – Xiong 1988: 52). Ez a másik ok, amely miatt a fentebb idézett szövegrészlet fontos támpontot szolgáltat a sibe etnikus nacionalizmus megértéséhez: a benne foglaltak arra a folyamatra irányítják a figyelmet, amelyet a nemzeti kisebbségek katego-

¹⁵ Az itt közölt adatokat a Daliani Nemzetiségi Intézet Északkeleti Nemzeti Kisebbségek Történelmi és Kulturális Kutatóközpont bocsátotta rendelkezésemre.

rizálásának *kiigazításaként* lehet értelmezni. Az etnikus klasszifikációs programra vonatkozó szakirodalomból tudni lehet, hogy e folyamat során csupán az 1970–80-as években több millió ember kérte nemzetiségi hovatartozásának megváltoztatását. Közülük is igen nagy számban voltak Liaoning tartománybeli mandzsuk – és sibék is –, akiket az etnikus klasszifikációs program kezdetekor a *hanok* közé sorolhattak (vö. Wu 2006: 50).

A sibék esetében a fenti számarány megváltozásának okát egyrészt a kínai állam kisebbségi politikájának, valamint a sibe lokális elitiek cselekvőképességének bonyolult összefonódásában érdemes keresni. A háttérben olyan kérdések bújhatnak meg, amelyek szoros összefüggésben állnak a kisebbségeket pozitív diszkriminációként érintő politikai jogokkal. Ilyenek például az autonómia vagy a sokat emlegetett „egy gyermek politika” kérdésköre. Ugyancsak nem szabad megfeledkezni a sibe–mandzsu kapcsolatra vonatkoztatható problémaköréről sem, mint például, hogy a mandzsukhoz fűződő szoros történelmi viszony befolyásolhatta-e a sibe identitás nyilvános vállalását, illetve annak korlátait? Másrészt, felmerül a kérdés: mi volt, mi lehetett az *emocionális* háttere a sibe „gyökerekhez” való visszatérésnek? Továbbá, ez a háttér ugyanolyan nagy hatást gyakorolt-e a nemzetiségi kategória kiigazításáért folyamodókra, mint a nemzetiségeknek beígért politikai/gazdasági jogok?

Akárhogy is legyen, a sibe etnikus nacionalista törekvések mögött megbúvó *miért*ekre és arra a kérdésre, hogy hogyan élhették meg e fenti folyamatot a sibék, illetve hogy milyen szerepet játszhatott mindez etnikus identitásuk megerősítésében, elegendő és főképp megbízható forrás hiányában igen nehéz kielégítő választ adni. Annyi azonban bizonyos, hogy a mandzsúriai sibék kategorizálásának kiigazításában központi szerepet töltött be a Párt által ugyancsak az 1950-es években meghirdetett országos program, amely a nemzeti kisebbségek *rövid történetének* megírására irányult. E program lényegét Thomas S. Mullaney a következőképpen foglalja össze:

A jianshi-sorozatban párhuzamos folyamatok érhetőek tetten: egyrészt a klasszifikációs program kategóriáival összhangban hatalmas mennyiségű új tudás keletkezik, másrészt a „múlt elhallgatására”,¹⁶ a klasszifikáció megtörténtének felejtésére irányuló rendszerszintű folyamat zajlik. A nemzeti kisebbségek rövid történetében a történetírók igyekeztek az adott minzu eredetét időben minél régebbre visszavezetni, azt az érzetet keltve, mintha valamilyen – kezdetleges, félig kifejlett, elnyomott vagy kiteljesedett – formában mindig is létezett volna. Ahogy azt Siu-woo Cheung megállapítja, az állam mindent megtett, hogy a kisebbségek elitjét bevonja a történetírásba annak érdekében, hogy megnyerje őket, és felsorakozzanak az új ortodoxia

¹⁶ Thomas S. Mullaney itt Michael-Rolph Trouillott 1995-ben megjelent *Silencing the Past: Power and Production of History* című munkájára utal (Boston, Beacon Press).

mellett, mivel mindenáron kerülni kívánta a látszatot, hogy a nemzetiségi identitás alakítása felülről irányított. Cheung a következő megállapításra jut Guizhou tartomány esetében: „A helyi elit a nemzetiségi intézet által kialakított mesternarratívához igazodó önábrázolási folyamaton keresztül (például a minzu hivatalos történetének megírásával) formálja át a helyi identitást és hozza létre az intézményesített kisebbségi identitást.”¹⁷ (Mullaney 2011: 124 [ford. Varga Katalin])

Való igaz: a múltat soha nem állították olyan elánnal a politika szolgálatába, mint a nacionalista ideológia által áthatott nemzetállamok formálódásának idején (Altermatt 2000: 48). A *közös múlt* és vele együtt a *közös emlékezet* életre hívása a nemzetek kialakulásának és kialakításának feltétele volt. Lehetőség arra, hogy segítségükkel az állami ideológiák a tér és az idő dimenzióit manipulálva, hangzatos formákon keresztül „megidézett” nemzeti identításra hivatkozva legitimálják hatalmukat, és e folyamaton belül nem lehet eléggé hangsúlyozni a *renani amnéziának* a nemzetek és nemzeti identítások formálásában betöltött fontos szerepét sem.

Azt, hogy a Párt formálódó nemzeti kisebbségei számára feladatul szabta történelmük megírását, nem tudom másként értelmezni – és ebben egyet kell értenem a fentebb Thomas S. Mullaneytől idézettekkel –, mint monumentális horderejű kísérletnek a formálódó kínai nemzet történelmének és emlékezetének (re)konstrukciójára, ami az identitás uralására és az egységes kínai nemzet megteremtésére irányult.

De valóban ilyen egyszerű lett volna a fenti szövegrészletben jegyzett „lokális identitást” vagy az identitás bármely más, az „intézményesített kisebbségi identitástól” eltérő formáját a Párt akaratának megfelelően átformálni? És valóban ilyen „egyirányú”, az állam által felülről irányított folyamat volt a nemzeti kisebbségek énképének alakulása/alakítása? Munkámban amellet fogok érvelni, hogy – a sibék esetében legalábbis – sem az egyik, sem a másik állítás nem állja meg a helyét.

Az 1950-es években ugyanis, amikor a nemzeti kisebbségek rövid történetének megírására irányuló országos program a kezdetét vette, a Xinjiang Ujgur Autonóm Területen élő sibék számára saját etnikus hovatartozásuk nem volt kérdés. Ennek megfelelően az ott élő sibék közösségei mind több lépést tettek annak érdekében, hogy az új rezsim által felajánlott mindazon lehetőségeket kihasználják nemzeti kisebbségként való *jelenlétük* hangsúlyozására, amelyeket a fentebb idézett 1951-es amerikai jelentésben is összefoglaltak. Példaként két fontos momentumot említék: az egyik, hogy 1950-ben megkezdődött a nemzetiségi, köztük a xinjiangi sibe káderek *tömeges* kiképzése (Ban 2010:

¹⁷ A Siu-woo Cheungtól idézettek eredeti közlése (a szerzőre hivatkozva): Siu-woo Cheung: Representation and Negotiation of Ge Identities in Southeast Guizhou. In Brown, Melissa J. (szerk.): *Negotiating Ethnicities in China and Taiwan*. Berkeley, Institute of Asian Studies, University of California, 1996.

101–102), akik arra voltak hivatottak, hogy összekötő kapcsot képezzenek a kommunista rezsim és saját nemzeti kisebbségük között (lásd 6. sz. fotó). A másik, hogy 1954. március 25-én az Ili folyó völgyében felépített egykori sibe katonai tábor elnyerte a Chabucha'er Sibe Autonóm Járás nevet és rangot. Mind a napig ez a sibék legmagasabb rangú autonóm közigazgatási vidéke.¹⁸

6. sz. fotó. Xinjiaangi káderek csoportképe 1951-ből. Reprodukció a Guo Yongchang (elülső sor, balról a negyedik) magántulajdonában lévő fotóról

A sibék történelmének megírására innen, a Chabucha'er Sibe Autonóm Járásból jelöltek ki két embert, akik 1959-ben Kína északkeleti vidékére utaztak, hogy felvehessék a kapcsolatot az „őshazabeli” lokális elitekkel. E két nagy csoport képviselőinek egybehangolt törekvései mentén kezdődött meg a sibék történelmének (re)konstruálása, mindazon közös jellemzők felkutatásával és felmutatásával együtt, amelyeket a Párt a nemzeti kisebbségek ismérveként nevezett meg.¹⁹

¹⁸ A vidék neve, ahol egykor a Qing-kori sibe zászlóaljok táborot vertek, a Qing-dinasztia bukását követően többször is változott: előbb 1939-ben Henan járásra, majd 1944-ben Ningxi járásra (Yu 2005: 162). A mai Chabucha'er Sibe Autonóm Járás kelet–nyugati irányú leghosszabb kiterjedése 90 kilométer, észak–déli irányú legnagyobb szélessége 70 kilométer, területe több mint 4000 négyzetkilométert tesz ki (Guan 1988: 20). Keletről Gongliu járás, nyugatról Kazahsztán határolja; délről a Tianshan hegyláncjaihoz tartozó Wusun-hegy húzódik határként, Tekesi és Zhaosu járásokkal; északról az Ili folyó és a túlpártján elterülő Yining város határolja (Wang 2010: 4).

¹⁹ Ma ezeket a jellemzőket – tovább bővítve a sztálini négyes felosztást – hivatalosan hat

A látószög

Ezzel az eseménnyel vette kezdetét az a folyamat, amely az 1764-ben egymástól elszakított sibék két nagy csoportjának homogenizálását célozta meg annak érdekében, hogy „az intézményesített kisebbségi identitás” életre hívható legyen. Csakhogy az áthidalhatatlannak tűnő nyelvi és kulturális különbségek miatt ez korántsem bizonyult egyszerű feladatnak. Még akkor sem, ha a Párt etnopolitikája elviekben támogatta a nemzeti kisebbségek tradíciónak megreformálását – ahogyan az a fentebb idézett 1951-es amerikai jelentésből is kiviláglik. Véleményem szerint ugyanis az áttelepített sibék körében megőrződött kulturális örökség hangsúlyozása nemhogy segítette, inkább hátráltatta volna a homogenizálás folyamatát, minduntalan azt a „szakadékot” hangsúlyozva, ami az évszázadok folyamán éket vert a sibék egymástól elszakított két nagy csoportja közé.

Éppen ezért a sibék történelmének megírását kézbe vevő lokális elitek a legnagyobb hangsúlyt a közös eredet és a leszármazás megrajzolására fektették. Ez a célkitűzés egyébként – ahogyan azt a fentebb Thomas S. Mullaney munkájából idézettek is alátámasztják – központi szerepet kapott a Párt nemzetépítési politikájában is. Hiszen, a hivatalos megfogalmazás szerint, a *minzúk* eredete a „történelem legfontosabb alapja” (Wu 2006: 45) – azé a történelemé, amely a nemzeti kisebbségek történelméből, mozaikszerűen építkezve alkotja a *kínai nemzet közös történelmét*.

A sibék esetében azonban az eredet és a leszármazás központivá tétele olyan folyamatot indított be, amelynek eredményeként az etnikus klasszifikációs program elsőként elismert sibe nemzeti kisebbségein túl – mintegy felülbírálván a kommunista rezsim által rájuk osztott besorolást – mind többen kérték besorolásuk kiigazítását, hogy hivatalosan is a sibe nemzeti kisebbség tagjává lehessenek. Voltaképpen ez az a folyamat, amelyet munkám középpontjába állítok: azt igyekszem feltárni, hogy *miként* és *miért* konstruálódott meg az a múltképzet, amely nem csupán homogenizálta a sibék eredendően is egy nemzeti kisebbséggé nyilvánított csoportjait, hanem mind többeket vezetett arra, hogy besorolásuk kiigazítását kérve vállalják sibe „gyökereiket”.

Munkámban ezt a folyamatot nevezem *sibe etnikus nacionalizmusnak*, jelezve azt a képlékeny viszonyt, ami az *etnicitás* és a *nacionalizmus*, valamint az *etnikum* és a *nemzet* közötti határokat kijelöli. Hiszen bár a meghatározások hivatalos szintjén meglehetősen könnyű különbséget tenni e fogalompárok között – lévén, hogy a nacionalista ideológiát gyakorta olyan etnikai ideológiaként határozzák meg, amely egy etnikai csoport nevében önálló államra/államiságra tart igényt –, a gyakorlatban ez a megkülönbözte-

pontban határozzák meg: (1) a közös történelmi eredetben, (2) a közös termelési módban, (3) a közös nyelvben, (4) a közös kultúrában, (5) a közös népszokásokban és (6) a közös lélektani jellemzőkben (Wu 2006: 30–33).

tés problematikus lehet. Az identitás képlékenysége miatt ugyanis gyakorta az alanyoktól függ, hogy nemzetként vagy etnikai csoportként határozzák-e meg azt a kategóriát, ahová tartozónak tekintik magukat. Mi több, a nemzeti és etnikai hovatarozás akár helyzettől függően is változhat (Eriksen 1993: 118–120). Éppen ezért a sibe etnikus nacionalizmus kifejezést találok a legalkalmasabbnak arra, hogy rámutassak a sibék önazonosságának képlékenységére és ezzel együtt a munkám középpontjába állított folyamat Janus-arcú jellegére: arra, hogy a sibe etnikus nacionalizmusnak a történelem (re)konstruálásán keresztül, a kínai nemzeti egység építésén túl velejárója volt a sibe nemzeti identitástudat megformálása is.

A folyamat Janus-arcú jellegét azonban nem tudatos választás eredményének vélem. Véleményem szerint ugyanis a lokális elitek bevonása a sibe történelem megírásába csak látszólag tette valóban egyirányú folyamattá a Párt *nemzetépítésre* irányuló törekvéseit, amelyen belül az identitás formálásának feltételeit állami szintről irányítják. Ugyanakkor nem szabad megfeledkezni arról, hogy a történelem megírásában szerephez jutó lokális elitek nemzetépítő tevékenységét legalább annyira meghatározták azok a *kérdések* és azok a *lehetőségek*, amelyek az általuk képviselt nemzeti kisebbségnek a nemzetépítés folyamatába direkt módon be nem vont *individuumait* foglalkoztatták, mint azok a *feltételek*, amelyeket a Párt szabott meg nekik.

Éppen ezért az identitás alakításának folyamatára nem tudok másként tekinteni, mint egy olyan, társadalmi-politikai kontextusban értelmet nyerő, a sibe etnikus nacionalizmus e két szélső pólusa/szintje által határolt dialógusra, amelynek középpontjába a sibék lokális elitjei – a történelem (re)konstruálásán keresztül – az eredet és a leszármazás kérdését állították (vö. Gladney 1988: 109).

A fentiek fényében pedig, az identitás képlékenységével párhuzamosan, a sibe nemzeti kisebbséget sem tudom szubsztanciális, állandó, változatlan közösségnek tekinteni. Az etnikus klasszifikációs program szerinti besorolásuk, majd az azt követő kiigazítási folyamat egyaránt a sibe nemzeti kisebbség konstruált, esetleges és változékony jellegére utal. E miatt a konstruált jelleg miatt, úgy vélem, olyan látószögből érdemes a fenti folyamatra tekintenem, mint amilyen látószögből Rogers Brubaker is szemlélte a szubsztanciális létüktől megfosztott nemzeteket, előtérbe helyezve az egyéni és a kollektív cselekvés kiindulási alapjának és távlatának esetleges, a körülmények függvényében változó, múltékony keretét (vö. Brubaker 1994: 12). Csak ilyen látószögön keresztül lehet véleményem szerint megragadhatóvá tenni azt a politikai erőteret, amely a múltképzet konstruálása során fokozatosan kibontakozó sibe etnikus nacionalizmust életre hívta, majd annak természetét a céloknak megfelelően alakította.

A fentiek bizonyítékául legyen elég itt mindössze egyetlen példára, a Nagy Nyugatra Telepítés változó interpretációira utalni. A Nagy Nyugatra Telepítés

valójában a folyamatosan (re)konstruálódó sibe történelem első, hivatalos verziójában (Zhongguo Kexueyuan Minzu Yanjiusuo – Xinjiang Shaoshu Minzu Shehui Lishi Diaocha Zubian 1963) nem kapott nagyobb figyelmet egyetlen más történelmi eseménynél sem. Idővel azonban a „gyökereiket” kereső sibék énképének sarkalatos pontjává, majd a lokális elitek Janus-arcú törekvéseinek legfőbb legitimáló eszközévé lett.

A fordulat oka szoros párhuzamba állítható a Párt etnopolitikájának az 1980-as években bekövetkező váltoásaival. A kommunista rezsim ugyanis felismerte, hogy a nemzeti kisebbségeknek ígért jogok és lehetőségek lassanként a kínai nemzeti egység kiépítését veszélyeztető etnikus identitás megerősödését vonhatják maguk után. Előre vetítette ennek árnyékát az a tény, hogy a nemzeti kisebbségi kategóriák kiigazítását kérvényezők egyre többen lettek; számuk pedig az etnikus identitás minden jellemzőjét eltörölni igyekvő Nagy Proletár Kulturális Forradalom (1966–1976) után ugrásszerűen megnőtt. Mindezek következményeként, az 1980-as években, a kor ideológiai-fogalomhasználati fordulatának megfelelően a nemzeti kisebbségeknek csupán egyetlen lehetőségük maradt arra, hogy követeléseiknek a kommunista rezsim eleget tegyen: ha bizonyítják múltjuk és jelenbeli törekvéseik *hazaszerető* természetét.

A sibe lokális elitek kivételesen jól alkalmazkodtak ehhez a kitételhez: hazaszeretetük megkérdőjelezhetetlen, és legfőbb bizonyítékeként a Nagy Nyugatra Telepítést mint a hazáért vállalt *mártíriumot* jelölték meg – függetlenül attól, hogy akkor egy másik hatalom parancsára cselekedtek. Véleményem szerint éppen ez az a momentum, amely miatt a Nagy Nyugatra Telepítés mártíriummi mivoltában szétválaszthatatlanul ötvözi a történelmet a mítosszal. Mi több, lévén, hogy a sibe etnikus nacionalista törekvések megvalósítását segítette, a Nagy Nyugatra Telepítés „normatív és formatív” (Assmann 2011: 38) erőként történelemből egyenesen mítosszá lett.

A folyamat pedig, ahogyan a *politikai mártírium* homályába burkolódzó eszmének köszönhetően a sibe etnikus nacionalista törekvések lassanként érvényre jutottak, a nacionalizmus kutatások talán legkényesebb területéhez vezet el: *történelem, emlékezet és hatalom* összefonódásának kérdéséhez.

A szakirodalom az emlékezet szociális dimenzióinak feltárását Maurice Halbwachs-ig vezeti vissza. Ő volt az, aki – Henri Louis Bergson és Émile Durkheim hatására – *Les cadres sociaux de la mémoire* (1925) című munkájában kidolgozta a *kollektív emlékezet* kortárs értelmezését. Elméletének lényege az *emlékezet társadalmi meghatározottságának* megfogalmazásában rejlik.

Maurice Halbwachs kollektív emlékezetről alkotott elmélete azonban csak jóval később, az 1960–70-es években, a nacionalizmusra és a múlt konstruáltságára vonatkoztatott kérdések miatt kapott minden korábbinál nagyobb figyelmet. Az igazi fordulópontot pedig Eric J. Hobsbawm és Terence Ranger 1983-ban publikált nagy hatású tanulmánya, a *The Invention of Tradition*

jelentette: ettől kezdve megsokszorozódott az *emlékezet*, a *történelem* és a *hatalom* kapcsolatát vizsgáló tudományos munkák száma (vö. Olick – Robbins 1998), leginkább a múlt identitásformáló és hatalma(ka)t legitimáló erejére vonatkoztatott kérdések miatt.

Amint azt fentebb már megfogalmaztam, munkám fókuszába magam is az identitás formálásának kérdését helyezem, vagyis a sibék etnikai és nemzeti elköteleződésének „tértől, időtől, helyzetektől függő és eltérő erősségű változatainak” (Fejős 2002: 153) vizsgálatát. Felfogásom szerint ez a folyamat a történelem (re)konstruálásán keresztül zajlott, amelynek középpontjában a Nagy Nyugatra Telepítés mítoszába való előléptetése állt.

Annak érdekében azonban, hogy bemutassam: a múltképzés folyamata hogyan bontakozott, bontakozhatott ki, előbb azt kell megvizsgálnom, hogy milyen forrásokból táplálkozott, és hogy milyen irányok mentén haladt és halad mind a mai napig. Ez pedig *emlékezés* és *felejtés*, *emlékezet* és *identitás* viszonyrendszerének áttekintését kívánja meg, lévén, hogy a sibék múltképző folyamatát tápláló forrásnak az *identitásformáló emlékezet* „élményalapú” formáit (Gyáni 2002), az annak határt szabó keretnek pedig az ideológiai-politikai hatalomnak az *identitás* és *emlékezet* uralására irányuló eszközeit tekintem.

Módszerek, témakörök és források

Kutatásaim kezdetén az a kíváncsi, hogy a sibe lokális elitek szervezett törekvéseit mintegy *kívülről* (körbe)határoló feltételekről képet alkossak, attól függött, hogy sikerül-e együttműködést kiépítenem mindazon állami intézményekkel, amelyek terepmunkám politikai és jogi feltételeit megteremthetik.²⁰ Kutatásaimhoz végül három egyetem biztosított intézményes háttérrel: a Xinjiangi Tanárképző Egyetem Történelmi és Etnológiai Intézet Szociál- és Kulturális Antropológia Kutatóintézet (2011. november – 2012. május); a Daliani Nemzetiségi Intézet Északkeleti Nemzeti Kisebbségek Történelmi és Kulturális Kutatóközpont (2012. május – 2013. január); valamint az Ili Tanárképző Főiskola Kínai Sibe Nyelvi és Kulturális Kutatóközpont (2014. január – 2014. július). A felsorolt három intézmény kutatóival folytatott tapasztalatcsere során nem pusztán a kínai társadalomtudományi kutatások mikéntjébe nyerhettem betekintést,²¹ hanem abba a kérdésbe is,

²⁰ Terepmunkám politikai és jogi feltételeinek megteremtése egyet jelentett a 2011. február 25-én elfogadott törvényrendeletre való igazodással. Az adott törvény a Kínai Népköztársaság szellemi kulturális örökségére vonatkozóan szabályozza – többek között – a terepmunka lehetőségeit és módszereit. A vonatkozó törvényrendelet letölthető a Xinhua Hírügynökség hivatalos honlapjáról: http://news.xinhuanet.com/ziliao/2011-02/28/c_121131232.htm. (Letöltés ideje: 2014. 11. 01.)

²¹ A kínai állami intézményekben szerzett tapasztalataim szerint Kínában az antropológia és

hogy a nemzetépítés állami szinten zajló folyamatán belül milyen politikai, etnopolitikai kontextusba helyezhető a nemzeti kisebbségekről folytatott diskurzus. Evvel kapcsolatban kell megemlítenem a Chabucha'er Sibe Autonóm Járási Kulturális Központban végzett szakmai gyakorlatomat is (2013. május – 2013. október). Az adott intézmény munkatársaival együtt dolgozva részese lehettem annak a folyamatnak, ahogyan a Chabucha'er Sibe Autonóm Járásban élő sibék hagyományos kulturális értékeinek felkutatása, dokumentálása, illetve a szellemi kulturális örökség programon keresztül az állam felé való közvetítése zajlik.

Kutatásom során a következő lépés a sibe lokális elitiek törekvéseinek átlására tett kísérlet volt, amihez a legkülönbélebb, zömében a sibe értelmiség és politikai vezetőség által létrehozott és fenntartott szervezetekkel való szoros együttműködés kialakítására volt szükségem. Az együttműködés lehetőségét végül éppen *kutatóként való jelenlétem* tette lehetővé, ami kezdetektől fogva meglehetősen sajátos viszonyrendszer kiépítésével járt együtt: nemcsak az adott személyek és szervezetek tevékenységi köre képezte az én kutatásaim tárgyát, hanem én magam is az ő kutatásaik tárgyává lettem. Kutatóként való jelenlétem elfogadása ugyanis elsősorban azt jelentette, hogy *velük együtt* és *értük* folytatok kutatásokat *róluk*; e tekintetben pedig leginkább azt várták tőlem, hogy jelenlétemmel hangsúlyozzam a sibe nemzeti kisebbségre irányuló társadalomtudományi kutatások jelentőségét. 2014-ben online közzé is tettem rólam egy cikket, amelyben a szerző – áttekintve a Kínai Népköztársaságban végzett kutatásaimat – a *kínai nép* nevében reményét fejezte ki a tekintetben, hogy képes leszek „becsületos” kultúrakutatóvá válni, nem úgy, mint azok a „felfedező”, akik Kína kincseit a médiának vagy múzeumoknak szolgáltatják ki.²²

A sibe lokális elitiek tevékenységét összefogó szervezetek közül két intézettel tartottam fent folyamatosan kapcsolatot, és a velük való tapasztalatcsere terepmunkámat követően sem szakadt meg. Az egyik a Tong Jingfei alapította Jilin Tartományi Néprajzi Társaság Sibe Nemzetiségi Gyógyászati és

a szociológia tudományterületét érintő kulturális és társadalmi elméletek átértelmezésére, valamint az etnográfiai gyakorlat megreformálására tett kísérletek javában folynak, és kibontakozásuknak társadalompolitikai keretek szabnak határt (vö. Croll 2006). Későbbi megfigyeléseim is ezt támasztották alá: 2014 szeptemberében, a Magyar Tudományos Akadémia Bölcsészettudományi Kutatóközpont Néprajztudományi Intézete kiküldetésének köszönhetően vettem részt azon a háromhetes tudományos szimpóziumon, amelyet a Kínai Kulturális Minisztérium és a Kínai Társadalomtudományi Akadémia szervezésében tartottak Pekingben, „Fiatal Sinológusok Kutatási Továbbképzés Program 2014” címen. Az ott elhangzott előadásokból is nyilvánvalóvá vált, hogy a kínai társadalomtudósok tudományos megismerési törekvéseinek legfőbb célkitűzései közé tartozik választ találni a társadalmi egyenlőtlenségek csökkentésére és a társadalmi fejlődés megvalósítására vonatkozó kérdésekre.

²² A vonatkozó bejegyzés elérhető: http://blog.sina.com.cn/s/blog_4a5dd17c0102gw0t.html. (Letöltés ideje: 2014. 11. 06.)

Kulturális Örökség Kutatóközpont, a másik a Wen Xiaolong által irányított ürümszi Xinjiang Falukultúra-átörökítési Központ volt.²³ A választás, hogy mind északkeleten, mind északnyugaton legyen egy-egy szervezet, amivel folyamatos kapcsolatban vagyok, tudatos volt. Úgy véltem, ez a legtermészetesebb módja annak, hogy rátaláljak azokra a helyszínekre, ahol a sibe etnikus nacionalizmust *belülről* tápláló *identitásformáló emlékezet* „élményalapú” formáiról képet alkothatok.

A fenti szervezetek munkájában részt vevő lokális elitek „szemüvegén keresztül”, saját elgondolásaik megismerése révén tárult fel előttem az a kép, ahogyan ők maguk látják a sibék egymástól elszakított két nagy csoportjának a helyzetét. Ez a kép azonban messze túlmutatott azon a sémán, amit az 1980-as években – a Kínában és Kína határain túl – kibontakozó, a sibék kultúrájára irányuló *esszencialista* néprajzi kutatások sejtetni engedtek. Az e kutatások mögött meghúzódó közkeletű felfogás szerint ugyanis az áttelepített sibék körében megőrzött *kulturális hagyaték* maga a sibe kultúra *esszenciája*, és az *örökség* részeként tekintenek minden olyan szokásra, ami a sibék társadalmi érintkezését, hétköznapjait és ünnepeit rendszerbe foglalja. Idesorolhatók többek között az őskultuszhoz, a samanizmushoz és a tibeti/mongol buddhizmushoz fűződő hagyományaik és naptári ünnepeik, szokásaik köznapi rétege, valamint az élet fordulópontjait kísérő átmeneti rítusok, úgymint a születéshez, a házassághoz vagy a temetéshez fűződő rítusaik.

Mind közül is az áttelepített sibék körében fennmaradt „sámánkultúra”²⁴ az, ami nemcsak a kínai, hanem a Kínán kívüli kutatásokon belül is igen nagy érdeklődésre tartott – és tart mind a mai napig is – számot.²⁵ E kutatási irányvonal felértékelte jelentőségét mi sem mutatja jobban, mint hogy a 2009-ben kiadott, *A sibe kultúra esszenciája* címen megjelentetett tanulmánykötet (He 2009) *valamennyi* tanulmánya a xinjiangi sibe csoportokat jelöli meg kutatásának tárgyaként, és a benne közölt 23 tanulmány több mint fele a sibe „sámánkultúra” tárgykörével kapcsolatos.

Csakhogy ezek a kulturális elemek, amelyeket a néprajzi kutatások tehát a *tradicionális sibe kultúraként*, sőt egyenest a *sibe kultúra esszenciájaként* aposztrofálnak, különböző politikai hatalmak befolyása alatt formálódtak – mint arról már volt szó –, teret engedve előbb a mongol, majd a mandzsu

²³ Az adott központ nevében szereplő kínai *gashan* szó a mandzsu *gašan* hangalaki átírása, jelentése: 'falu'.

²⁴ Az utóbbi két évtizedben a kínai tudományos munkákon belül megfigyelhető a „sámánkultúra” kifejezés térnyerése, ami – összhangban a politikai hatalom vallás- és kultúrpolitikai törekvéseivel – az adott vallási hagyomány kulturális értékeit hangsúlyozza.

²⁵ Az első néprajzi gyűjtések a 20. század első feléből maradt ránk N. N. Krotkovtól (Krotkov 1912), aki a xinjiangi sibe sámánok beavatási szertartásainak összehasonlító elemzését írta meg. Az 1912-ben közreadott tanulmányt a szerző már abban a tudatban írta meg, hogy a sibe kultúrára leginkább jellemzőnek vélt kulturális forma el fog tűnni. Az adott témakörhöz sorolhatók még példaképpen az alábbi kiadványok: Stary 1993; Pang 1994; Qi 1997.

és a *han* kínai kulturális hatásoknak. Ez a változás pedig – közelítsük meg akár az *akkulturáció*, a *szinkretizmus* vagy az *asszimiláció* fogalma felől²⁶ – csak a Nagy Nyugatra Telepítés után vált „mérhetővé” azáltal, hogy más és más ütemben érintette a sibék két nagy, egymástól elszakított csoportját. A fent említett néprajzi kutatások pedig – akarva-akaratlanul is – éppen az így kialakult sajátos nyelvészeti és kulturális jellemzőkre hivatkozva építettek fel azt a képet, amely a sibék két nagy csoportja között valamiféle alá- és fölérendeltségi viszonyt sugall.

Terepmunkám tapasztalatai alapján azonban a sibe lokális elitek bár felhasználják – hogy hogyan, arra hamarosan visszatérek –, de nem fogadják el e fenti, alá-fölé rendeltségi viszonyra utaló képet. Helyette – folytatva „elődeik” munkáját – a sibék „territoriális és leszármazási szövetségének” (Kaschuba 2004: 121) láttatására helyezik a hangsúlyt, kialakítva ezzel a „nemzetépítés terét”. Egy olyan teret, amelyet a sibék csoportjai a sibe etnikus nacionalista törekvések által konstruált *helyek* egyenrangú közösségeiként „laknak be”.

Mindezek fényében a sibe etnikus nacionalizmus természetének feltárásához túl kellett lépnem azon az elgondoláson, hogy a lokalitás elméletén keresztül, az esszencialista néprajzi törekvések által „átszínezett” földrajzi térbe helyezve szemléljem a sibék csoportjait. E helyett kutatásaimat a társadalmi kapcsolatok alakította „nemzetépítési térben” kellett elhelyeznem (vö. Appadurai 1995), sosem csak önmagában azt tartva szem előtt, hogy *hol* járok, hanem hogy a vizsgált etnikus nacionalista törekvések szemszögéből *mit jelent* az adott lokális tér az ott élő sibék számára.

Ez a megfontolás már kutatásaim elején két olyan helyszínre irányította a figyelmemet, ahol úgy véltem, választ kaphatok a sibe etnikus nacionalizmust *belülről* tápláló, „élményalapú” emlékezettel kapcsolatos kérdéseimre. Az egyik helyszín a Kína északkeleti vidékén található Liaoning tartomány tartományi székhelye, Shenyang város volt. A 18. század elején itt épült fel a fentebb már többször is említett Taiping templom, amelyet a sibék leginkább a Sibe Ősök Temploma néven emlegetnek. Ez az elnevezés egyben az oka annak is, ami miatt az adott templomra a sibék etnikus identitásuk korai lenyomataként tekintenek. E templom a 20. század elejétől hanyatlásnak indult, és a Nagy Proletár Kulturális Forradalom után már mindössze egyetlen csarnoka állt – az is gyári telephelyként üzemelt. Ám az 1980-as években, a sibe politikai vezetőség és értelmiség összehangolt együttműködésének köszönhetően, a templom újjáépült, és mára múzeummá lett.

Terepmunkám során többször visszatértem ide, hogy a múzeum kialakítását és az ott zajló társadalmi eseményeket dokumentálhassam. Figyelmem mindeközben fokozatosan egy olyan kérdéskör felé irányult, amely közelebb vitt annak megértéséhez, hogy a sibe lokális elitek etnikus nacionalista

²⁶ A fogalmak sorát, ahogyan az antropológia a kultúra vagy kultúrák változását vizsgálta és vizsgálja, még hosszan lehetne folytatni (vö. Vargyas 2008).

törekvéseik kibontakoztatásához *miért* az eredet és a leszármazás kérdését helyezték mindenek elé, illetve hogy az így kiteljesedő sibe etnikus nacionalizmust *hogyan* segítette a Nagy Nyugatra Telepítés mítoszként való előléptetése. A sibe etnikus nacionalista törekvések kibontakoztatásának egyik legfőbb lehetőségét ugyanis éppen a Sibe Ősök Temploma (re)konstruálható történelmének képlékenységében és a hatalmi játszmákba való beemelésében véltem és vélem felismerni. Abban a folyamatban, amelynek során a templom nem egyszerűen múzeumként, hanem a Nagy Nyugatra Telepítés tárgyi tanújaként épült újjá: a *politikai mártíriumtétel* olyan szent helyeként, ahol – a sibék (re)konstruálódó történelmét *kanonizálni* igyekvő etnikus nacionalista törekvések felfogása szerint – a nyugatra települő sibéket hozzátartozóik elbúcsúztatták, és ahol emiatt a sibék, (újra)teremtett hagyományaik szellemében, áldozatot mutattak és mutatnak be őseiknek.

E fenti felismerés vetette fel bennem a kérdést, hogy vajon milyen jelentőséggel bír az *öskultusz* a sibe etnikus nacionalista törekvések kibontakoztatásában, illetve milyen összefüggés áll fenn közte és a Nagy Nyugatra Telepítés mítosza között. A választ végül terepmunkám másik fontos színhelyén, a Xinjiang Ujgur Autonóm Területen belül található Chabucha'er Sibe Autonóm Járásban leltem meg.

Az itt található nyolc falu – amelyre a sibék történelmi örökségüként tekintenek – a nyolczászlós hadsereg katonai táborainak mintájára épült ki, és eredetileg mindegyikük az Ili folyó közelében húzódott. Ugyanakkor, igazodva a Chabucha'er-csatorna kiépítése (1808) adta lehetőségekhez, az idők folyamán néhány falu – a kedvezőtlen viszonyok miatt – többször is áttelepülni kényszerült. Legnyugatabbra a mai Első és Harmadik falvak épültek fel, amelyeknek a letelepedést követően egyszer sem kellett költözniük; nem úgy az eredetileg közöttük felépülő Második falunak, amelynek háromszor is át kellett települnie, mígnem legvégül a falvak sorának keleti végén kapott helyet. Rajta kívül csak a Hetedik falu volt az, amelynek háromszor kellett költöznie; a Negyedik, az Ötödik, a Hatodik és a Nyolcadik falu mindössze egyszer kényszerült áttelepülésre (Guo 2005: 345–346).

A ma életben lévő közigazgatási besorolás szerint a Hatodik falu a térség politikai központjaként községgé nőtte ki magát, ami hivatalosan a Chabucha'er község nevet viseli. Az Első és a Harmadik falu összeolvadva ugyancsak községi rangra emelkedett, Aixinsheli község néven. Ugyanakkor a chabucha'eri sibék a nyolc falu mindegyikét mind a mai napig *Első niru*, *Második niru*, *Harmadik niru*, *Negyedik niru*, *Ötödik niru*, *Hatodik niru*, *Hetedik niru* és *Nyolcadik niru* néven nevezik. Így őrzik emlékezetükben azt, hogy ezek a falvak az egykori nyolczászlós rendszer nyomán épültek ki.²⁷

Az itt folytatott kutatásaimat elsősorban az indokolta, hogy lássam: mind-

²⁷ A falvak sibe elnevezésén belül a *niru* mandzsu szó eredeti jelentése: 'nyíl, nyílvesző', de a nyolczászlós hadseregen belül a *niru* szóval jelölték a zászlók alapegységét is (Uray-Kóhalmi 2000: 6). A falvak neve kínai nyelven a sibe nyelvű elnevezések hangalaki

azok a kulturális jegyek és értékek, amelyekre a fentebb említett néprajzi kutatások olyan sokszor hivatkoznak, milyen formában képezik részét az itt élő sibeek mindennapjainak? A sibe lokális elitek tevékenysége gyakorol-e bármiféle hatást az itt élő közösségek saját kulturális értékeikről kialakított képére? Létezik-e együttműködés és ha igen, akkor az milyen formában szerveződik a sibe lokális elitek és a helyi közösségek tagjai között?

E kérdések felgöngyölítése végett, a több helyszínű terepmunka kerekein belül, közel fél éven keresztül folytattam állomásozó terepmunkát a Chabucha'er Sibe Autonóm Járásban, ahol a faluvidékre való költözéssel együtt megkezdődött anyaggyűjtésemnek az a szakasza, amit leginkább az *antropológiai szerepjáték* fogalmával tudnék jellemezni. A szerepjáték részeként az adott közösség tagjai mintha csak a színházba betévedő *néző* szerepét osztották volna rám, és határozott elképzeléseik voltak a tekintetben, hogy milyen „színművet” szeretnének nekem bemutatni.

Ebben a szerepjátékban mindazon kulturális értékek felmutatása szerepelt, amit a *hagyományos sibe kultúrát* taglaló néprajzi munkák is tárgyalnak. Vittek mindenfelé, hogy lássam és dokumentálhassam mindazt, ami számukra fontos: találkozhattam vallási specialistáikkal, népművészeti mestereikkel és mindazokkal az önművelő körökkel, amelyek a hagyományörzés önkéntes küldetését vállalták magukra (lásd 7–9. sz. fotók). Egy idő után már azon sem lepődtem meg, ha a falu határában, a temető felé vezető út szélén birkáit legeltető juhász a mandzsu és a sibe nyelv kapcsolatának problémakörét szerette volna velem megtárgyal-

7–8. sz. fotók. Életképek a történelmi falvakból: cipőt varró asszonyok az Ötödik faluból és a Hetedik falu nyugdíjas sámnán-táncsoportjának előadása. Xinjiang Ujgur Autonóm Terület, Chabucha'er Sibe Autonóm Járás, 2012. Saját felvételek

átírásának felel meg, hozzáillesztve a kínai *xiang*, azaz 'falú' szót. Lásd pl. Ötödik falu = *Sunzhaqi niulu xiang*.

ni, vagy mikor adatközlőim az interjú felvétele során a kérdésemre kérdéssel feleltek: „Ezt meg minek kérdezed? Hát te nem láttad a múzeumban kiállított képeket?”

9. sz. fotó. Fu Shou sámán és felesége a Negyedik falubeli házuk udvarában. Xinjiang Ujgur Autonóm Terület, Chabucha'er Sibe Autonóm Járás, 2010. Saját felvétel

Hozzám való viszonyulásukat nyilvánvalóan meghatározta és alakította az a kép is, amit a Chabucha'er Sibe Autonóm Járásban korábban megforduló kutatók – zömében nyelvészek, történészek és néprajztudósok – hagytak bennük. Mert az itt élő sibék számon tartják azt is, hogy kik jártak ott korábban, és mi érdekelte őket. A közöttük megforduló kutatókat osztályozzák is a tekintetben, hogy ki tette fel a legérdekesebb kérdéseket, és egyáltalán jól tette-e fel azokat – vagyis hogy „mennyire érti a dolgát”.

Mindezzel összefüggésben kutatásaim megkezdésekor nem jelentett hátrányt az sem, hogy nem beszéltem jól sibe nyelven.²⁸ Az itt megforduló kutatók legtöbbször ugyanis az altaji nyelveket kutató nyelvészek közül kerül ki, akik azért mennek a Chabucha'er Sibe Autonóm Járásba, hogy elsajátítsák és/vagy tanulmányozzák a mandzsu/sibe nyelvet. Ennek megfelelően a közösség esetében is szívesen vállalta azt a feladatot, sőt, szinte magától értetődőnek

²⁸ Mandzsu nyelvű tanulmányaimat még első, tájékozódó jellegű terepmunkám előtt megkezdtem, Uray-Kóhalmi Katalin tanárnőnek köszönhetően, majd tudásomat Gao Wa tanárnő irányítása alatt, a Központi Nemzetiségi Egyetem Nemzeti Kisebbségek Régi Nyomtatványainak Kutatóintézetében volt lehetőségem tovább csiszolni.

vette, hogy megtanítsa a sibe nyelvre. A lehető legnagyobb megértéssel vették tudomásul azt is, amikor egy időre, kilépve közösségükből, a Chabucha'er Sibe Autonóm Járás központjába költöztem, hogy a Pártiskola szervezésében részt vehessek egy alapfokú sibe nyelvtanfolyamon.²⁹ Gyűjtésemet e tekintetben nem hátráltatta a nyelvi kompetencia meg nem léte: adatközlőim szívesen vállalták a tolmács szerepét is a közöttünk közvetítő kínai nyelven, miközben segítségükkel fokozatosan haladtam nyelvi tanulmányaimmal.

A faluvidéken eltöltött idő előrehaladtával azonban, azzal párhuzamosan, hogy lassanként belefolyhattam a Chabucha'er Sibe Autonóm Járásai Kulturális Központban folyó hivatali munkába, a közösségen belül rám osztott szerep is átalakult. Az újonnan kialakuló képet befolyásolhatta az is, hogy a közösség tagjai felismerték: érdeklődési köröm túlmutat az ő néprajzi reprezentációjukon, olyan kérdéseket állítva előterébe, amikre a válasz az ő mindennapi küzdelmeikben rejlik. Ennek felismerését segíthette az is, hogy meglehetősen hosszú időn keresztül az életük részét képeztem, és az „elhivatottságomról” így kialakuló képet csak tovább erősítette, mikor – ottani terepmunkám megszakítását követően – néhány hónap elteltével visszatértem a közösségbe. Ennek következtében mindazok, akik a jelenlétemben korábban pusztán mindenütt hangsúlyozott kulturális értékeik felmutatására törekedtek, fokozatosan bevontak a hagyományaik eltűnése, a hagyományos társadalmi értékeik átalakulása és a „nemzetépítés terét” formáló hatalmi viszonyoknak való alárendeltség által meghatározott *mindennapjaikba*. Úgy is fogalmazhatnék, hogy a nézőtérrel a színpadon átvezetve megengedték, hogy a díszletek mögé tekintsek.

Különösen nagy szerepe volt ebben annak az Ötödik falubeli földműves családnak, akiknek a házában négy hónapig éltem. A velük töltött mindennapokon és a velük közösen megült ünnepnapokon keresztül értettem meg azt is, hogy a Nagy Nyugatra Telepítés jelentőségét – és ezzel együtt a sibe etnikus nacionalizmust tápláló forrás lényegét – a közös ősökről és a közös múltból őrzött tudás *elvesztésében* kell keresnem. Kutatásaim ugyanis arra engedtek következtetni, hogy az *emlékezés igénye* sosem vesztett jelentőségéből, és mindmáig elég erős maradt ahhoz, hogy életben tartson más, az „intézményesített kisebbségi identitástól” eltérő identitásformákat.

Ez az emlékezés és felejtés mezsgyéjén zajló folyamat tehát az, amelyre a múltképzés legfőbb formálójaként tekintek. És mivel az emlékezés igénye nélkül a Nagy Nyugatra Telepítés mítosza sem kelhetett volna életre, munkám első fejezetét a sibe etnikus nacionalizmust tápláló „élményalapú” emlékezet és a mindenkori ideológiai-politikai hatalom emlékezet- és identitásformáló

²⁹ A Chabucha'er Sibe Autonóm Járáson belül a Kínai Népköztársaság Chabucha'er Sibe Autonóm Járásai Bizottság Szervezési Osztálya, a Kínai Népköztársaság Chabucha'er Sibe Autonóm Járásai Bizottság Pártiskolája és a Chabucha'er Sibe Autonóm Járásai Nyelv és Írás Munkabizottság rendszeresen szervez alap-, közép- és felsőfokú nyelvtanfolyamokat, hogy a felnőtt lakosság számára megtanítsa vagy újratanítsa a mandzsu/sibe írást.

törekvései vizsgálatának szentelem. Hogy az emlékezet uralásáért zajló küzdelmet megragadhatóvá tegyem, az „ősök árnyékában” (Hsu 1971) folytatott *mindennapi életből* merítem példáimat. Azon belül is az ősohöz és általuk a múlthoz való kötődés egy jellegzetes formáját, a családfairás hagyományát helyezem előtérbe – úgy, ahogyan e kérdés jelentősége annak idején, kutatásaim kezdetekor feltárult előttem. Ugyanakkor nem célom, hogy a rokoni leszármazás szerkezetéről és felépítéséről számot adjak. Ehelyett példáimon keresztül a *felejtés* nemzetépítési törekvéseket meghatározó erejét igyekszem hangsúlyozni.

E fejezet megírását elsődlegesen azok a források segítették, amelyeket terepmunkám során a Chabucha'er Sibe Autonóm Járásban gyűjtöttem. Ezek közé tartoznak az egyes családokon, nemzetségeken belül őrzött nemzetség-történetek, genealógiák, családi törvények és sírfeliratok. Ugyancsak sokat merítettem a napi rendszerességgel vezetett *tereplapló*mba jegyzett, valamint a *strukturált és félig strukturált interjúim* során diktafonnal rögzített, a Nagy Nyugatra Telepítés jelentőségére vonatkozó *oral history* anyagból.

Ezt követően munkám fókuszpontja a sibe etnikus nacionalizmus két szélső pólusa/szintje közé ékelődő sibe lokális elitok tevékenységére irányul. Azon belül is arra a csoportra, amelynek tagjai kulcsfontosságú szerepet játszottak a sibék múltjának feltárásában és/vagy a sibe etnikus nacionalista törekvések megszervezésében, illetve összehangolásában. Közülük is öt sibe ember az, akinek „nemzetépítő” tevékenységére munkámban a leggyakrabban hivatkozom.

Ebből az öt emberből ketten a „hivatalos történetírás” képviselői: az egyikük Xiao Fu (1924–1992), egykori középiskolai történelemtanár; a másikuk Ji Qing (1936–2006), a Chabucha'er Sibe Autonóm Járási Népi Kormányiroda egykori vezetője. Ők voltak azok, akiket a Párt 1959-ben kijelölt a sibék rövid történetének megírására.

Ketten a „tudományos történetírás” képviselői: Wu Yuanfeng (1956), Kína Egyes Számú Történeti Levéltárának vezetője, és Zhao Zhiqiang (1957), a Pekingi Társadalomtudományi Akadémia Mandzsú Tanulmányok Intézetének vezetője.

Ötödikként pedig egy olyan emberre hivatkozom gyakorta, aki minden fontosabb, a sibe etnikus nacionalista törekvések kibontakoztatását segítő döntés meghozatalában részt vett. Ő Han Qikun (1925–2010), a Shenyangi Pedagógiai Intézet egykori munkatársa, aki a kínai történetírás fenti két irányvonalát „lokális történetíróként” a sibe etnikus nacionalizmus szolgálatába állította.

Az ötük által alkotott csoport volt az, amely a legnagyobb részét birto kolta a sibék közös múltjáról (re)konstruált tudásnak. Mi több: ők maguk voltak e tudás konstruálói, akik – a „tudás felhatalmazottaiként” (Assmann 2011: 38–39) – a sibék *történelmi emlékezetének* alakításával a sibe etnikus nacionalizmus kibontakoztatását és irányítását a kezükbe vették. Ezért is nevezem e csoportot *sibe tudáselit*nek.

Annak, hogy munkám második fejezetétől kezdve a résztvevő megfigyelés során gyűjtött források mellett hasonlóan nagy figyelmet fordítok a szövegalapú gyűjtésnek, igen egyszerű oka van. Munkámat tudniillik – az antropológia elmélet- és módszertanából kiindulva – elsődlegesen a *résztvevő megfigyelés* adatgyűjtő módszerére igyekeztem alapozni. Idővel azonban be kellett látnom, hogy a sibe identitás legkülönbözőbb formáinak és formálódásának kérdéséről, illetve a sibék társadalmi jelenéről csak a történelmi tudat változásának lenyomatainak keresztül alkothatok a teljességre törekvő képet. Azzal ugyanis, hogy az e lenyomatokat hordozó legkülönbözőbb kiadványok mennyire nagy befolyással bírnak mind a mai napig is a sibe közösségek életére, a terepmunkám során minduntalan szembesültem.

Ez vezetett el ahhoz a felismeréshez is, hogy ne húzzak éles határt a szövegalapú és az etnográfiai módszer alkalmazása között. Hiszen munkám megírásához nem egyszerűen az *énkép*, a történelmi tudat változásának írásban rögzült lenyomatait kellett felkutatnom. Azt is tudnom kellett, hogy *ki(k)nek* és *mely* munkái bírtak – és bírnak mind a mai napig is – döntő jelentőséggel a sibe identitásformák alakításában. Ezeknek a szálaknak a felkutatása pedig a terepmunka, azon belül is a résztvevő megfigyelés szerves részét képezte. Ráadásul esetemben nem volt elegendő *egyetlen* kiemelt lokális közösségen belül megvizsgálnom és felkutatnom e szálakat. Nekem a sibék egymástól elszakított csoportjait összekötő kapcsokat kellett rajtuk keresztül megkeresnem, hogy a sibe etnikus nacionalizmus kibontakozását és kiteljesedését, illetve a jelen történéseit értelmezhessem.

Azok a zömében a sibe tudáselittől származó források pedig, amelyeken keresztül – munkám második fejezetétől – nyomon követem a sibe etnikus nacionalista törekvések jellemzőit, igen jól érzékeltetik a „hivatalos” és a „nem hivatalos” történetírás egymáshoz való, bonyolult viszonyát is. Azonban megválaszolni azt a kérdést, hogy a kettő közül melyik bír nagyobb presztízzsel, illetve melyiknek nagyobb az autenticitása a sibék egyes csoportjain belül, nem könnyű feladat.

Többek között e kérdést taglalja munkám második fejezete is, amelyben a fentebb már többször említett Taiping templom történetének ismertetésén keresztül vizsgálom meg, hogy a történelmi tények és mítoszok miként táplálták már a kezdet kezdetén a sibe tudáselit „nemzetépítési” politikáját, egyszersmind megteremtve ezzel önazonosságuk legfőbb feltételét: *múltjuk* és *jelenük* egymásba fonódását. A templom történetét előbb az 1950-es évekbeli „felfedezésétől” a Nagy Proletár Kulturális Forradalom kitöréséig vezetem, bemutatva, hogy a templom történetének (re)konstruálása milyen irányt szabott a sibe nemzetiségi történelem megírásának. Majd a templom történetét a Nagy Proletár Kulturális Forradalmat követő kulturális rehabilitáció idejétől vezetem tovább az 1980-as évek közepéig, arra keresve a választ, hogy a (re)konstrukciós folyamat végén a templom miként lépett elő a sibék *régmúlt*ba visszavetített etnikus identitásának bizonyítékává. A kér-

dést azonban, hogy a szóban forgó templom a sibe tudáselit múltkonstruáló tevékenysége mentén hogyan vált a *nemzetiségi ősök* oltárának hordozójává és egyben a Nagy Nyugatra Telepítés eszméjének *első pilléré*ként a mártírium tárgyi tanújává, egyelőre nyitva hagyom.

Az adott fejezeten belül több olyan új, az első fejezetben nem használt forrást vonok be a vizsgálatba, amelyekre ettől kezdve gyakorta hivatkozom. Közülük különösen kettőt emelnék ki: az egyik *A shenyangi sibék krónikája* című, 1988-ban megjelent munka (Shenyang Shi Minwei Minzu Zhi Bianzuan Bangongshi 1988), amelynek szerkesztőbizottsági tagja volt az a Han Qikun is, akit fentebb, a sibe tudáselit tagjaként kiemeltem. A másik az előszóban már említett *A kínai sibe emberek* című könyv (Na – Han 2010), amelynek szerkesztési munkálataiban Han Qikun szintén részt vett. Az előbbi jelentősége a sibe történelem (re)konstruálásának nyomon követésében, az utóbbié a benne közölt, a sibe etnikus nacionalizmus kibontakozásának megértéséhez nélkülözhetetlen forrásnak bizonyuló visszaemlékezésekben, *memoárokban* rejlik. Ezeket a forrásokat egészíti ki többek között a Taiping templom sztéléjének felirata, illetve az azt elemző kínai nyelvű szakirodalom.

Munkám harmadik fejezetének elején ismét visszatérek az 1950-es évekbe, a sibe tudáselit megformálódásának kezdeti eseményeihez, hogy Han Qikun, a sibe etnikus nacionalizmus kiemelkedő alakjának „családfa-egyesítő” történetén keresztül³⁰ demonstrálhassam a nemzetépítési törekvések *személyes emlékezésben* rejülő erejét. E kérdést munkám első fejezetében már érintettem, de ezúttal más szemszögből, a sibe tudáselit szemszögéből vizsgálom meg. A családfák, amelyekről munkám e fejezetében bővebben írok, voltaképpen nem mások, mint az ősökről őrzött tudás tárgyi hordozói: olyan, különböző tabuk által övezett tárgyak, amelyekre a nemzetségen belüli leszármazás tényén túl feljegyzésre került/kerülhetett a nemzetségek története is. Az 1950-es években meginduló kutatásokat követően a családfákon feljegyzett történetek felgyűjtése fontos szerepet játszott a sibék történelmének megrajzolásában. De az ezt követő több mint négy évtizedben mindössze egyetlen olyan családfát hoztak nyilvánosságra, amelyen kimutatható volt az 1764-ben egymástól elszakított nemzetségek együvé tartozása. Az, amelyet Han Qikun nemzetsége őrzött, és amelynek történetét – az előző fejezethez hasonlóan – előbb a Nagy Proletár Kulturális Forradalom idejéig, majd annak bukásától egészen az 1980-as évek közepéig követem nyomon. Han Qikun „családfa-egyesítő” történetének kapcsán teszem fel a kérdést, hogy az vajon miért szolgálja leginkább a sibe tudáselit etnikus nacionalista törekvéseit: azért, mert jelképezi, hogy *lehetséges* az egymástól elszakított nemzetségi ágak egyesítése, vagy azért, mert hangsúlyozza a nyugatra telepítés politikai mártíriumának erejét?

³⁰ A „családfa-egyesítés” kifejezés Han Qikuntól, a történet írójától származik.

E kérdés megválaszolásával egyszersem jelzem azt is, hogy Han Qikun „család-fegyesség” történetére a Nagy Nyugatra Telepítés mártíriumi eszméjének *második pillérének* tekintek.

E fejezet legfőbb forrásául – hasonlóan munkám első fejezetéhez – a te-repmunkám során dokumentált családfák szolgálnak. Ugyanakkor magát a fejezetet egy, a Han Qikun *memoárgyűjteményében* feljegyzett történetre építettem fel (Han 2004: 11–20).

A munkámban megkezdett és szándékosan elvarratlanul hagyott szálakat munkám negyedik, egyben utolsó fejezetében vezetem tovább, a fejezetet ott kezdve meg, ahol az előzőeket abbahagytam. Akkortájt következett be ugyanis az az ideológiai-fogalomhasználati fordulat, amely Kína nemzeti kisebbségeitől a hazaszeretet felmutatását követelte meg. Ennek hatására hívta életre a sibe tudáselit a sibék „nemzeti ünnepét”, a Nyugatra Telepítés Ünnepét, amely a mártíriumi eszme *harmadik pillérének* is tekinthető. Az ünnep életre hívása pedig magával hozta annak lehetőségét is, hogy befejeződhessen a mártírium tanúbizonyosságának tekintett Taiping templom újjáépítése, és szárnyra kelhessen a „család-fegyesség” történet is. Mindezeket a folyamatokat, átvezetve a jelenbe, munkám negyedik fejezetének második részében zárom le – az ünnep két olyan kiemelt eseményének tárgyalásán keresztül, amelyek visszavezetnek nemcsak kutatásaim kiinduló pontjához, hanem a sibe etnikus nacionalista törekvéseket tápláló és azoknak határt szabó „keretfeltételek” tárgyalásához is.

Az adott fejezeten belül ismét új forráscsoportot vonok be a vizsgálatba: a sibék *rövid történetének* három egymást követő kiadását (Zhongguo Kexueyuan Minzu Yanjiusuo – Xinjiang Shaoshu Minzu Shehui Lishi Diaocha Zubian 1963; „Xibozu Jianshi” Bianxiezu 1986; 2008), amelyeknek tükrében lépésről lépésre nyomon követhető a „hivatalos történetírás” formálásának kérdése.

Az itt vázolt struktúrában, változó forráscsoportokat kiaknázva igyekszem tehát bemutatni azt a folyamatot, amelynek során a Nagy Nyugatra Telepítés mártíriumi eszmévé vált. Ez az eszme, mint már volt róla szó, három pillérre épült fel: egy, az ősökre és rajtuk keresztül a múltra vonatkozó személyes emlékezésnek új erőt adó narratívára; a Nagy Nyugatra Telepítés tárgyi tanújává megtett Sibe Ősök Templomára; és a sibék „nemzeti ünnepére”. E három pillért használta fel a sibe tudáselit arra, hogy a Nagy Nyugatra Telepítés eseményét a mártírium köntösébe bújtassa, illetve hogy az egymástól elszakított csoportok homogenizálásának érdekében hangsúlyozza: „áldozatvállalásuk” legfőbb tanúbizonyossága az egymástól elszakított két nagy csoport kulturális különbözősége. Így az áttelepített csoportok körében áthagyományozódott kulturális értékek nem *közvetlen*, hanem *közvetett* módon, a mártírium gondolatának hangsúlyozásával állnak immár a sibe etnikus nacionalista törekvések szolgálatába.

Munkám záró része e fenti gondolatokat összegzi, és nem utolsósorban annak reményében íródott, hogy bárki, aki a munkámat olvassa, még számos olyan gondolatra, részletre figyel fel benne, ami hasznos lehet saját kutatásai számára – annak ellenére is, hogy azokra én magam nem tértem vagy térhettem ki.

• I. NEMZETEN INNEN, NEMZETSÉGEN TÚL

A sibe etnikus nacionalizmus meghatározói

Az 1949-ben hatalomra jutó Kínai Kommunista Párt monumentális horderejű lépésre szánta el magát: a Kína határain belül élő etnikumok számbavételére és nemzeti kisebbségekké formálására. Mindez egyetlen célt szolgált: egy új, egyesített soknemzetiségű állam kiépítését, amelynek megszilárdítása a nemzeti kisebbségek kínai nemzeti egységbe való olvasztásától függött. A kommunista rezsim hatalmának legitimálása tehát egyet jelentett minden, az „intézményesített kisebbségi identitástól” eltérő identitásforma feletti uralom kiterjesztésével. E kísérlet azonban a Kínai Kommunista Pártot hatalomra juttató Mao Ce-tung (1893–1976) életének utolsó évtizedében radikális fordulatot vett: ez volt a hagyományok felszámolását célul kitűző Nagy Proletár Kulturális Forradalom időszaka, amely tovább mélyítette a kínai nemzeti egység kiépítéséhez mintául szolgáló hanok és a Kína nemzeti kisebbségei között húzódó szakadékokat. A Mao Ce-tungot követő vezetőket mindez arra sarkallta, hogy új utakat keressenek céljaik eléréséhez, mígnem etnopolitikájuk sarokkövévé a hazaszeretet ideológiáját tették meg. Az 1950-es években kibontakozó sibe etnikus nacionalizmusnak e fenti ideológiai-politikai irányvonalak szabtak keretet. Csakhogy – véleményem szerint – a sibe etnikus nacionalista törekvéseknek volt még egy meghatározója, amely leginkább az őskultusz identitásformáló erejének megértésén keresztül ragadható meg, egyetlen oknál fogva: a Nagy Nyugatra Telepítés óta eltelt mintegy 250 év alatt mára csupán egyetlen olyan szelete maradt a sibe kultúrának, amely a sibék két, egymástól elszakított csoportjának társadalmát egyaránt áthatja. Ez pedig nem más, mint az ősökről őrzött tudás emlékezetben tartásának kiemelkedő jelentősége, ami a halálhoz, a temetéshez és a halotti emlékszokásokhoz köthető rítusokon túl a sibék mindennapjaira is nagy hatást gyakorol. Mintegy fél évszázaddal ezelőtt, amikor a sibék egykoron egymástól elszakított csoportjainak közel 200 év után először nyílt lehetősége az újbóli találkozásra, csoportjaik képviselői is az ősökről és általuk a közös múltból őrzött tudás mentén közelítettek egymáshoz. De miben állhatott ez a tudás, és miként adódhatott át nemzedékről nemzedékre? Mit jelentett továbbá – illetve jelent mind a mai napig is – ez a tudás az egyszerű, hétköznapi ember számára? Munkám első fejezetében e kérdéseket helyezem az előtérbe, hogy egy, a Chabucha'er Sibe Autonóm Járásban élő nemzetség, a Hūsihari hala példáján keresztül kövessem nyomon az emlékezet uralásának és az identitás formálásának kérdését. Így vélem megragadhatóvá tenni

mindazon meghatározókat, amelyek az 1950-es évektől – a sibe nemzetségek és a kínai nemzet közé ékelődő sibe tudáselit csoportjának megformálódása óta – egészen napjainkig a sibe etnikus nacionalista törekvések irányadói. Annak magyarázatát is e kérdések megválaszolásában látom megfoghatóvá tenni, hogy miért a Nagy Nyugatra Telepítés történése került már a kezdetek kezdetén a sibe etnikus nacionalista törekvések középpontjába.

A temetőben kezdődött minden, mindössze egyetlen nappal azelőtt, hogy a Sárkány évébe léptünk volna.³¹ Odakint, a Chabucha'er Sibe Autonóm Járás falvaiban ekkor már 30 fok hideg alá süllyedt a hőmérséklet. A hó vastagon beborított mindent. A házak ablakait jégvirág fedte, és a hideg az ajtók résein keresztül, fehér görgetegként hömpölygött a szobák belsejébe.

Három nappal a holdújév beköszönté előtt a Chabucha'er Sibe Autonóm Járás központjában, a piactérhez vezető úton, már álltak az árusok piros lampionokkal feldíszített bódéi. Ott minden kapható volt, ami az újév megünnepeléséhez csak kellett: az asztalokon kötegekben sorakoztak a színes papírból nyomtatott pénzek,³² a bódék tartófáiról pedig fürtökben lógtak le a piros és arany színekben játszó díszek.

Az Ötödik falu, ahol az adott évben a holdújévet magam is ünnepeltem, valahol félúton található a „történelmi falvak” sorában; a falut mindössze keskeny autótűt köti össze a Chabucha'er Sibe Autonóm Járás központjával. A központ felől nyugat felé futó út, átszelve a falut, két nagyobb részre osztja azt. A faluhatárt átlépve, az út bal oldalán álló Sibe Népszokások Parkja³³ és mellette a Jingyuan buddhista templom jelzik: a chabucha'eri falvak kulturális központjában járunk.

A főútról délre fordulva, a templom főkapujának irányában továbbhaladva lehet eljutni a tizedik utcácskáig, amelynek közepe táján áll a Hüsihari nemzetségbeli Hu Wenxiao³⁴ és Han Yingmei háza (lásd 10–11. sz. fotók).³⁵

³¹ A holdfázisokra épülő kínai naptárrendszer szerint minden *holdévben* 12, nagyjából 29 és fél napos hónap van. A *holdújév* mindig a Gergely-naptár szerinti február 4-i dátumhoz legközelebb eső újhold napján kezdődik. A szóban forgó évben ez a nap a Gergely-naptár szerinti 2012. január 23-ra esett. A kínai asztrológia minden holdújévhez hozzárendeli a 12 állatövi jegy egyikét: a patkányt, a bivalyt, a tigrist, a nyulat, a sárkányt, a kígyót, a lovat, a kecskét, a majmot, a kakast, a kutyát vagy a disznót. A 2012-es év a *sárkány* jegyéhez tartozott.

³² A sibék között élő szokás szerint – a *hanokhoz* hasonlóan – holdújévkor áldozatot kell bemutatni az ősöknek. Mivel a néphit úgy tartja, hogy a túlvilág voltaképpen a való élet mása, az ilyenkor felajánlott pénz-, étel- és italáldozat mind az ősök túlvilági jólétét hivatott biztosítani. A pénzáldozat bemutatásához használt papírpénzeket ilyenkor sok helyütt árulják, de sokan saját maguk készítik el azokat, sárga színű papírból vágva ki a pénz méretű formákat.

³³ A park ma már a Sibe Nemzetiségi Múzeumkert nevet viseli.

³⁴ Hu Wenxiao nevében a *Hu* nem más, mint a Hüsihari nemzetségnév mai, hivatalos kínai nyelvű megfelelője.

³⁵ Ottjártamkor Hu Wenxiao a 61., felesége, Han Yingmei a 60. életévét töltötte be. Négy

10–11. sz. fotók. Han Yingmei és Hu Wenxiao.

Xinjiang Ujgur Autonóm Terület, Chabucha'er Sibe Autonóm Járás, 2012. Saját felvételek

A holdújévet és az azt követő néhány hónapot itt töltöttem, ebben a házban. Azt, hogy valamikor itt húzódott a falu határa, a házzal szemközt álló fal maradványa mutatja. Ez a fal, ha hinni lehet az itt élőknek, fél évszázaddal ezelőtt még körbezárta a falut, mindössze egy-egy kaput nyitva mind a négy égtájra (Guo 2005: 355) (lásd 12. sz. fotó).

Hu Wenxiao házához ma a bal oldali nagy, kékre festett vaskapun lehet bejutni; a kisebbik, fából készült, ugyancsak kékre festett kaput ritkán használják. Ez utóbbi mögött, a tavaszonként virágokkal beültetett előkertről nyílik a lakóház délre néző, kétszárnyú ajtaja. Ezen belépve, egy apró előszobán keresztül lehet eljutni a keleti, az északi és a nyugati szobákba (lásd 13. sz. fotó).

A lakóházak ilyenén való hármassal való beosztása már ritka a Chabucha'er Sibe Autonóm Járásban. Az ilyen jellegű házakon belül a kétszárnyú ajtóval szemközti, északi helyiséget a leggyakrabban konyhaként használják; a keleti szobát a fiatalok, a nyugatit pedig az öregek lakják. A szokással, hogy a padlót szürke kövekkel rakják ki, már szintén nem lehet gyakorta találkozni; és ugyanígy fűthető téglagyat sem lehet sok helyütt látni. Hu Wenxiao házában is mindössze az ő és a felesége által használt nyugati szobában hagytak

gyermekük – egy fiuk és három lányuk – közül ma már egy sem lakik a szülői házban, de fiúgyermeküktől származó unokájukra, az akkor 5 éves Hu Feiyangra mindennap ők vigyáztak; kisunokájuk csak hétvégéit töltötte két faluval arrébb élő szüleivel.

12. sz. fotó. Az egykori városfal romjai Hu Wenxiao és Han Yingmei háza előtt. Xinjiang Ujgur Autonóm Terület, Chabucha'er Sibe Autonóm Járás, 2012. Saját felvétel

13. sz. fotó: Hu Wenxiao és Han Yingmei háza. Jobb oldalon a lakóház délre tekintő ajtaja látható a keleti és a nyugati szobák ablakaival. Szemközt a nyolcszögletű átjáró vezet az udvar másik felében található konyhához, a veteményeshez és az állatok tartására elkülönített területhez.

Xinjiang Ujgur Autonóm Terület, Chabucha'er Sibe Autonóm Járás, 2012. Saját felvétel

14. sz. fotó. A Hu Wenxiao és Han Yingmei által lakott nyugati szoba belseje. A szoba sarkában, az északra tekintő ablak alatt épült fel a fűthető téglágy. Xinjiang Ujgur Autonóm Terület, Chabucha'er Sibe Autonóm Járás, 2012. Saját felvétel

meg belőle egy kisebb méretű darabot (lásd 14. sz. fotó). A konyha szerepét pedig mára a főküapun mögött felhúzott különálló épület vette át, ami mellett elhaladva kikövezett út vezet a hátsó kertbe. Ettől jobbra húzódik a veteményes, ahol tavasztól őszi főképp hagyma, paradicsom, paprika és padlizsán terem. A kertbe vezető úttól balra, egy újabb kapun keresztül lehet eljutni az állatok tartására elkülönített területre, ahol a teheneknek fenntartott istálló, a birkaakol és a tyúkök található.

A holdújév közeledtével már Hu Wenxiaóék is javában készülődtek. Mire az év utolsó napja elérkezett, a lakóház nyugati szobájában, kis tálkákban felsorakoztatva, mindenféle finomság várta az érkező vendégeket. Aznap délelőtt Hu Wenxiao is nekiállt, hogy kisunokája, Hu Feiyang segítségével kivágja a sárga színű papírpénzeket, amik arra vártak, hogy az ősöknek bemutatott áldozatként égessék el őket. Az idő sürgetett, mert hátravolt még a sírok letakarítása is. A sibék körében ugyanis él egy, a *hanoké*hoz hasonló szokás: a holdújév beköszönte előtt valamennyi családnak illik elmenni nemzetségük temetőjébe,³⁶ hogy letakarítsák az ősöknek emelt sírhalmokat. A holdújév megünneplésére csak ezt követően kerülhet sor.

³⁶ Munkámban a *temető* szóval jelölöm azokat a földterületeket, ahol az adott falvakhoz

Így, miután Hu Wenxiao testvérei és fia megérkeztek a házhoz, az áldozathoz szükséges minden kellék szatyrokba és papírdobozokba került. Majd fogtuk a sufnyiban tárolt kis, áldozáshoz használt asztalt is, és az autóba pakolva, elindultunk a temetőbe Hu Wenxiaóval, a bátyjával, Hu Yinxiaóval, az öccsével, Hu Wenchanggal, valamint fiával, Hu Yongshenggel és annak kislányával, Hu Feiyanggal együtt (lásd 15. sz. fotó).

15. sz. fotó. A három testvér gyülekezése a temetőbe menet előtt: Hu Wenchang, Hu Wenxiao és Hu Yinxiao (balról jobbra).

Xinjiang Ujgur Autonóm Terület, Chabucha'er Sibe Autonóm Járás, 2012. Saját felvétel

A temetőhöz érve az autót leállítottuk az út mellett, és felnyalábolva minden, az áldozat bemutatásához és a sírok letakarításához szükséges kelléket, nekivágtunk a hó borította temetőnek. Akkor és ott úgy tűnt, mintha a temető a végtelenbe nyílna; csak a sírhalmokon megcsillanó fény és a tetejükön az ég felé ágaskodó, barnára száradt fűcsomók törték meg a látóhatárban egybeolvadó teret.³⁷

tartozó nemzetségek temetkeznek. A temetőkön belüli, az egyes nemzetségek más nemzetségektől elkülönített temetkezési helyeit a *temetőkert* szóösszetétellel jelölöm. A sibe nyelvben ugyanis a nemzetségi temetőkerteket az *udvar, kert* szóval jelölik.

³⁷ A sírhalmok tetejére ültetett fűcsomó a föld megkötését segíti elő.

Hu Wenxiao nemzetségének a temetőkertje felé sorban, egymás nyomvonalában haladtunk; Hu Wenxiao taposta előttünk az utat a hóban (lásd 16. sz. fotó). Mikor temetőkertjük kapuján áthaladtunk, a nemzetség már ott lévő tagjai valamennyien elénk jöttek, hogy köszöntsenek bennünket. A férfiak pár szót váltottak egymással, majd mindannyian mentek a maguk dolgára.³⁸

16. sz. fotó. Úton a temetőbe.

Xinjiang Ujgur Autonóm Terület, Chabucha'er Sibe Autonóm Járás, 2012. Saját felvétel

Hu Wenxiao is a földre pakolta a magunkkal hozott szatyrokat és dobozokat, és fiával együtt nekiálltak, hogy eltakarítsák a havat. Sorban haladtak, Hu Wenxiao szüleinek sírhalmától egészen a Hűsihari nemzetség legelső ősének állított sírhalomig, amíg minden sírhalomról és az eléjük állított sírkövek elől el nem hányták a havat (lásd 17. sz. fotó).

Mikor végeztek vele, Hu Wenxiao szüleinek sírköve mellett papírból kis tüzet raktak. Azon gyújtották meg marokszám a füstölőket, amelyeket aztán szétszítottak, hogy minden egyes sírkő elé, középtájr, kitűzzenek belőlük

³⁸ Hu Wenxiao elmondása szerint a nemzetségen belüli családok nem kell hogy együtt menjenek a temetőbe; a lényeg, hogy a nemzetséghez tartozó valamennyi család még a holdújév beköszönte előtt letakarítsa a sírokat.

17. sz. fotó. A sírok letakarítása.

Xinjiang Ujgur Autonóm Terület, Chabucha'er Sibe Autonóm Járás, 2012. Saját felvétel

néhányat. Majd fogták a készen vásárolt, illetve a maguk által készített papírpénzeket, és halmokban a sírkövek elé rakták őket.

Ezt követően a Hu Wenxiao szüleinek felállított sírkő előtt, ahonnan háromméteres körben elhordták a havat, kiterítették a magunkkal hozott vörös szőnyeget. Arra került rá az áldozati asztal, megterítve valamennyi, az ősöknek felkínált étellel: egy-egy tál rizzzel, háromfajta étellel és itallal – pálinkával, tejes teával és levessel (lásd 18. sz. fotó).³⁹ Előkerültek a cigaretták is, amelyeket Hu Wenxiao öccse, Hu Wenchang marokszámra gyűjtött meg, hogy a füstölők egy-egy oldalán, ötös csoportokba rendezve, a hóba szúrja azokat.

³⁹ A sibék halálhoz, temetéshez és halotti szokásokhoz köthető rítusainak mindegyike – a páros–páratlan oppozíciópáron belül – páratlan számokhoz kötődik, éppúgy, mint a *han* kínai kultúrában. Így például páratlan számban készülnek az áldozati ételek és italok, a halott felravatalozása három, öt vagy hét napig tarthat, a halál bekövetkezte után a hetedik, a huszonegyedik és a negyvenkilencedik napon áldozatot kell bemutatni a sírnál, majd ugyanígy kell tenni három éven keresztül minden évfordulónál.

18. sz. fotó. Az áldozati asztal előkészítése.

Xinjiang Ujgur Autonóm Terület, Chabucha'er Sibe Autonóm Járás, 2012. Saját felvétel

19. sz. fotó. Hu Wenxiao italáldozása. Jobbján fia térdepel.

Xinjiang Ujgur Autonóm Terület, Chabucha'er Sibe Autonóm Járás, 2012. Saját felvétel

Végül a sírkövekkel szemközt, az áldozati asztal túloldalára kis szőnyeget terítettek ki. Ezzel minden készen állt ahhoz, hogy a temetőbe járuló élők megvendégléjk halott őseiket. Előbb Hu Wenxiao bátyja, Hu Yinxiao térdelt le a szőnyegre, kezében pálinkáspohárral; a jobbán Hu Wenxiao foglalt helyet. Ő töltött a pálinkából bátyjának háromszor, hogy az az italt – az ősöknek felajánlva – a földre öntse, mindhárom alkalommal háromszor érintve homlokával a földet (lásd 19. sz. fotó).

Miután ilyen módon mindannyian tiszteletüket fejezték ki az őseik előtt, hogy azok jó módját az árnyvilágban biztosítsák, a sírkövek előtt felhalmozott papírpénzeket meggyújtották. Az áldozati ételeket – a gyümölcsökkel és mindenféle édességgel együtt – a tűzrakásokba szórták. Majd az edényeket, amelyek idefelé az áldozati ételektől roskadoztak, visszapakolták a dobozokba, és petárdát gyújtottak. Ezzel az ősök újévi megvendéglése véget ért. Az áldozati asztalt vállra vették, a szőnyeget feltekerték, és elindultunk vissza, a faluba.

Amikor hetekkel később Hu Wenxiao feleségét, Han Yingmeit arról kérdeztem, hogy miben is állt az Ötödik falu temetőjében látott áldozás jelentősége, így válaszolt:

Épp azért [fontos], amiért kitakarítod az udvart. Ezzel tiszteled őket [ti. az ősöket]. Mondták is az öregek. Oooi, ha a hó leesik. Meg megint esik. A hó egyre nagyobb a sírokon, és akkor... Akkor azok jönnek és ártnak. Fájdalmat hoznak. Oooi, mindig mondták is az öregek. Ha szegény is [vagy]. Ha nincs enned. Ha nincs ruhád. Akkor is adj! Ha csak keveset is. Adj! (és mutatta a mozdulatot, mintha egy kevéske rizst csippentene fel a tenyerébe). Ezt mindig mondták az öregek. A gyerekeket is vinni kell [a temetőbe]. Ha én meghalok, nem látják [hogy miként kell nekik áldozni], hogy lesz? Ha látják, hogy „haaai, az anyám ad nekik ételt, éget nekik papírt, ha [majd] meghal [az anyám], én is ezt teszem”. Így fogja [tenni]. Én is [így teszek], ha baj van. Fáj a fejem, lázas vagyok, bármi baj van, kérdem őket. Fogom a csészét, merek bele vizet, és a három pálcikát. A három pálcikát megmerítem benne. És kérdem: „Bátyám, mi a baj, anyám, mi a baj, néném, mi a baj?” És felállítom a pálcikákat. Majd fogom, és kiöntöm a vizet. A földre. A kapuba. A képe. Látom, hogy mi a baj. Ha szomjas. Vagy éhes. Akkor adni kell neki. (Terepnapló-bejegyzés, 2012. 03. 15.)

Magyarázatában Han Yingmei voltaképpen azt az elképzelést fogalmazta meg, ami – számos más etnikumhoz hasonlóan – a sibék őskultuszának is fontos részét képezi: az elhunytak lelkei a hagyományosan hároméves gyászidő leteltével ősökké válnak és leszármazottaik védelmezői lesznek – vagy éppen ellenkezőleg, rontást hozhatnak a házra. A „párbeszéd” is, amit Han Yingmei az imádságain és a vízből kirajzolódó formákon keresztül a

halottaival folytatott, elsődlegesen a halott jólétéről való megbizonyosodást szolgálta (vö. Hsu 1971: 176) a célból, hogy a rontás elkerülhető legyen.⁴⁰

Mindennek háttérében a lélekképzetek meglehetősen összetett elgondolása áll, amely már az ókori Kínában elültette az elhunyt ősök lelkeinek védelmező és a mindennapokra hatást gyakorló erejébe vetett hitet (Maspero 1978: 154–204). Erre a hitre épült fel a gyakorlat is, hogy az élők – a gyászidő leteltével – az ősöknek emelt templomokban és/vagy házi oltáraiknál ún. lélek-táblákat állítsanak,⁴¹ amelyek felállításával halottjaik elfoglalhatják helyüket az ősök világában.

Idővel azonban az ősöknek bemutatott áldozás újabb és újabb formái jelentek meg, új hordozóit teremtve meg az ősök emlékezetben tartásának és a róluk őrzött tudás átadásának. Ilyen hordozók lettek a családfák és a temetőbeli sírkövek, amelyek funkciójukban semmiben sem különböznek a templomokban vagy az oltároknál elhelyezett lélek-tábláktól. Az előttük bemutatott áldozás is ugyanazt a célt szolgálja, mint a lélek-táblák esetében: fenntartani a kapcsolatot az ősökkel, amivel párhuzamosan, az ősökre vonatkozó tudás emlékezetben tartása és felidézése révén formálódik nemzedékről nemzedékre egyetlen közös egységgé a leszármazottak közössége.

Az ősöknek bemutatott áldozás után, mikor hazaindultunk a temetőből, mindegyre azon gondolkodtam magam is, amit láttam és érteni véltem: a hófödte sírhalmokon és az előttük magasodó sírköveken; a sírhalmok mélyén nyugvó holtakon és az előttük leboruló leszármazottakon. Azokon az utódokon, akik, mint minden „*túlélő* közösség”, együtt élnek a maguk halottaival, és rájuk emlékezve őrzik a múltra vonatkozó közös tudást. Azt a tudást, ami „*túlélő* közösségük” minden egyes tagját „*mi*”-vé kovácsolja össze (vö. Kunt 2003: 29–30).

A 20. század derekán hatalomra jutó kommunista rezsim legfőképpen az így formálódó identitásokat igyekezett felülírni annak reményében, hogy a Kína határain belül élő „*túlélő* közösségeket” a formálódó kínai nemzetbe olvassza. Másképpen fogalmazva: a Párt célja egy olyan „elképzelt közösség” életre hívása volt, ami a Kína határain belül élő etnikumok rokonságelvű társadalmának helyébe léphet (vö. Eriksen 1993: 99–101). Ez a folyamat, amely az 1950-es években meginduló etnikus klasszifikációs program keretében teljeseedett ki, és amelynek legradikálisabb pontját a Nagy Proletár Kulturális Forradalom képezte, ékes példa arra, ami az etnicitásra vonatkozó tudományos kutatásokból mára már tudott: hogy az etnicitás és az identitás

⁴⁰ Az evőpálcikákkal folytatott jóslás, amiről Han Yingmei beszélt, majd el is játszott előttem, a *han* kínaiak körében is ismert.

⁴¹ A kínai nyelvben a házi oltároknál és az ősök templomaiban felállított lélek-táblákra használt általános terminus a *pai* (Freedman 1970: 172). Ezenkívül a kétfajta oltár tekintetében megkülönböztetik még a *shenwei* és a *shenchi* kifejezéseket is, amelyeket leginkább „szellem-helyként” lehetne visszaadni, de ezek használatával kapcsolatban a kutatók nem jutottak konszenzusra (lásd pl. Baker 1968: 63; Shryock 1931: 170).

hatalmi-politikai folyamatok hatására (is) formálódik, konstruálódik (vö. pl. Hagendoorn 1993; Kang 2008). Épp ezért alább külön ki fogok térni mindazokra a politikai-ideológiai keretekre, amelyek az 1950-es években kibontakozó sibe etnikus nacionalizmus lehetőségeit és irányvonalát megsztábták.

Ugyanakkor bármennyire egyirányúnak, az állam által irányított folyamatnak tűnhet az identitás(ok) alakulásának/alakításának folyamata, a sibe etnikus nacionalizmusnak mégis volt egy másik meghatározó eleme. Ez leginkább az őskultusból bontható ki, szoros összefüggésben azzal a felfogással, hogy az identitások formálásának folyamatán belül az *önbesorolás* elsődleges viszonyítási pontja mindig is a társadalmilag meghatározott eredet volt (Levine 1999: 168).

Az ősoktól való leszármazás kérdése már csak azért is érdekes, mert az utóbbi években a Párt valláspolitikájáról számos kisebb-nagyobb lélegzetű tanulmány látott napvilágot, amelyek jelentős része a vallási jelenségeket a Kína határain belül élő etnikumok etnikus tudatának legfőbb forrásaiként vizsgálja (lásd pl. Li – Dai 2011; Bellér-Hann – Hann 2012). E művekben az őskultusz elsősorban a nemzeti kisebbségek hagyományos kultúrájának elorsodásával, a modernizációs folyamatok elemzésével kapcsolatban kerül tárgyalásra (lásd pl. Zhou 2010). Számomra azonban nem önmagában az „elorsodás” folyamata a lényegi kérdés. Sokkal inkább az, hogy a „sorsodás” folyamata – vagyis az ősokról őrzött tudás felszámolására tett kísérletek és a nyomában fellépő *felejtés* – *hogyan* és *milyenre* formálta azt a múltképet, amelyet a sibék őseikhez való kötődése táplál, és amely mind a mai napig elég erős ahhoz, hogy életben tartson más, a kommunista rezsim által életre hívni kívánt „intézményesített kisebbségi identitástól” eltérő identitásformákat is.

Munkám első fejezetében tehát mindenekelőtt az *emlékezet uralásának* és a *felejtés hatalmának* kérdését tárgyalom, kiindulópontként a Hūsihari nemzetség ősoknak bemutatott áldozatát vizsgálva. Ebből a példából vélem ugyanis kibonthatónak az „ősook árnyékában” (Hsu 1971) folytatott mindennapi élet kérdéskörét, demonstrálva azt, hogy a sibe etnikus nacionalizmus kibontakozásának – túl az ideológiai-politikai hatalom szabta kereten – *hogyan* és *miért* vált meghatározójává az ősookról őrzött tudás, illetve annak fokozatos feledésbe merülése. Az *emlékezet uralásának* kérdését részletekbe menően a sibék családfáira – az ősookról őrzött tudás tárgyi hordozóira – mért utolsó csapás bekövetkeztéig, a Nagy Proletár Kulturális Forradalomig vezetem.

Ezt követően az *identitás alakításának* kérdését tekintem át az 1949-ben hatalomra jutó kommunista rezsim nézőpontjából, bemutatva, hogy a Mao Ce-tungot követő politikai vezetők milyen ideológiai eszközökkel éltek és élnek mind a mai napig hatalmuk legitimálásának érdekében. A hangsúlyt tehát az *ideológiai háttér* ismertetésére helyezem, igyekezvén alátámasztani azt a felfogásomat, hogy mindazok a tapasztalatok, amelyekből táplálkozva a sibe tudáselit megszervezte, összehangolta és kibontakoztatta etnikus nacionalista törekvéseit, nem kész *jelentések*ként ágyazódtak bele Kína tár-

sadalomtörténeti valóságába. Éppen ellenkezőleg: „*az ebbe a valóságba való beágyazottságukon keresztül történetileg konstituálódtak és konstruálódtak*” (Niedermüller 1994).

1. Az emlékezet uralása

A 20. század derekán, 1948-ban jelent meg először Francis L. K. Hsu mindmáig nagy hatást gyakorló munkája, az *Under the Ancestors' Shadow*. Ezt követte a szóban forgó könyv 1967-es újrakiadása, amelynek új előszavában tette fel a szerző a kérdést: miként fordulhattak a kommunizmus felé azok a kínaiak, akiket olyannyira régi hagyományok fűznek családjukhoz, rokonságukhoz és – teszem hozzá – őseikhez? Idézem a válaszát:

A válasz az, hogy Kínában a hétköznapi embereket nem nyerték meg a kommunizmus ügyének; a kínaiak pusztán a kommunista rezsim irányítása alá kerültek, éppúgy, ahogy ezt megelőzően nacionalista, illetve köztársasági, évszázadokkal korábban pedig mongol, majd mandzsu irányítás alá. (Hsu 1971: Előszó az 1967-es kiadáshoz, V [ford. Varga Katalin])

A dilemma, amit Francis L. K. Hsu felvet, különösen nagy jelentőséggel bír a számomra: éppen azokat a társadalmi keretekre vonatkozó kérdéseket feszegeti, és ráadásul egy olyan korszakra vonatkoztatva, amelyeket magamnak is szem előtt kell tartanom a sibe etnikus nacionalizmus természetének vizsgálata során.

1967-ben ugyanis, a könyv újrakiadása idején, radikális változások zajlottak le Kína határain belül. Még húsz éve sem volt annak, hogy a kommunista párt hatalomra került, és a Kínai Népköztársaság kikiáltásával megkezdte a régóta áhított kínai nemzeti egység kiépítését. Ez a húsz év azonban igen sok kihívás elé állította a Kína határain belül élő etnikumokat. Jóllehet az etnikus klasszifikációs program során formálódó nemzeti kisebbségek – elvileg – „felhatalmazást” kaptak hagyományaik megőrzésére és/vagy újjáélesztésére, sőt ezzel párhuzamosan megkapták a lehetőséget autonóm területeik felállításához is, az új, egyesített soknemzetiségű állam kiépítésének azonban éppen ekkortájt vetett véget ideiglenesen a Nagy Proletár Kulturális Forradalom: az etnikus klasszifikációs programot felfüggesztették, és a társadalom radikális átalakítását támogatók csoportja meghirdette hadjáratát a „négy régi” ellen.

A „négy régi” fogalma – vagyis a *régi gondolkodás, a régi kultúra, a régi szokások és a régi hagyományok* – voltaképpen felölelt mindent, ami a kínai etnikumok énképének fogódzója lehetett volna. Így a Nagy Proletár Kulturális Forradalom fékezhetetlennek tűnő erővel sodorta magával Kína etnikumait egy olyan nemzeti egység felé, amelyben az etnikus identitások végleg feloldódnak.

látszottak. Különösen nagy csapást jelentett mindez azon etnikumok – így a sibék – számára, amelyek önidentifikációjának lényegi, ha nem az egyetlen eleme az ősről és rajtuk keresztül a múltól örökölt, nemzedékről nemzedékre továbbadott tudásban rejlett. A kulturális forradalom idején ugyanis pusztulásra ítélték minden, a rokonságelvű társadalmakhoz utolsó szálként fűződő tárgyi emléket, emlékezethordozót: a templomokat vagy a családfákat – egyszóval mindent, ami az identitásformáló emlékezet támasza lehetett.

A folyamat tehát, amelynek szélső pólusairól az *egyszerű, hétköznapi ember*, illetve az emlékezet uralásán keresztül az identitását meghatározni igyekvő ideológiai-politikai hatalom nézett farkasszemet egymással, nem szólt másról, mint az emlékezetben tartott múlt feletti uralom kiterjesztéséről – és ez a folyamat a kulturális forradalom bukását követően sem ért véget. Ez az, ami miatt a sibék egymástól elszakított két nagy csoportját nem tudom másnak tekinteni, mint „emlékezetközösségeknek” (Nora 1984).⁴² A kérdés csak az, hogy esetemben megragadhatók-e, kiemelhetők-e a sibék „emlékezetközösségei” által örökölt tudásnak olyan lényegi elemei, amelyek a sibe etnikus nacionalizmus kibontakoztatásában, majd a kulturális forradalom utáni kiteljesítésében döntő befolyással voltak a társadalmi hovatartozástudatának alakítására. És ha igen, akkor azok *miért és hogyan* játszottak szerepet ebben a folyamatban?

1.1. Az ősök hagyatéka

Az emlékezés és a felejtés, az emlékezet és az identitás összefonódó fogalmaival kapcsolatos fenti kérdések a sibe kultúra egy olyan szeletének a fókuszba állítását teszik szükségessé, amely az *emlékezés kultúrájának* „eredete” és „magva”: a *halottakra való emlékezést* (vö. Assmann 2011: 45), amelynek identitásformáló ereje döntő szerepet játszott a sibe etnikus nacionalista törekvések alakulásában is.

Az 1950-es évekre ugyanis, amikor a Párt égisze alatt, az etnikus klaszifikációs program keretében megkezdődött a nemzeti kisebbségek megkonstruálása, a sibék 1764-ben egymástól elszakított két nagy csoportja már rég nem volt egységes. Mintegy kétszáz esztendő elegendő volt ahhoz, hogy e két nagy csoport nyelv és kultúra tekintetében áthidalhatatlannak tűnő távolságra sodródjon egymástól. A Kínai Népköztársaság 1953–54-ben

⁴² Azóta, hogy Erik H. Erikson bevezette az *identitás* fogalmát (1959) mint a személyes azonosságról és a folyamatosság szubjektív érzéséről alkotott elképzelést, számos tanulmány született az *emlékezés, emlékezet és identitás* összefonódásának kérdéskörében (lásd pl. Hobsbawm 1972; Nora 1984; Bellah 1985; Assmann 2011; Ricoeur 2000). Ezek értelmezésében a közösségekre az „emlékezet közösségeiként” tekintek, amely közösségeken belül a társadalmi hovatartozás tudata a közös tudásban és emlékekben való osztozáson alapszik (Assmann 2011: 121).

lefolytatott első, hivatalos népszámlálásának nyilvánosságra hozott adatai is egyértelműen mutatják, hogy míg a sibe identitás megőrzése az áttelepített sibék esetében mintegy magától adódott, addig a sibék északkeleten maradt csoportjainak csupán töredéke őrizte/őrizhette meg identitását.

Az 1950-es évek második felében, amikor az etnikus klasszifikációs program részeként megkezdődött a nemzeti kisebbségek rövid történelmének megírására irányuló program, és az egykoron egymástól elszakított csoportok lehetőséget kaptak az újbóli kapcsolatfelvételre, e csoportok képviselői azt tapasztalták, hogy a közös múltra vonatkozó közös tudásuk elenyésző volt. A sibék történetének megírásán keresztül tehát egy olyan múltkép megalkotása vette kezdetét, amelynek segítségével a sibék újraértelmezheték közös történelmüket.

Az ehhez felhasználható tudás pedig a halottakra – vagy még inkább az ősökre – való emlékezés kiemelt fontosságán alapszik. Azon belül is mindenekelőtt a családfairás évszázadokra visszatekintő hagyományán, amely döntő szerepet játszott az identitásformáló emlékezet életben tartásában mind az északkeleten, mind az északnyugaton élő sibék körében. Az ősökre való emlékezés jelentősége pedig nem változott a Nagy Proletár Kulturális Forradalom után sem, jóllehet ez volt a legnagyobb – ha nem is az első – csapás, ami a családfákat és rajtuk keresztül az ősökre vonatkozó tudást érte. E tudás fontossága olyannyira nem változott az idők folyamán, hogy mára az ősök emlékezetben tartása és a velük kapcsolatos tudás maradt az egyetlen olyan szelete a sibe kultúrának, amely a sibék egymástól elszakított mindkét nagy csoportját áthatja, a halálhoz, a temetéshez és a halotti emlékszokásokhoz köthető rítusokon keresztül nagy hatást gyakorolva a sibék mindennapjaira is. Visszatérek hát az Ötödik falu temetőjébe, a szertartáshoz, amin részt vettem, hogy az ott látottakból kibontva tárjam fel részleteiben azt az *emlékezés és felejtés* mezsgyéjén vívott küzdelmet, amelynek során az ősökre vonatkozó tudás a sibe etnikus nacionalizmust meghatározó forrássá vált.

1.1.1. A felejtés hatalma

Kutatásom tehát a Chabucha'er Sibe Autonóm Járásban, az Ötödik falu temetőjében vette kezdetét, azon az ősöknek bemutatott áldozáson, amelyen Hu Wenxiao nemzetségének körében, a beköszönő holdújév alkalmából részt vettem. Még most is élénken emlékszem, hogy annak idején mennyire meglepett az áldozat bemutatásának monotonitása, vagy még inkább: hétköznapi jellege. Nem hangzottak el sem imák, sem énekek, és nem voltak koreografált formákba zárt mozdulatok sem. Zavarba ejtően természetesnek, mindennapinak hatott minden szó és tett.

Később, amikor alkalmam nyílt rá, meg is kérdeztem Hu Wenxiaót, hogy az ősöknek bemutatott áldozáskor sosem mondanak imádságot. Ő határo-

zott *nemmel* válaszolt. És amikor azt firtattam, hogy gondolnak-e bármire is ilyenkor, és ha igen, mire, azt felelte:

A szívünkben, na mármost [arra gondolunk], hogy rendben van, az öregember elhagyta a világot, elrendeztetett, elnyugodott, a kilenc forrás⁴³ között ti mind megnyugodjatok, mi máris ezekre gondolunk. Hát mi mást tehetnénk? (Hangfelvétel, 2012. 02. 25.)

Hu Wenxiao monoton hangon mondta el e fenti szavakat, majd zavartan nevetett, és ahogyan mondandóját lezárták tekintette, lemondóan sóhajtott egyet.

Mindez eszembe juttatta S. M. Shirokogoroffnak egy megjegyzését, amelyben az imádságok elfeledésének a kérdését taglalta, a jelenséget a 20. század elejéhez vezetve vissza. Idézem:

A bokszerlázadás idején voltak klánok, amelyek elveszítették klánlistájukat, a szellem-helyüket, és a sámánok odavesztek. Az ilyen klánokban az emberek nem tudják pontosan, melyik szellemnek kell áldozniuk, milyen imát kell mondaniuk és így tovább. Ezért ma némán, ismeretlen szellemeknek mutatnak be állatáldozatot. (Shirokogoroff 1924: 62 [ford. Varga Katalin])

A mandzsuk és a nyolczászlós hadseregbe sorozott népek körében a Shirokogoroff által említett „klánlisták” írására a mandzsu írásrendszer bevezetését követően (1629) nyílt lehetőség. A nép között elterjedt gyakorlat bizonyítékául Kangxi császár (1662–1723) uralkodásának idejéből állnak rendelkezésünkre a legkorábbi forrásanyagok (Li 2006: Előszó, 1). Anélkül, hogy ezeknek a „klán-listáknak” a történetét részletesen áttekinténém, itt és most csupán annyit tartok fontosnak hangsúlyozni, hogy a sibék – a mandzsu nyolczászlós hadseregbe soroztatva – „megörökölték” a mandzsu írásrendszert, és átvették a családfák írásának gyakorlatát. Ezekben az időkben – a vonatkozó néprajzi szakirodalom szerint – minden sibe *hala* és *mukūn* rendelkezett saját, mandzsu nyelven vezetett családfával (He – Tong 2004: 364).

Ezek a családfák voltaképpen a nemzetségek nemzedékeit sorszámozták az első adatolható őstől kezdve, de az ősök nevei, a patrilineáris leszármazási vonal és az adott nemzetségek tagjai közötti kapcsolatok rendje mellett lejegyzésre került/kerülhetett még az adott nemzetségek története is.⁴⁴ Mi több, a családfára írt nevek mellett olykor életrajzi adatokat is feltüntettek, mint például a nyolczászlós seregben szolgáló nemzetségi tagok hivatali

⁴³ A klasszikus kínai irodalomból ismert kilenc forrás mint a föld legmélyebb rétege él a néphitben.

⁴⁴ A családfákon – patriarchális társadalom lévén – eredetileg csak a férfiak nevét tüntették fel. Ez a szokás mára megváltozott: a családfák rekonstrukciója során ma már sok nemzetség kéri a nemzetségben született asszonyok nevének feltüntetését is családfáikon.

tisztségét. Ezenkívül a családfákhoz különböző dokumentumokat is kapcsoltak, például olyan szabályzatokat, amelyek a helyes viselkedésmódot és a követendő normákat írták elő a nemzetség tagjai számára. Mindezekon kívül a családfák fontos szerepet töltek be a halottakra vonatkozó megemlékezések során is. A néprajzi leírások ugyanis arról számolnak be, hogy holdújévkor szokás volt a sibe nemzetségek tagjainak egybegyűlése, amikor is áldozat bemutatása mellett olvasták fel a családfáról az ősök neveit és a nemzetség történetét.

A családfákat tehát úgy tekinthetjük, mint a holtakra való megemlékezés sajátos anyagi hordozóit, az emlékezet átadásának tárgyi eszközeit, amelyeknek legfőbb funkciója éppen a „*túlélő közösségek*” identitásának megteremtése és fenntartása. E közösségek ugyanis saját identitásukat igazolják vissza a maguk számára azzal, hogy emlékeikben kötődnek a halottaikhoz.⁴⁵

Ezért is jelentett olyan nagy törést az 1764-es Nagy Nyugatra Telepítés: az áttelepítést követően – természetesen – nem volt mód többé arra, hogy az egymástól elszakított nemzetségek megőrizzék a közös ősökre és a közös múltra vonatkozó tudást. Ettől kezdve – a *jövőben* – ugyanis már sem egyik, sem másik csoport nem tudta feljegyezni a szétszakított nemzetségi ágakat családfáira. A veszteség azonban e tekintetben a sibék Xinjiangba áttelepített csoportjait sokkal nagyobb mértékben érintette: azáltal tudniillik, hogy az áttelepített nemzetségek *áttelepülő őseiket tüntették fel első ősként újonnan megkezdett családfáikon* (Tong – Wen 2009: 145), még a *múltról* őrzött tudásuk felett is ítéletet mondtak!

A sors iróniája azonban, hogy a sibék északkeleten maradt csoportjai körében elvileg hiába adódott lehetőség az ősökre való emlékezés e sajátos formáján keresztül a *régmúlt* emlékezetben tartására. Ez a lehetőség a 20. századba való lépéssel egyre inkább elveszni látszott. Először is, a miatt a családfákat érintő pusztítás miatt, amelyre Shirokogoroff fenti idézetén keresztül már utaltam. Másodsor pedig amiatt, hogy a császári dinasztia bukását követően északkeleten a mandzsu nyelv egyre inkább feledésbe merült, aminek következtében az esetlegesen megőrződött mandzsu nyelvű családfák értelmezése, kínaira való lefordításuk, illetve az elveszett családfák újraserkesztése megnehezült.⁴⁶

A felejtés az ősöket és általuk a közös múltat érintő második nagy hulláma azután a sibék egymástól elszakított mindkét csoportját azonos arányban érte.

⁴⁵ A halottakhoz való kötődésnek ez a formája – Jan Assmann szerint – olyan emlékezés-forma, amelynek lényege az, hogy egy adott csoport együtt él a maga halottaival. Azáltal ugyanis, hogy az adott csoport emlékezetben tartja az elhunytakat, önnön egységének olyan képét alakítja ki, amely magától értetődően felöleli halottjait is (Assmann 2011: 45–46).

⁴⁶ Azt, hogy az utolsó császári dinasztia bukását követően minderre történtek kísérletek, a sibék mandzsu nyelvű családfáira irányuló kutatásokból tudni lehet (He – An – He – Guo – Zhang – Wu 2009).

Minderre nem sokkal a Kínai Kommunista Párt 1949-es hatalomra jutását követően, Mao Ce-tung életének utolsó évtizedében került sor.

Mao Ce-tung hatalomra jutása és a Kínai Népköztársaság megalapítása elvben a politikai stabilitás és a gazdasági fejlődés megteremtésének a lehetőségét hozta magával Kína nemzeti kisebbségei számára. Az utolsó császári dinasztia bukását követő zűrzavaros idők után ugyanis lassanként helyreállni látszott az ország területi egysége, és – elsősorban – a Szovjetunió segítségével stabilizálódott a pénzügyi helyzet is: újraindult a termelés és az áruforgalom, valamint kiépült a szegényrétegeket támogató politika is, amelynek leglátványosabb eleme a földosztás volt (Szajp – Törös 2010: 163).

A hatalomra jutó kommunista rezsim a *társadalmi fejlődés* kérdését helyezte politikájának középpontjába. E cél elérése mindenekelőtt a társadalom átalakítását követelte meg. A megformálni kívánt új, egyesített soknemzetiségű állam kiépítésének lehetősége és a Párt hatalmának legitímálása attól függött, hogy az új ideológiai-politikai hatalom vezetői képesek lesznek-e a Kína határain belül élő etnikumokat beolvasztani a formálódó kínai nemzeti egységbe.

A társadalom radikális átalakításának támogatói és a náluk gyakorlatiasabb vezetők törekvései azonban gyakorta konfliktusokat idéztek elő. Mao Ce-tung ekkor hozott döntései mély válságba sodorták az országot. Ilyen volt példának okáért a széles néptömegek éhhalálához vezető „nagy ugrás” program (1958–1961), ami miatt személyének megítélése mind a mai napig ambivalens.⁴⁷ Ide kapcsolódik a kulturális értékek elpusztítását, az értelmiségiek meghurcolását és a hagyományok radikális felszámolását célul kitűző Nagy Proletár Kulturális Forradalom is. Ez volt az az esemény, ami a sibék egymástól elszakított mindkét csoportján belül nagy csapást mért az ősökrol és a múltrol őrzött tudásra.

A kulturális forradalom során ugyanis számos családfe odalett. Az akkor megsemmisített családfe javát a nemzetségek tagjai maguk égették el vagy ásták el a föld mélyére félelmükben. Mindezen nem jelenti azt, hogy családfe ne maradtak volna fenn, és/vagy hogy az ősök emlékezetben tartása, illetve a róluk őrzött tudás veszített volna jelentőségéből. Éppen ellenkezőleg: az ősökre vonatkozó tudás felejtésének hatalma mintha abban (is) állna, hogy életre hívja és táplálja az identitásformáló emlékezés igényét – ahogyan azt az alábbi példakon keresztül láttatni igyekszem.

⁴⁷ Andrew B. Kipnis Mao Ce-tung Kínáját egyenesen a teokrácia sajátos formájaként értelmezi (Kipnis 2001: 36).

1.1.2. Ősök a temetőben

Annak megértéséhez, hogy az ősök emlékezetben tartása mindmáig mit sem veszített jelentőségéből, elegendő bejárni a temetőket. Példának okáért az Ötödik faluét; ez volt az első temető, amit a sibék közötti terepmunkám során magam is láttam (lásd 20. sz. fotó).

20. sz. fotó.: Életkép a temetőből.

Xinjiang Ujgur Autonóm Terület, Chabucha'er Sibe Autonóm Járás, 2012. Saját felvétel

Ez a temető, ahogyan maga a falu is, eredetileg nem ott állt, ahol ma található. Átköltöztetésére a Chabucha'er-csatorna kiépítése után (1808), a falvak délre húzódásával egyetemben került sor: akkor az Ötödik faluval együtt költözött annak temetője is. A temetők áttelepítésén túl az egyes nemzetségek temetőkertjeinek átköltöztetése mind a mai napig élő gyakorlat az itt élő közösségek körében. Ennek számos oka lehet, például a nemzeti ágak egymástól való elszakadása – amelynek feltétele az új temetőkert megválasztása is –, vagy a nemzetségi tagoknak az adott temetőkert fekvésével való elégedetlensége. Nyomon követni ezeket a változásokat nem könnyű feladat. Olykor csak a temetőben kiásott gödrök jelzik, hogy onnan egy nemzetség vagy nemzetségi ág temetőkertje új helyre települt (lásd 21. sz. fotó). Ilyenkor a nemzetségek tagjai maguk hantolják ki a koporsóba

21. sz. fotó. Egy áttelepített temető kert nyomai.

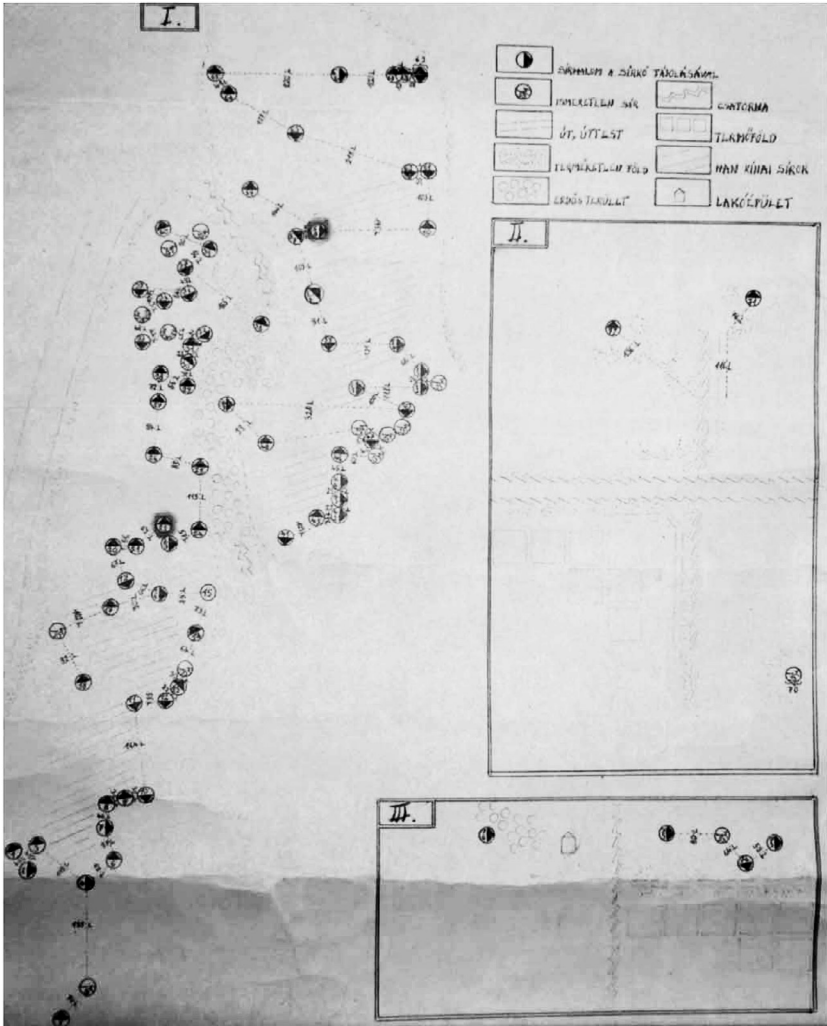
Xinjiang Ujgur Autonóm Terület, Chabucha'er Sibe Autonóm Járás, 2012. Saját felvétel

fektetett testeket vagy azok hamvait, és temetik el újra halottaikat (Tongjia – Wen 2009: 135).

Ma az Ötödik falu temetője négy kisebb-nagyobb területen helyezkedik el, a falutól délre, a Wusun-hegy irányába futó út két oldala mentén. Közülük a legnagyobb kiterjedésű temető fekszik a legtávolabb a falutól, közvetlenül a délre futó út mentén. A temetőt középütt mély árok választja ketté, amiben nyáron kukorica terem. A két földterületen, egymástól tisztességes távolságban állnak a sibe nemzetségek és nemzetségi ágak temető kertjei, de a temetőben *han* kínai és mongol sírok is vannak (lásd 4. sz. térkép).⁴⁸ A nemzetségek temető kertjeinek határát árkok jelképezik; a belőlük hiányzó földből emelték a sírok halmait.

⁴⁸ Az Ötödik falu temetőjének térképéhez készült leírás a munkámhoz csatolt 6. sz. mellékletben olvasható.

É

D

4. sz. térkép. Az Ötödik falu temetői. A temetőt, ahol Hu Wenxiao nemzetségének temetőkertje található, a térképen I-es számmal jelöltem. A II-es számmal jelölt temető az Ötödik faluhoz valamivel közelebb helyezkedik el, de ugyancsak a délre vezető út keleti oldalán, mélyen bent, a kukoricaföldek belsejében. A III-as számmal jelölt temető ettől valamivel délebbre, de az út nyugatra eső oldalán fekszik; a hozzá tartozó temetőkertek közül egy az adott temető mellett felépült lakó- és vendégház magánterületén belül található. A II-es számú temetőtól délkeletre fekszik az Ötödik faluhoz tartozó negyedik temető, de annak megközelítése – a csatornaárok fölött átívelő híd összeomlása miatt – ottjártamkor nem volt lehetséges. A térképen ott, ahol az a léptékek megadása miatt fontos

volt, esetenként mongol és beazonosítatlan temetőket is feltüntettem. Az Ötödik falu temetőinek feltérképezését Vargyas Gábor és az Ötödik faluban élő műkedvelő történész és családfáíró, Guan Wenming segítségével kezdem meg. A szerző saját készítésű rajza.

A temetők temetőkertjein belül ezek a halmok voltaképpen a családfák mintájára épültek ki a térben: a nemzedékek sírhalmai sorról sorra követik egymást, a családfák pontos mintájára. Mi több, sírkövek hiányában a temetőkertekben való eligazodást egykor épp a családfák segíthették: ha az utódok nem voltak biztosak abban, hogy melyik sírhalom melyik őst takarja, a családfák alapján lehetséges volt a sírhalmok beazonosítása.

Mára ez is megváltozott. Kialakult ugyanis – feltehetően *han* kínai mintára – az a szokás, hogy a sírhalmok elé sírköveket állítanak fel. Mindez mára az egymástól elszakított sibék mindkét csoportja körében általános lett;⁴⁹ bár zárójelben meg kell jegyezmem, hogy sok helyütt még ma sem állítanak sírköveket. Ott pedig, ahol sírkövek állnak, a tájolás meglehetősen következetlen; megfigyeléseim szerint minden nemzetség maga választja meg, hogy hogyan tájolja a sírköveket. Egyedül nyugatra tájolt sírkövet nem találtam, ami feltehetően szoros összefüggésben áll a sibék temetkezési szokásaival. A halottat is a lakóház nyugati szobájában ravatalozzák fel, úgy, hogy a feje nyugatra, lába pedig keletre, az ajtó irányába legyen. A sibék hitvilága szerint ugyanis a halott csak kelet felé tekintve juthat át az árnyvilágba.

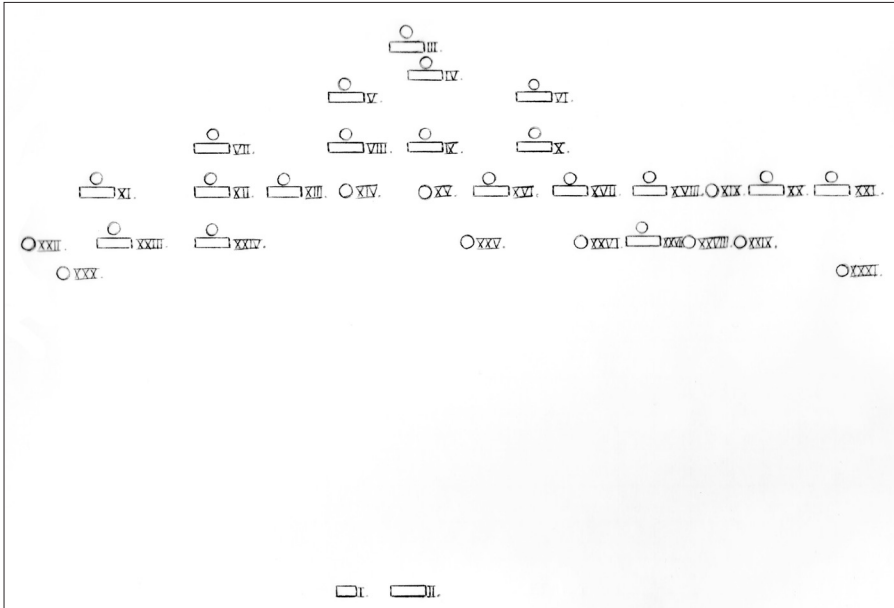
A chabucha'eri sibék temetkezése a generációk egymást követő sorrendje tekintetében sem egységes. Ezt alapul véve a temetkezésnek jelenleg két módját különböztetem meg:

- (1) Az egyik az általam *jövőbe néző temetkezésnek* nevezett forma. Ez esetben a legelső ős sírja a generációk leghátsó sorában található, lezármazottai pedig, soronként haladva az újabb generációk felé, előtte sorakoznak. Ennek megfelelően a sírhalmok előtt esetlegesen felállított sírkövek felirata mindig a *jövő* generációk felé tekint.
- (2) A másik az általam *múltba tekintő temetkezésnek* nevezett forma, amikor is a legelső ős sírja a generációk legelső sorában fekszik. Lezármazottai ebben az esetben, ugyancsak soronként haladva az újabb generációk felé, mögötte sorakoznak, és így a sírhalmok előtt esetlegesen felállított sírkövek felirata a *korábbi* generációk felé tekint.

Hu Wenxiao nemzetségének temetőkertje a *jövőbe néző temetkezési* forma szerint épült ki, az Ötödik falu temetőjének legnagyobb kiterjedésű, a falutól legtávolabb eső részén (lásd 5. sz. térkép).⁵⁰

⁴⁹ A kérdés megválaszolásához, hogy ez a folyamat pontosan mikor kezdődött és milyen hullámban terjedt el a sibék körében, a vonatkozó szakirodalmon belül nem találtam adatot.

⁵⁰ Hu Wenxiao nemzetségének temetőkertjét az Ötödik falu temetőjéről készített térképen

5. sz. térkép. A Hūsihari nemzetség temetőkertjének térképe.

A szerző saját készítésű rajza.

A temetőkerthebe a keletre néző kapun keresztül lehet belépni. A kaput egy baloldalt felállított, alacsony kőoszlop, illetve egy jobboldalt álló sztélé jelképezi (lásd 22. sz. fotó).⁵¹ A sztélé elülső oldalának közepén egyetlen egymondatos felirat olvasható:

A Hūsihari nemzetség Föld urának⁵² szellem-helye⁵³ (lásd 3/3. sz. melléklet)

A sztélé hátsó oldalán, közepén, ugyancsak egyetlen egysoros felirat van:

Hūsihari temetőkert (lásd 3/4. sz. melléklet)

az 58-as számmal jelöltem és piros színnel kereteztem. A temető részletes ismertetése munkám 7. sz. mellékletében található.

⁵¹ A Hūsihari nemzetség temetőkertjének térképén I-es és II-es számmal jelölve.

⁵² A sibe nyelvre „Föld ura”-ként fordított istenség nem más, mint a kínai néphit szerint a földben élő, az adott földterületet védő istenség, Föld nagyapa.

⁵³ A *soorin* szó mandzsu/sibe nyelven eredetileg a császárok, királyok ülőhelyét, a *trónt* nevezte meg. A chabucha'eri sibék számára e szó a *szellem-helyet*, vagyis a lélek-táblát is jelöli.

22. sz. fotó. A Hūsihari nemzetség temetőjének kapuja.
Xinjiang Ujgur Autonóm Terület, Chabucha'er Sibe Autonóm Járás, 2012. Saját felvétel

23. sz. fotó. A „nagy ősz”, Hūlang sírja.
Xinjiang Ujgur Autonóm Terület, Chabucha'er Sibe Autonóm Járás, 2012. Saját felvétel

Ez tehát a temetőkert kapuját jelző sztélé is egyben. Hu Wenxiao elmondása szerint nemzetségük temetőkertje többször is át lett költöztetve, de hogy pontosan mikor, arra már maga sem emlékszik. Csak azt tudja biztosan, hogy legutóbb az 1990-es években, és akkor ez a kaput jelző sztélé volt az első, amit felállítottak.

A kapu mögött, attól jóval nyugatabbra fekszenek a sírhalmok és az előttük felállított, keletre tekintő sírkövek. Legtávolabb, a temetőkert nyugati végén áll a legelső ősnek felállított sírkő,⁵⁴ rajta sibe–kínai kétnyelvű felirattal (lásd 23. sz. fotó):

A nagy ős, Hūlang sírja (lásd 3/5. sz. melléklet)

A „nagy ősnek” állított sírhalom előtt mindössze pár lépésnyire újabb sírhalom áll.⁵⁵ Az ahhoz tartozó sírkövön hét ős neve olvasható:

(1) a második nemzedékbeli Hūts’ici (kín. Husiqi) és (2) Hūts’ilai (kín. Husilai);

(3) a harmadik nemzedékbeli Amtan (kín. Amutan) és (4) Jintan (kín. Jintan);

(5) a negyedik nemzedékbeli Intan (kín. Yintan) és (6) Fulehe (kín. Fulehe);

(7) végül az ötödik nemzedékbeli Cebeke (kín. Cheboke).

Az e hét ősnek állított sírhalom előtt sorokba rendezve követik egymást a sírhalmok, nemzedékről nemzedékre haladva előre. Csupán négy olyan sírkő van közöttük, amelyeken nincs név. Ilyen például a hetedik nemzedékbeli ősök sorában álló sírkő, amelyen a következő felirat olvasható:

A hetedik nemzedékbeli két ős szellem-helye (lásd 3/6. sz. melléklet)

A Hūsihari nemzetség tagjai ezekre a sírkövekre azért nem véstek fel neveket, mert a sírhalmok nem rejtenek földi maradványokat. Csupán az emlék él, hogy volt valaki, akire emlékezni kell, de hogy kire, azt már nem tudni. Ahogyan Hu Wenxiao megfogalmazta:

Ez már olyan, hogy se fia, se semmije. Ő máris olyan, hogy talán felesége sem volt. [...] Az öregek felnevelték, miután felnőtt [...] beállt a seregbe, a háború kitörése után meghalt, ennyi. (Hangfelvétel, 2012. 03. 10.)

De e négy, névtelenül maradt ős mellett van még két további sírhalom, amely nem rejt földi maradványokat: a „nagy ős”, Hūlang sírja, illetve az öt

⁵⁴ A Hūsihari nemzetség temetőkertjének térképén III-as számmal jelölve.

⁵⁵ A Hūsihari nemzetség temetőkertjének térképén IV-es számmal jelölve.

követő hét ős sírhalma, akiknek neve egyetlen sírkőre lett felvésvé. Maga Hu Wenxiao mondta el nekem, hogy Hūlang sírjában mindössze egy agyagkorsó található, abban egy füzet, amit vörös vászonba tekertek és az agyagkorsóba rejtettek. Így jártak el a másik hét ős esetében is, akiknek a nevét – ahogyan Hu Wenxiao fogalmazott – a „fölöttük álló nemzedékek öregjei” jegyezték le.

Függetlenül tehát attól, hogy őriznek-e itt testet, vagy nem, az emlékezet áthatja e sírokat, mint ahogyan áthatja a „túlélő közösséget” is, amely gondolzza e sírokat. Ez az emlékezet azonban törékenyebb, mint hinnénk, még akkor is, ha már kőbe vésetett.

1.1.3. Ősök az emlékezetben

A sibék társadalmi hovatartozás-tudatát tápláló emlékezet törékenységéről kutatásaim elején éppen a Hūsihari nemzetség jóvoltából bizonyosodhattam meg, annak köszönhetően, hogy Hu Wenxiao beleegyezésével 2012. január 23-án – a temetőben gyűjtött adatok alapján – megkezdhettem nemzetségük családfájának rekonstrukcióját.⁵⁶ A Hūsihari nemzetség családfája ugyanis a Nagy Proletár Kulturális Forradalom idején odaveszett, amiről a nemzetség egyik tagja így számolt be nekem:

Akkoriban ez a kulturális forradalom, te lehet, hogy nem is hallottál róla, [...] az a társadalom meglehetősen zavaros volt. Ilyesféle dolgok [ti. családfák], ha arról van szó, hogy voltak a családban, fogtak és elvittek téged. [...] Na, ez akkortól nincs. Féltünk. (Hangfelvétel, 2012. 03. 22.)

Adatközlőm meglehetősen szűkszavú, de annál sokatmondóbb képet festett a kulturális forradalom időszakáról, amikor is a „négy régi” elpusztítását hirdető erőktől való félelmükben a családok, nemzetségek tagjai sokszor maguk pusztították el az ősokról őrzött tudás tárgyi hordozóit. Mao Ce-tung halálát követően azonban, a változó lehetőségek függvényében, a Hūsihari nemzetség – sok más sibe nemzetséghez hasonlóan – megkezdte az ősoekre vonatkozó tudás (re)konstrukcióját. Családfájuk újraírásakor, a családfák általában vett jelentőségére vonatkozó kérdésfeltevéseken túl,⁵⁷ elsősorban

⁵⁶ A családfa rekonstrukciójának eredményeként az elkészült családfára 12 nemzedék 254 tagjának neve lett feljegyezve. A családfáról három példány készült: a tulajdonomban lévő példányt Xiao Yuan festő-tanár vitte fel fehér selyemre; két másik, papírra készített, javításra váró példányt a Hūsihari nemzetségen belül őriznek. A családfa rekonstruálása során felvett hanganyag közel tíz óra hosszú időtartamú – annak teljes közlése és elemzése messze meghaladná munkám kereteit. Noha a továbbiakban a hanganyagból közölt részletek csupán töredékét adják a vonatkozó anyagnak, annál fontosabb reprezentációi az e fejezetben tárgyalt kérdéskörnek.

⁵⁷ A genealógiával kapcsolatos kutatások jelentős részét az foglalkoztatja, hogy a genealógiák mennyiben tekinthetők hiteles történeti forrásnak (lásd pl. Irvine 1978).

az érdekelt engem, hogy *hogyan* (re)konstruálódott ez a tudás, illetve hogy *mit jelent* ma ez a tudás a számukra.

Az, hogy az ősökkel kapcsolatos tudás nem egyenlően oszlik meg a nemzetség tagjai között, illetve hogy ez a tudás alapvető forráshiánnyal küzd, igen hamar nyilvánvalóvá vált. A családfa-rekonstrukciós folyamat során ugyanis a nemzetségi tagok, minden igyekezetük ellenére is, minduntalan azzal szembesítettek, hogy őseikre és múltjukra vonatkozó tudásuk mára jórészt szájhagyományon, nem pedig írott forrásokon alapul. Visszaemlékezéseik rendre így kezdődtek:

Öregember mondta, nemzetségünk legöregebbje. (Hangfelvétel, 2010. 03. 10.)

Mármost ezt azelőtt, a mi nemzetségünkön belüli családfán belül [jegyezték fel]. Apám, nagyapám mondta. (Hangfelvétel, 2012. 03. 22.)

Ennek fényében hamar nyilvánvalóvá vált számomra az is, hogy az ősökre vonatkozó tudás „tárgyi bizonyítékait” – családfák híján – másodlagos forrásokban, a nemzetségeken belül megőrzött ún. „háttérdokumentumokban” kell keresnem. Ilyen „háttérdokumentumok” nagy számban maradtak fenn az északkeleten és az északnyugaton élő sibeék körében egyaránt. Megírásuk jól tükrözi azt az identitásválságot, ami a családfák elpusztítása után eluralkodott a sibe „emlékezetközösségekben”. A „háttérdokumentumok” jelentős részét ugyanis az 1980–90-es években vetették papírra, azoknak a nemzetségi tagoknak az emlékezetére hagyatkozva, akik még fel tudták idézni az egykori családfákra feljegyzett ősök névsorát és a nemzetség történetét.

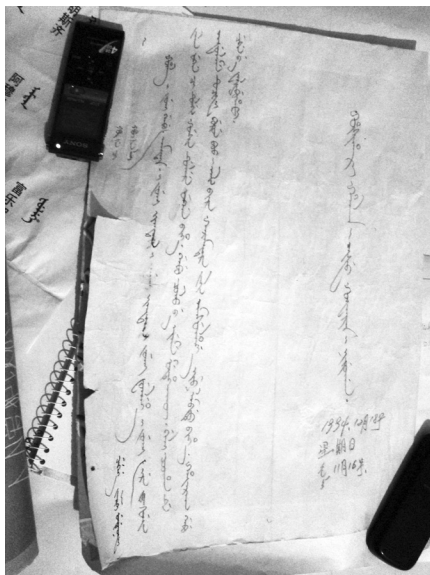
A Hüsihari nemzetségen belül három ilyen dokumentumot őriznek – a nemzetség múltjára vonatkozó forrás így voltaképpen három ember kezében összpontosul. E három dokumentum közül a munkám szempontjából a legfontosabb az, amit egy Bašel nevű földműves őriz (lásd 24. sz. fotó). Az adott „háttérdokumentumot” a Hüsihari nemzetség egy műkedvelő történésze és irodalmára, Hu Xingfu vetette papírra 1994-ben (lásd 25. sz. fotó).

A Hüsihari nemzetségbeli Bašel háza Hu Wenxiao házatól nem messze áll. Hu Wenxiao tudta, hogy családfájuk újraírásához ezt a házat a legfontosabb felkeresnünk, így előrelátóan úgy rendezett mindent, hogy lehetőséget kapjak a „háttérdokumentum” megtekintésére. A családfa-rekonstrukció második hónapjában így szólt hozzám:

Na, holnap úgyis megyek a földre, megkérdem Bašelt, hogy mikor ér rá. Ma is láttam az úton. Kérdeztem tőle, hogy miért nem hajtotta ki a birkákat. De azt mondta, hogy majd csak holnap délután [hajtja ki azokat]. No, ha vasárnap is csak délután hajtja ki [őket], átme gyünk hozzá. (Terepnapló-bejegyzés, 2012. 03. 09.)

24. sz. fotó. Bašel a falu határában. Xinjiang Ujgur Autonóm Terület, Chabucha'er Sibe Autonóm Járás, 2012. Saját felvétel

25. sz. fotó. A Bašel által őrzött dokumentum. Xinjiang Ujgur Autonóm Terület, Chabucha'er Sibe Autonóm Járás, 2012. Saját felvétel

A kitűzött napon együtt indultunk át Bašel házához, ahol Bašel maga nyitott ajtót nekünk. Már várt bennünket, mert amint beléptünk a ház ajtaján, a szobában papírokkal borított asztal fogadott bennünket. A papírokon nyomban felismertem az elsőtől az ötödik nemzedékbeli ősöknek felállított sírkövek tervezeteit. Mellettük egy megsárgult lap hevert, rajta sibe nyelvű, ceruzával írott, négysoros szöveg:

- (1) Hūlang fia √Hūts'eci és Hūts'elai. Amtan fia Jintan, [Jintan] fia, Intan, [Intan] fia, Fulehe, [Fulehe] fia √Cebehe, ezek néhányan. Ezen az öt
- (2) nemzedéken kívül még legalább harminc ősünk van. Nevük nem lett feljegyezve. [Őseink között] számos katona
- (3) országunk hegyeit és folyóit védelmezve halt hősi halált. Sajnálatos módon nevük
- (4) jegyzéke odalett. (lásd 3/7. sz. melléklet)

A papírlap jobb oldalán egy egysoros felirat fut, alatta dátummal:

A Hūsihari hala temetőkertjének terve
1994. december 18.
Vasárnap

A holdnaptár szerinti november 16. (lásd 3/8. sz. melléklet)

Miközben a dokumentumot fotóztam, Hu Wenxiao elkezdte hangosan felolvasni az elhalványulóban lévő sorokat, mintha maga is először látná a Bašel által őrzött „háttérdokumentumot”. A kéresemnek azonban, hogy a dokumentum tartalmát vessük össze a sírkőre vésett feliratokkal, nem nagyon akartak engedni. Holott számomra mindennél fontosabb volt, hogy megvizsgáljuk az adott dokumentum és a sírkövek feliratai közötti ellentmondásokat. Hiszen a Bašel által őrzött dokumentum tartalma önmagában sem volt világos. Feltűnt ugyanis, hogy az, akinek emlékezete alapján a sorokat papírra vetették, az első ős, Hūlang fiaként Amtant nevezte meg; Hūts’eci és Hūts’elai nevét utólag jegyezték fel a papírra, hiányjellel jelezve a betoldást. A javítás miatt ugyanakkor nem egyértelmű, hogy Amtan Hūts’eci és Hūts’elai fia-e, vagy pedig azok testvére. Akárhogyan legyen is, a nemzedékek száma mindenképpen többre jön ki, mint ötre – amit az adott dokumentum említ. A „háttérdokumentumon” olvasható felsorolás pedig végképp nem egyeztethető össze azzal az ősökkel a másodiktól az ötödikig sorszámozó sírkőfelirattal, amit fentebb, a Hūsihari nemzetség temetőjének leírásakor már ismertettem.

Végül csak sikerült elérnem, hogy a készülő családfát kiteríthessem az asztalra, és nemzedékről nemzedékre áttekintsük legalább a szóban forgó ősökre vonatkozó adatokat. A felmerülő ellentmondásokra azonban nem kaptam választ: nem sikerült megtudnom, hogy a dokumentum szövegét mi alapján értelmezték úgy – vagyis mi alapján állították fel a nemzedékek rendjét úgy –, ahogyan az végül is a sírkövekre került. Hu Wenxiao a kérdéseimre magától értetődően válaszolta:

Nincs közöttük [ti. az elsőtől az ötödik generációs ősök között] semmiféle kapcsolat. [...] Most már érted? [...] Nem is apa vagy valamiféle nagyapa, ilyesféle kapcsolat nincsen közöttük. [...] Akkor az öregek azt mondták, ez a mi felettünk lévő nemzedék, annál a nagyapánál feljebbi nemzedék, így mi az ő nevét nemzedékeken keresztül lejegyeztük. (Hangfelvétel, 2012. 02. 25.)

Úgy tűnt, a feletjes ténye elfogadottá vált Bašel és Hu Wenxiao számára. Ennek a felismerésnek a fényében folyt tovább a családfa rekonstruálásának folyamata, és mennél több családnál megfordultam,⁵⁸ annál határozottabban körvonalazódott, hogy a rokonsági kapcsolatokra vonatkozó ismeretek csupán a hatodik nemzedéktől kezdve átláthatók a számukra. Ám ettől függetlenül, magának a folyamatnak a megismerése mindennél fontosabb volt számomra, hiszen éppen arra a két fontos tényezőre irányította a figyelmemet, amelyeket

⁵⁸ Sorrendben előbb Bašel testvéreinél, Hu Zhongxiaónál és Hu Jianmingnél, majd másodunokaöccsénél, Hu Mingwennél jártam.

nem téveszthetem szem elől a sibe etnikus nacionalizmus vizsgálatakor: az emlékezés igényének meglétére és az emlékezet alapján alkotott múltképek *képlékenységére*.

1.2. Az emlékezet a nemzeti egységhez vezető út útvesztőjében

Az ősök emlékezetben tartásának jelentősége éppen a fenti példán keresztül bemutatott képlékenység miatt fontos a számomra. Hiszen a sibe etnikus nacionalizmus megértése szempontjából nem az ősökről és általuk a múlttól örökölt tudás *objektív* valósága a lényeg. Sokkal inkább az, hogy ez a képlékeny tudás hogyan szolgálja a társadalmi hovatartozás-tudatot alakító, egymás ellen feszülő érdekeket.

Az egyik oldalon ott áll ugyanis a kommunista ideológiai-politikai hatalom, amelynek legfőbb célkitűzése – a kínai nemzeti egység megvalósítása – voltaképpen nem más, mint kísérlet a Kína határain belül élő etnikumok emlékezte feletti uralom kiterjesztésére; egy olyan „időtlen nemzeti kultúra” (Perdue 1998: 255) képzetén alakuló közösség megteremtésére, amelyben Kína nemzeti kisebbségei – a Mandzsu Birodalomtól megörökölt határokon belül végbemenő kulturális asszimilációra való hivatkozással – elsősorban és „joggal” *kínai kisebbségként* definiálhatók. E tekintetben a nemzeti kisebbségek etnikus hovatartozásának kérdése mindig is csupán másodlagos volt – és ez még annak ellenére is így van, hogy a kommunista párt hatalomra jutásakor egy új, egyesített, soknemzetiségű állam kiépítését hirdette meg. Mert bár mindez elviekben egyenlő jogokkal ruházta fel Kína nemzeti kisebbségeit, a kínai nemzet etnikumok feletti elgondolása sokkal inkább felülírta (és felülírja) az etnicitást, mintsem támogatta (és támogatja) azt. Már csak azért is, mert azokon az elképzeléseken belül, amelyek a kínai nemzetet az etnikumok kultúrájának mozaikjaként festették (és festik) le, a normát mindvégig a *han* kínai kultúra jelentette (és jelenti) (vö. Gladney 1988: 98).

Ezzel szemben, a másik oldalon ott állnak a nemzetépítés folyamatába közvetlen módon be nem vont individuumok, jelen esetben a sibék családjai, nemzetségei, akik számára az elsődleges norma a nemzedékről nemzedékre átadandó tudás maradt, amely ezer szálon fűződött az ősök emlékezetben tartásához. Mi mást is jelentene az a tény, hogy sok, hivatalosan *hannak* vagy mandzsunak kategorizált mandzsúriai sibe már a Nagy Proletár Kulturális Forradalom előtt benyújtotta kérelmét a „sibévé” nyilvánítására, ha nem azt, hogy létezett valamiféle „időtálló” sibe identitás?

Ráadásul bármekkora pusztítást is végzett a Nagy Proletár Kulturális Forradalom, annak elmúltával, az új politikai vezetők által meghirdetett „hazaszeretet” égisze alatt az ősökről megőrzött tudás újult erővel állt a sibe etnikus nacionalizmus szolgálatába: számos északkeleti sibe éppen a

megmaradt vagy újraírt családfákon keresztül áthagyományozott tudásra hivatkozva kérte nemzetisége átjavítását, hogy visszatérhessen sibe „gyökereihez” (vö. Huang – Shi 2005: 203). A nemzeti kisebbségek népszámlálási adatait tárgyaló hivatalos kínai nyelvű tanulmányok szerint *nem volt még egy olyan nemzeti kisebbség Kína határain belül, amely olyan ütemben folyamodott volna „gyökereinek visszatéréséhez”, mint a sibék* (Yang 1995: 288)!

A társadalmi hovatartozás-tudat alakítására tett kísérletek folyamatán belül pedig a hangsúly – nem véletlenül – a *történelmi* konstrukcióra kell hogy essen. Az emlékezet felülírására és az identitás alakítására tett kísérlet ugyanis, amelyre a kommunista rezsím hatalomra jutása óta törekedett, feszültségekkel teli folyamat volt: olyan események sorozata, amelynek középpontjában a „történelem politikai kisajátításának”⁵⁹ aktusa állt. Más szóval: az emlékezet és a történelem manipulálása, amely a mindenkori hatalmi elit önnön legitimitásának alátámasztását szolgálja.

Itt, ezen a ponton, a sibe etnikus nacionalizmus meghatározóinak megérzése végett meg kell állnom egy pillanatra, előrevetítve azt a gondolatot, amely a munkám további fejezeteiben kerül majd kifejtésre. A fent hangsúlyozott „időtlen nemzeti kultúra” ugyanis a kínai történészek, archeológusok, nyelvészek és művészek „építőmunkája” révén konstruálódott (Meissner 2006: 6). A kínai történészek közé pedig bele kell számítanunk a sibe tudáselit azon tagjait is, akik a fenti, egymás ellen feszülő érdekek közé ékelődve kapták feladatul, hogy szerepet vállaljanak az „időtlen nemzeti kultúra” kiépítésében. A kérdés azonban, hogy ha az egymást váltó politikai hatalmak sodrásában olyan sok minden elveszett, akkor a sibe történészek *hogyan, miből* kezdték meg az „építkezést”, mintegy magától adódik.

Véleményem szerint részben éppen olyan, a családok, nemzetségek által őrzött „emlékezetnyomokból”, amelyeknek megfelelő volt az intenzitásuk ahhoz, hogy kikezdzék a kínai nemzetépítés során megszilárdítani kívánt identitásformát. Ez az, ami miatt a „történelem politikai kisajátításának” aktusa és a sibe etnikus nacionalista törekvéseket tápláló gyakorlati, kognitív és érzelmi viszonyok számos szálon összefonódva alakították a sibe etnikus nacionalizmus természetét – éppen annyira képlékennyé téve az „időtlen nemzeti kultúra” által formált *nemzeti múlt*ról alkotott tudást, mint amilyen képlékeny az azt tápláló *nemzetiségi múlt*ról őrzött tudás maga is.

⁵⁹ A vonatkozó kérdéskört – Jürgen Habermas szavait idézve – Paolo Jedlowski a *kollektív emlékezet* és a hatalom kapcsolatának vizsgálata során tárgyalja (Jedlowski 2001).

2. Az identitás alakítása

Mao Ce-tung halálával, a „reform és nyitás” meghirdetésével – elviekben – új korszak vette kezdetét Kínában: a „sajátosan kínai színezetű szocializmus” kiépítésének korszaka, amelynek kiteljesítése mind a mai napig tart (Chen 2010: 18).

Az 1978-ban hatalomra kerülő Teng Hsziao-ping (1904–1997) számos olyan programot hívott ekkor életre, amelyek nem szakítottak ugyan a marxista nézetekkel, de más aspektusukat hangsúlyozták. Az 1982-ben elfogadtatott – és máig életben lévő, de azóta többször módosított – alkotmány szövege szerint a Párt legfőbb célkitűzése az lett, hogy a marxizmus–leninizmus alapelvei és a maói gondolatok nyomán juttassa el a kínai népet a szocializmusba.

A kapitalista gazdaságpolitikát kiépítő Párt tudniillik nem ismerhette el a marxizmus–leninizmus válságát – egy ilyen lépés a Párt létjogosultságának elvetésével lett volna egyenlő. A politika és az ideológia közötti deduktív viszony ugyanakkor a Teng Hsziao-ping által 1978-ban meghirdetett, „az igazság a tényekben keresendő” tételnek köszönhetően megfordult: míg Mao Ce-tung idején a politikai döntéseket az ideológiai elvekből vezették le, addig a „reform és nyitás” politikájában igyekeztek úgy alakítani az ideológiát, hogy az megfelelő elméleti alapot nyújtson a nem ideológiai alapú döntésekhez (Vámos 2009: 38). Ennek megfelelően az igazság bizonyításának egyetlen helyes útja a gyakorlat lett, és az ideológia legitimáló ereje az új feltételekhez alakítva szolgálta tovább a Párt politikáját (vö. Holbig 2006).

Munkám szemszögéből e korszak azért is különösen fontos, mert a fentiekkel párhuzamosan – a nemzeti egység megteremtésének szolgálatában – megkezdődött a történelem újraírása és a nemzeti hősök megformálásának aktív korszaka (Meissner 2006: 8). Ez a folyamat Csiang Cö-min (1926), a Párt harmadik nemzedékbeli vezetőjének irányítása alatt a „patriotizmus” égisze alatt folytatódott tovább.

A Nagy Proletár Kulturális Forradalom utórezgéseiként, illetve a „reform és nyitás” korszakában bekövetkező gazdasági fejlődés, valamint a nyomában kibontakozó társadalmi egyenlőtlenségek nyomán ugyanis felerősödtek a nacionalista ideológia egymással ellentétes irányban ható erői, magukkal hozva a *nemzetiségi öntudat* megerősödését (Chang 2010: 16). Ennek egyenes következményeként a politikai elit – többek között a szovjet kommunista párt bukásának okait elemző politológusok eredményeire támaszkodva – felismerte a nemzetépítés ideológiájának keretet adó *fogalomrendszer* megváltoztatásának időszerűségét. Emiatt az 1980–90-es évektől kezdve a patriotizmus fogalma vált hivatottá a nemzeti összetartozás kifejezésére (vö. Vámos 2009: 62), és a hazafias érzület életre hívása ettől fogva nem volt többé elválasztható a kínai nemzeti egység megteremtéséhez vezető úttól.

Hu Csin-tao (1942) a Párt negyedik nemzedékbeli párt- és államelnökeként folytatta és kiteljesítette a Csiang Cö-min által megkezdett utat (Holbig 2006:

7), előtérbe helyezve a szocialista „harmonikus társadalom” megteremtésére irányuló programot.⁶⁰ Politikájában a Párt modernizációs törekvéseinek sikere és a jogállam szocialista keretek közötti kiépítése a kínai nemzeti egység megteremtésének záloga lett. Mindez a hivatalos szóhasználatban a „sajátosan kínai színezetű szocialista út” megvalósításaként fogalmazódott meg.

De miként értelmezhető ez a több évtizedes folyamat a kínai etnikumok, így a sibék etnikus nacionalista törekvéseinek szemszögéből? A legfontosabb e tekintetben az, hogy bár változtak az irányadó programok és az azokat keretbe foglaló ideológiák, a mindenkori politikai-hatalmi elit szemében a lényeg mégiscsak ugyanaz maradt: a régóta áhított kínai nemzeti egység megteremtése. Ehhez pedig az eszközt továbbra is az emlékezet feletti uralom, a „történelem politikai kisajátítása” jelentette. Ez volt és ez is maradt a kulcs a politikai-hatalmi elit kezében ahhoz, hogy Kína nemzeti kisebbségeinek identitását a vágyott képre formálhassa.

2.1. A nemzeti egységhez vezető út ideája

Az állam és a nemzet szintjéről nézve a nemzeti kisebbségek társadalmi hovatartozás-tudatának alakítása egyetlen célt szolgál: azt, hogy odaadó és szolgálatkész állampolgárokat hozzanak létre és reprodukáljanak (Appadurai 1995: 214–215). Kínában azonban – mint bármely más, önmagát *multietnikus* államként meghatározó nagyhatalom esetében – az entrópia és a félrecsúszás veszélye Damoklész kardjaként lebeg az etnikumok egymás közötti, illetve az etnikumok és az állam közötti viszony fölött.

Az etnikus konfliktusoknak több olyan fajtája is ismert Kínában, amelyeket a szakirodalom a modern nemzetállamok keretein belül mint az uralkodó és az alávetett etnikai csoport(ok) közötti konfliktust ír le (vö. Eriksen 1993: 119). Példaként elegendő csak a kommunista rezsim integráló politikájára tiltakozással, sőt elszakadással, kiválással fenyegető tibeti és uigur mozgalmakra gondolni. Mindezek fényében érthető, hogy a Párt hatalmának legitimálására, működőképességének javítására és a jogállami normák fokozatos bevezetésére tett törekvései miért kapcsolódtak és kapcsolódnak mind a mai napig olyan szorosan a nemzetiségi konfliktusok kezelésének és a nemzeti kisebbségek feletti kontroll megvalósításának kérdésköréhez.

A Párt tehát elsődlegesen az etnikus kapcsolatok rendezésétől remélte és reméli hatalmának legitimálását és a hatalmi konfliktusok megoldását. Mindazok a gazdasági reformok és modernizációs programok, amelyek 1978 óta a kapitalista gazdasági nyitás-politika szolgálatában állnak, az új

⁶⁰ A szocialista „harmonikus társadalom” megteremtésének fontosságát már Csiang Cö-min is hangsúlyozta, de annak kifejtésére csak Hu Csin-tao 2005. február 19-i beszédében került sor (Vámos 2009: 41).

politikai és kulturális minták kiépítésével szolgálják az etnikus kapcsolatok szabályozását (vö. Chang 2010: 15).⁶¹

E fenti célok foglalatát adja az a *nemzetiségi elméleti politika* szisztematikus megvalósítására irányuló öt éves terv is, amelyet 2011. szeptember 13-án, a pekingi kiadású *Kínai Nemzetiségi Értesítő* tett közzé.⁶²

A vonatkozó öt éves fejlesztési terv voltaképpen nem takar mást, mint egy, a Párt etnopolitikájának fenntartását és tökéletesítését célul tűző programot, amelynek általános célja két pontban fogalmazódik meg:

- (1) *a sajátosan kínai színezetű szocializmus kiépítésében; és*
- (2) *a jelenkori sajátosságokat tükröző, a nemzetiségi elméleti politika elmélyítését szolgáló kutatások kiterjesztésében.*

A program, amely útmutatóként Teng Hsziao-ping és a „három képviselő” elvét jelöli meg,⁶³ e két általános, nagy ívű terv mellett további 18 célkitűzést fogalmaz meg, úgymint:

- (3) *a sajátosan kínai színezetű szocialista nemzetiségi politika rendszerére vonatkozó kutatások elmélyítését, különös tekintettel a marxista nemzetiségi elmélet tanulmányozására, azon belül is a marxizmus nemzetiségi kérdésekkel kapcsolatos nézőpontjára;*
- (4) *a nemzetiségek regionális autonómiájára irányuló kutatások kiterjesztését a rendszer fenntartásának és a nemzetiségi problémák realizálásának figyelembevételével, beleértve a nyugati országok nemzetiségi elméletének értelmezését és a következtetések levonását;*
- (5) *a nemzetiségi kapcsolatok modern formáira – a lakosság gazdasági és társadalmi fejlődésére – irányuló kutatások fejlesztését;*
- (6) *a nemzetiségekre és a nemzetiségi területek fejlesztésére vonatkozó kérdések tanulmányozását, különös tekintettel a Kínai Népköztársaság nyugati régiójára;*
- (7) *a nemzetiségi munka gyakorlati kérdéseinek megválaszolását;*
- (8) *a Kínán kívüli multietnikus országok nemzetiségi kérdéseire vonatkozó kutatások elmélyítését, mindenekelőtt a Kínával határos országok,*

⁶¹ Azok a gazdasági és politikai minták, amelyek keretet adnak a Kínai Kommunista Párt reformlépéseinek, formába öntve az ún. „öt éves tervekben” fogalmazódnak meg. Az öt éves tervek sora 1953-ban indult meg, a jelenlegi öt éves terv 2015-ig van érvényben.

⁶² A terv teljes neve: *A nemzetiségi elméleti politika rendszerének fenntartására és tökéletesítésére irányuló terv (2011–2015)*. Forrás: Minzu wenti yanjiu, (11). 3–7.

⁶³ A Párt reformjának átfogó programját, a „három képviselő” elvét Csiang Cö-min fogalmazta meg. A program értelmében a Párt a haladó termelőerők, a haladó kultúra és a legszélesebb néptömegek alapvető szükségleteinek és érdekeinek képviselője. Ez voltaképpen a kommunista párt néppárttá válásának elméleti megalapozása is, amin belül a fő hangsúly eleinte az első képviselőten volt, és amely szerint a párttagság gerincét a parasztok, a munkások, az értelmiség, a katonák és a káderek alkották (Vámos 2009: 39).

- a volt Szovjetunióknak, illetve Kelet-Európa országainak nemzetiségi politikájára irányuló összehasonlító kutatásokat állítva a figyelem középpontjába;*
- (9) *a nemzetiségi kérdésre vonatkozó közvélemény kielemezését, vizsgálat alá vonva az iparosítás, az információs-technológiai változások, az urbanizáció, a piacorientáltság és a nemzetközivé válás befolyását;*
 - (10) *a nemzetiségi elméleti politika propagandájának, valamint az etnikus közösségek oktatásának fejlesztését;*
 - (11) *a nemzetiségi elméleti politika kiterjesztésére irányuló körülmények elemzését;*
 - (12) *a nemzetiségi elméleti politika végrehajtásának és felügyeletének ellenőrzését, felülvizsgálva a nemzetiségi foglalkoztatására irányuló tervezet végrehajtását;*
 - (13) *a nemzetiségi elméleti politika kutatására szakosodott csoportok felállítását;*
 - (14) *a nemzetiségi elméleti politikára irányuló kutatások intézményes rendszerének kiépítését;*
 - (15) *a nemzetiségi kutatásokra vonatkozó, nemzetközi kutatókkal folytatott együttműködés kiterjesztését tapasztalatcsere céljából;*
 - (16) *a nemzetiségi elméleti politikára vonatkozó kutatások gyakorlatba való átültetésének előmozdítását a nemzetiségi munkát vizsgáló kutatók tanácsadó rendszerével és kutatóbázisok kiépítésével egyetemben;*
 - (17) *a jelen terv tartalmának integrálását a „12. ötéves tervbe”;*
 - (18) *a terv végrehajtásának szervezeti megerősítését;*
 - (19) *a terv végrehajtásának finanszírozása felőli meggyőződést; és*
 - (20) *a terv végrehajtásának ellenőrzését.*

A fenti terven belül a nemzeti kisebbségek kultúráját a kínai nemzeti egység megteremtését formáló eszközök egyikeként – felidézve az „időtlen nemzeti kultúra” ideáját – különösen két ponton belül hangsúlyozzák. Elsőként a 7. ponton belül, ahol a nemzetiségi munka gyakorlati kérdéseinek megválaszolásával kapcsolatban jelenik meg egy indítvány. Ennek értelmében a nemzeti kisebbségekre és a nemzetiségi területekre jellemző kultúra(k)nak mind hosszú, mind rövid távon jövőt befolyásoló szerepe van – nyilvánvalóan a Párt hatalmának legitimálása szemszögéből –, ami szükségessé teszi a nemzetiségek oktatási politikájára vagy éppen vallására vonatkozó kutatások elmélyítését.

Ez utóbbival összefüggésben, a 10. ponton belül, a nemzetiségi elméleti politika propagandájának, valamint az etnikus közösségek oktatásának fejlesztésével kapcsolatban a kínai nemzeti egység megteremtésének igen sajátos módja fogalmazódik meg: egy olyan lehetőség, amely a nemzeti kisebbségek törekvéseinek összehangolásával, az erőforrások integrálásával és a kínai nemzeti egységet összetartó erő megformálásával kecsegtet. Nem más ez, mint az ún. „négy identitás” tudatosítása, vagyis a *hatalmas anyaországgal*, a

kínai nemzettel, a kínai kultúrával és a sajátosan kínai színezetű szocialista úttal való azonosulás megfogalmazása.

2.1.1. A „négy identitás”

A „négy identitás” tudatosításának a kínai nemzeti egység megteremtését elősegítő szerepére Hu Csin-tao mutatott rá, foglalatát adva a marxizmus államra, nemzetre és kultúrára vonatkozó nézeteinek.

A négy közül az „első identitás” a *hatalmas anyaországgal*, azaz az *állammal* való azonosulás, ami az állam és a nemzetiségek közötti kapcsolat, illetve e kettő kölcsönös egymástól való függése tudatosítását célozza meg – nem véletlenül. A Párt ugyanis a kínai nemzeti egység megteremtésével kapcsolatban mindenekelőtt az állam kiépítését tartja szem előtt, amit egyesített soknemzetiségű államként aposztrofál.

Az etnikumok politikai integrálásának kérdését Hu Csin-tao 2008-ban, a „reform és nyitás” 30. évfordulójának megemlékezésén is érintette. Idézem:

Állhatatosan kell fejlesztenünk a szocialista politikai civilizálást, el kell mélyítenünk a politikai rendszer reformját, fenn kell tartanunk és tökéletesítenünk a népképviselő rendszerét, a Kínai Kommunista Párt által vezetett többpárti együttműködést és a politikai konzultáció rendszerét, a nemzetiségi területek autonómiájának és a néptömegek autonómiájának rendszerét [...] (Chen 2010: 18) (lásd 3/9. sz. melléklet)

Hu Csin-tao a fentiekben a *politikai civilizálás* fogalmát teszi meg központi fogalomnak, aminek legfontosabb feltétele – a Párt felfogása szerint – a jogrendszer fejlesztése.⁶⁴ A kommunista rezsím értelmezésében ugyanis csak a törvényeken keresztül végrehajtott politikai civilizálás, illetve az etnikumok politikai integrációjának tökéletesítése révén építhető ki az egységes, multietnikus kínai állam.

E folyamaton belül azonban a demokratizálódás folyamatának kérdésköre minduntalan a háttérbe szorul – leginkább a kommunista rezsím attól való félelmében, hogy a demokrácia keresésével együtt jár a nemzeti kisebbségek etnikus öntudatának megerősödése (vö. Chang 2010: 20; Zheng 2010: 36). Mindez azt sugallja, hogy a kommunista rezsím a nacionalizmust jogi elveken nyugvó ideológiaként határozza meg, amelyben az etnicitás mint az államot, az állam működését fenntartó jogrendszert, illetve a kínai nemzeti egységet fenyegető erő jelenik meg (vö. Eriksen 1993: 119–120).

A Párt politikai propagandájában a nacionalista ideológiát mégis etnicitás fölötti ideológiaként látjuk viszont, amikor azt hirdeti, hogy *valamennyi nem-*

⁶⁴ Az adott fogalom jelentésértelmezéseiről lásd pl. Xu 2006; Chang 2010.

zet együtt teremtette a hatalmas anyaországot, amely egységének megőrzése az állam legmagasabb rendű érdeke (Deng [2012]). Az anyaországgal való azonosulás pedig – a vonatkozó propaganda szerint – nem más, mint *valamennyi nemzeti kisebbség egyazon országon belüli történelmi azonosság-vállalása* (Sun 2012).

A „második identitás” a kínai nemzettel való azonosulás. Ez a Párt propagandája szerint annak tudatosítása, hogy *Kína valamennyi nemzetisége a kínai nemzet nagy családjának tagja*. A „második identitásról” megfogalmazott elképzelések szerint *az ősi Kína határvidékén belül élő népek a kínai nemzet forrásai, akik történelmükön keresztül fűzik össze az egyéneket és a nemzet sorsát* (Sun 2012).

A kommunista rezsim az államról és a nemzetről alkotott ideológiájában tehát élesen elkülöníti egymástól e két képződményt. Ám amíg a nemzet valamiféle természet adta jelenségként tűnik fel (vö. Altermatt 2000: 48–49), addig vele szemben, tőle élesen elválasztva áll a mesterségesen kiépülő állam.⁶⁵ Holott – ahogyan arra a fenti sorok is utalnak – a Párt ideológusai a nemzeti kisebbségek kultúrájának és történelmének mozaikjából „mesterségesen” válogatják ki és értelmezik újra a nemzeti érzület életre keltéséhez szükséges elemeket is (vö. Eriksen 1993: 119–118).⁶⁶

Ezzel párhuzamosan a Párt ideológusai a nemzeti egység megvalósításának kulcsát egyértelműen az államban jelölik meg, amely a lokalitását és/vagy kultúráját tekintve elkülönített, de születésüknél fogva a kínai nemzethez tartozó, szétszóródott közösségeket a politikai civilizálás révén egyesítheti – és kontrollálhatja. Ennek fényében érthető, hogy a kommunista rezsim propagandájában az állammal való azonosulás miatt a nemzeti egység megteremtésének *legalapvetőbb elemeként* jelenik meg; míg a kínai nemzettel való azonosulás a Párt ideológusai szerint *csak ebben az alapon gyökerezhet* (Sun 2012).

A sibe etnikus nacionalizmus kereteinek megértése szempontjából mindez azért bír különös jelentőséggel, mert – mint láttuk – a kommunista politikai-hatalmi elit számára a legfontosabb mégiscsak az, hogy az állam törvényei valamennyi nemzeti kisebbség lakta területen elfogadottá váljanak. Csakhogy a hivatalos irányelvek szerint mindeközben meg kell adni a lehetőséget a *lokális nemzeti(ségi) kultúra* megőrzésére is (vö. Chang 2010: 19). A kismemzetiségi káderek kinevelése is éppen azt a célt szolgálta már a

⁶⁵ A nemzet és az állam azonosíthatóságának kérdése hosszú időn keresztül vita tárgyát képezte az antropológiai szakirodalomban. Mára elfogadottá vált az a nézet, amely szerint a nemzet mint a szociokulturális szerveződés alapelve vagy mint kulturális fogalom élesen elválasztható az államtól. A Kínai Kommunista Párt fenti propagandájában is ez az elmélet látszik igazolódni. A vitát közvetve vagy közvetlenül érintő elméleteket lásd pl. Geertz 1963; Kohn 1967; Tivey 1981; Anderson 1983; Smith 1992.

⁶⁶ Az állami és a nemzeti identitásformák politikai meghatározottságának kérdéséhez fontos támpontot nyújthat még pl. Brubaker 1992; Breuilly 1996.

kommunista párt hatalomra kerülésétől kezdve, hogy e káderek összekötő kapcsot teremtsenek az állam és nemzetiségei között (Chen 2010: 18).

Kína nemzeti kisebbségeinek regionális autonómiája azonban sokkal inkább adminisztratív, semmint politikai természetű (Kang 2008: 108). Az autonóm területek vezetésének jogkörét, a helyi érvényű rendelkezések meghozatalának módját, a gazdaság- és oktatáspolitikai megszervezésének mikéntjét ugyanis hiába szabályozza egy 1984-es, azóta többször módosított törvény. A Párt vezetősége mindenkor fenntartja a jogot arra, hogy a helyi szintű rendelkezéseket a felsőbb kormánysszervek megsemmisíthessék (Vámos 2009: 63–64).

Ezzel összefüggésben Kína nemzeti kisebbségeinek az önrendelkezésre irányuló törekvései csak akkor és annyiban számíthatnak elfogadásra és támogatásra, amennyiben hozzájárulnak az állammal szemben táplált *lojális* érzelmek életben tartásához. Különösen így van ez a Nagy Proletár Kulturális Forradalom óta, amikortól kezdve a kommunista rezsim és a Kína határain belül élő etnikumok közötti viszony alapjává a „lojalitásért [cserébe] autonómia” elv vált (vö. Vámos 2009: 70).

A kulcsszó tehát a *patriotizmus*, ami valójában nem más, mint „integráló nemzettudat” (Altermatt 2000: 47). A kínai ideológusok megfogalmazásával élve: *a hatalmas hazaszeretet szellemiségének megvalósítása, az anyaországgal szemben tanúsított mély érzület, illetve a hit és önbecsülés megnyilvánulása* (Deng [2012]). Ennek megvalósítása az, ami a „négy identitás” harmadik pontján keresztül elvezet *a kínai kultúrával való azonosulás lehetőségéhez* (Sun 2012). E ponton pedig visszatérek az „időtlen nemzeti kultúra” formálásának kérdéséhez.

Anthony D. Smith a nemzet meghatározásakor két feltételt lát elengedhetetlennek: az egyik az, hogy a népesség egy részénél kimutatható legyen kultúra és történelem fokozódó mértékben való elkülönülése. A másik az, hogy a népesség képes legyen egy bizonyos területhez, egy történelmi hazához kötni magát. Mindebből pedig egyenesen következik az *egy hazához kötődő és egy adott kultúrát tápláló mítoszok és történelmi emlékek fontossága* (Smith 1992). Ezért hangsúlyozza a Párt propagandája, hogy a kínai nemzetiségek *együttesen hozták létre a kínai kultúrát* (Deng [2012]); *azt az ősi, tündöklő kínai kultúrát, amely kiművelte a kínai nemzet fennkölt érzelmeit, és táplálta annak szellemét* (Sun 2012).

Csakhogy azon a kultúrán belül, amely Kína valamennyi etnikuma számára valamiféle *kollektív identitást* hivatott közvetíteni (vö. Altermatt 2000: 49–50), a normát mindig is a *han* kínai kultúra jelentette (Gladney 1988: 98), és a kultúra szabványosításának folyamata napjainkban még korántsem zárult le. Mára a kínai kultúra a kínai állam „puha erejének” erőforrásává vált:⁶⁷ a

⁶⁷ A „puha erő” a politikai és kulturális folyamatok értelmezéséhez segítségül hívott fogalom, ami Kína nemzetközi hatalmi helyzetének és befolyásának, túlélőképességének és fejlődési lehetőségeinek meghatározó eleme (Rácz 2007: 62).

vele való azonosulás tudatosítása pedig a Párt számára egyenesen történelmi szükségszerűség, ami a modern kínai állam és nemzet kiépítésének folyamatában az előrehaladás és a szolidaritás feltétele.

A Párt ideológusainak megfogalmazása szerint a kínai kultúrával való azonosulás azonban nem pusztán a „tradicionális” kultúrával, hanem egyben a *jövőbe vezető* kínai kultúrával való azonosulás is. Ez viszont nem lehetséges a szocializmus lényegi értékeivel való azonosulás, a „sajátosan kínai színezetű szocializmus útján” való haladás nélkül (Sun 2012).

A „négy identitásnak” ez az utolsó eleme az, ami a Párt felfogása szerint a kínai kultúrában egyesülő nemzet és állam felvirágoztatásának egyedüli lehetősége és útja. Ez az, ami miatt a „sajátosan kínai színezetű szocialista útra” – a „négy identitás” másik három elemével együtt – nem pusztán mint a *nemzeti egység* megteremtésének zálogára, hanem egyben mint a sibe etnikus nacionalista törekvések ideológiai-politikai hatalom szabta keretére is tekintek.

A Párt integrációs ideológiai foglalatául szolgáló „négy identitás” gyakorlati hatása annak függvénye, hogy sikerül-e – és ha igen, milyen mértékben – megvalósítani a 12. ötéves tervben megfogalmazott kívánalmakat a társadalmi valóságban. E folyamaton belül a kommunista rezsim törekvéseinek talán legfontosabb aspektusa, hogy meggyőzze Kína nemzeti kisebbségeit: ténylegesen kulturális egységnek tekinti őket, és ennek megfelelően biztosítja számukra az őket megillető jogokat (vö. Eriksen 1993: 116–118).

E cél eléréséhez a Párt a kommunikáció minden lehetséges eszközét igénybe veszi. A munka- és lakóhelyeken szervezett gyűléseken, a legkülönbélebb képzéseken mindenkinek hazafias kötelessége kritikát és önkritikát gyakorolnia, ami minden esetben a kínai nemzeti öntudat életre keltését, illetve életben tartását célozza. A kérdés csak az, hogy a nemzeti identitás etnikum feletti változata átvette-e, átveheti-e az etnikai identitás helyét, és ha igen, mennyiben tekinthető állandó tényezőnek a nemzeti érzés.

2.2. *Egymásba fűződő „valóságok”*

Az államiság kereteinek kialakítása, a nemzeti öntudat és a szolidaritás felélesztése és megerősítése az egyének és a csoportok szintjén egyaránt más és más követel meg a nemzeti kisebbségektől (Bindorffer 2002: 12) – legyen szó bármiféle multietnikus államról. Az etnikumok politikai integrációja a kínai állam határán belül is meglehetősen összetett és bonyolult folyamat.

E folyamat során – ahogy láttuk – fogalmak és ideológiák mögé rejtve, a *tér* és az *idő* dimenzióit manipulálva (Boyarin 1994) épül Kína képlékeny múltképzetén alapuló „elképzelt közössége”. Csakhogy ez a folyamat nem egyirányú. Épülnek vele együtt, vele párhuzamban más „valóságok” is, amelyek az ígért jogok és lehetőségek reményében igazodnak ugyan a mindenkori

politikai-hatalmi viszonyokhoz, ám mégis: ezeket a „valóságokat” olyan csoportok építik, amelyek számára az *elsődleges* normát a múltból őrzött *másfajta* tudásuk jelenti.

Ennek lehettem tanúja akkor, amikor a Hūsihari nemzetség körében tartózkodva a nemzetség családfájának rekonstruálásán dolgoztam. Történelmüket ott, előttem írták újra, és ebben különösen fontos szerepet játszottak azok, akik az ősökre vonatkozóan valamiféle forrással vagy „háttérdokumentummal” rendelkeztek – mint például Bašel, akiről fentebb már említést tettem. De ilyen ember a Hatodik faluban élő Hu Linchang is, akinek még édesapja hagyott hátra egy olyan, saját gyűjtésen alapuló kéziratot, amely fontos adatokat rejt a család történelmének rekonstruálásához.

Még ma is élénken emlékszem rá, ahogyan Hu Linchang megérkezett Hu Wenxiao házához, és áttekintve a félkész családfát, körbetelefonálta a nemzetség messzi földeken, más városokban, más tartományokban élő tagjait. Ők pedig sorjában diktálták le neki vagy küldték el üzenetben az ott élő nemzetségtagok neveit. Ő vetette fel azt a dilemmát is, hogy a nemzetségtől immár egy évszázada elszakadt, új családfát kezdett és új temetőket nyitott nemzetségi ágat felvegyék-e a családfára:

Mármost van egy ilyen jellegű probléma: minékünk, ebben a nemzetségben, mármost van egy, van még két ember, a haláluk után azok nem a mi temetőkertünkben lettek [eltemetve], nem ebbe a temetőkertbe lettek elhelyezve. Külön lettek elhelyezve.⁶⁸ De mind egy nemzetség [vagyunk]. Azon tanakodtunk, hogy ezt a két családot felírjuk-e ide. (Hangfelvétel, 2012. 03. 22.)

Mikor megkérdeztem, hogy a szóban forgó ág kiválása hány évvel ezelőttre tehető, Hu Wenxiao és Hu Linchang szinte egyszerre kiáltottak fel:

[Hu Wenxiao:] Oi, nem „hány évvel” ezelőtti dologról van szó!

[Hu Linchang:] Nem néhány év ez!

[Hu Wenxiao, elgondolkodva:] Legalább száz, hamarosan annyi. De valahányszor a Hu nemzetségben ügyet kell intézni, mind együtt vagyunk. Mind eljönnek, igen jó a kapcsolat. (Hangfelvétel, 2012. 03. 22.)

Majd a következő percben már át is szóltak telefonon az elvált ág két tagjának, Hu Guangshengnek és Hu Jinzhongnak, akik – birkáikat a falu határában hagyva – nyomban útnak indultak hozzánk. Miközben vártunk rájuk, Hu Linchang és Hu Wenxiao egymás szavába vágva fogalmazták meg:

⁶⁸ Az adott nemzetségi ág temetőkertje ugyanabban a temetőben, de az árok másik oldalára eső földszávon helyezkedik el. Az 83. oldalon már közölt térképen temetőjüket 22-es számmal, piros színnel keretelve jelöltem.

Így most átjönnek. Miután megérkeztek, ha arról van szó, hogy szeretnének belépni [a családfára], miután megjöttek, ezt a kérdést egyenesen feltesszük nekik: itt van egy ilyen dolog, a szívetek mélyén mit gondoltok? A szívetek mélyén, az elmétekben, ahogyan gondoljátok, a szátokkal mondjátok! (Hangfelvétel, 2012. 03. 22.)

Miután pedig Hu Guangsheng és Hu Jinzhong megérkezett, és kivált águk felvételét kérte a nemzetségi családfára, a családfa írása folytatódott (lásd 26. sz. fotó). Ennek során számos probléma vetődött fel, ami mind-mind a kínai nemzeti egységbe való tagozódás és a „négy identitás” kérdését érintette.

26. sz. fotó. Tanácskozás a Hūsihari nemzetség elszakadt ágának családfára való felvételéről: Hu Jinzhong, Hu Guangsheng és Hu Linchang (balról jobbra). Xinjiang Ujgur Autonóm Terület, Chabucha'er Sibe Autonóm Járás, 2012. Saját felvétel

Ilyen volt például a nevek és a nevek átírásának kérdése is: miként szerepeljen a nemzetség neve a családfán? Kínai vagy sibe nyelvű formájában? Hu Linchang érvelése szerint:

Ha már neveket írunk, a hala nevét – Hūsihari – mindenhová ki kell írni, mert a Hu, mint adott kínai vezetéknev, nem elég. A mi nemzetségnevünk nem Hu. Mi Hūsiharik vagyunk, inkább így írjuk. Ha a Huról van szó,

a hanok között is sok ilyen van, így van-e? [...] Ha nem így teszünk, ezt, miután ezt [a családfát] így írnád meg, most még lehet, [most még] mi mind tudjuk [hogy melyik nemzetségé]. De ha arról lenne szó, hogy ezt hosszú időre félreraknánk, [...] és eltelve száz év vagy néhány évtized, [...] „aaai, ez Hu, ez han kínai” [ezt gondolnánk]. [...] Inkább a mi nyelvünkön mondjuk, hogy Hūsihari, csak akkor helyes, ha így írjuk. (Hangfelvétel, 2012. 03. 22.)

Hu Linchangnak határozott véleménye volt arról is, hogy kell-e nevet adni utólag annak a négy őznek, akik névtelenül fekszenek a Hūsihari nemzetség temetőjében:

Ez már csak ilyen, nézd. [...] Mi mármost ilyesféleképpen gondoljuk. Az én elképzelésem mármost ilyesféle. Itt van most ez az egy pár öregember, [akiknek] a nevét nem tudjuk. Az asszonyét sem tudjuk. Hogy volt-e asszonya, azt sem tudjuk. Neve meg nincs. Ha így van, felkészülünk, mármost éppen azt fontoljuk, hogy adunk neki nevet. [...] Rendben van ez így? [És] ha már nevet adunk neki, hát sibe nevet adunk neki. Igazodva ahhoz a korszakhoz, azokhoz a körülményekhez [amelyben élt]. [...] Igenis lehetséges, hogy nevet adjunk. Úgy értem, hogy megkérdőjelezhetetlenül lehetséges! Ők a mi felettünk álló nemzedék, így van-e? A felettünk álló nemzedékből már mindenki halott. Ők nem adtak nekik nevet. No, ha így van, mi, az alattuk álló nemzedékként, [...] ha mi nem adunk nekik nevet, akkor mi lesz? A mi mostani társadalmunk nem hasonlít az akkori társadalomhoz. Így van? Na mármost, ha ezeknek az öregeknek egynek sincs neve, mit tehetnének? [...] No, ha így van, és arról van szó, hogy a mi nemzedékünk ad nekik nevet, ami ezt a kérdést illeti, [...] a kicsit nyitottabb gondolkodású, az látja, hogy ez a társadalom, ez a jövő milyen. [...] Ha azt mondjuk, ez a dolog így volt, akkor mások [nem fogják mondani], hogy „hei, nincs rendjén, ellenvetésem van”, ilyen ember nem lesz. Nem lesz szembenállás, lehet így is mondani. Úgy értem, hogy igenis adok nekik nevet. (Hangfelvétel, 2012. 03. 22.)

A fenti két példa egyértelműen arra utal, hogy egyesekben, így például Hu Linchangban, már tudatosult a felejtés identitás(de)formáló hatása, illetve hogy a maga módján fel kívánta venni a harcot azzal. Ezért javasolta, megtörve az évszázados hagyományt, hogy a nevüket vesztett ősöknek, akiknek a temetőben utólag sírkövet is állítottak, a családfa-rekonstrukció során adjanak nevet: a névadás joga korábban egyedül a felmenő nemzedéket illette meg, lefelé.

Az idézett szövegrészletek ugyanakkor világosan mutatják a „négy identitás” harmadik elemével, a *han* kultúra mindenhatóságával kapcsolatos ellenérzéseket is: Hu Linchang – szembehelyezkedve a névadás ma bevett,

hivatalos gyakorlatával – a sibe nevek visszavételének fontosságát hangsúlyozta. Ehhez tudni kell, hogy a mandzsúriai sibék között a kínai nevek felvétele az 1900-as évek elejétől mind elterjedtebb gyakorlattá vált; ez a folyamat az áttelepített sibék körében – köszönhetően a mandzsu/sibe nyelv megőrzésének – jóval később ment végbe. A Nagy Proletár Kulturális Forradalmat követően azonban, az etnikus nacionalista törekvések kiteljesedésével párhuzamosan mind többen vették vissza eredeti sibe nevüket.

Ezek a példák mind azt mutatják, hogy milyen fogódzókba kapaszkodva épül[het]nek fel egymás mellett és egymásból a hivatalosan előírt identitástól eltérő „valóságok”, amelyek a csoportok társadalmi hovatartozás-tudatának legfőbb meghatározói. Az e folyamat során konstruálódó, a társadalmi identitást alakító múltképet pedig véleményem szerint leginkább a *szubjektív*, jórészt a szóbeliségre támaszkodó *emlékezet* alakítja az egyik oldalon, és az *objektív* feltárhatóságot gátló *felejtés* formálja a másikon. A következő példa ezt illusztrálja világosan:

[Hu Linchang:] *Azelőtt ennek [ti. a nemzetség egyik őisének] volt még egy fia, már csak ilyen a helyzet. Az [a fiú] képzett ember volt. Múvelt. Na mármost, jártas volt a harcokban. Harcászatot tanult. Harcművészetet. Az energia művészetét. [...] Rettenetes volt a művészete. [...] Továbbá az is igaz, hogy miután kitanulta a harcművészetet, nem hallgatott mások szavára. Ha kiment [a házból], nem volt ember, aki képes lett volna, aki meg tudta volna verni. [...] Akkortájt, a nemzetségünk törvényei hasonlítottak az állam törvényeihez.⁶⁹*

[Hu Wenxiao – lassan, hosszan, teátrálisan suttogva a szavakat:] *Nagyon szigorú volt a mi Hu nemzetségünké.*

[Hu Linchang:] *A mi nemzetségünk olyan volt, hogy az [...] év utolsó napján, máris az év harmincadik napján, azon a napon, nemzetségünk egésze összegyűlt, és ott volt továbbá a legnagyobb, legidősebb tag, aki [...] büntetést osztott ki.⁷⁰ Így hát ez az ember is félt, hogy a családban megbüntetik [verekedős természete miatt]. Nem mert visszajönni. Elfutott. [...] Hová futott, nem tudni. Merthogy bárhová is ment, arról senki sem tud. Merthogy az ő ereje például [olyan nagy volt, hogy] [...] a Yili folyón akkor nem volt sem híd, sem csónak.*

[Hu Wenxiao – közbeszól:] *Fogott egy kéztörlő vásznat...*

[Hu Linchang – visszaveszi a szót:] *Kéztörlőt, amolyan kezet törlő anyagot, és miután elővette azt, a Yili folyó vizébe hajította.*

[Hu Wenxiao – döbbenetet színelve:] *Felment, felment rá!*

⁶⁹ Az ún. családi törvényekről, amelyeket Hu Linchang a fenti párbeszéd során említett, munkám III. fejezetének 1.2. sz. alfejezetében bővebben szólni fogok.

⁷⁰ A sibék körében a S. M. Shirokogoroff által is leírt (1924: 51) nemzetségi gyűlésekre az óév utolsó napján került sor, amikor is – többek között – kirótták a helytelen magaviseletért járó büntetéseket.

[Hu Linchang:] Azon a kéztörlőn, ahogy elhajította, a kéztörlőn átkelt a Yili folyón. Hát ilyesfajta ereje volt.

[Hu Wenxiao – suttozva:] Most nézd meg!

[Hu Linchang:] Ő máris ilyen ember volt. Hát így van az, hogy a mi nemzetiségünkön belül a gyógyítást, orvoslást tanuló [...] ilyesfajta művelt emberek sokan vannak. [...] Példaképpen ott van a nagyapám. [...] Hu Liushan, az a nagyapám. Ő mikor meghalt, 1964-ben halt meg, akkor ezen a vidéken, ebben a Chabucha'erban, ebben a nyolc faluban [...] igen híres gyógyító volt (lásd 27. sz. fotó).⁷¹ (Hangfelvétel, 2012. 03. 22.)

27. sz. fotó. Hu Liushan, a gyógyító portréja.

Reprodukció a Hu Lingwen magántulajdonában lévő fotóról.

⁷¹ Hu Liushant az Ötödik falu közössége gyógyítóként tartotta számon, és családján belül több „csodás történet” is fennmaradt vele kapcsolatban. Hu Lingwen, Hu Linchang öccse például arról mesélt nekem, hogy nagyapja testét gyógyítás közben mindig kígyók borították el, és azok csak a gyógyítás végeztével tűntek el a testéről. A Hu Liushan gyógyító tudományának foglalatát adó, kézzel írt könyvecskét ma már nem találják.

Hu Wenxiao és Hu Linchang minden szava, sőt egész előadásmódja arról árulkodott, hogy nem először idézték fel a történetet. E történet – amelyhez hasonlóakat százával lehet feljegyezni a sibék körében – jelentőségét két ok miatt szükséges hangsúlyozni. Először, mert éppen ezen és az ilyen történeteken keresztül válik leginkább megragadhatóvá az ősökre való emlékezés és azon keresztül a múltra vonatkozó tudás identitásformáló szerepe: az, ahogyan az ősokról őrzött történeteket felidézve a nemzetségi tagok újrateremtik, újra kinyilvánítják és megerősítik nemzetségük együvé tartozásának érzését. Másodsor, mert – ahogy láttuk – e történetek kiválóan példázzák, hogy miként is (re)konstruálódik a nemzetségek múltja, ami rávilágít a folyamat legfőbb jellemzőjére: a történelem fikcióval való elegyedésére. Ez a két ok az, ami miatt a sibe etnikus nacionalista törekvések legfőbb „forrásának” az ősokhöz kapcsolódó tudást, azon túl pedig az identitásformáló emlékezet életben tartásának / életre keltésének igényét kell tartanom.

A fenti példa kapcsán ugyanakkor felmerülhet a kérdés: mennyiben releváns egyetlen *nemzetség* családfájának rekonstrukciója alapján egy egész *nemzetiségre* vonatkozóan következtetésekre jutni? A válasz az, hogy a példák csak látszólag vonatkoznak egyetlen nemzetségre, a Hūsiharikra. Valójában – ahogyan azt majd a következő fejezetekben kifejtem – e példák távolról sem egyediek, sőt ellenkezőleg, tipikusak: átlépik a *nemzetségi* kereteket, és *nemzetiségük* egészére vonatkoztathatóak. Saját, első kézből származó terepanyagom pusztán arra szolgált, hogy egy általános folyamatot a maga konkrét valóságában tudjak bemutatni. A Hūsiharik őseihez fűződő viszonyán keresztül azt a folyamatot kívántam illusztrálni, amelynek során a nemzetségi tagok közös halottakkal és közös ősszel rendelkező csoportként igyekeznek meghatározni önmagukat egy olyan ideológiai-politikai hatalomnak alárendelve, amely éppenséggel az ősokról őrzött tudás alapján formálódó identitás(ok) felülírására törekszik.

A fentiekben bemutatott igényekből és lehetőségekből táplálkoztak a sibe tudáselit azon tagjai is, akik az 1950-es években, mindössze néhány évvel a kommunista párt hatalomra kerülését követően azt a feladatot kapták, hogy a formálódó *kínai nemzet* és *államon* belül kijelöljék nemzetiségük „etnikai tartományának” határait. Ennek a célnak az elérését – az egymástól elszakított sibék két nagy csoportja közötti különbségek okán – a közös nyelvre vagy kultúrára való hivatkozás nem segítette volna. Maradt hát a közös múlt és emlékezet életre hívása: e folyamat pedig részben az egyes nemzetségek történetére és leszármazási vonalaira vonatkozó írott feljegyzések felgyűjtésével, valamint szóban áthagyományozott narratíváik lejegyzésével indult meg. Mintha csak egy régen elveszett, történelmet és mítoszt elegyítő családfát akartak volna újra megrajzolni.

• II. TEMPLOM TEMPLOMNAK ÁRNYÉKA

A Taiping templom romjaiból formálódó Sibe Ősök Temploma

A Párt ideológusai a kínai nemzeti egységhez vezető „szocialista út” útvesztőjében olyan irányba igyekeztek terelni a Kína határain belül élő nem-han etnikumokat, amely – reményeik szerint – egyfajta „intézményesített kisebbségi identitás” elfogadásához vezethet. Az emlékezet feletti uralom kiterjesztéséhez és az identitás alakításához a kulcsot pedig egyértelműen a nemzet történelmének, azon belül is a formálódó nemzeti kisebbségek rövid történetének megírása jelentette. Ez az 1950-es években meghirdetett országos léptékű program tette lehetővé azt, hogy az 1764-ben egymástól elszakított sibék két nagy csoportja ismét felvehesse egymással a kapcsolatot. Az első dokumentált kapcsolatfelvételekre már 1956-ban sor került. Majd három évvel később, 1959-ben Liaoning tartomány tartományi székhelyére, a mai Shenyang városba érkezett az a két, a Chabucha'er Sibe Autonóm Járásban született és nevelkedett káder, akiket a Párt jelölt és képzett ki arra a feladatra, hogy megírják a sibe nemzetiség rövid történetét. Ők ketten – Ji Qing és Xiao Fu – lettek a sibe történelem „hivatalos történetírói”, akiknek köszönhetően lépésről lépésre (re)konstruálódott a sibe történelem és ezzel párhuzamosan a sibék rég elfeledett közös múltja. A (re)konstruálás folyamata egyrészt a nemzetségeken belül áthagyományozott történetek és az ősokról őrzött tárgyi tudás hordozóinak – a családfáknak – felgyűjtése mentén folyt. Másrészt egy olyan templom történetének a feltárásán és a kertjében őrzött sztélé szövegének értelmezésén keresztül, amelyben a sibe tudáselit formálódó csoportja a sibe etnikus öntudat régmúltban való meglétének bizonyosságát látta. Ez az 1707-ben épített templom az írott történeti forrásokban Taiping templom néven került feljegyzésre. A shenyangi sibék között azonban bizonyíthatóan már az 1900-as évek elején élt az abba vetett hit, hogy ez a templom a Sibe Ősök Temploma is egyben. Valójában a templom története a sibék rövid történetének első, hivatalos verziójában még nem kapott nagy hangsúlyt – ahogyan a Nagy Nyugatra Telepítés sem. E tekintetben változás csak a Nagy Proletár Kulturális Forradalmat követően állt be, köszönhetően a sibe tudáselit egyik kiemelkedő személyiségének, Han Qikun „hivatalos történetírókkal” való mind intenzívebb együttműködésének. Ezt a kört bővítette a Nagy Proletár Kulturális Forradalom után a „tudományos történetírók” – Wu Yuanfeng és Zhao Zhiqiang – bekapcsolódása azokba a törekvésekbe, amelyek a Sibe Ősök Templomának meglétét igyekeztek bizonyítani. Munkám második fejezetének középpontjába azt a folyamatot állítom, ahogyan – elsődlegesen e fenti „ötös

csoport” munkássága nyomán – a Sibe Ősök Templomának létébe vetett hit lassanként felülírta a Taiping templomról szóló történeti forrásmunkákat. Mintha csak az egyik templom a másik árnyékából formálódott volna.

Egy történet szerint valamikor régen, a Qing-dinasztia császára, Huang Taiji (1627–1635; 1636–1643) uralkodásának idején, élt egy sibe katona, aki csatáról csatára tanúbizonyságát tette bátorságának. Ám amikor elérkezett a katonák előléptetésének ideje, őt magát kirekesztették a jutalmazottak közül, felháborodásában ott hagyta posztját, és hazatért, ahol a történetek lassanként felemésztették az életét. Halála után a fia, visszautasítva a császári udvar utólagosan felkínált jutalmát, a birodalom fővárosának Falun templomába vonult, és letette szerzetesi fogadalmát. Majd felhívást intézett az ott élő sibékhez, hogy pénzt gyűjtve, építsék fel a Sibe Ősök Templomát, és nevezzék el azt Taiping templomnak.

Ez a történet, hivatkozások és magyarázatok nélkül, *A kínai sibe emberek* című könyvben látott napvilágot (Na – Han 2010: 105–106), abban a két-kötetes műben, amely summáját adja a sibék történelméről és kultúrájáról írt valamennyi, az önképüket mindmáig meghatározó munkának, illetve az etnikus nacionalista törekvésekben fontos szerepet játszó sibék visszaemlékezéseinek. Ezeknek a visszaemlékezéseknek és a visszaemlékezések során megidézett történeteknek legfőbb jellemzőjük, hogy bennük múlt és jelen elválaszthatatlanul összefonódik. Mint a fenti történetben is, amely egy templom felépítését meséli el, anélkül hogy tudnánk: mi belőle a „valóság”, és mi az, amit e „valósághoz” az utókor fűzött hozzá. Hiszen – hivatkozás hiányában – még azt sem tudjuk, hogy az a forrás, amely alapján e történetet felidéztek, mikor íródott; ha beszélhetünk egyáltalán írott forrásról. Mint ahogyan azt sem lehet tudni, hogy az adott forrás *milyen* néven nevezte meg valójában a templomot: Sibe Ősök Templomaként, Taiping templomként, netán mind a kettőn?

Csupán annyi bizonyos, hogy e történet Mukden városába vezet vissza olvasóját;⁷² azokba az időkbe, amikor a Mandzsú Birodalom egykori és első fővárosában⁷³ sorjában épültek fel a birodalom hatalmát jelképező tibeti/mongol buddhista templomok. A mandzsú császárok számára tudniillik a tibeti/mongol buddhizmus patronálása hatalmuk legitimálásának eszköze volt: kulcs ahhoz, hogy hatalmukat kiterjesszék és elfogadtassák mind Belső-Ázsia, mind a birodalmuk északkeleti területein élő népek fölött.

A fenti történetben is megjelenő Huang Taiji császár legjelentősebb lépése tibeti/mongol buddhizmus felé a Mahākāla-kultusz⁷⁴ adoptálása volt

⁷² A mai Shenyang várost 1634-től nevezték hivatalosan Shengjingnek, mandzsú nevén Mukdennek.

⁷³ A mandzsú birodalmuk fővárosának 1644-ben Pekinget tették meg.

⁷⁴ A tibeti buddhizmuson belül Mahākāla a buddhista Tan védelmezője, a haragvó istenségek egyike.

(Rawski 1998: 251-252), és valóban: az egykori Mukdenben elsőként felépített templomot, a Shisheng templomot is Mahākālának szentelték.⁷⁵ Ez a templom, kiegészülve a Changning templommal⁷⁶ és az egykori főváros négy égtájhoz rendelt templomaival – a keleti Yongguang, a déli Guangci, a nyugati Yanshou és a történetben is feltüntetett északi Falun templomokkal⁷⁷ –, együtt alkotja a mai Shenyang város hat nagy, császári rendeletre épített templomát (Zhao 2008: 190).⁷⁸

A Taiping templom közvetlenül a Shisheng templom nyugati szomszédságában épült fel, Taifin Necin Juktehen néven, amelynek jelentése: Hatalmas Egyenlőség Templom. A templom nevére használt kínai kifejezés az eredeti mandzsú név tükörfordítása. Ma az előtte elterülő, emeletes házaktól övezett téren félkör alakba rendezve sorakozik a sárkánytrónon helyet foglaló tizenkét mandzsú császár szobra. 2010-ben, amikor először ott jártam, nem volt nehéz fellelnem a templomot. A bejárat kapu fölött fekete táblára aranszínnel vésett kínai írásjegyek már messziről hirdették: ez a Sibe Ősök Temploma (lásd 28. sz. fotó).

28. sz. fotó. A Sibe Ősök Templomának főkapuja 2010-ben.
A kapura kitűzött felirat hirdeti, hogy a templom átépítés alatt áll.
Liaoning tartomány, Shenyang város, 2010. Saját felvétel

⁷⁵ A Mahākālának szentelt templom 1638-ra épült fel (Rawski 1998: 252).

⁷⁶ A Changning templom felépítésének éve: 1656 (Shenyangshi Renmin Zhengfu Difang Zhi Bangongshi (szerk.) 2010: 501).

⁷⁷ A Yongguang, a Guangci, a Yanshou és a Falun templomok 1645-re épültek fel (uo.).

⁷⁸ Arra vonatkozóan, hogy léteztek nem császári rendeletre épülő tibeti/mongol buddhista templomok is, Alekszej M. Pozdnyejev mongol lámaista templomokról írt tanulmánya alapján lehet teljesebb képet kapni. A mongol lámaista templomok fajtáinak felsorolását lásd Pozdnyejev 1978: 28.

A kapu egy-egy oldalára állított emléktáblákon is ez a név szerepelt. Az egyiket Shenyang Város Népi Kormányja állította annak tiszteletére, hogy Liaoning Tartomány Népi Kormányja 2003. március 20-án a „Sibe Nemzetiség Őseinek Templomát” felvette a tartományi szintű kulturális örökségvédelmi listára. A másikat Liaoning Tartomány Népi Kormányja állította annak tiszteletére, hogy a Kínai Népköztársaság Államtanácsa 2006. május 25-én a „Sibe Nemzetiség Őseinek Templomát” országos szintű, kiemelt fontosságú kulturális örökségvédelmi műemlékké nyilvánította.

Mikor közelebb léptem, hogy szemügyre vegyem a bejárat fölé függesztett táblát, annak bal szélén két, kisebb írásjegyekkel vésett sort fedeztem fel. Az egyik a *Jiashen nian*, vagyis 2004-es dátum volt olvasható, ami feltehetően a tábla felállításának idejére vonatkozott. A másik sorban a sibék nemzeti ünnepének, a Nyugatra Telepítés Ünnepének dátuma (és egyben egyik névváltozata), az április hó 18. napja volt olvasható. Arról azonban, hogy ez utóbbi időpontnak a táblára való feljegyzése bír-e bármiféle jelentőséggel, akkor, kutatóútam elején még nem gondolkodtam el. Sokkal inkább az érdekelt, hogy mit találok a kapu mögött, odabent.

A templom azonban építés alatt állt. Az ott dolgozó munkások megengedték ugyan, hogy szétnézzek, de nem sok mindent láthattam. A két nagyobb területre osztott templomkerten belül mindenütt talicskák és vödrök heverték a kőre szórt homokhalmok között. A templom csarnokait is zárva találtam, és szemlélődésem során mindössze két dolgot tartottam figyelemre méltónak: a templomkert jobb felében látható, középső csarnok előtt felállított mandzsú és kínai nyelvű sztéléket, valamint a főkapu bejáratával szemközt, a templomkert bal felének leghátsó részében álló csarnokot.

Odabent ugyanis, a csarnok ajtaján bepillantva, egy oltárt véltem felfedezni. A csarnok hátsó falánál hosszú asztal állt, rajta gyertyákkal és füstölőkkel, áldozati ételekkel és italokkal. Az asztalról sárga színű selyemlepel hullott alá, sarkait egy-egy üveg pálinkával rögzítették az asztal felületéhez. Messziről nem tudtam pontosan kivenni, hogy mi áll rajta, annyit azonban sikerült kibetűznöm, hogy a selyemlepel a Chabucha'er Sibe Autonóm Járásból ide látogató sibék áldozati felajánlásának része. Az asztal előtt hímzett cipők sorakoztak,⁷⁹ mögötte egy nagy, sztélékhez hasonlatos fekete tábla állt. A táblán jól kiolvasható mandzsú–kínai nyelvű felirat futott:

A sibe ősök szellem-helye (lásd 3/10. sz. melléklet)

A tábla fölött, a falra függesztve, láttam még egy képet is, ami egy különös, szárnyas egyszarvút ábrázolt. Ennek szimbólumértékű jelentőségéről akkor még szintén nem volt tudomásom. Csupán annyit értettem, hogy – a

⁷⁹ Csak későbbi kutatásaim során tudtam meg, hogy a selyemlepel és a hímzett cipők a 2009-ben ide látogató chabucha'eri küldöttség felajánlásai voltak.

csarnokban felállított tábla tanúsága szerint – a sibék őseinek állított oltárt szemlélem a Sibe Ősök Templomában.

Később, kutatásaim előrehaladtával azonban mindaz, amit első ottjártamkor láttam, megkérdőjeleződni látszódott. Minél jobban elmerültem ugyanis kutatásaimban, annál több értelmezésre leltem a tekintetben, hogy a templom *miként*, pontosabban fogalmazva *milyen név alatt* épülhetett fel. E tekintetben a fentebb közölt történet sem jelentett többet, mint lehetőséget egy újabb értelmezésre.

Mindez újfent a halott ősök kultikus tiszteletére, azon belül is az ősöknek bemutatott áldozat módozatainak vizsgálatára irányította figyelmemet (lásd pl. Feuerwerker 1976; Keightley 1999; P. Szabó 2003). Az ősöknek bemutatott áldozás különböző formáit ugyanis a Mandzsu Birodalom császáraival együtt mindazon népek (is) gyakorolták, amelyek a nyolczászlós hadseregen belül szolgálták a mandzsu császárokat. Anélkül, hogy itt és most az áldozás módjait részletesen ismertetni kívánám,⁸⁰ annyit tartok fontosnak kiemelni: ősök templomát eredetileg csakis patrilineáris leszármazási csoportok emelhetek a célból, hogy elhelyezzék benne őseik lélek-tábláit. Éppen ezért a kérdés, hogy a sibék esetében *hogyan* értelmezhető és legfőképp *miként* legitimálható *egy egész nép közös őseinek szentelt* „ősök temploma”, amely ráadásul – a történelmi forrásanyagok tanúsága szerint – eredetileg tibeti/mongol buddhista templomként épült fel, mintegy magától adódik.

Ez egyben az a kérdés, amely az idő előrehaladtával mind nagyobb hangsúlyt kapott a sibe etnikus nacionalizmus folyamatán belül is, mígnem a Nagy Proletár Kulturális Forradalom után megválaszolása mindennél fontosabb lett a sibe tudáselit számára. Emiatt az ő – templomra vonatkozó – kérdésfeltevéseik és az azokra adott válaszok mentén érdemes haladnom nekem is, hogy bemutassam: a templom történetének (re)konstruálása *milyen* szerepet töltött be a sibe etnikus nacionalista törekvések érvényre juttatásában. Ezzel összefüggésben szemügyre veszem a felettébb törekeny alapokon nyugvó múltból való emlékezet „életre hívásának” folyamatát, ami a sibék (re)konstruált történelmének sajátos értelmezése alapján formálta társadalmi identitástudatukat.

A folyamat feltárása során elsődlegesen annak bemutatására törekszem, hogy a formálódó múltképet miként táplálta a *történelmi diszkontinuitás* (vö. Gillis 1994; Koselleck 1999) és a felejtés, sőt a *történelmi tévedés* mentális aktusa, amely Ernest Renan szavaival élve alapvető tényező a nemzetek kialakulásának folyamatában (Renan 1992). Ez az első lépés annak megértéséhez, hogy a Nagy Nyugatra Telepítés *miként* és *miért* vált kulcsfontosságú eszközzé a sibe tudáselit kezében céljai elérése érdekében.

⁸⁰ A Qing-császárok és családtagjaik ősöknek bemutatott áldozatának magánjellegű és nyilvános gyakorlatáról részletes összefoglalást ad pl. Rawski 1998: 285–294. Az ősöknek bemutatott áldozat nép között élő gyakorlatáról, az áldozatbemutatás mandzsuk és *han* kínaiak között meglévő különbségeiről lásd pl. Yan 1996: 33.

1. A templom szteléje, avagy a kőbe vésett múlt életre keltése

A Kínai Népköztársaság megalapítását követő évben, a kínai nemzeti egység megteremtésének céljából, 1950-ben készült el a „nemzetiségi káderek kinevelésének megvalósíthatóságáról szóló tervezet”. Ennek keretében kezdődött meg a sibe nemzetiségű káderek kitanítása is (Ban 2010: 107). A kommunista párt hat év múlva, 1956-ban, az etnikus klasszifikációs programmal szoros összefüggésben hirdette meg a „nemzetiségek társadalmának és történetének országos szintű adatgyűjtési munkáját”, amely – részét képezve a központi nemzetiségi munkára irányuló programnak (Ji 2004: 1) – elsődlegesen a nemzetiségi autonóm területeken élő nemzeti kisebbségek életkörülményeinek feltárását célozta meg.

Újabb két év múlva, 1958-ban, a fenti kutatómunka első eredményeire alapozva vette kezdetét a „nemzeti kisebbségek rövid történetének és krónikájának összeállítását célzó országos szintű munka”. Az adott munkafolyamaton belül, a Párt által kiválasztott nemzetiségi kutatók három könyvsorozat megszerkesztését kapták feladatuk:

- (1) *A kínai nemzeti kisebbségek rövid történetét;*
- (2) *A kínai nemzeti kisebbségek nyelvének krónikáját;*⁸¹ és
- (3) *A kínai nemzeti kisebbségek helyi jellegzetességeit áttekintő könyvsorozatok összeállítását („Xibozu Jianshi” Bianxie Zu – „Xibozu Jianshi” Xiudingben Bianxie Zu 2008: Előszó, 1–2).*

A fenti célkitűzések hozták meg annak a lehetőségét is, hogy az egymástól elszakított sibék közel kétszáz év után, a Nagy Nyugatra Telepítés eseménye óta először, ismét felvegyék egymással a kapcsolatot. Legalábbis ez derül ki *A kínai sibe emberek* című könyvben közölt tanulmányokból és memoárok-ból, amelyek betekintést engednek a korszak történelmébe. Az itt közölt, az értelmiségi és politikai elit által írt visszaemlékezések valóságos mementói

⁸¹ A nemzeti kisebbségek által használt írásrendszerek létrehozására és/vagy megreformálására, továbbá a nemzeti kisebbségek beszélt nyelvének vizsgálatára irányuló program 1950-ben vette kezdetét, szoros összefüggésben a Kínai Kommunista Párt azon ígéréttel, hogy az új, egységesített soknemzetiségű államon belül minden nem-*han* etnikumnak joga van saját nyelvének és kultúrájának megőrzésére. Ez a rá következő évben, 1951-ben a nemzetiségi nyelvi káderek képzésének programjával bővült. Ezek a törekvések 1955–56-ban, a nemzetiségek társadalomtörténetének országos szintű adatgyűjtési munkájának keretében új lendületet kaptak, annál is inkább, mert az etnikus klasszifikációs programon belül a nem-*han* etnikumok kategorizálása elsődlegesen a nyelvészeti kutatásokon alapult. A fent kiemelt, a nemzeti kisebbségek nyelvének vizsgálatát célzó könyvsorozat az akkor született kutatási eredményeket fűzte egybe.

a sibe etnikus nacionalizmus kezdeti lépéseinek, amelyek egészen a Taiping templom „felfedezéséig” vezetnek vissza – sőt, egy kicsit azon túlra is.

1.1. A templom „felfedezése” és a sibe tudáselit kapcsolatrendszerének kiépítése

A felejtés – Gyáni Gábor megfogalmazásával élve – nem pusztán az emlékezés hiánya, hanem a hagyomány folyamának megszakadása is egyben (Gyáni 2007: 103). Vagy ahogy Yosef Hayim Yerushalmi mondja:

Amikor azt mondjuk, hogy egy nép emlékezik, valójában azt állítjuk, hogy a jelenleg élő generációnak eredményesen átadtak egy múltat, amely azt jelentéstartó múltként elfogadta. Megfordítva az mondható, hogy egy nép akkor „felejt”, ha a múlt birtokában lévő generáció nem adja azt tovább a következő generációnak, vagy ez utóbbi azt elutasítja, és nem örökíti át, amivel ugyanazt mondjuk. A továbbadás megszakadása bekövetkezhet minden átmenet nélkül vagy fokozatos megkopás következményeként. De az elv változatlan. Egy nép nem tudja „elfelejteni” azt, amit eleve soha nem is adott tovább neki. (Yerushalmi 1996: 109 [ford. Varga Katalin])

A fenti sorok felejtés és emlékezés egymásba fűződő folyamára terelik ismét csak a figyelmet: mire emlékeztek és mire akartak emlékeztetni a sibe tudáselit azon tagjai, akiknek keze nyomán a Taiping templom történetének és azon túl a sibék múltképének (re)konstruálása megkezdődött? E kérdésre a választ azok a visszaemlékezések adják meg, amelyek mintegy ablakot nyitnak a sibe etnikus nacionalizmus kibontakozásának korszakára.

E visszaemlékezések feljegyzésére a Nagy Proletár Kulturális Forradalmat követő években került sor először, majd az azt követő évtizedekben mind többet vetettek papírra belőlük.⁸² Legfőbb jellemzőjük, mint minden, a történeti múltra vonatkozatható, de a múltat a jelen távlatából felelevenítő narratívának, hogy „szétválaszthatatlanul egybefonódik bennük a múlt ténybeli valósága és az utótörténet mába torkolló folyamatának mentális hatása”.⁸³ Mégis, csak ezeken a visszaemlékezéseken keresztül alkotható kép azokról a kérdésekről, amelyek az 1950-es években megformálódó sibe tudáselitet a leginkább foglalkoztatták, és amelyek alapján etnikus nacionalista törekvéseiket kibontakoztatták.

⁸² A visszaemlékezések egy része több kiadást is megélt, a későbbiekben azok közlésekor, ahol azt szükségesnek vélem, az egyes kiadások között fellelhető tartalmi különbségeket is jelzem.

⁸³ A múlt konstruálásának folyamatát jelölő „framework story” kifejezés is arra utal, hogy az emlékezés nem egyszerűen a múlt valóságának újraalkotása felelevenítés révén, hanem egyben az emlékezés jelenének objektív és szubjektív állapotaitól függő mentális aktus is (Gyáni 2007: 140–141).

A feljegyzések közül mindenekelőtt egy Heye'er Lili nevű mérnökember és egykori gyárvezető memoárjait kell említenem. A tőle idézett, több különböző kiadványban megjelentetett visszaemlékezéseket már csak azért sem könnyű feladat nyomon követni, mert neve több formában is megőrződött. Neve eredetileg ugyanis He Xilin volt, de ő ezt a kulturális forradalom idején Lilire változtatta. Az 1980-as években közzétett feljegyzésekben (lásd pl. Shenyangshi Minwei Minzu Zhi Bianzuan Bangongshi [szerk.] 1988: 322) ezen a néven szerepel, ám a *He* családnév feltüntetése nélkül. A későbbi publikációkban azonban már nemcsak hogy visszavette a nevet, hanem egyenesen annak eredeti, mandzsu/sibe nyelvű, kínai hangalaki átírással feltüntetett formáját, a Heye'ert használta (lásd pl. Na – Han 2010: 11) – sok más sibe értelmiséggel egyetemben, akik a sibe etnikus nacionalizmus kiteljesedésével párhuzamosan visszavették eredeti, mandzsu/sibe nevüket.

Heye'er Lili a munkám szempontjából legfontosabb visszaemlékezései egészen az 1930-as évek elejéig nyúlnak vissza; azokba az időkbe, amikor édesapja a japán megszállás miatt hazatért szülőföldjére, a mai Shenyangba, és hozzákezdett nemzetsége családfájának rekonstruálásához. Ez a megjegyzés már önmagában is sokat mond, hiszen arról tanúskodik, hogy az utolsó császári dinasztia bukását követő zűrzavaros időkben a mandzsúriai sibék *hogyan, milyen módon* keresték identitásuk megrajzolásának lehetőségeit, és hogy az énkép megőrzésében a családfáknak valóban fontos szerep jutott. Mivel azonban a Heye'er nemzetség történetét és a nemzetségi tagok leszármazási rendjét magába foglaló iratok az 1900-as évek elején, a boxerlázadás idején megsemmisültek, Heye'er Lili édesapjának nem volt más választása, mint hogy a családfát újraírja. Ehhez, újabb és újabb adatokhoz való hozzájutás reményében, sorjában kereste fel a nemzetségén belüli öregembereket. Kutatásai során jutott el a Taiping templomhoz is (Na – Han 2010: 11).

Akkortájt, Heye'er Lili visszaemlékezései szerint, a Taiping templom – ahogyan a róla szóló, fentebb közölt történetben is láttuk – igen szoros kapcsolatot ápolt az északi Falun templommal; az ott szolgáló lámák egyike maga is Heye'er Lili nemzetségéhez tartozott.⁸⁴ Ez a láma volt az, aki az akkor mandzsu nyelven már nem tudó édesapa számára egy, a Taiping templomban látott mandzsu nyelvű sztélét – amelynek a tükörfordítását tartalmazó kínai párja már nem volt fellelhető – lefordított kínaira, és akinek segítségével így elkészülhetett az újraírt családfa „előszava”. Ez utóbbiban a nemzetség történetét a mandzsu nyelvű sztélé feljegyzései alapján (re)konstruálták. És bár ez a családfa is odaveszett a Nagy Proletár Kulturális Forradalom idején, Heye'er Lili – édesapja kutatásainak köszönhetően – soha nem felejtette el a Taiping templomban fellelt sztélé alapján újraírt

⁸⁴ A láma teljes nevét nem jegyezték fel, csak annyit lehet tudni, hogy maga is a *He* családnévet viselte.

nemzeti történetet és annak emlékét, hogy Shenyang városban van az ősök temploma, a Taiping templom (Na – Han 2010: 11).

E történettel kapcsolatban több kérdés is felmerül: vajon akkor, amikor Heye'er Lili édesapja a Taiping templomban járt, már nem szolgált ott egyetlen láma sem, aki segíthetett volna a sztlélé szövegének lefordításában? Ezért kellett egy másik templom lámájához segítségül fordulni? Milyen jellegű volt továbbá az a kapcsolat, amely a Taiping templomot a Falun templomhoz fűzte? És az édesapa idején hogyan nevezhették a templomot: Taiping templomnak vagy Sibe Ősök Templomának – netán a két név csupán az etnikus nacionalista törekvések következményeként, Heye'er Lili emlékezetében forrt egybe?

Ez csupán néhány kérdés, amit a fenti történet 2010-es közlése felvet és megválaszolatlanul hagy. A kérdések száma pedig csak tovább nő, ha a feljegyzést összevetjük annak egy korábbi, 1988-as változatával. Ez utóbbi szerint ugyanis amikor 1956 *tájékan*⁸⁵ Xinjiangból sibe nemzetiségű diákok érkeztek az egykori Shenyangi Közlekedési Iskolába tanulni, akkor Heye'er Lili – emlékeztén felmenőin azon kívánságára, hogy a templom sztléléjének szövegét lefordítsák kínaira – megkérte ezeket a diákokat, hogy menjenek el a templomhoz, és másolják, valamint fordítsák le annak mandzsu nyelvű sztléljét (Shenyangshi Minwei Minzu Zhi Bianzuan Bangongshi (szerk.) 1988: 322). Itt azonban a Falun templomról, az ott szolgáló lámáról és a Taiping templom kertjében álló sztlélről készített első, korai fordításról még nem esik szó. Vajon ezek is csak későbbi betoldás eredményeként kerültek be a Heye'er Lili visszaemlékezéseit (is) közlő 2010-es kiadványba? Vagy a visszaemlékezések 1988-as közlésekor csak egyszerűen nem tartották fontosnak mindezek publikálását?

Mindenesetre annyi bizonyosan tudható, hogy a Taiping templom akkor, amikor a fent említett diákok Shenyangban tanultak, már nem működött templomként: 1951 és 1953 között a Beishi Oktatási Hivatal használta oktatási célokra, majd 1955-től járműalkatrész-gyártó telephelyként üzemelt (Shenyangshi Minwei Minzu Zhi Bianzuan Bangongshi [szerk.] 1988: 321). Nem feledhető tény, hogy ez már az az időszak volt a Kínai Népköztársaság történelmében, amikor is – a minél gyorsabb fejlődés reményében – emberfeletti erőfeszítések történtek a nehézipar fejlesztésére. Azt pedig, hogy a templom kertjében őrzött mandzsu nyelvű sztlélé már a sibék 1956-os kapcsolatfelvételekor a formálódó sibe tudáselit érdeklődésének középpontjába került volna, Heye'er Lili feljegyzésein kívül más nem bizonyítja. Még Han Qikun egykori tanárember visszaemlékezései sem, aki egészen 2010-ben bekövetkezett haláláig kulcsfontosságú szerepet töltött be a sibe tudáselit etnikus nacionalista törekvéseinek kialakításában, és akinek visszaemlékezései 1956-ba vezetnek vissza.

⁸⁵ A 2010-es közzététel szerint 1957-ben (Na – Han 2010: 11).

Ez utóbbiak alapján tudni lehet, hogy Han Qikun, aki nyugdíjazása előtt a Shenyangi Pedagógiai Intézet⁸⁶ munkatársaként dolgozott, 1956 júliusában kapta meg felhatalmazását, hogy Liaoning tartomány képviselőjéhez csatlakozva Pekingbe utazzon, és részt vegyen az Oktatási Minisztérium által összehívott ülésen. Han Qikun ekkor határozta el, hogy Pekingbe érve felkeresi a Központi Nemzetiségi Főiskolát⁸⁷ – amely akkor már az etnikus klasszifikációs program központjának számított –, abban a reményben, hogy ott találkozhat olyan, a Xinjiang Ujgur Autonóm Terület vidékéről érkezett, sibe nemzetiségű diákokkal vagy tanáremberekkel, akik az adott intézmény kötelékéhez tartoznak (Han 2004: 12).

A találkozóra – ami Han Qikun feljegyzéseiben úgy szerepel, mint az egymástól elszakított sibék 1764 utáni *első kapcsolatfelvétele* (Han 2004: 12) – valóban sor került, aminek következményeként megkezdődött a sibék kapcsolatrendszerének kiépítése. 1956 augusztusában, az első kapcsolatfelvétel nyomán, küldöttség érkezett a Xinjiang Ujgur Autonóm Területről Mandzsúriába, akik között öt sibe is volt: Su Deshan, Bo'ertala Mongol Autonóm Megye pártbizottságának kádere; Aleke, Huocheng Járás Yiche Gashan Sibe Falu faluvezetője; Guan Xingcai, sibe költő; Fu Lishan, Yili Kazak Autonóm Megye pártbizottságának kádere; és Na Quintai, a csoportot kísérő orvos (Na – Han 2010: 1) (lásd 29. sz. fotó).

29. sz. fotó. Han Qikun és a Shenyangba látogató sibe küldöttség 1956-ban: Su Deshan és Na Quintai (álló sor, balról jobbra); Aleke, Han Qikun, Guan Xingcai és Fu Lishan (ülő sor, balról jobbra).

Reprodukció a Han Qikun leszármazottainak tulajdonában lévő fotóról

⁸⁶ A mai Shenyangi Egyetem Pedagógiai Intézete.

⁸⁷ A mai Központi Nemzetiségi Egyetem.

Liaoning Tartomány vezetősége 1956. augusztus 25-én fogadta a küldöttség tagjait, majd másnap, 1956. augusztus 26-án, Han Qikun kezdeményezésére kisebb szimpóziumot hívtak össze. Ezen a szimpóziumon, az ott készült fotódokumentáció tanúsága szerint, Han Qikunon és az öttagú küldöttségen kívül biztosan jelen volt még két láma, Fuling'a és E'erdengbu; Han Qikun két közeli rokona, Han Desheng és Han Zheng, valamint két, Shenyangban tanuló xinjiangi diák, He Chang és Tu Qishun⁸⁸ (Na – Han 2010: 2) (lásd 30. sz. fotó).

30. sz. fotó. Az 1956. augusztus 26-i szimpózium résztvevői: Fuling'a, E'erdengbu, Guan Xingcai, Han Desheng és Han Zheng (ülő sor, balról jobbra); He Chang, Aleke, Fu Lishan, Na Qintai, Tu Qishun, Su Deshan és Han Qikun (álló sor, balról jobbra). Reprodukció a Han Qikun leszármazottainak tulajdonában lévő fotóról

Ezen a szimpóziumon, az északkeleti és az északnyugati sibék képviselőiben résztvevők között kezdődött meg annak a párbeszédnek a kibontakozása, amelynek középpontjában a Nagy Nyugatra Telepítés állt. Az erről a szimpóziumról szóló visszaemlékezések azt a képet sugallják – megalapozottan-e vagy sem –, mintha a közös történelemre vonatkozó tudásanyag tekintetében az áttelepített sibék képviselői sokkal jártasabbak lettek volna az északkeleten élő sibéknél. A feljegyzések szerint ugyanis ők voltak azok, akik a nyugatra telepítés történelmébe akkor és ott beavatták a szimpózium shenyangi résztvevőit (Na – Han 2010: 3) – mintha az arról való tudás az északkeleti sibék körében már rég megkopott volna.

⁸⁸ A két diák, He Chang és Tu Qishun ugyanabban a shenyangi iskolában tanult, amelyet feljegyzéseiben Heye'er Lili is említ.

Arról azonban, hogy az említett szimpóziumon szóba került-e a Sibe Ősök Templomának kérdése, a feljegyzések nem szólnak. Helyette annál részletesebb feljegyzések maradtak fenn az öttagú sibe küldöttség északkeleti útjának azon állomásairól, amelyek az egy nemzetiséghez való tartozásból fakadó örömet voltak hivatottak kifejezésre juttatni. Ilyen például a küldöttség 1956 szeptemberében tett changchuni látogatásáról szóló beszámoló, amelynek tanúsága szerint a küldöttség tiszteletére rendezett fogadáson, miután Jilin tartomány helyettes tartományvezetője, Guan Junyan sibe nemzetiségűként mutatkozott be, a résztvevők tapsviharban törtek ki (Na – Han 2010: 3).

A memoárok tanúsága szerint a templomra vonatkozó kérdések – Heye'er Lili 1930-as évekig visszanyúló feljegyzésein kívül – csak a három évvel későbbi események kapcsán merültek fel. Ekkor, 1959-ben kapott két, a Xinjiang Ujgur Autonóm Területen született és nevelkedett sibe káder megbízást arra, hogy részt vegyen a sibék rövid történetének megírását célzó munkafolyamatban: az egyik Xiao Fu középiskolai történelemtanár, a másik Ji Qing, a Chabucha'er Sibe Autonóm Járás Népi Kormányirodájának vezetője volt (Ji 2004: 2).

Ji Qing és Xiao Fu a Kínai Tudományos Akadémia Nemzetiségi Kutatóintézetének vezetője, Hou Fangrou, és egy történelemprofesszor, Feng Jiasheng irányítása alatt kezdték meg kutatómunkájukat. Ennek első lépéseként a nemzeti kisebbségek társadalmát és történelmét érintő kutatások *hogyanját* kellett tanulmányozniuk. A kutatóút részletes tervezete a Xinjiang Ujgur Autonóm Terület tartományi székhelyén, Ürümcsi városában születetett meg, szem előtt tartva azt az igényt, hogy Ji Qing és Xiao Fu a sibék által lakott két nagy földrajzi területen – a Xinjiang Ujgur Autonóm Területen és Mandzsúria vidékén – egyaránt folytasson kutatásokat. A kutatások legfőbb célja ugyanis az volt, hogy minél több olyan iratot, illetve a nép között megőrződött, nemzedékről nemzedékre átörökített, a sibék történelmével és kultúrájával kapcsolatos anyagot felgyűjtsenek, amely által a sibék „történeti fejlődése” feltárhatóvá válik (Ji 2004: 2).

A Ji Qing és Xiao Fu által vezetett kutatócsoport a Xinjiang Ujgur Autonóm Területen kezdte meg kutatásait, majd az északkeleti tartományokban folytatta azokat, szoros együttműködésben olyan északkeleti intézményekkel, mint a Liaoningi Egyetem történelem tanszéke. Ji Qing visszaemlékezéseiből tudni lehet, hogy kutatócsoportjuk a mandzsúriai kutatóút során Shenyang városát választotta bázisául, és az adott év májusa és szeptembere közötti adatgyűjtés során a sibe lokális elit számos köztisztelőnek örvendő képviselőjével felvették a kapcsolatot. Közéjük tartozott Na Qiming, a koreai háborúban pilótaként részt vevő „sibe hősök ifjú nemzedékének” tagja,⁸⁹ és a fentebb már említett

⁸⁹ Ji Qing és Xiao Fu első látogatásakor Na Qiming éppen katonai szolgálatban volt, így a kutatásokat kezdetben édesapja segítette (Na – Han 2010: 15).

Guan Junyan, Jilin tartomány helyettes tartományvezetője, akit akkor a legmagasabb rangot elért sibék egyikeként tartottak számon.

Miután az adatgyűjtés 1959 augusztusában befejeződött, Ji Qing és Xiao Fu visszatért Shenyangba, és megkezdődött a gyűjtött anyagok áttekintésére és rendszerezésére irányuló munkafolyamat. Ebben a shenyangi lokális elit tagjai közül hárman siettek segítségükre: An Wenpu, továbbá a fentebb már említett Han Qikun és Heye'er Lili. Közös munkájuk eredményeként született meg egy beszámoló „Jelentés az északkeleti sibe nemzetiség társadalomtörténetére irányuló kutatásokról” címmel. Ugyancsak ekkor, 1959. augusztus végén hívták össze azt a szimpóziumot is, amelynek köszönhetően Ji Qing és Xiao Fu figyelme – a sibék rövid történetének megírásával kapcsolatban – a Taiping templomban őrzött mandzsu nyelvű sztélé felé fordult (Na – Han 2010: 15–16). Ez volt az a sztélé, amelynek alapján egykoron Heye'er Lili édesapja újraírta nemzetségük családfájának előszavát. E sztélé – és vele együtt a templom – 1959-es „felfedezése” egyszersmind az ekkor kibontakozó sibe etnikus nacionalista törekvések középpontjába került.

Történt ugyanis, hogy a fentebb említett szimpóziumon Heye'er Lili a nyilvánosság elé tárta a Taiping templom udvarán elhelyezett mandzsu nyelvű sztélé általa őrzött kínai fordítását.⁹⁰ Olyan anyagot adott ezzel Ji Qing és Xiao Fu kezébe, amely egyedülálló forrásnak bizonyult nemzetségük történelmének (re)konstruálásához. Mivel azonban a fordítás több helyütt pontatlanságot sejtetett, Ji Qing és Xiao Fu egy kisebb küldöttség kíséretében, Heye'er Lili vezetésével felkereste az akkor már gyárépületként üzemelő templomot,⁹¹ ahol a nagykapun kívül, erősen megrongált állapotban találtak rá a mandzsu nyelvű sztélére (Dalian Shi Xibozu Xuehui – Dalian Shi Zhengxie Wen Shi Weiuanhui 1994: 53).

A sztélé feliratáról akkor a küldöttség egyik tagja, Wang Zhonghan pacskolatot vett, és Xiao Fu egy kézzel írt másolatot is készített, amelynek alapján elkészült a sztélé első, hitelesnek tekintett kínai fordítása. A templomot felkereső küldöttség munkája a későbbiekben mint a „Sibe Ősök Templomának felfedezése” került feljegyzésre, amely – a visszaemlékezések szerint – nem kevés emberben ébresztette fel annak tudatát, hogy mit jelent sibének lenni: egészen addig mindenki, aki a Mandzsu Nyolc Zászlónak alárendelve élt, mandzsu identitással bírt (Na – Han 2010: 1). Az északkeleti és az északnyugati sibék együttműködésének pedig egy híressé vált fotó állít emléket, rajta Ji Qing kézírásával, a „tízezer lit átívelő barátság” egyetlen, de annál sokatmondóbb sorával (lásd 31. sz. fotó).

⁹⁰ Amennyiben Heye'er Lili 2010-ben közzétett feljegyzései igazak, akkor az északi Falun templom lámája által készített másolat a Nagy Proletár Kulturális Forradalom idején megsemmisülhetett. Így azt a fordítást, amit ezen a szimpóziumon Ji Qing és Xiao Fu elé tártak, feltehetően azok a xinjiangi diákok készítették, akikkel Heye'er Lili Shenyangban találkozott.

⁹¹ A templom 1958 után a Shenyang Motorgyár igazgatása alatt állt (Li 2011: 74).

31. sz. fotó. Ikonikus fotó a múltból: Han Qikun, An Wenpu és Xiao Fu (ülő sor, balról jobbra); Ji Qing és Zheng Chuanshui (álló sor, balról jobbra).

Reprodukció a Han Qikun leszármazottainak tulajdonában lévő fotóról

1.2. A kőbe vésett múlt

Arról, ami „felfedezése” után a mandzsui nyelvű sztélével történt, meglehetősen zavaros képm van csak. A feljegyzések szerint miután Ji Qing és Xiao Fu visszatértek a Xinjiang Ujgur Autonóm Területre, „felfedezésükről” – a Taiping templomról és annak mandzsui nyelvű sztéléjéről – jelentést tettek a nemzeti kisebbségekre irányuló kutatások központi vezetőségének, felhívva a figyelmet a mandzsui nyelvű sztélé megőrzésének kiemelt jelentőségére.

Jelentésük nyomán – hogy pontosan mikor, az a visszaemlékezésekből nem derül ki – a Központi Nemzetiségi Intézet egyik munkatársa, Zhao Zhan el is utazott Shenyangba, hogy felkeresse a templomot. Annak mandzsui nyelvű sztéléjét azonban már nem találta ott, ahol a fenti jelentés szerint lennie kellett volna. A visszaemlékezésekből tudjuk, hogy a templomot átvevő és azt szinte teljesen leromboló gyár munkásai hívták fel Zhao Zhan figyelmét arra, hogy bár valóban van ott egy sztélé, de az a gyár átépítése során kettétört.

Zhao Zhan emiatt kereste fel An Wenput, aki korábban részt vett a „Jelentés az északkeleti sibe nemzetiség társadalomtörténetére irányuló kutatásokról” című beszámoló megírásában, hogy forduljon segítségért az illetékes kor-

mányzati szervekhez, és nyújtson be egy indítványt arra vonatkozóan, hogy a mandzsu nyelvű sztélé megőrzésének ügyét a Kulturális Örökségvédelmi Hivatal karolja fel. Így végül An Wenpu volt az, aki mind a tartományi, mind a városi kormányzati illetékesekkel felvetette a kapcsolatot: indítványát végül 1962. november 3-án hagyták jóvá. Akkor a sztélét – restaurálását követően – a Shenyang Palota Múzeumban helyezték el (Shenyang Shi Minwei Minzu Zhi Bianzuan Bangongshi 1988: 322).

A Taiping templom mandzsu nyelvű sztéléje mindmáig a Shenyang Palota Múzeumon belül áll; a Sztélék Termében, egy aprócska kiállítóteremben látható. Az előtte felállított fehér táblán a következő felirat olvasható:

A shengjingi Taiping templom, amelyet nem hivatalosan úgy is neveznek, hogy a Sibe Ősök Temploma, a Shisheng templom nyugati szomszédságában helyezkedik el, Kangxi uralkodásának 46. évében (1707) épült fel, Qianlong uralkodásának idején bővítették és átépítették. A templomon belül eredetileg két sztélé állt, mára csak az egyik őrződött meg. Ezt a sztélét Jiaqing uralkodásának nyolcadik évében (1803) állították, elülső és hátulsó oldalára mandzsu nyelvű feliratot véstek, amelyben a sibe nemzetiséget a Qing-dinasztia hatalomra kerülése után érintő változásokat és a shenyangi Taiping templom felépítésének folyamatát örökítették meg. Mivel a Taiping templom hosszú időn keresztül gondozatlanul állt, mára nem maradt fenn, szemben ezzel a sztélével, ami a Qing-kor történelmének, valamint a sibe nemzetiség történetének, nyelvének és írásrendszerének forrásává vált. (lásd 3/11. sz. melléklet)

E fenti szövegrészletből is nyilvánvaló, hogy maga a Taiping templom – eredeti formájában – nem maradt fenn. Így az a templom is, amit 2010-ben, első shenyangi látogatásomkor láttam, már csupán az eredeti templom újjáépített változata volt. A következőkben tehát mindenekelőtt a mandzsu nyelvű sztélé tartalmát és annak történelmi vonatkozásait kell ismertetnem.

1.2.1. A sztélé és mandzsu nyelvű feliratának fordítása

A sztélé maga első ránézésére nem különbözik a korabeli sztéléktől, sem a balról jobbra, függőleges irányban vésett mandzsu írás kalligráfiája, sem a sztélé tetején és oldalán futó díszítés tekintetében: a felhőkbe burkolódzó, gyöngyöt tartó sárkánypár, amely a sztélé nagy betűkkel vésett, kezdeti sorait hivatott kiemelni, kedvelt ornamentikája volt a hozzá hasonló vésett köveknek.

Mivel a Shenyang Palota Múzeumban található sztélé írása mára már sok helyütt megkopott, a fordítás elkészítéséhez három forrást használtam, amelyeket egybevettem:

- (1) az 1959-ben, Wang Zhonghan által vett pacskolat latin betűs közzétételét (Shenyang Shi Minwei Minzu Zhi Bianzuan Bangongshi [szerk.] 1988: 325–326);
- (2) a forrásokat áttekintő és összehasonlító, Li Qinpu és Li Xiangdong-féle változatot (Li – Li 2005: 46–49); valamint
- (3) a Sibe Ősök Templomának kertjében a közelmúltban felállított, az eredeti sztélé alapján készült másolatot.

Ezekre a forrásokra támaszkodva világossá vált, hogy a sztélé elülső oldalán található szöveg két nagyobb egységre osztható. Az első a sztélé felső, szélesebb részén négyzetbe foglalt kétsoros szövegrész:⁹²

- (1) Tízezer nemzedékre
- (2) örökül hagyományozva (lásd 3/12. sz. melléklet)

Ilyen formula mongol vagy tibeti nyelven – a vonatkozó kínai nyelvű szakirodalom szerint – igen kevés maradt fenn; a mögötte kirajzolódó gondolatvilág sokkal inkább *han* kínai gondolkodásmódot tükröz. Ehhez hasonló formulák leginkább olyan, Shenyang vidékén található sztéléken olvashatók, amelyek kínai nyelven íródtak, és nem a császári udvar, hanem a nép kérésére készültek. Az ilyen formulát tartalmazó kínai nyelvű sztélék közül a legtöbb az északi Falun templomban található. Abban a templomban, amelyet fentebb, a Taiping templomról szóló történettel, illetve Heye'er Lili visszaemlékezésével kapcsolatban már említettem. Az ott található sztélék nagy részét a Qing-dinasztia idején állították, de vannak közöttük olyanok is, amelyek a Ming-dinasztia végéről valók. A rajtuk olvasható formulák közül némelyik egyértelműen nem a buddhista, hanem a népi vallásosságot tükrözi (Li – Li 2005: 51, 54).

A Taiping templom sztéléjének kétsoros formulája alatt található szövegtörzs – tartalma szerint – további három részre osztható: (1) egy háromsoros bevezetőre, (2) az abból kibontott fő szövegrészre, amelyben a sibék történelmének kiemelt részletei és a Taiping templom felépítésének, illetve újjáépítésének a története olvasható, (3) és egy egyetlen soros lezárásra, amelyben a sztélé felállításának időpontját, továbbá a sztélet felállító személy nevét és rangját rögzítik. Az összesen 13 soros szöveg a következőképpen fordítható:

⁹² A magyar fordítást Somfai Kara Dávid és Kápolnás Olivér ellenőrizte. A fordításban és a hozzá fűzött lábjegyzetekben a *buddhák* és *bódhiszattvá*k neveit, továbbá bizonyos, a buddhista kultúrkörben használatos szavakat és kifejezéseket azok szanszkrit nyelvű formája szerint adom közre. Ezenkívül minden más, a fordításban előforduló személy-, nép- és földrajzi név a mandzsu nyelvű eredetije szerint szerepel.

- (1) *A három idő⁹³ valamennyi buddhája az áthatoló megértést⁹⁴ összegyűjtven*
 (2) *a három szekér⁹⁵ igazságát feltárta,*
 (3) *Šákyamuni Buddha⁹⁶ a Törvényt⁹⁷ megvilágította. A tiszta történelemmel és a régmúlt[ba visszatekintő] feljegyzésekkel bíró sibék a kezdetek kezdetén [Hailar⁹⁸ keleti részének]⁹⁹ a déli [vidéken található], Jalan Tolónak nevezett folyó folyásvidékén éltek, majd Cicigar¹⁰⁰*
 (4) *Mergen,¹⁰¹ Bedune¹⁰² és más földeken 74 nirut alapítván, éltek 40 évnél is tovább. Elhe Taifin¹⁰³ uralkodásának 36. évében,¹⁰⁴*
 (5) *Šengdzu Gosin¹⁰⁵ császár kinyilvánítván mélységes, irgalmas kegyelmét, a sibéket három csoportra osztotta. Elhe Taifin uralkodásának 36., 37., 38. évében¹⁰⁶*
 (6) *Mukden vidékére telepítve számos területen állomásoztak, becsülettel szolgáltak. Elhe Taifin uralkodásának 46. évében¹⁰⁷ számos sibe, egyetértésben 60 yan¹⁰⁸ ezüstöt költvén, egy öt helységre osztott házat megvett,*
 (7) *a Hatalmas Egyenlőség Templomot megalapította, a császári városból a Kandzsúr 108 kötetét¹⁰⁹ idehozatta, évente, a négy évszakban, valamennyi láma összegyűlvén vég nélkül recitált, örökkön törekedvén.*

⁹³ A múlt, a jelen és a jövő.

⁹⁴ A buddhista tanítás szerint a bölcsességnek az a formája, amely a dolgok igaz természetét feltárja.

⁹⁵ A mandzsu nyelvű eredetiben itt a „három tanítás” kifejezés található, ami a buddhizmusra, a taoizmusra és a konfucianizmusra utal. A sztélé kínai fordításai azonban az adott kifejezést a buddhizmus „három szekérével” azonosítják. A három szekér a lét vágygal teli forgatagából megszabadulásra törekvők három szintje: (1) a buddha hallgatóságának, vagyis személyes tanítványainak szekere, a Śrāvakayāna; (2) a magányos bölcsek, az önmaguk megszabadítására törekvők szekere, a Pratyekabuddhayāna; (3) a minden lény megszabadítására törekvők szekere, a Mahāyāna. Egy más besorolás szerint: (1) a Hinayāna; (2) a Mahāyāna; és (3) a Vajrayāna (Porosz 2001: 275, 276–277, 284).

⁹⁶ A történeti Buddhára utaló név a Mahāyāna-hagyományon belül. Jelentése: a Šákyák nemzetségéből származó bölcs (Porosz 2001: 272).

⁹⁷ A Törvény nem más, mint a buddhista Tan.

⁹⁸ Kín. Haila'er, közigazgatási egység a mai Belső-Mongol Autonóm Terület keleti vidékén.

⁹⁹ A fordításban előforduló földrajzi neveket munkám következő alfejezetében, a sztélé szövegének történelmi vonatkozásai kapcsán részletesen tárgyalom.

¹⁰⁰ Kín. Qiqiha'er, város Heilongjiang tartományban.

¹⁰¹ Kín. Mo'ergen, egykori katonai táborhely Heilongjiang tartomány vidékén.

¹⁰² Kín. Bodune, egykori katonai táborhely Jilin tartomány vidékén.

¹⁰³ Kangxi császár.

¹⁰⁴ 1697-ben.

¹⁰⁵ A Šengdzu Gosin megszólítás Kangxi császár templomi és halotti nevét takarja.

¹⁰⁶ 1697-től 1699-ig.

¹⁰⁷ 1707-ben.

¹⁰⁸ Az ezüst és arany súlyának megállapításához használt mértékegység, kínai megfelelője a *liang*. Egy *liang* körülbelül 31 grammnak felel meg.

¹⁰⁹ A tibeti buddhista kánon végleges összeállítására a 14. század első felében került sor, a Kandzsúr az összeállított gyűjtemény részét képezi. A Kandzsúr első, mongol fordítását a

- (8) *Abkai Wehiyehe*¹¹⁰ uralkodásának 17. évében¹¹¹ a zászló vezetője, *Badai*, a *nirunak jangginja*,¹¹² *Yendebu*, *Afusi* és számos sibe együttes erejével [a templomhoz] hozzáépített egy háromtermes csarnokot, [annak] két oldalánál egy-egy háromtermes melléképületet
- (9) és egy háromtermes kaput,
- (10) a három idő buddháját¹¹³ imádván mutattak be áldozatot. A 41. évben¹¹⁴ a zászló vezetője, *Lobsang*, *Rasi*, *Tegusu*, *Jodi* és más sibék együttesen a templomot felújították,
- (11) *Congkapa buddha*,¹¹⁵ az öt démon,¹¹⁶ *Avalokitešvara*¹¹⁷ és a négy égi király¹¹⁸
- (12) buddhák [szobrai]t felállították, a *Yumu-doksit szútrát*¹¹⁹ hozzátéve felajánlást tettek, évente, a négy évszakban, megszakítás nélkül recitáltak örökkön, a végtelenségig.
- (13) *Saicungga Fengšen*¹²⁰ uralkodása 8. évének¹²¹ 7. hónapjának 16. napján *Lii šu geo* határvédő *janggin* egy rangot előrelépett, 21-szer feljegyzett *Hūwašabu*¹²² tisztelettel állította. (3/13. sz. melléklet)

csahar Lingdan kán (1604–1634) rendelte el. A mandzsu császárok utasítására a Kandzsúr fordítását ellenőrizték. Az ellenőrzött szöveg teljes, nyomtatott változatának elkészítése Qianlong császárnak köszönhető, akinek rendelete értelmében a mongol és mandzsu nyelvű kánon mellett a tibeti nyelven írt kánont is kinyomtatták (Ruegg 1973: 248–249). Japán nyelvű feljegyzésekből tudni lehet, hogy 1905-ben, a Taiping templomon belül, még őrizték a mongol nyelvű Kandzsúr teljes, 108 kötetes változatát – ez feltehetően azonos lehetett azzal, amit a sztélé szövege is megemlít (Li – Li 2005: 42).

¹¹⁰ Qianlong császár.

¹¹¹ 1752-ben.

¹¹² A mandzsu *janggin* szó a kínai *jiangjun*ból eredeztethető, amelynek jelentése: 'tábornok'. A *janggin* szó eredetileg katonai hivatalt jelölt, de a későbbiekben hivatali pozíció megjelölésére is használták. Kínai nyelvre *zhangjing*ként fordították vissza. A sztélén megjelölt pozíció, vagyis a *niru i janggin* a négylépcsős hivatali fokozat legalsó fokán álló *niruk* vezetőjét jelöli, akiket a nyolczászlós hadsereg kiegészékor még a *niru i ejen* kifejezéssel neveztek meg (Zheng – Wu – Yang 2000: 2748).

¹¹³ A múlt, a jelen és a jövő buddhái: Kasyapa, Šakyamuni és Maitreya.

¹¹⁴ 1776-ban.

¹¹⁵ Congkapa a tibeti buddhizmus egyházi és képzési rendszerének reformátora, a gelug rend megalapítója.

¹¹⁶ Az istenségek haragvó formái, akiknek feladata a buddhista Tan, valamint a kolostorok és a szerzetesek védelme (Pozdneyev 1978: 90). Tibetben és Mongóliában különböző számú csoportjai léteznek (Majer – Teleki 2010: 42–43). A mongol szakirodalomra támaszkodó kínai kutatások a haragvó istenségek ötös csoportját Yamantakával, Šrīdēvīvel, Mahākālával, Yamával és Vaišraṇával azonosítják (Li – Li 2005: 63).

¹¹⁷ A könyörületesség bódhiszattvája.

¹¹⁸ A világ egy-egy égtájának védelmezői: Vaišraṇa, az északi égtáj, Virūdhaka, a déli égtáj, Dhṛtarastra, a keleti égtáj és Virūpākṣa, a nyugati égtáj öre.

¹¹⁹ Avval kapcsolatban, hogy a sztélére feljegyzett név pontosan melyik szútrát takarja, egymással ellentmondó elméletek láttak napvilágot. Ezek összefoglalását lásd Li – Li 2005: 69–70.

¹²⁰ Jiaqing császár.

¹²¹ 1803-ban.

¹²² A Hūwašabu név a mandzsu *hūwašan* = 'szerzetes', vagy a *hūwašambi* = 'nevel, felnevel' szóból eredeztethető. Hūwašabu rangja szerint a határvédő tisztek közé tartozott; a sztélén feljegyzett

A fenti szöveget ki kell még egészíteni a sztélé hátoldalára vésett felirattal, amelyről az első publikációk csak mintegy tíz évvel ezelőtt láttak napvilágot, Li Qinpu és Li Xiangdong 2005-ben megjelentetett tanulmányában (Li – Li 2005: 48). Az itt közölt változatot a Shenyang Palota Múzeum munkatársa, Tong Yue készítette e két szerző publikációjához. Lévén, hogy a Shenyang Palota Múzeumban őrzött, az eredeti sztélé hátoldalán olvasható felirat ottjártamkor nem volt hozzáférhető a számomra, továbbá hogy a Sibe Ősök Templomában álló másolaton a felirat nem kivehető, és hogy a sztélé hátoldalára vésett szövegről korábban sem pacskolat, sem másolat nem készült (Li – Li 2005: 48), az adott szövegtörzsről magam is Li Qinpu és Li Xiangdong tanulmánya alapján készítettem el a fordításomat.

A sztélé hátoldalára vésett felirat – az elülső oldalon található 2 soros formula megismétlése után és alatt – a sztélé felállításának időpontjáról és a sztélé felállítók nevééről, valamint rangjáról tudósít, 5 sorban:

- (1) *Saicungga Fengšen uralkodása 8. éve 7. hónapjának 16. napján tisztelettel állította:*
- (2) *a hivatalt öröklő bošokū¹²³, Ulintai;*
- (3) *a templom testületének feje, Hūwašamboo;¹²⁴*
- (4) *a bošokū, Nadanju és*
- (5) *a bošokū, Mingboo. (lásd 3/14. sz. melléklet)*

1.2.2. A mandzsu nyelvű szöveg történelmi kontextusa

A Taiping templom mandzsu nyelvű sztéléje egészen a messzi régmúltba vezet vissza a sorait olvasókat. Abba a történelmi korba, amikor a sibék még „[Hailar keleti részének] a déli [vidékén található], Jalan Tolónak nevezett folyó folyásvidékén”, a horcsin mongoloknak alárendelve éltek. Mivel azonban az első, a sibe nevet mai formájában őrző történelmi forrás csak 1593-ból, a Kilenc Törzs Háborúja kapcsán maradt fenn (Wu – Zhao 2008d: 38), arra vonatkozóan, hogy ez a vidék pontosan hol található, ma is csak forrástöredékekből lehet következtetéseket levonni.¹²⁵

Lii šu geo feltehetően *Ningyuan zhou*, a mai Liaoning tartomány *Xingcheng* városának vidékén található északi határkapuval, a kínai nyelven *Lishu goumen* néven jegyzett kapuval azonosítható (Li – Li 2005: 54).

¹²³ Mandzsu-kori tisztség, a ranglétra utolsó előtti foka (Kara [szerk.] 1998: 68).

¹²⁴ A sztélé hátoldalán feltüntetett *Hūwašamboo* feltehetően azonos a sztélé elülső oldalán feljegyzett *Hūwašabuval*; az elírás oka nem ismert. A neve előtt feltüntetett tisztség szerint ő lehetett a templomi ügyek rendezéséért, a templom felújításáért és átépítéséért stb. felelős vezető. A templomok igazgatásának kérdéskörét lásd Li – Li 2005: 104–105.

¹²⁵ A történelmi forrásmunkák kínai nyelvre való fordítása és rendszerezése csak a Nagy Proletár Kulturális Forradalmat követően kezdődött meg. Ezek alapján tudható, hogy a Ming-dinasztia közepétől a horcsin mongoloknak alárendelve élő sibék által lakott terü-

Akkor, 1593-ban, kilenc törzs szállt szembe a mind nagyobb hatalommal bíró Nurhacsival: a jehék, a hadák, az ulák, a hoifák, a horcsinok, a sibék, a guvalcsák, a zhushelik és a neyinek. Közülük a sibék és a guvalcsák, bár önálló törzsként, de a horcsin mongoloknak alárendelve küzdöttek; vezetőjük is a horcsin mongolok közül került ki (He – Tong 2011a: 60; Wu 2008: 20). Ez a kilenc törzs volt az, amely vereséget szenvedett ugyan Nurhacsi terjeszkedő birodalmával szemben, mégis, besoroztatván a nyolczászlós rendszerbe, a későbbi Qing-birodalom építőköveivé váltak (Elliott 2001: 66) – ahogyan arról bevezetésemben már írtam.

A kilenc törzs háborújára és a sibék mongol zászlók alá rendelésére való utalás azonban nem jelenik meg a Taiping templom mandzsui nyelvű sztéléjén. Helyette, a homályba vesző régmúltat idéző mondat második fele már több mint egy évszázaddal későbbi történelmi korba vezet el bennünket, amikor a sibék – kiváltva a mongol zászlókból – a Mandzsui Nyolc Zászlóba soroztattak, majd „Cicigar, Mergen, Bedune és más földeken, 74 *nirut* alapítván éltek 40 évnél is tovább”.

A sztélé fenti sorai, ha nem is fedik pontosan az irattári anyagok alapján rekonstruálható történelmet, nagyjából megfeleltethetők a valóságnak. A vonatkozó történelmi dokumentumokból ugyanis tudni lehet, hogy a 17. század derekától a Mandzsui Birodalom északi határát fenyegető cári Oroszország mind nagyobb veszélyt jelentett a fennálló hatalom számára, és bár az 1689-ben elfogadott kétirányú egyezmény meghúzta a két birodalom közötti határvonalat (He – Tong 2011a: 65–66), a mandzsui uralkodó szükségesnek látta az északi határvédelem megerősítését. A katonai átszervezések során, 1692-ben került sor arra, hogy a sibéket, kiemelve a mongolok közül, a mandzsui nyolczászlós sereg felső három zászlajába sorozzák (Guan 1988: 6–7; Wu 2005: 184–185),¹²⁶ és a qiqihari, a jilin wulai (ma: Jilin),¹²⁷

let központja valahol azon a vidéken lehetett, amit ma északról Qiqiha'er vidéke, délről Liaoning tartomány, keletről a Jilin városhoz közeli terület, nyugatról Belső-Mongólia keleti területei, ezen belül is a Songhua és a Nen folyók találkozásának vidéke határolt (Zhao – Wu 2008b: 162). A pontos lokalizáció kérdésében még ma is igen sok az ellentmondás. A sztélére feljegyzett Jalan Tolo folyót ugyanis több sibe kutató (lásd pl. Wang 1980) a mai Nen folyó nyugati ágának egyikével, a Chuo'errel azonosítja. Ezzel szemben mások (lásd pl. Tie 1979) a Jalan Tolót a Tao'errel, méghozzá az annak középső folyásánál található folyóággal azonosítják (Zhao – Wu 2008b: 160–163).

¹²⁶ Történelmi forrásokból tudni lehet, hogy akkor, 1692-ben a horcsin mongolok összesen 14 458 embert adtak át a mandzsuknak, köztük sibéket, guvalcsákat és daurokat, akik közül 11 812-en voltak katonaképesek. Annak azonban, hogy a sibéket kiváltották a mongoloktól, nem pusztán a katonai utánpótlás megoldása volt az oka. Több olyan, a sibéket elmarasztaló irat maradt fenn, amely kezelhetetlenségükről tesz említést. A kiváltás körülményeit részletesen lásd Wu – Zhao 2008d: 41–42.

¹²⁷ A sztélén megadott mo'ergeni sibe helyőrség valójában nem létezett. Levéltári adatok alapján tudni lehet, hogy volt olyan terv, mely szerint Mo'ergen vidékére sibéket akartak telepíteni, de az végül nem valósult meg. Valószínűsíthető, hogy azokat a Mo'ergenben

valamint a bodunei (ma: a Jilin tartománybeli Fuyu város) helyőrségekben telepítsék le őket.¹²⁸

A Taiping templom mandzsú nyelvű sztéléjének következő sorai szerint „Elhe Taifin uralkodásának 36., 37., 38. évében Mukden vidékére telepítve számos területen állomásoztak, becsülettel szolgáltak”. Ez már a sibék történelmének ún. *délre telepítésként* említett korszaka, ami – szemben a sztélén megadott időponttal – valójában 1699–1701 között zajlott le, három hullámban.¹²⁹

Az első áttelepülő csoportokat, akik 1699 tavaszán, a mezőgazdasági év megkezdése előtt érkeztek meg az akkori Shengjing vidékére, a bodunei sibék képezték. A második hullám áttelepülői a 24 qiqihari *niruból* tevődtek össze, akik két nagyobb csoportra osztva, 1700-ban és 1701-ben érték el Shengjinget. Az áttelepített sibéket végül elszórtan telepítették le a mai Kaiyuan, Xinbing, Liaoyang, Xiongyue, Fuzhou, Jinzhou, Xiuyan, Fengcheng, Xingcheng, Juliuhe, Xiaolinghe, Baiqibao, Xiaoheishan, Lüyangyi, Zhongqiansuo, Zhonghousuo, Yixian, Jinzhou, Beizhen, Gaixian, Niuzhuang, Fuxi és Tieling vidékén (Zhao – Wu 2008d: 51–54).

A qiqiha'eri és a bodunei sibék délre való áttelepítése utáni, a sztélé 1803-as felállításáig mintegy száz évet kitevő időszak eseményei azonban már nem tűnnek fel a sztélén – még a Nagy Nyugatra Telepítés sem! Mintha ebben az évszázadban a shenyangi sibék szemében az egyedüli feljegyzésre méltó esemény a Taiping templom felépítése lett volna.

Ez utóbbi történetét – éppen úgy, mint a sibék történelmét – a sztélé szövegéből mindössze néhány kiragadott mozzanat alapján vázolhatjuk fel:

élő daurokat nevezték meg sibeként, akik vezetői a sibék közül kerültek ki, és akik a későbbi délre telepítéskor egybeolvadtak a sibékkel (Wu 2008: 21).

¹²⁸ A negyven évet illetően a mandzsú nyelvű sztélére feljegyzett adatok ugyancsak ellentmondanak a levéltári anyagoknak. A sztélén említett negyven év valójában nem a három kiemelt helyőrségbe való letelepítés és az azt követő délre telepítés közötti időtartamot jelöli meg, hiszen a két esemény között tíz év sem telt el. A közel fél évszázadra utaló időtartam sokkal inkább a sibék Mongol Nyolc Zászlóba való besorozásától számítható. Ezzel szemben a *niruk* megadott száma (74) megegyezik a levéltári anyagokban található adatokkal. Ezek alapján tudható, hogy eredetileg a Bodunében állomásozók 40 *niruba* lettek osztva, amiből 30 volt sibe és 10 guvalcsa állomáshely. A Jilin Wulában állomásozók 20 *niruba* osztva telepedtek le, amelyek többségében mind sibe állomáshelyek voltak. A Qiqiha'erban állomásozó sibék 15 *niruba*, a daurok pedig 5 *niruba* lettek osztva. Ez összesen 80 *niru*, amiből 65 volt sibe, 10 guvalcsa és 5 daur állomáshely. Időközben azonban a qiqiha'eri sibe *niruk* száma 24-re duzzadt, beleértve azt a két *nirut* is, amelyet az 5 daur *niruból* vontak össze – lévén, hogy azok vezetői sibék voltak. Így a qiqiha'eri 24 *niru* a bodunei 30 *niruval* és a jilin wulai 20 *niruval* együtt valóban 74 sibe *nirut* alkot, ahogyan az a sztélé feliratán is áll (Zhao – Wu 2008b:164–166).

¹²⁹ A sztélére feljegyzett időpont itt is kiigazításra szorul: valójában a délre telepítés nem kezdődhetett meg 1697-ben, hiszen a levéltári forrásanyagok tanúsága szerint a vonatkozó császári rendelet csak a rá következő évben, 1698-ban látott napvilágot (Zhao – Wu 2008b: 169).

a konkrét fogódzók a Taiping templom 1707-es felépítése, valamint 1752-es és 1776-os bővítése. Ezek alapján, ha homályosan is, de kirajzolódik egy kép. Ez a kép azonban, a templomban elhelyezett szobrokkal és az ott őrzött szútrákkal egy olyan tibeti/mongol buddhista templom meglétére enged következtetni, amelyben semmi nem utal arra, hogy a Taiping templom „ősök templomaként” (is) szolgált volna.

1.2.3. A kőbe vésett múlt életre kel

1963-ban, egy évvel azután, hogy a Taiping templom mandzsu nyelvű sztéléjét a Shenyang Palota Múzeumba helyezték, a Kínai Tudományos Akadémia Nemzetiségi Kutatóintézetének gondozásában, *belső forrásanyagként* napvilágot látott a Ji Qing és Xiao Fu anyaggyűjtése alapján összeállított könyv is (Zhongguo Kexueyuan Minzu Yanjiusuo – Xinjiang Shaoshu Minzu Shehui Lishi Diaocha Zubian 1963).

Az általuk megírt „hivatalos” történelemben azonban – amely révén Ji Qing és Xiao Fu a hatalmat mintegy annak „kiszolgálóiként” segítette¹³⁰ – a Taiping templom és a mandzsu nyelvű sztélé nem játszik nagy szerepet. Bár a sibeek történelmének összefoglalásához a sztélé első sorai szolgáltak kiindulópontként számukra (uo. 7), a templomnak és a sztélének nem szenteltek nagyobb figyelmet.

Ezzel szemben a sibe tudáselit etnikus nacionalista törekvései során a Taiping templom „felfedezése” annál nagyobb visszhangot kapott.¹³¹ A mandzsu nyelvű sztélé kőbe vésett sorai „jelentésteli univerzumma” (Bindorffer 2002: 180) álltak össze, hidat képezve múlt és jelen között – mintegy életre keltve azt. A sibe tudáselit ugyanis, mint a Taiping templom „felfedezése” által (is) formálódó „emlékező csoport”, a sibe történelmi emlékezet közép-pontjának tette meg a Taiping templomot és annak mandzsu nyelvű sztéléjét. Az ezen keresztül (re)konstruált múltat pedig az etnikus nacionalista törekvések legitimálásának szolgálatába állította.

Ennek a folyamatnak a kibontakozása a kezdeti lépések után, a Nagy Proletár Kulturális Forradalom évei alatt megtorpant ugyan, de azt követően új erőre kapott, és kéz a kézben haladt a mandzsu nyelvű irattári anyagok feldolgozásával, valamint azok kínai nyelvre való átültetésével. Ezeknek a forrásoknak köszönhetően egyre hangsúlyosabban merült fel a kérdés, hogy a

¹³⁰ A történelmi események L’ubomír Lipták megfigyelései szerint három szinten rögzíthetők: a tudomány által képviselt „tanult” emlékezet, a hatalom és annak tanult vagy tanulatlan kiszolgálói által felügyelt „hivatalos” és az azokkal gyakran ellentmondásban álló, de azokkal számos szálon összefonódó egyéni emlékezet szintjén (Lipták 2000: 192–194).

¹³¹ Így például a Taiping templom mandzsu nyelvű sztéléjének értelmezéséhez a Xiao Fu által készített fordításon kívül 1979 és 2005 között hat további változat is készült, s ezek közel tíz újrakiadást is megélték. A fordítások számbavételét és egybevetését lásd Li – Li 2005: 57.

nyolczászlós hadseregbe besorozott sibék esetében létez(het)ett-e a mindenki mástól való (identitásbeli) megkülönböztetés, és ha igen, akkor az *mikortól* és *min* keresztül ragadható meg.

A templom és a sztélé jelentősége még akkor sem csökkent a sibe tudáselit szemében, amikor a sztélé adatai az időközben feltárt irattári anyagok fényében több helyütt kiigazításra szorultak. Mi több, ez a tény csupán megerősíteni látszott egy, a Taiping templom „valós” mibenlétének magyarázatául szolgáló, egyre nagyobb teret kapó elméletet. E szerint a Taiping templom, éppen úgy, mint a kertjében felállított sztélé, a sibék erejéből emeltetett, és joggal viseli a Sibe Ősök Temploma nevet; ha ugyanis a templom császári rendeletre épült volna, a sztélé készítői – hozzáférve a megfelelő dokumentumokhoz – nem követhettek volna el hibát a sztélére vésett sorok tekintetében.

2. A templom táblája, avagy a fába metszett múlt jövőt formáló ereje

A mandzsu nyelvű sztélével ellentétben maga a Taiping templom „felfedezése” ellenére sem élte túl a Kínai Kommunista Párt hatalomra kerülése utáni évtizedek viharos történelmi eseményeit. Pusztulása valójában már jóval korábban megkezdődhetett: az 1930-as évekből fennmaradt japán nyelvű források még arról tanúskodnak, hogy a templom áll,¹³² de egy 1941-es feljegyzés már a hanyatlásáról tudósít (Dao 1941). Az 1950-es évekből fennmaradt források pedig részletesen és érzékletesen festik le a templom folyamatos pusztulását, aminek egyes részleteit fentebb már bemutattam. A templomban működő gyár bővítésének céljából végül 1974-re szinte az épület egészét lebontásra ítélték (Shenyangshi Minwei Minzu Zhi Bianzuan Bangongshi (szerk.) 1988: 321).

Így 1980-ban, amikor Xiao Fu a Nagy Proletár Kulturális Forradalmat követően visszatért Shenyang városába, hogy folytassa a sibe történelemre irányuló kutatásait, a Taiping templom valójában már nem létezett. Pusztulása azonban ugyanakkor lehetőséget is teremtett arra, hogy a sibe tudáselit – új erőre kapó etnikus nacionalista törekvései során – a templom „felfedezéséről” szóló történetek alapján életre hívja a Sibe Ősök Templomát. Ebben pedig – paradox módon – éppen azok a történettudományi kutatások voltak legnagyobb segítségére, amelyek elsődleges célja a sibe történelem *megkérdőjelezhetetlen* történelmi forrásokon alapuló rekonstruálása volt.

¹³² A vonatkozó japán nyelvű források áttekintését lásd Li – Li 2005: 43–44.

2.1. A sibe történettudományi kutatások megalapozása

A Nagy Proletár Kulturális Forradalmat követően új korszak kezdődött a sibe történelem (re)konstruálásában; ekkor kezdődött meg a kínai történelmi levéltárak mandzsu nyelvű anyagainak szisztematikus feldolgozása és kínai nyelvre való lefordítása.

A központi kormányzat a kutatások megvalósítására két olyan, a Chabucha'er Sibe Autonóm Járásban született és nevelkedett fiatal embert is kiválasztott, akik attól kezdve minden erejüket a mandzsu-sibe történettudományi kutatások megalapozásának és kibontakoztatásának szentelték: Wu Yuanfenget, aki időközben Kína Egyes Számú Történelmi Levéltárának vezetője lett, és Zhao Zhiqiangot, aki ma a Pekingi Társadalomtudományi Akadémia Mandzsu Tanulmányok Intézetének osztályvezetőjeként dolgozik.

Mint a 2008-as közös írásuk előszavából (Wu – Zhao 2008: Előszó, 1–3) kiderül, Wu Yuanfeng és Zhao Zhiqiang 1972 óta diaktársakként tanultak a Xinjiang Chabucha'er Sibe Autonóm Járás Egyes Számú Középiskolájában. Három évvel később, 1975-ben együtt jelentkeztek Pekingbe, a mandzsu nyelvű levéltári anyagok feldolgozásával foglalkozó kádereket (tovább)képző osztályba, ahol három éven keresztül folytattak mandzsu nyelvű tanulmányokat huszonegy másik, Pekingből, Xinjiangból és Heilongjiangból érkezett diákkal egyetemben. Tanulmányaik befejeztével ért véget a Nagy Proletár Kulturális Forradalom is, ami megérlelte Wu Yuanfeng és Zhao Zhiqiang elhatározását: a lehetőségek feltárulásának köszönhetően elmélyítik tudományos kutatásaikat.

Így 1978-tól kezdve, kihasználva minden rendelkezésükre álló időt, megkezdték a levéltári anyagok szisztematikus áttekintését, keresve a sibe történelemre vonatkozó adatokat. A feladatuk korántsem bizonyult egyszerűnek, hiszen csak az egykori Palota Múzeum Ming–Qing Levéltárának Osztályán, a mai Kína Egyes Számú Történelmi Levéltárában¹³³ a Ming- és Qing-dinasztiára vonatkozó anyagok száma meghaladja a tízmilliót.¹³⁴ De emellett felkerestek számos más levéltárat is – úgymint Liaoning, Jilin, Heilongjiang és a Belső-Mongol Autonóm Tartományok tartományi levéltárait –, hogy minél több forrásanyagot kutassanak fel a sibe történelem (re)konstruálásához. Az iratok áttekintése során 1300-nál is több olyan dokumentumot találtak, amelyet a sibe történelemmel kapcsolatba hozhatónak véltek. Az iratok rendszerezését és fordítását célul kitűző munkálatok megkezdésekor közülük végül 586 mandzsu nyelvű iratot választottak ki, amelyet az általuk szerkesztett

¹³³ A levéltár neve 1925 óta többször is módosult; jelenlegi nevét 1980-ban nyerte el.

¹³⁴ Ebből mindössze háromezerre tehető a Ming-dinasztia történelmének feltárását segítő iratok száma, az összes többi forrás a Qing-dinasztia történelmének (re)konstruálását segíti. Az anyagok jelentős része, mintegy 80%-a kínai nyelven íródott; a mandzsu nyelvű anyagok száma megközelíti a 20%-ot, de fellelhetők még mongol, tibeti stb. nyelven megőrződött iratok is (Na Y. 2005: 31).

kétkötetes *Válogatás a Qing-kori sibék történeti levéltári anyagaiból* című könyvben adtak ki – mandzsu nyelven – 1987 márciusában, a Xinjiangi Népi Kiadó gondozásában (Na Y. 2005: 33).¹³⁵

A fenti kötet kiadását követően, egy második menetben, újabb 742 iratot – amelyből 647 mandzsu és 95 kínai nyelven íródott – választottak ki publikálásra. Ezeket szintén két kötetbe rendezve jelentették meg – kínai nyelven – 1989 júliusában, a Liaoningi Nemzetiségi Kiadó gondozásában. A kínai nyelvű kötet *A sibék történeti levéltári anyagai* címet kapta, és a benne közölt adatok a sibe történelem 1593 és 1910 között zajló eseményének rekonstruálásához nyújtanak támpontot (Na Y. 2005: 33).

Wu Yuanfeng és Zhao Zhiqiang azóta számtalan könyvet és tanulmányt jelentetett meg. Az etnikus nacionalista törekvések érvényre juttatása szempontjából azonban egyetlen munkájuk sem bír olyan horderővel, mint az 1979-es, Taiping templom romjainál tett felfedezésük. A továbbiakban ennek a részleteit fogom bemutatni.

2.2. A Sibe Ősök Temploma

Wu Yuanfeng és Zhao Zhiqiang 1979-es felfedezéséig mindössze *egyetlen* írott forrás volt, amelyben a Taiping templomot Sibe Ősök Templomaként nevezték meg. Ennek a forrásnak eredeti, 1917-ben kiadott példányára, ami a *Shenyang járás krónikája* címet viseli, a Kínai Állami Könyvtár Régi Nyomtatványok Tárában leltem rá.¹³⁶

A nyomtatványon belül, a shenyangi vallások ismertetésének szentelt 13. kötet *Láma* című fejezetében (Shenyangshi Renmin Zhengfu Difang Zhi Bangongshi (szerk.) 2010: 501) külön alfejezet veszi számba a shenyangi tibeti/mongol buddhista templomokat. Összesen 15 ilyen buddhista templomot ismertetnek itt: melyikük mikor és hol épült, milyen rendeltetéssel, mennyi az ott szolgáló lámák száma, és más hasonló megjegyzésekkel. Az 1917-es állapotokat tükröző felsorolásban a Taiping templom a nyolcadik a sorban. A neve alatt mindössze egyetlen sor áll:

A Wai Rang Kapun kívül [helyezkedik el], Kangxi uralkodásának 36. évében épült fel,¹³⁷ ez a Sibe Ősök Temploma, az ott szolgáló da lámák¹³⁸ száma

¹³⁵ Az itt közölt cím az eredeti, mandzsu nyelvű cím kínai fordítása.

¹³⁶ Munkámban ennek 2010-es újrakiadására hivatkozom.

¹³⁷ Az itt feljegyzett, a Taiping templom alapítására vonatkozó dátum nem egyezik meg a templom mandzsu nyelvű sztéléjén megadott időponttal. Az 1917-es nyomtatvány szerint ugyanis a templomot nem 1707-ben, hanem 1697-ben alapították.

¹³⁸ A mandzsu császárok által adományozott tisztség, amelynek viselői a templomok belügyeinek kézben tartására voltak hivatottak (Moses 1977: 139).

egy (Shenyangshi Renmin Zhengfu Difang Zhi Bangongshi (szerk.) 2010: 501) (lásd 3/15. sz. melléklet)

Az adott fejezeten belül még három másik templom van „ősök templomaként” megnevezve:

- (1) *a Xingqing templom mint a Mandzsu Ősök Temploma;*
- (2) *a Jishan templom mint a Mongol Ősök Temploma; és*
- (3) *a Shanyuan templom mint a Hanjun Ősök Temploma* (Shenyang Shi Minwei Minzu Zhi Bianzuan Bangongshi (szerk.) 2010: 501).

Más, 1917 óta feltárt és hivatkozott források azonban ellentmondani látszanak mindennek. Ilyen például az az irat is, amely a Xingqing templomot a Mandzsu Ősök Templomával, a Taiping templomot a Mongol Ősök Templomával, a Shanyuan templomot pedig a Hanjun Ősök Templomával azonosítja – de a Sibe Ősök Templomáról említést sem tesz (Li – Li 2005: 42). Mindez azért is érdekes, mert az utóbbi forrás szerint „ősök temploma” csak annak a három etnikumnak volt, amelyek *önálló* zászlós egységet alkottak a nyolczászlós rendszeren belül.

1979-ben, a Nagy Proletár Kulturális Forradalom után, Wu Yuanfeng és Zhao Zhiqiang ennek a kérdésnek a tisztázása végett indult Shenyangba, az egykori Taiping templomhoz, ahol kutatásaiknak köszönhetően a sibe etnikus nacionalista törekvések nem várt fordulatot vettek.

2.2.1. A fatábla felfedezése és kínai nyelvű feliratának fordítása

Wu Yuanfeng és Zhao Zhiqiang 1979 augusztusában kereste fel a Taiping templomot, de az épület akkor már valójában nem állt. A helyén Shenyang város varrógépkatrész-gyártó telephelye üzemelt, és a templom épületét az üzem fokozatos bővítése során szinte teljesen lebontották. Csak a középső csarnok falai voltak még kivehetőek, azok is erőteljesen megrongálódott állapotban (Zhao – Wu 2008a: 175).

Tanulmányukban Wu Yuanfeng és Zhao Zhiqiang megemlékeznek egy Wang családnévű munkásemberről, aki a telephely bejárása során lépett oda hozzájuk, és mesélte el nekik, hogy munkagépe alatt egy vájat keletkezett a földben. Onnan egy nagy fatábla került elő, a fatáblán pedig írásjegyek vannak, de ő nem tudja, hogy a tábla bír-e bármiféle jelentőséggel. Wu Yuanfeng és Zhao Zhiqiang – a tanulmány szövege szerint – követte hát a mesterembert a műhelybe, ahol a „munkás elvtársak” segítségével eltoltak egy nagy vaslemezt, amely a fatáblát rejtette. A fatáblát végül kiemelték, és lesöpörték róla a földet, amely által olvashatóvá vált a vízszintesen, jobbról balra vésett kínai írásjegyek sora. A táblán a „Sibe Ősök Temploma” felirat

szerepelt, csak az első *xi* írásjegyből hiányzott a *jín* gyökjel mögött álló *yi* karakter. Wang mester erre elmondta nekik, hogy a tábláról még korábban levágtak egy darabot, azon csak egyetlen írásjegy, a *yi* karakter szerepelt (Zhao – Wu 2008a: 175).

Wu Yuanfeng és Zhao Zhiqiang leírása számos kérdést felvet: A munkás-emberek pontosan mikor találták meg a fatáblát? Mennyi idő telt el a fatábla első fellelése és a történészpáros látogatása között? Amennyiben a munkás-emberek sejtették, hogy a fatábla jelentőséggel bír – másképp miért hívták volna fel rá a figyelmet –, miért nem jelentették azt korábban, és legfőképpen miért vágtak le belőle egy darabot? Ezek a kérdések azonban megválaszolatlanul maradnak. Helyette annál pontosabb leírás olvasható magáról a fatábláról és annak feliratáról.

A fatábla, amit Wu Yuanfeng és Zhao Zhiqiang azon a napon „meglelt”, 250 cm hosszú (nem számítva bele a levágott részt), 98 cm széles és 5 cm vastagságú. Rajta, középpütt, nagy és testes írásjegyekkel szerepel a Sibe Ősök Temploma felirat – más, a korabeli táblákhoz hasonló stílusban vésvé. A tábla bal oldalán, jóval kisebb írásjegyekkel a *huimo* felirat áll, ami vélhetően azonos a templomok igazgatását ellátó testületre használt *huishou* kifejezéssel; a *huimo*, vagyis *testületi alárendeltek/alattvalók* szófordulat a testületi tagok alázatosságát hivatott kifejezni (Li – Li 2005: 71). Az adott kifejezés alatt, jobbról balra haladva, 2×3-as csoportba rendezve olvasható hat ember neve, rangjuk megjelölésével:

- (1) *A keretes sárga zászlón belül szolgáló niru jangginja*,¹³⁹ *Sepukeng'e*
- (2) *A sima fehér zászló niru jangginja*, *Changqing*
- (3) *A sima kék zászló niru jangginja*, *Lianshou*
- (4) *Jinzhou niru jangginja*, *Xilang'a*
- (5) *A Védelmi Minisztérium tanácsadója*, *Xilantai*
- (6) *Az Igazságügyi Minisztérium tudósa*,¹⁴⁰ *Songnian* (lásd 3/16. sz. melléklet)

A hat név alatt, a *huimo* felirattal egy sorban, azt kiegészítve, egyetlen sor áll:

és mások tisztelettel állították (lásd 3/17. sz. melléklet)

A tábla bal szélére a tábla felállításának időpontja került, amelyen belül éppen az évszám az, ami olvashatatlan:

XX év, a holdnaptár szerinti ötödik hónap első napjának szerencsés napja
(lásd 3/18. sz. melléklet)

¹³⁹ 1660 után, a *niru i janggin* hivatali poszt megnevezésére a kínai *xieling* kifejezést használták.

¹⁴⁰ A kifejezést jelölő kínai *bitieshi* szó a mandzsui *baksi* megfelelője.

Önmagában az ilyen jellegű táblák felállítása nem volt szokatlan Kínában. Csak Shenyang vidékéről számos hasonló fatábla került elő. Ezek azonban nem nyújtanak elegendő támpontot ahhoz, hogy a Sibe Ősök Templomának létét bizonyító fatábla elkészítésének éve megválaszolható legyen. 2012-ben, amikor Pekingben, a Wu Yuanfenggel készített interjúm során megkérdeztem, hogy nem maradtak-e fenn olyan történeti dokumentumok, amelyek a táblán megnevezett tisztviselők nevének feltüntetésével segíthetnének beazonosítani a fatábla felajánlásának évét, ő azt mondta: ha létezik is ilyen irat, az még nem került a keze ügyébe. (Hozzátette, hogy bár ő maga az irattárban dolgozik, saját nemzetségének északkeleti ágát sem találja, idestova 30 éve.) Egyedül *A shenyangi sibék krónikája* című, már többször említett könyvben találtam némi támpontot avval kapcsolatban, hogy mikor készülhetett a tábla. Egy, az adott könyvben található – talán éppen egy családfa bevezetésén alapuló – utalás szerint ugyanis a táblán megnevezett Sepukeng'e nevű hivatalnok a 19. században élt (Shenyang Shi Minwei Minzu Zhi Bianzuan Bangongshi (szerk.) 1988: 320). Az itt közölt adatok forrása azonban sajnos nem került feltüntetésre, így ezek alapján az is csak feltételezhető, hogy a templom tábláját valamikor a 19. század második felében készíthették. És ha ez még igaz is lenne, az is csak azt jelentené, hogy akkor készítették egy táblát „Sibe Ősök Temploma” felirattal – azt azonban továbbra sem lehetne tudni, hogy mikortól él maga a „Sibe Ősök Temploma” elnevezés.

Akárhogyan is legyen, a sibe tudáselit számára a Taiping templom romjainál talált fatábla felirata elegendő bizonyítékul szolgált annak elfogadásához és elfogadtatásához, hogy a Taiping templom *valóban* a Sibe Ősök Temploma. Annak ellenére is, hogy a templom mandzsu nyelvű sztéléjére nem rótták fel a Sibe Ősök Temploma, a Sibe Ősök Templomának kínai nyelvű táblájára pedig a Taiping templom nevet.

2.2.2. A Sibe Ősök Templomának megkonstruálása

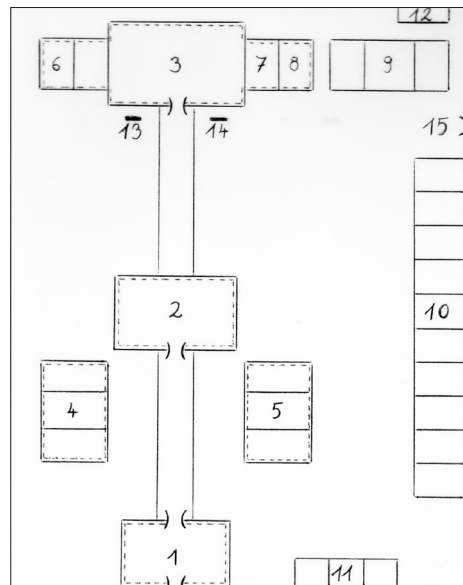
Wu Yuanfeng és Zhao Zhiqiang 1979-es kutatásai – a fatábla felfedezése mellett – igen nagy jelentőséggel bírtak a tekintetben is, hogy nemcsak igazolni látszottak a Sibe Ősök Templomának létezését, de egyben hozzájárultak a templom akkorra már feledésbe merült képének (re)konstruálásához is. A Taiping templom felkeresésekor ugyanis az üzem dolgozói – a Wu Yuanfeng és Zhao Zhiqiang által előadottak szerint – a két kutató rendelkezésére bocsátották az épület alaprajzát, akik így, az egykor a templomban szolgált mongol láma, Bai Guangwu segítségével minden addiginál részletesebb képet alkothattak a templomról.¹⁴¹

¹⁴¹ A Bai Guangwu elmondása alapján készített (re)konstrukció ismertetésekor bizonyos, a buddhista kultúrkörhöz tartozó szavakat és kifejezéseket, továbbá a buddhák és bódhiszattvák neveit azok szankszrit nyelvű átírási formája szerint közlöm.

Bai Guangwu elmondása alapján a Taiping templom egykori felépítésének jól átlátható képe bontakozott ki Wu Yuanfeng és Zhao Zhiqiang előtt. Eszerint délről észak felé haladva, a templom területének középső vonalán volt található egykoron az elülső, a középső és a hátszó csarnok. Az elülső és a középső csarnok között, keleten és nyugaton egy-egy szárnyépület állt, mindkettőben három-három szobával. A hátszó csarnok nyugati oldalán a Guandi templom,¹⁴² keleti oldalán pedig a Wenchang¹⁴³ és a Longshu¹⁴⁴ csarnokok húzódtak meg. A Longshu csarnoktól keletre egy három helyiségből álló épületet emeltek, ez volt a templomban szolgáló lámák lakhelye. Tanítványaik a keleti fal mentén felépített, tíz helyiségből álló épületben laktak. Attól déli irányban, a templomkert déli falánál nyílt egykor a főkapu; a mellékhelyiség szemközt, az északi fal mentén, a templomkert leghátsó részén kapott helyet. A tervrajz feltüntetett továbbá a két, hátszó csarnok előtt felállított sztélét is, továbbá egy, a Shisheng templom kertjébe vezető kiskaput, ami a tíz helyiségből álló épülettől északra, a templomkert keleti falában nyílt (Zhao – Wu 2008a: 175) (lásd 6. sz. térkép).

Wu Yuanfeng és Zhao Zhiqiang – a láma, Bai Guanwu emlékeire hagyatkozva – további feljegyzéseket is készített a templomról. Ezek alapján tudni vélték, hogy az elülső csarnokot az Égi Király Csarnokának is nevezték, amelyen belül, a kétoldali falrészhez rendezve őrizték a Négy Nagy Égi Király szobrát. Ebből a csarnokból ugyancsak nyílt egy kapu a külső világra, de azt csak nagyobb szer-

6. sz. térkép. A Taiping templom alaprajza. Az épületek sorszámozva: 1. az elülső csarnok; 2. a középső csarnok; 3. a hátszó csarnok; 4. a nyugati melléképületek; 5. a keleti melléképületek; 6. a Guandi templom; 7. a Wenchang csarnok; 8. a Longshu csarnok; 9. a lámák lakhelye; 10. a tanítványok lakhelye; 11. a főkapu; 12. a mellékhelyiség; 13–14. a sztélék; 15. a Shisheng templomba vezető átjáró. A szerző saját készítésű rajza

¹⁴² A csarnok Guan Yunek (? – i. sz. 220), a divinizált történelmi hősnek – akit gyakran csak Guandiként, vagyis Guan császárként emlegetnek – emelt templom volt. Ő egyben az utolsó császári dinasztia patrónusa is (Lessing 1942: 95).

¹⁴³ A kínai népi vallásosságból ismert istenség.

¹⁴⁴ Longshu alakja azonosítható Nāgārjunával, a 2–3. századi ind filozófussal, a buddhista Madhyamaka iskola megalapítójával.

tartások alkalmával nyitották meg.¹⁴⁵ Bai Guangwu elmondása szerint itt, e fölött a kapu fölött állt egykor a Sibe Ősök Templomát hirdető fatábla (Zhao – Wu 2008a: 177).

A középső csarnok az elülső csarnoktól mintegy 25 méterre volt található, a délre nyíló kapuja előtti teraszra a csarnok keleti, nyugati és déli oldaláról háromszintes lépcsősor vezetett fel. A templomon belül állt Śākyamuni Buddha 80 cm magas bronzszobra, két oldalán a nyolc nagy bódhiszattva¹⁴⁶ ugyancsak bronzból készült szobrával. A csarnok két fala mentén szútrákat őriztek (Zhao – Wu 2008a: 177).

A hátulsó csarnok, amelyet a Nagy Hős Kincse Csarnokának¹⁴⁷ is neveztek, 22 méterre helyezkedett el a középső templomtól északra. A láma szerint ez volt a főtemplom, ahová – éppen úgy, mint a középső csarnokhoz – a keleti, nyugati és déli irányból lépcsősorok vezettek fel. A kapu déli oldalról nyílt. Itt, a templom előtt állt a Taiping templom két, kínai és mandzsu nyelvű sztéléje, amelyek tartalma – Bai Guangwu láma elmondása szerint – azonos volt. A csarnokon belül Śākyamuni Buddha 2 méter magas, fából faragott ülőszobra volt elhelyezve. Két oldalára a *múlt* és a *még el nem érkezett* buddhák szobrai helyezték, mindegyikük magassága mintegy 2 méteresre volt tehető. A csarnok két oldalán, 2x9-es csoportba rendezve a 18 *arhat*¹⁴⁸ agyagból készült szobra sorakozott. Bai Guangwu láma emlékei szerint itt, a *múlt* és a *még el nem érkezett* buddhák szobrai előtt hosszúkás fatáblák álltak, amelyekre kínai írásjegyekkel vésték fel a templom felújításának időpontját, az adományozók névsorát és az adományok listáját (Zhao – Wu 2008a: 177–178).

Wu Yuanfeng és Zhao Zhiqiang e fenti leírása a templomról újabb, megválaszolatlanul hagyott kérdésekhez vezet. A leírás minden kétséget kizáróan legfontosabb pontja ugyanis talán az, amely szerint – Bai Guangwu láma elmondására alapozva – a „Sibe Ősök Temploma” feliratú tábla valóban létezett. De az, hogy mióta állt a tábla felfüggesztve a Taiping templomban, a láma elbeszéléséből nem derül ki. Mint ahogyan azt sem lehet megtudni, hogy a kínai nyelvű fatáblának – a sztéléhez hasonlóan – eredetileg volt-e mandzsu nyelvű párja. 2014-ben, amikor Zhao Zhiqianggal személyesen találkozhatam, arra is megpróbáltam választ kapni, hogy a láma az interjú készítésekor milyen néven emlegette a templomot: Taiping templomként vagy Sibe Ősök

¹⁴⁵ A tibeti/mongol templomok elülső csarnoka kapuként is szolgált, hasonlóan a kínai hivatali rezidenciák felépítéséhez (Lessing 1942: 18).

¹⁴⁶ A nyolc nagy bódhiszattva Śākyamuni Buddha legfőbb kísérői.

¹⁴⁷ A kínai kifejezésben megtalálható *Da Xiong*, vagyis a *Nagy Hős*, Śākyamuni Buddha tiszteletteljes megszólítása. A *bao*, vagyis 'kincs' szó a buddhizmus három kincsére, a buddhára, a Tanra és a szerzetesekre utal.

¹⁴⁸ Az *arhatok* azok a nemes emberek, akik a megszabaduláshoz vezető úton elérték a legmagasabb szintet. Az *arhatok* 18-as csoportja kedvelt témája a kínai buddhista vallásos művészetnek is.

Templomaként? A kérdés azért is izgatott nagyon, mert amikor 2012-ben a Taiping templom közvetlen szomszédságában álló Shisheng templom mongol apátjával beszélgettem, az határozottan elutasította a Taiping templom Sibe Ősök Templomaként való megnevezését. Zhao Zhiqiang azonban már nem tudta felidézni Bai Guangwu láma szavait.

A legfontosabb, hogy miután Wu Yuanfeng és Zhao Zhiqiang kutatásainak fenti eredménye megjelent (1986), rá építve bontakozott ki a sibe történettudományi kutatásoknak az a vonala, amely a Taiping templom funkciójának vizsgálatán keresztül igyekezett támpontot találni a sibe etnikus öntudat történelmi ívének megrajzolásához. E kutatások elsődlegesen a Taiping templom mandzsú nyelvű sztéléjének elülső oldalán található szövegére, illetve az 1979-ben fellelt fatábla szövegére hivatkoztak akkor, amikor a Taiping templomot a Sibe Ősök Templomaként igyekeztek beazonosítani.

Egy idő után mindez kiegészült a Taiping templom mandzsú nyelvű sztéléjének hátoldalán olvasható, 2005-ben nyilvánosságra hozott sorok elemzésével, ami „véglegesen” bizonyítani látszott a fatáblára vésett szöveg tartalmát: azt, hogy a Taiping templom már a korai időkben is a sibék által, saját etnikumuk köréből, maguk által megválasztott testület igazgatása alatt állt, amelynek elsődleges feladata a templom gondozása, a templom fenntartását szolgáló pénzügyek nyilvántartása és a pénzügyi források mozgósítása lehetett. Ezen testület megléte pedig – éppen amiatt, hogy a felállítása etnikai alapon történt – annak bizonyítékául szolgált, hogy a sibék között már abban az időben is élt az etnikai összetartozás tudata (Li – Li 2005: 84–111).

A fenti történettudományi kutatások tekintetében az sem jelentett problémát, hogy a Taiping templom rekonstruált képe egy olyan tibeti/mongol buddhista templom képét mutatta, amelynek semmiféle specifikusnak bélyegezhető sibe etnikus jellegzetessége nem volt. Sőt, arra sem utalt semmi, hogy a templomon belül valaha is mutattak volna be áldozatot a sibe ősöknek. Mindez azonban már nem számított fontosnak, hiszen az „ősök temploma” kifejezést nem az ősök áldozati csarnokaként, hanem sokkal inkább valamiféle metaforaként értelmezték.

2.2.3. Lépés a Nagy Nyugatra Telepítés emlékhelyének megteremtése felé

A sibe történelem (re)konstruálására irányuló történettudományi kutatások itt, ezen a ponton értek egybe a Taiping templom „felfedezése” óta annak sorsát nyomon követő sibe tudáselit etnikus nacionalista törekvéseivel. Ezek két – a Wu Yuanfeng és Zhao Zhiqiang-féle kötetek publikálásával szinte egy időben megjelenő – kiadványon keresztül követhetők nyomon.

Az első a sibék rövid, „hivatalos történetét” tárgyaló, a Ji Qing és Xiao Fu kutatásain alapuló 1963-as könyv 1986-ban kiadott újraserkesztett, bővített változata. Ennek hetedik fejezetében, a sibék vallási életének tárgyalása-

kor – jóllehet a Taiping templomnak továbbra sem szentelnek kitüntetett jelentőséget – a templomot *ténylegesen* mint „ősök templomát” említik: olyan szent helyként, ahol a sibék „kétszáz évnél is régebbi sibe nemzetiségi hagyományőrző ünnepnapjukon”, a Nagy Nyugatra Telepítés emléknapján áldozatot mutatnak be őseiknek (Xibozu Jianshi Bianxiezu 1986: 126). Erre hamarosan visszatérek még.

A másik az 1988-ban megjelentetett *A shenyangi sibék krónikája* című könyv, amelynek szerkesztési munkálatai 1984-ben kezdődtek meg annak a Han Qikunnak a közreműködésével, aki Ji Qinggel és Xiao Fuval egyetemben jelen volt a Taiping templom 1959-es „felfedezésekor”. A felügyelete alatt szerkesztett kötetben a Sibe Ősök Templomának olyan olvasata körvonalazódik, amely elfogadni látszik ugyan a sibe történettudományi kutatások eredményeit, de hangsúlyozza egyben annak „ősök temploma” jellegét is:

A Taiping templom nem pusztán egy vallásos templom, hanem egyben a sibe nemzetiség őseinek temploma is, amely attól a naptól kezdve, hogy felépítették, a sibe nemzetiség igazgatása alatt áll. (Shenyang Shi Minwei Minzu Zhi Bianzuan Bangongshi 1988: 319–320) (lásd 3/19. sz. melléklet)

A szöveg előzményéből azonban kiviláglik: számukra a templom elsősorban nem azért „ősök temploma”, mert a sibe nemzetiség igazgatása alatt állt és áll. Hanem sokkal inkább amiatt, ami a templom legfontosabb vallásos eseményeként feltüntetett szertartáson, a Nagy Nyugatra Telepítésről való megemlékezés ünnepén történik:

A legünnepélyesebb templomi esemény a holdnaptár szerinti negyedik hónap 18. napja. Ezen a napon kitárul a templom ajtaja, és a sibe nemzetiségbeliek sokasága magához véve felajánlásait, füstölőkkel, gyertyákkal érkezik a Taiping templomba, ahol áldozatot mutat be az ősöknek [...]. (Shenyang Shi Minwei Minzu Zhi Bianzuan Bangongshi 1988: 318) (lásd 3/20. sz. melléklet)

A fenti állítások tulajdonképpen nem valótlanok; a tekintetben legalábbis nem, hogy az említett hagyományőrző ünnep, a Nagy Nyugatra Telepítésről való megemlékezés valóban létezik. Csakhogy abban a formájában, ahogyan írnak róla, éppen olyan *új jelenségnek tekinthető*, mint az ősök oltárát rejtő Sibe Ősök Temploma! Létét mindkettő a Nagy Proletár Kulturális Forradalmat követően megújuló etnikus nacionalista törekvések kiteljesedésének köszönheti, amelynek során – Shenyang Város Népi Kormányának döntése értelmében – az 1980-as évek elején rendelet született a Taiping templomban működő gyár kitelepítéséről és a templom felújításáról (Ji 2004: 1).

Az elhatározást pedig tett követte: 1983-ban, Liaoning tartomány és Shenyang város kormányzatának 30 000 *yuanes* támogatásával felújították

az egykori templom középső csarnokát. Két évvel később, 1985 márciusában a felújított csarnok felkerült Shenyang város kiemelt fontosságú kulturális örökségeinek a listájára, és még az év júniusában elkészült a Taiping templom eredeti szteléjéről készített másolat is, amit a felújított csarnok bejáratának keleti oldalánál állítottak fel. A csarnokban akkor kiállítótermet rendeztek be, bejárata fölé felfüggesztették a Sibe Ősök Temploma feliratú fatáblát, amelyet addig – a visszaemlékezések szerint – a Shenyang Palota Múzeumban őriztek, köré pedig kerítést emeltek, hogy megvédjék azt (Li 2011: 74).

Így épült fel a Taiping templom romjaiból a Sibe Ősök Temploma, amely a sibe „honfitársak” összefogásának, a sibe történelmi hagyományok tiszteletének, valamint a Párt és a sibék békés együttműködésének a jelképévé vált egy új történelmi korszakban. Megkonstruálása pedig, amely szétválaszthatatlanul egybefonta a mítoszt a történelemmel, a sibe etnikus nacionalista törekvések jövőjét is meghatározta a továbbiakban.

A Taiping templom romjaiból megformált Sibe Ősök Temploma ugyanis ezután a sibe nemzeti emlékezetet végérvényesen életre hívó nemzeti megemlékezési rítus, a Nyugatra Telepítés Ünnepeinek *szent helyévé* vált. Itt azonban, mielőtt részleteiben bemutatnám, hogy a templom miként lett azzá, aminek 2010-ben magam is láttam, egy kitérőt kell tennem. A megformálás jelenének a múltba való visszavezetése, illetve az erre épülő megemlékezési rítus elfogadtatása ugyanis mind állami, mind etnikus szinten kihívás elé állította a sibe tudáselitet. A felmerülő nehézségek megoldását pedig – mindenekelőtt etnikus szinten – a személyes emlékezés erejében rejlő érzelmi és tudásbeli alap tette lehetővé.

Ennek tárgyalása munkám következő fejezetének a feladata.

• III. „NINCSEN NEMZET TÖRTÉNELEM NÉLKÜL,
NINCSEN CSALÁD CSALÁDFA NÉLKÜL”

Han Qikun „családfa-egyesítő” története és a sibe etnikus nacionalizmus személyes emlékezésben rejlő ereje

Akkor, amikor a sibe történelem (re)konstruálása – és azzal együtt a Taiping templom történetének feltárása – megkezdődött, a sibék 1764-ben egymástól elszakított két nagy csoportja már hivatalosan is Kína nemzeti kisebbségei között volt nyilvántartva. Az 1953–54-es népszámlálási adatokból ugyanakkor tudni lehet, hogy az akkor nyilvántartott, mintegy 19 000 főnyi sibék döntő többségükben a Xinjiang Ujgur Autonóm Területen belül éltek; a Mandzsúriában élő sibék ennek a számnak csupán a töredékét tették ki. Közülük is a legnagyobb lélekszámú, mintegy 6000 fős közösséget Liaoning tartományban számolták össze. Ott, ahol a Taiping templom felépült, és ahol a sibe identitástudat a mandzsúriai sibékre gyakorolt nyomás dacára is viszonylag töretlen maradt – legalábbis más, az északkeleten élő sibe csoportokhoz képest. A Hashūri nemzetség shenyangi ágából való az 1950-es években megformálódó sibe tudáselit egyik kiemelkedő személyisége, Han Qikun is. Az a tanárember, aki 1959-ben maga is találkozott a Chabucha'er Sibe Autonóm Járásból Shenyangba látogató küldöttséggel, továbbá tanúja és részese volt a Taiping templom „felfedezésének”. Az ő keze nyomán formálódott A shenyangi sibék krónikája című, 1988-ban kiadott könyv is, amely a Taiping templomot végérvényesen és visszavonhatatlanul a Sibe Ősök Templomaként nevezte meg. Han Qikun ekkor már nagy hírnévnek örvendett a sibék körében. Hírnevét a nemzetségén belül őrzött családfáknak köszönhette, amelyeken – egészen az új évezred elejéig – először sikerült kimutatni egy egykoron egymástól elszakított nemzetség együvé tartozását. Han Qikun a történetet, amely – az ő szavaival élve – nemzetségének „családfa-egyesítését” mesélte el, a Nagy Proletár Kulturális Forradalmat követően papírra is vetette, története pedig meglehetősen nagy hatást gyakorolt a sibék egymástól elszakított két nagy csoportjának nemzetségeire. Bár közvetlen módon nem bizonyítható, Han Qikun „családfa-egyesítő” történetének nagy szerepe lehetett abban is, hogy számos északkeleten élő, de hivatalosan a hanok vagy a mandzsuk közé sorolt nemzetséget a saját, sibe „gyökereihez” való visszatérésre sarkalljon. Munkám harmadik fejezetében visszatérek hát a családfáknak mint az ősről őrzött tudás tárgyi hordozóinak kérdéséhez, és Han Qikun „családfa-egyesítő” történetén keresztül mutatom be, hogy miben is áll a sibe etnikus nacionalizmusnak a személyes emlékezés erejében rejlő érzelmi és tudásbeli alapja.

1988-ban a munkámban már többször hivatkozott és idézett *A shenyangi sibék krónikája* című könyv szerkesztői tizenhét, északkeleten gyűjtött sibe családfából közöltek részleteket.¹⁴⁹ A zömében többször újraserkesztett családfákhoz írt „előszavak” szerzői, akik a sibék között élő szokásnak megfelelően leggyakrabban az adott nemzetségek tagjai közül kerültek ki, a legkülönbébb költői képeken keresztül igyekeztek megragadni mindazt, amit nemzetségük számára származásuk emlékezetben tartása jelent. A sibék körében mind közül az egyik legtöbbet idézett a kínai nyelven Anként ismert nemzetség családfájához 1947-ben írt „előszó”. Ebben olvasható ugyanis az alábbi mondattöredék, amelyet a leggyakrabban idéznek akkor, amikor a sibe családfák megírásának és megőrzésének kérdésére terelődik a szó:

*Nincsen nemzet történelem nélkül, nincsen család családfa nélkül...*¹⁵⁰
(lásd 3/21. sz. melléklet)

Azt, hogy miért is bír e fenti mondattöredék jelentőséggel a sibék számára, csak azt követően értettem meg teljességében, hogy 2012 nyarán lehetőségem volt annak a Han Qikunnak a leszármazottaival találkozni, aki 1959-ben jelen volt a Taiping templom „felfedezésénél” is.

A találkozóra a shenyangi sibék között nagy hírnévnek örvendő népi gyógyító, Ding Linye¹⁵¹ lakásában került sor. Ott Han Qikun utódai három, a nemzetségükön belül őrzött családfát mutattak meg nekem; köztük azt a családfát is, amelyen először – és egészen a 2000-es évek elejéig egyedülként – sikerült kimutatni egy 1764-ben egymástól elszakított sibe nemzetség gyövé tartozását.

Miután a családfákat áttekintettem és dokumentáltam, a kanapéra ültünk, majd Han Qikun leszármazottai az ölembe helyezték édesapjuk fénykép-albumát, és mesélni kezdtek. A fényképalbumot nézegetve kép kép után

¹⁴⁹ Azt, hogy az itt közölt családfákat ki és mikor gyűjtötte, nem lehet pontosan tudni. Annyi azonban bizonyos, hogy közülük némelyiket már Ji Qing és Xiao Fu 1959-es terepmunkája során felgyűjthették, hiszen a feljegyzésekben utalások vannak arra, hogy akkoriban többen is a Chabucha'erből érkezett kutatók elé tárták családfáikat. Az 1988-ban közzétett családfákat azonban, ha van is közöttük olyan, amely mandzsu nyelven maradt fenn, kínai fordításban közölték.

¹⁵⁰ Az idézett szövegrészletet számos kiadványban publikálták, lásd pl. Shenyangshi Minwei Minzu Zhi Bianzuan Bangongshi (szerk.) 1988: 63–64. Ugyanakkor ismerek egy olyan tanulmányt is, amiben az idézett mondattöredék a következőképpen hangzik: „Nincsen nemzetség történelem nélkül, nincsen család családfa nélkül...” (Tongjia – Wen 2009: 144). Mivel az An nemzetségen belül őrzött családfa eredetijét nem láthattam, és annak tartalmát csak másodlagos forrásból ismerem, nem tudom, hogy a kétfajta közlés közül melyik a helyes változat.

¹⁵¹ Ding Linye családjában a gyógynövények ismeretén alapuló gyógyítás nemzedékről nemzedékre hagyományozódik át, tudományukat a más nemzetségekbe tartozó személyek előtt nem tárják fel. Ding Linye és édesapja neve a *Kínai nemzeti kisebbségek kulturális nagyszótár*ban is szerepel, lásd Tiemu'er 1997: 424.

rajzolódott ki előttem Han Qikun élete. Végül, mielőtt búcsút vettünk volna egymástól, kis, puha kötésű, kék fedeles könyvecskét nyújtottak át nekem: Han Qikun feljegyzéseinek egybefűzött kiadását.¹⁵²

Ebben a könyvecskében található egy fejezet, *Feljegyzések a Hashihuli*¹⁵³ *nemzetség rokonságának tízezer lit átívelő felkutatásáról* címmel (Han 2004: 11–20). A cím egyik kínai karaktere – javítás gyanánt – gondosan kivágott, ragasztott, fehér színű lappal lett kitakarva. A javítást talán még maga Han Qikun végezte el, de ezt tőle, 2010-ben bekövetkezett halála miatt, már nem volt lehetőségem megkérdezni. Mint ahogyan azt sem, hogy az adott feljegyzés címe vajon utalás-e arra a sorra, amelyet a „tízezer lit átívelő barátság” jegyében még Ji Qing jegyzett fel a Taiping templom „felfedezőinek” emléket állító fotóra.

Maradtak hát a könyvecskében feljegyzett visszaemlékezések, amelyek kerek történetbe foglalják a Han Qikun nemzetségének egyesítéséről szóló történetet. Hadd idézzem mindjárt a kezdő sorokat:¹⁵⁴

A Hashihuli nem más, mint a sibe nemzetségnev megfelelője, amelyet kínai nyelvre Hanként fordítottak át. Ez a nemzetségem neve. Az itt feljegyzettek azon tapasztalataim, amelyeket akkor szereztem, amikor nem tartván távolinak a tízezer lit, elmentem anyaországunk északnyugati határvidékére, a Xinjiang Yili Chabucha'er Sibe Autonóm Járásba, hogy megkeressem nemzetségem rokonságát. A történet igaz, ezt most leírom, és sibe nemzetiségű honfitársaimnak ajánlom, továbbá valamennyi olyan nemzetiségi olvasónak, akit érdekel.

Gyermekkoromban gyakorta hallottam, amint az öregemberek mondogatják: „Van nekünk egy águnk Yiliben.” Az öregek akkor tartották különösen fontosnak ennek felelevenítését, amikor az újévet ünnepeltük. Nekünk, sibe nemzetiségűeknek, fontosak az ünnepeink, újévkor az ősöknek kellett áldozatot bemutatnunk. Először „Xili mama” és a „családfa” előtt borultunk le (homlok földhöz érintése); ezt követően az ülve helyet foglaló nagyapáink, apáink nemzedéke elé járultunk, hogy leboruljunk előttük; majd nemzetiségünk valamennyi családjához elmentünk tiszteletünket adni, előbb a közelebbi, utóbb a távolabbi ágakat keresve fel. A második napon, az újév első napján, miután elfogyasztottuk reggelinket, hasonlóképpen a 30-ai

¹⁵² A könyvecske a Nyugatra Telepítés Ünnepeinek 2004-es évfordulója alkalmából jelent meg, feltehetően magánkiadványként.

¹⁵³ A címben szereplő *Hashihuli* név Han Qikun nemzetségnevének kínai megfelelője. A nemzetség neve mandzsu/sibe nyelven *Hashūriként* íródik. A továbbiakban a nemzetség nevének latin betűkkel való átírásakor ezt a két formát használom, attól függően, hogy az adott helyen idézettek kínai vagy mandzsu nyelvű szövegből származnak-e.

¹⁵⁴ A Han Qikun „családfa-egyesítő” történetéből vett idézetek ismertetésekor azokat a tulajdonneveket és idézeteket jelzem idézőjellel, amelyeket Han Qikun maga is idézőjellel zárt közre. Az eredeti szövegen belül zárójelben megadott magyarázatokat magam is zárójelbe illesztettem. A kínai szöveg fénymásolata munkám 8. sz. mellékletében található.

estéhez, újból kifejeztük tiszteletünket. Az óév estéjének [szertartását] úgy hívják, hogy az „óév elhagyása”, míg az újév első napjának [szertartását] úgy hívják, hogy az „újév fogadása”. És ez így ment évről évre.

Mikor „Xili mama”, a „családfa” és a nagyapák, apák nemzedéke elé leborulni járultunk, nemzetségünk vezetője a nemzeti fiakat és unokákat a nemzetség történetére tanította [...]. Miután végighallgattuk a nemzetség történetéről szóló tanítást, a legidősebb unoka térdepelve azt kiáltotta: „Boldog újévet a nagyapának!” Majd vele együtt mindenki mélyen meghajolt. Ekkor a nagyapa meglebbentette ruháját, jelezvén, hogy fogadta a gyermekek és unokák jókívánságait, majd arra intett mindannyiunkat: „Ó, gyermekek! Emlékezzetek arra, hogy van nekünk egy águnk Yiliben!” Így hát ezek a szavak, hogy „van nekünk egy águnk Yiliben”, az én gyermekkorai szívembe mélyen beleivódtak. De hogy „Yili” hol található? És hogy azokat az „ágbeli embereket” hogyan hívják? Akkor ez mind nem volt világos a számomra. (Han 2004: 11–12)

A fenti történetben Han Qikun a gyermekkorát idézi fel, amiből megtudhatjuk, hogy milyen formában élhetett a Nagy Nyugatra Telepítés emléke a mandzsúriai sibék körében. Hiszen Han Qikun nagyapjának utalása az ilibeli ágra nemzetségük azon részére utalt, amelyet 1764-ben telepítettek át a Xinjiang Ujgur Autonóm Terület vidékére. A történetnek köszönhetően fény derül arra is, hogy az emlékezet fenntartásában kétféle családfa játszott szerepet.

Az egyik a fenti történetben *Xili mamaként* említett, sibe nyelven *Sirin mamaként* ismert, a gyermekek védelméért és a család fennmaradásáért felelős női istenség volt. *Sirin mamát* ugyanis, a sibék között helyenként máig élő szokás szerint, egy 8-9 m hosszú selyemzsinór jelképezte, amit a sibék „írásjegyek nélküli családfaként” szoktak számon tartani (lásd 32. sz. fotó). Néprajzi leírásokból ismert, hogy egykoron minden évben, a holdújév ünnepén – ahogyan azt Han Qikun is írta – *Sirin mama* kötelét a ház nyugati szobájának északnyugati és délkeleti sarka között kifeszítették. A zsinórról különböző dolgok lógtak le, sorban egymás után felfűzve, amelyek mindegyike a nemzetségen belül született gyermekeket jelképezte: a felfűzött kis íjak és nyilak a fiúgyermeket, a különböző színű vászondarabok a lánygyermeket, a kis bölcsők a lánygyermek termékenységét, a rézpénzek a gazdagságot, a jólétet és a család sikerességét szimbolizálták. Az egyes nemzedékeket felfűzött csontdarabok választották el egymástól. Mikor a kötelet kifeszítették, a család apraja-nagyja, férfiak és nők, gyerekek és öregek füstölőt gyújtottak, és fejüket lehajtva mondták el imáikat *Sirin mama* előtt (Nala – Yong 1992: 137–138).

A családfák másik formája a tényleges, írott családfa volt, amit munkám első fejezetében már részben érintettem. Ezeket a családfákat, titkos dokumentumként, az év java részében elzárva tartották mindenki elől, és csak – ahogyan

32. sz. fotó. Sirin mama.

Liaoning tartomány, Kaiyuan város, 2012. Saját felvétel

arra Han Qikun is utal – újevkor, meghatározott szertartás során vették elő őket, hogy felolvassván belőlük az ősök neveit és a nemzetség történetét, a nemzetségek leróhassák tiszteletüket őseik előtt.

Ahhoz azonban, hogy megértsük, miről is szólnak ezen túlmenően Han Qikun fenti sorai, és hogy mit is jelentenek a sibeék számára, mögöttes tartalmakat, mélyen rejlő jelentéseket kell feltárnom. A történetben egybefűzött, múltból feltoluló emlékfoszlányok ugyanis túlmutatnak egy egyszerű elbeszélésen: megértésükhöz mindenekelőtt azt az egyéni látószöveget, a személyes érdekelttségnek azokat a pontjait kell megmutatni, amelyek a feljegyzések megírásához vezettek (Gyáni 2007: 141).

A továbbiakban tehát Han Qikun „családfa-egyesítő” történetének mélyrétegein keresztül igyekszem bemutatni, hogy a Taiping templom romjaiból megformált Sibe Ősök Templomán túl mi volt az, ami kulcsszerepet játszott a sibe etnikus nacionalizmus kibontakoztatásában és érvényre juttatásában. E tekintetben ugyanis Han Qikun személyes visszaemlékezései mind a Nagy Nyugatra Telepítés mitizálását szolgálták, építve arra a személyes emlékezésben rejlő érzelmi és tudásbeli alapra (Gyáni 2007: 110), ami a sibe tudáselit etnikus nacionalista törekvéseinek útját is kijelölte.

1. A Hashūri családfák és a nemzetségek

Nagy Nyugatra Telepítésről őrzött emlékezete

A Han Qikun által papírra vetett, nemzetségük „családja-egyesítéséről” szóló feljegyzések tehát Han Qikun gyermekkorába, az 1930-as évekbe vezetnek vissza bennünket. Majd hirtelen, éles váltással ugrunk egy emberöltőnyit, és 1956-ban találjuk magunkat. Mint emlékszünk rá – a történet e részét munkám előző fejezetében, ha nem is szó szerint, de már ismertettem –, Han Qikun ekkor, 1956 júliusában kapta meg felhatalmazását, hogy Liaoning tartomány képviselőjéhez csatlakozva Pekingbe utazzon, és részt vegyen az Oktatási Minisztérium által összehívott ülésen. Han Qikun elmondása szerint ekkor fogalmazódott meg benne az a gondolat, hogy Pekingben talán lehetősége lesz Xinjiangból érkezett diákokkal felvenni a kapcsolatot. Mint írja:

Mindeközben azon gondolkodtam: Pekingben van a Központi Nemzetiségi Főiskola, vajon lehetséges-e, hogy vannak ott Xinjiangból érkezett sibe nemzetiségű diákok? Ha vannak, meglátogatom őket, és közben megkérdelem őket a „yilibeli ágról”. Akkor telefonáltam a Nemzetiségi Főiskolára, hogy fölvegyem velük a kapcsolatot, és egy sibe nemzetiségű diák beszélt velem. A második napra találkozót egyeztetünk. A második napon öt sibe nemzetiségű honfitárs jött el, ketten a Nemzetiségi Főiskola tanulói, a másik három a Nemzetiségi Főiskola oktatói – volt közöttük, aki a Nemzetiségi Kutatóintézetben dolgozott. [...] Találkozásakor nyomban megkérdeztem őket, hogy a xinjiangi sibék között van-e Han vezetéknevű, Hashihuli nemzetiségű, mire azt mondták, hogy van, de hozzátették: nem világos, hogy melyik Han család az általam keresett „ágbeliek” leszármazottja. Habár így alakult, mindent összevetve [mégiscsak az] a legfontosabb, hogy sikerült kapcsolatot létesítenem a xinjiangi sibe nemzetiségűekkel. [...] (Han 2004: 12–13)

A fenti részletben implicit módon felmerülő probléma arra a kérdésre utal, amit munkám első fejezetében a mandzsu nyelv feledésbe merülése – és vele szoros összefüggésben a mandzsu/sibe vezetéknevek kínaira való fordítása – kapcsán már érintettem. Röviden összefoglalva, a Hashūri nemzetséggel kapcsolatban a probléma az, hogy amikor Han Qikun a Xinjiangból érkezett „honfitársakkal” felvette a kapcsolatot, nemzetsége északkeleti ága Hasihuli nemzetiségként nevezte meg magát. Ennek egyszerűsített, kínai nyelvű változatából lett a hivatalos Han vezetéknev is, azt azonban már nem tudták, hogy nevük mandzsu nyelven miként íródott, és pontosan hogyan is kellett ejteni azt. Ezzel párhuzamban azt sem lehetett – és ma sem lehet pontosan – tudni, hogy a kínai írásjegyekkel írt Han vezetéknev pontosan melyik Xinjiangban élő nemzetséget takarja. Merthogy Xinjiangban a Han vezetéknevet több

nemzetségnév átírására is használják:¹⁵⁵ például Hajiri (kín. Hanjili), Haira (kín. Hayila), Hashūri (kín. Hasihuli), Hanggari (kín. Hangali) stb. (Gong 2002: 31). Ha ehhez hozzávesszük, hogy a chabucha'eri sibék között fennmaradtak olyan, a xinjiangi Han vezetéknevet viselő nemzetségek körében lejegyzett elbeszélések, amelyek szerint például a mandzsu Hanggari és Hashūri nemzetségnevek is egy és ugyanazon nemzetséget takarják (Yong 2005: 140), a Han Qikunnal találkozó „honfitársak” elbizonytalanodása máris érthetővé válik.

A történet folytatásáról a korábbiakban már ugyancsak szó esett: az első kapcsolatfelvétel nyomán, 1956 augusztusában egy több nemzetiségből álló küldöttség érkezett északkeletre a Xinjiang Ujgur Autonóm Területről. Közülük öten voltak sibék: Su Deshan, Bo'ertala Mongol Autonóm Megye pártbizottságának kádere; Aleke, Huocheng Járás Yiche Gashan Sibe Falu faluvezetője; Guan Xingcai, sibe költő; Fu Lishan, Yili Kazak Autonóm Megye pártbizottságának kádere; és Na Quintai, a csoportot kísérő orvos. Ez az öt ember volt az, aki Shenyangba érve felkereste Han Qikunt:

Akkortájt az én sibe nemzetiségre vonatkozó tudásom igen sekélyes volt, nem tudtam semmilyen témát felhozni a velük való beszélgetéskor, s így felkerestem néhány, a tartományi városban dolgozó, a Hashihuli nemzetségből való rokonomat. Másnap újból találkoztam velük [ti. a xinjiangi küldöttséggel], s magammal vittem még a Hashihuli nemzetség mandzsu nyelven írt családfáját is, gondolván, talán lesz valami haszna. [...] Ahogyan meglátták a családfát, végtelenül boldogok lettek: különösképpen Guan Xingcai, az öregúr, aki örömeiben a combjára csapott. Hogy miért? Leginkább, mert meglátott két megjegyzést a családfán. Az egyik a családfához írt előszó, amelyben az áll: „A Hashihuli nemzetség a kezdetek kezdetén a Heilongjianghoz tartozó Mo'ergen vidékén és a Yalu folyó völgyében élt,¹⁵⁶ ősük Yaqibu, akinek két fia volt, az idősebbet Wusubunak, az ifjabbat Wusumainak nevezték... Kangxi császár kegyelméből a mongol taijiól¹⁵⁷ a sibék visszaváltattak, és E'erbu fiai, Suse, Baguolao és Bahai, továbbá E'erhumai fiai, Fu'erta, Budeku és mások a qiqiha'eri helyőrség vidékére települtek... Bodune vidékén három évet töltöttek. Kangxi uralkodásának 39. évétől Bodune földjéről Shengjingbe mentek, és nirubeli szolgálatra soroztattak.” A xinjiangi sibe nemzetiségűek [eddig] csak azt tudták, hogy Mukedunból (Shenyang) települtek át. Azt azonban nem tudták, hogy a mukeduni (Shenyang) sibe nemzetiségűek szülőföldje Heilongjiangban van, így mindez igencsak kellemes meglepetésként érte őket. A másik,

¹⁵⁵ A fenti kérdés áttekintéséhez lásd a munkám 9. sz. mellékletében közölt táblázatot.

¹⁵⁶ A Yalu folyó a Nen egyik mellékága. Minden más, az itt idézett szövegben fellelhető földrajzi nevet munkám 1.2.2-es alfejezetében már érintettem.

¹⁵⁷ A *taiji* mongol uralkodói cím.

hogy a családfára jegyzett ábrán, a hatodik nemzedékbeli Da'erzha neve alatt észrevettek egy feljegyzést, amely úgy szólt: „Yilibe települt”; a nyolcadik nemzedékbeli ōs, Walihai neve alatt pedig az állt, hogy „Yilibe ért”.¹⁵⁸ Hogyan lehetséges mindez? [...] Boldogok voltak, mert őseink Yili határvidékére való telepítésének története a mi Hashihuli nemzetségünk családfáján írásos bizonyítékra lelt. [...] (Han 2004: 13–14)

Valóban történelmi tény-e mindaz, amiről és ahogyan Han Qikun a feljegyzéseiben megemlékezik? Ennek a kérdésnek az eldöntéséhez mindenekelőtt azt kell látni, hogy mi is történt valójában a Nagy Nyugatra Telepítéskor.

1.1. A Nagy Nyugatra Telepítés a történeti források tükrében

Eddig nagy körvonalakban érintettem a Mandzsu Birodalom megszilárdításának kérdéskörét, azon belül is elsősorban az akkori Kína *északkeleti területeinek* meghódításához köthető eseményeket. A Nagy Nyugatra Telepítés történetének áttekintéséhez azonban figyelmemet most a mandzsuk *nyugati*, közép-ázsiai terjeszkedése felé kell fordítani.

Akkor, amikor a mandzsuk hatalma már megalapozódni látszott északkeleten, a mai Xinjiang Ujgur Autonóm Terület székhelye, Ürümcsi városa és a Qinghai-tó közé eső területeket a hosútok¹⁵⁹ uralták. A hosútok 1640-re gyakorlatilag Tibet urai lettek, majd tőlük a dzsungárok¹⁶⁰ vették át a Tibet feletti uralmat. A dzsungárok 1678–79-ben meghódították a nyugat-xinjiangi területeket is, majd 1686-ban támadást indítottak Külső-Mongólia ellen, fenyegetve azokat a népeket, akik akkorra már a Qing-császárok védelme alá helyezték magukat (Gernet 1996: 479–481).

Voltaképpen ezzel vette kezdetét a dzsungárok és a mandzsuk közötti vetélkedés azokért a területekért, amelyek birtoklása egyet jelentett a Mongólia, Közép-Ázsia és Tibet vidékén élő népek feletti hatalommal. A mandzsuknak végül 1757-ben sikerült megtörni a dzsungárok hatalmát; ekkor került mandzsu felügyelet alá az Ili folyó völgye, amit a rá következő két évben a Tarim-medence elfoglalása követett. A nyolczászlós hadsereg erői ezzel végleg megvetették lábukat a vidéken, és 1762-re felállították a helyi katonai parancsnokságokat is, katonai irányítás alá helyezve a területet (Dimulati 2008: 6; Wu – Zhao 2008c: 58).

A hadjáratok nyomán azonban a vidéket biztosító katonai erők lélekszáma veszélyes módon lepadt; számolni kellett a cári Oroszország terjeszkedésével

¹⁵⁸ A „Yilibe ért” kifejezés csak az adott családja nyilvánosság elé tárása után, az 1950-es években került fel a családfára, kínaiul. A mandzsu nyelvű családfán eredetileg a „Yilibe ment” felirat olvasható, ahogyan arról még írok a későbbiekben.

¹⁵⁹ Mongol törzs.

¹⁶⁰ Mongol törzs.

is, s mindezek tetejében a földek is műveletlenül álltak. Katonai utánpótlásra és földműves népesség áttelepítésére volt hát szükség ahhoz, hogy a mandzsu hatalom megszilárdulhasson a vidéken. A sibék Nagy Nyugatra Telepítésének története itt, ezen a ponton kapcsolódik az események sodrába.

A Nagy Nyugatra Telepítés történetének (re)konstruálása az időközben beindult történettudományi kutatásoknak, többek között Wu Yuanfeng és Zhao Zhiqiang munkájának köszönhetően vált lehetővé. A levéltári anyagok feldolgozásának előrehaladtával egyre pontosabb kép festhető az eseményekről. A feltárt források alapján tudni lehet, hogy az 1760-as években kiépülő katonai védvonalak központja az Ili folyó északi partján fekvő Huiyuan város volt.¹⁶¹ A teljes katonai vezetőség ezen a területen belül állomásozott. A várost és vidékét felügyelő tábornok, Ming Rui (?–1768) azonban felismerte, hogy bár Huiyuan város kiépítésével ellenőrizhetővé válnak az észak–déli útvonalak, az északnyugati végvonalak továbbra is védetlenek. Ő volt az, aki javaslatot tett arra, hogy Tarbagatai vidékére (ma: Tacheng) katonai tábornokot építsenek ki, és kifejezett kérése volt, hogy ennek megvalósításához sibe katonákat irányítsanak hozzá északkeletről.¹⁶²

A Qing-kormányzat eleget tett Ming Rui tábornok kérésének: a Shengjing környékén állomásozó sibék közül 1000 katonát és 20 elöljárót, valamint azok családtagjait – további 3275 főt – választottak ki, hogy nyugatra telepítsék őket (Guan 1988: 12). Az összesen 4295 főt számláló csoport végül 1764-ben, a holdnaptár szerinti negyedik hó 10-én és 19-én indult útnak pénzzel, élelemmel és állatokkal ellátva (Wu – Zhao 2008c: 61).¹⁶³

A sibék két csoportja a mai Shenyang vidékét északnyugat felé haladva hagyta el, és a holdnaptár szerinti nyolcadik hó vége felé érték el a mai mongóliai Zhabuhalang vidékét, az akkori Wuliyasutait. Akkorra azonban a Mongol-fennsíkon már beköszöntött a hideg időszak; nem volt mód a továbbhaladásra, így a csapatok tábornokot kérték, hogy megvárják a következő évi enyhe évszakot.¹⁶⁴

¹⁶¹ Az egykori Huiyuan a mai Huocheng járás vidékén épült fel. A régi várost 1882-ben, a cári Oroszország betörését követően építették újjá (Wang 2002: 104).

¹⁶² A kutatások szerint a sibék már a dzsungárok ellen folytatott küzdelemben is részt vehettek. A tábornok kérése mögött a sibe történészek elsődlegesen azt az okot sejtik, hogy a sibék híresek voltak a nyolczászlós hadseregen belül íjásztudásukról (Wu – Zhao 2008c: 59–60).

¹⁶³ A levéltári feljegyzésekből azt is pontosan tudni lehet, hogy az első csoportban 10 katonatiszt, 499 közrendű katona és azok családtagjai (1675 fő) indultak útnak. A második csoportot 10 katonatiszt, 501 közrendű katona és azok családtagjai (1600 fő) képezték (Wu – Zhao 2008c: 61).

¹⁶⁴ Az állatállomány java része a hideg időjárás miatt odalett: a magukkal hozott mintegy 3.000 marhából több mint 2500 odaveszett; és bár a mintegy 2000 lóból mindössze néhány pusztult el, a továbbhaladás már csak a legyengült lovak miatt sem volt lehetséges. Az állatállományt végül Wuliyasutai tábornokának parancsára pótolták (Wu – Zhao 2008c: 62).

A sibék innen 1765 – holdnaptár szerinti – harmadik havának elején indultak tovább. Az Altaj vidékéhez érve azonban újból várakozniuk kellett, hogy a tavaszi áradás után a csapatok útját álló megduzzadt vízfolyások lepadjanak. A magukkal hozott élelem ekkor már csak egyetlen hónapra volt elegendő, és az út során újonnan beszerzett ló- és teveállományból is rengeteg odaveszett. Végül a szolonok¹⁶⁵ táborának vezetője volt az, aki a holdnaptár szerinti hatodik hónapban a sibék elé ment, a fogadásukra (Wu – Zhao 2008c: 62).

Az 1764-ben indult csapatok több mint egy év után, 1765 – holdnaptár szerinti – hetedik havának 22. napján értek el az Ili vidékére, ahol előbb a folyó északi partján ütöttek tábort (Guan 1988:15),¹⁶⁶ majd a katonai vezetők döntésének engedelmessé, 1766 holdnaptár szerinti első havában – miután a víz befagyott – átkeltek a jégen, hogy a folyó déli partján telepedjenek le (Guo 2005: 344).

A vidékre való megérkezésük után az eredetileg hat zászlóba sorolt sibéket, miután 1766 tavaszán megkezdték a folyótól délre eső földek megművelését és – az eredményesebb gazdálkodás reményében – a csatornák kiépítését, nyolc zászlóba sorozták. Maga a „sibe tábor” elnevezés is ekkortól élt, utalva arra a rendszerre, amelyben a sibék táborhelye lassanként elnyerte a mai Chabucha'er Sibe Autonóm Járásban élő sibék emlékezetében a nyolc sibe faluról ma is őrzött képet.¹⁶⁷ És bár az új vidéken való letelepülés nem ment zökkenőmentesen,¹⁶⁸ a sibék lassanként megszokták az Ilitől délre eső területeken folytatott életet.¹⁶⁹ Leszármazottaik pedig, akiknek lélekszáma az áttelepítést követő 50 esztendő alatt több mint kétszeresére nőtt (Xinjiang Shaoshuminzu Gujiban – Beijingshi Minwei Gujiban 2003: 10), a földet valóságos „magtárrá” változtatták.

¹⁶⁵ Evenki alcsoport.

¹⁶⁶ A folyó vidékére való megérkezésükkor – a Mongólián át vezető út során bekövetkező elhalálások és születések következtében – a sibék 5050-en voltak (Wu – Zhao 2008c: 61); a lóállomány még ekkor is meghaladta a 2000-et, az ökrök száma azonban nem érte el az 500-at (Guo 2005: 347).

¹⁶⁷ Az ún. Sibe Nyolc Zászló rendszerén belül minden egyes zászló egy-egy sibe *nirunak* feleltethető meg. A felosztás a következőképpen alakult: Első *niru* = keretes sárga zászló; Második *niru* = sima sárga zászló; Harmadik *niru* = sima fehér zászló; Negyedik *niru* = sima vörös zászló; Ötödik *niru* = keretes fehér zászló; Hatodik *niru* = keretes vörös zászló; Hetedik *niru* = sima kék zászló; nyolcadik *niru* = keretes kék zászló (Dimulati 2008: 6–7). A sibe táborhely részét képezte még továbbá 18 őrhely, de a sibék ezeken kívül más, a szolonok táborához tartozó őrhelyeknél stb. is teljesítettek szolgálatot (Guan 1988: 17). A sibe tábor nyolc zászlójának véglegesítése, többszöri átszervezés után, 1828-ra fejeződött be (Xinjiang Shaoshuminzu Gujiban – Beijing Shi Minwei Gujiban 2003: 5).

¹⁶⁸ A folyó déli partjára költözés első évében sáskajárás pusztított, amely a termés nagy részét elpusztította (Guo 2005: 346).

¹⁶⁹ Levéltári anyagok alapján az is pontosan rekonstruálható, hogy a földművelés megkezdéséhez a sibék milyen típusú gabonamagvakból mekkora mennyiséget kaptak. Ezek részletes ismertetését lásd Guo 2005: 346.

Nagy vonalakban összefoglalva itt ér véget a Nagy Nyugatra Telepítés története, ahogy azt a történettudományi kutatások alapján jelenleg (re)konstruálni lehet.¹⁷⁰ Ez a kép azonban így, önmagában nem árul el semmit a tekintetben, hogy a Nagy Nyugatra Telepítés élt-e, élhetett-e, és ha igen, milyen formában az egymástól elszakított sibék két nagy csoportjának emlékezetében. Márpedig e kérdés megválaszolása nélkül nem lehetséges megérteni azt, hogy az 1950-es években formálódó sibe tudáselit számára miért épp a Nagy Nyugatra Telepítés eseménye vált etnikus nacionalista törekvéseik legitimálásának legfőbb eszközévé.

Ahhoz azonban, hogy e kérdésre választ adhassak, a Nagy Nyugatra Telepítésre vonatkozó kép egy olyan formáját kell szemügyre vennünk, amely a személyes emlékezetet egybefűzi a nemzet emlékezetével. E kettő egybefonódása pedig elsődlegesen a nemzetségi családfák vizsgálatán keresztül követhető nyomon, amelyek tekintetében a Han Qikun nemzetsége által őrzött családfák kiemelkedő jelentőséggel bírnak.

1.2. A Hashūri családfák jelentősége

A Hashūri nemzetség családfája kifejezés – ahogyan már korábban volt róla szó – voltaképpen nem egy, hanem három családfát takar: egy 1872-ben írt mandzsu nyelvű családfát; ennek 1913-ban újra- és továbbírt kínai nyelvű változatát; és egy 1987-ben, kínai nyelven írt családfát, amely „egyesíti” a Hashūri nemzetség északkeleti és északnyugati ágait. Az ehhez hasonló családfák írásának hagyománya több száz éves múltra tekint vissza nemcsak a sibék, hanem mindazon népek körében, akik a mandzsu nyolczászlós hadseregbe sorozva szolgálták a mandzsu császárok hatalmát.¹⁷¹

A célból ugyanis, hogy a mandzsuk nyolczászlós rendszerén belül szolgáló népcsoportok rangjukat igazolni tudják és a származástudatukat emlékezetben tartásuk, a mandzsu írásrendszer kidolgozását követően a mandzsu császárok is szorgalmazták a genealógiák szerkesztését.¹⁷² A ranglétrán való

¹⁷⁰ Ezen a ponton érdemesnek tartom megemlíteni, hogy a sibékre vonatkozó történettudományi kutatásokon belül az itt taglalt két áttelepítésen túl egy harmadik „áttelepítésről” is szoktak beszélni. A vonatkozó feljegyzések szerint a Qing-kormányzat 1769-ben újabb 1000 sibe katonát választott ki, hogy azok a mai Yunnan tartomány vidékén állítsanak föl katonai tábornokot. A császári parancs valóban létezik, mint ahogyan annak bizonyítására is rendelkezésre állnak dokumentumok, hogy a sibék valóban folytattak hadjáratot Yunnan vidékén, de arról, hogy az áttelepítés végül valóban megtörtént-e, nem maradtak fenn feljegyzések (Wu – Zhao 2008b: 73–74).

¹⁷¹ Ennél is messzebbre kéne visszatekinteni ahhoz, hogy a családfairás hagyományának gyökereit feltárjam – erre azonban munkám szabott keretei között nincs lehetőség. E hagyomány kínai társadalmon belüli történetének és jelentőségének áttekintéséhez lásd pl. P’an 1933; Hu 1948; Freedman 1970.

¹⁷² A mandzsu családfák sajátosságainak vizsgálatát lásd pl. Shirokogoroff 1924: 56.

feljebbjutáshoz és egy adott tisztség örökösödési jogának bizonyításához már a 17. század első harmadától kezdve szükséges volt a származás igazolása (Li 2006: 3–4).¹⁷³

1735-ben maga Qianlong császár adta parancsba a mandzsu nyolczászlós hadseregben szolgálatot teljesítő katonák és más tisztviselők családfájának összeírását. Nem titkolt célja a mandzsu etnikus identitás megerősítése volt (Li 2006: Előszó, 1–2). A könyv, amely végül *A Nyolc Zászlóbeli mandzsuk nemzetségeinek annotált feljegyzései* címen 1744-ben készült el, 80 kötetből áll, és mintegy húszezer, 1114 nemzetséghez tartozó ember nevét őrizte meg.¹⁷⁴

A sibe családfák szerkesztésének a *nép körében* elterjedt gyakorlatára – a mandzsu családfákkal egyetemben – legelőször Kangxi császár idejéből maradtak fenn példák (Tongjia – Wen 2009: 144). Ezek közül való a Han Qikun nemzetsége által őrzött mandzsu nyelvű családfa is.

1.2.1. A mandzsu nyelvű családfa 1872-ből

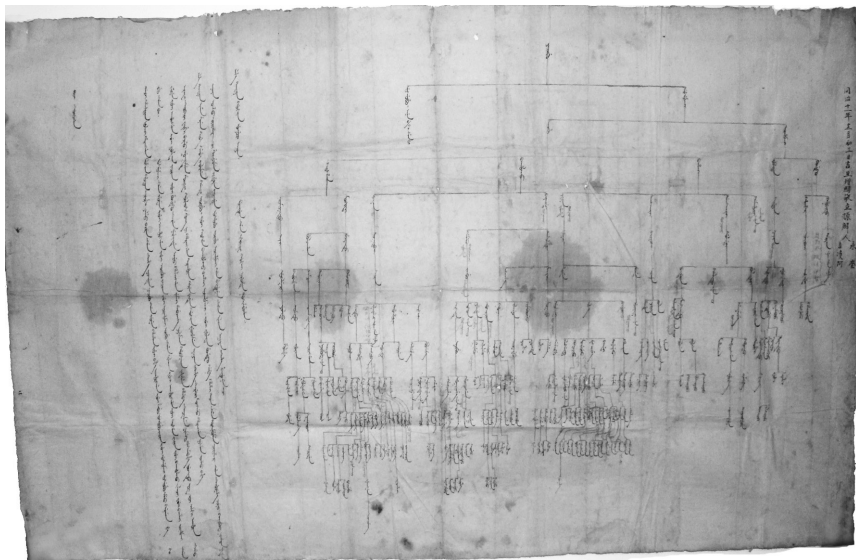
A Han Qikun által nyilvánosságra hozott nemzetségi családfák közül a mandzsu nyelven írt családfa a legrégebbi (lásd 33. sz. fotó). Rajta mindössze egyetlen sornyi kínai szöveg található, ez a sor a családfa jobb szélén fut, és a családfa szerkesztésének idejéről, illetve a családfát írók személyéről tájékoztat:

Tongzhi uralkodásának 11. évében, 12. hó 3-ának szerencsés napján hozzáírván és kiigazítván tisztelettel egységbe rendezte Yongkui és Jiling'a (lásd 3/22. sz. melléklet)

E szerint a Han Qikun által őrzött családfát 1872-ben írták meg. *Formai* tekintetben az adott családfa a vászon- vagy selyemleplekre írt ún. „feljegyzésleplek” közé tartozik. Ezek mellett a sibék körében a családfák *formája* szerint külön szokás számon tartani még a könyvszerű formában vezetett ún. „feljegyzéskönyveket” is. Az előbbieket kínai nyelven *pudannak*, az utóbbiakat *pushunak* nevezik (Tongjia – Wen 2009: 144). Mandzsu/sibe nyelven azonban ma csak a *booi durugan* kifejezéssel utalnak a családfákra,

¹⁷³ A vonatkozó dokumentumokból tudni lehet, hogy a nyolczászlós hadsereg szemrevételezésére minden harmadik évben sort kerítettek. Ha a fiúgyermekek elérték 16. vagy 18. életévüket, szolgálatra alkalmasnak tekintették őket. Ilyenkor valamennyiüknek regisztrálniuk kellett, etnikus hovatartozásuk és hivatali pozíciójuk megadásával (Xinjiang Shaoshuminzu Gujiban – Beijing Shi Minwei Gujiban 2003: 3–4).

¹⁷⁴ Az eredetileg Hong Zhou, E'ertai, Fu Min, Xu Yuanmeng és mások által szerkesztett könyvet 2002-ben adták ki újra (Hong 2002). A kínai nyelvű újrakiadás három nagyobb lélegzetű kötetbe sorolta az eredeti anyagot (1–350, 351–668, 669–986). A harmadik kötetben belül a családfák felsorolása a szolgálatot teljesítők életrajzi adatainak (behódolás ideje, lakhely, pozíció stb.) ismertetésével együtt a 872. oldalon ér véget; utána a mellékletben, a csatolt keresőrendszerben lehet a nevek között tájékozódni.

33. sz. fotó. A Hashūri nemzetség 1872-ben írt, Mandzsúriában őrzött, mandzsú nyelvű családfája.

Reprodukció a Han Qikun leszármazottainak tulajdonában lévő családfáról

amely kifejezés a kínai *jiapu*, vagyis 'családfa / családi feljegyzések' mandzsú nyelvű tükörfordítása.

A családfákkal kapcsolatban a sibe néprajzi kutatók arról számolnak be, hogy a sibék körében egykor minden egyes nemzetség, illetve azok ágakra bomlását követően a nemzetségi ágak mindegyike saját családfát vezetett (Gong 2002: 110). A családfák *fajtáinak* megkülönböztetésére szolgáló kifejezéseket azonban ma már nem használják. Az, hogy egy adott családfa egy nemzetség vagy egy ágazat családfája-e, többnyire már csak a kínai szóhasználatból derül ki – mint ahogyan azt láttuk a családfák *formáinak* esetében is.¹⁷⁵ A Hashūri nemzetség mandzsú nyelvű családfáján is mindössze a „családfa” felirat olvasható.

A ma fellelhető családfák tartalma – függetlenül azok *formájától* és *fajtájától* – igen nagy változatosságot mutat. A legteljesebb családfákon a leszármazási rend mellett feljegyezték a nemzetségek történetét, a családfák megszerkesztésének

¹⁷⁵ A családfák különböző *fajtáihoz* kapcsolódóan a kínai szóhasználat megőrizte ezeket a különbségeket. Ennek megfelelően a kínai nyelvű néprajztudományi munkákban a *jiapu* kifejezést csak abban az esetben használják a *nemzetségi* családfára, ha az adott nemzetség még nem vált szét ágazatokra. Ha azonban a nemzetség ágazatokra bomlott, a *nemzetség egészét* feljegyző családfára már a *zupu* ('ősök feljegyzései') vagy a *zongpu* ('ősök feljegyzései / nemzetségi feljegyzések') kifejezéseket használják. A vonatkozó kérdéskört bővebben lásd Liu 1959: 25–26.

körülményeit és időpontját, az adott nemzetségek mindennapjait szabályozó erkölcsi szabályokat,¹⁷⁶ mint ahogy nyilván tartották rajtuk a közös bevételeket és kiadásokat is. Ez utóbbiak, bár nem a családfák szerves részeként, de azokhoz hozzáfűzve adódtak át nemzedékről nemzedékre (Gong 2002: 127).

Ha ilyen jellegű dokumentumok nem is maradtak fenn a Hashūri nemzetség családfájához csatolva, a nemzetség története feljegyzésre került. Az 1956-ban Shenyangba látogató xinjiangi sibe küldöttség érdeklődését elsőként ez a feljegyzés keltette fel. A szövegrész, amelynek pontos tartalmát Han Qikun a mandzsu nyelv feledésbe merülése miatt akkor még nem tudhatta, a családfa bal oldali részén kapott helyet. A nemzetség történetének ismeretése összesen 7 sort tesz ki:¹⁷⁷

- (1) *A kezdetek kezdetén, mikor Heilongjiang Mergen vidékének Yalu folyójánál éltek,¹⁷⁸ Yacibunak két fia volt: az elsőszülött fiú neve Usubu, a másodsülötté Usumai [volt]. Usubu ága Ba qi*
- (2) *puban¹⁷⁹ volt. Usumainak két fia [volt]: az elsőszülött [neve] Orbu, a másodsülötté Orhomai [volt]. Orbunak három fia [volt]: az elsőszülött fiú [neve] Sose, a másodsülött fiúé Bagolao, a harmadik fiúé Bahai [volt]. Orhomainak*
- (3) *két fia [volt]: az elsőszülött fiú [neve] Fulta, a másodsülött fiúé Budeku [volt]. Akkortájt volt egy másik nemzetségbeli híres ember, Jemei, [aki] a papírt megragadván, a csontot megnézvén gyógyította a kórt.¹⁸⁰ Azzal testvérekké*
- (4) *lettek. Nyugat felé vándorolván a Gorlos fejedelem Tarhūn földjén több mint 30 évet töltöttek, mongol [alattvalókká] váltak.*
- (5) *Elhe Taifin¹⁸¹ valamennyi sibét kiváltván Orbu fiai, Sose, Bagolao és Bahai, [valamint] Orhomai fiai, Fulta, Budeku és más fiak Ciciharba mentek, és niruban éltek hat-hét*
- (6) *éven át. Ciciharból áttelepülvén Usubu, Orbu, Orhomai és mások Bedune [földjén] három évet töltöttek. Bedunéból*
- (7) *Elhe Taifin uralkodásának 39. évében¹⁸² Mukdunba értek, a zászló nirujában telepedtek le. (lásd 3/23. sz. melléklet)*

¹⁷⁶ A családfákra irányuló kínai néprajzi kutatások a neokonfucianus reformerek társadalomra gyakorolt hatását éppen a családfákhoz kapcsolt erkölcsi szabályokon keresztül vélik a legkézzelfoghatóbban tetten érni.

¹⁷⁷ A fordításon belül minden személy-, nép- és földrajzi nevet a mandzsu nyelvű eredeti szerint adok meg.

¹⁷⁸ A szövegben előforduló földrajzi nevekről lásd munkám 1.2.2. sz. alfejezetét.

¹⁷⁹ A későbbi magyarázatok az itt megadott földrajzi nevet a Shenyang vonzáskörzetéhez tartozó Baiqibaóval azonosítják.

¹⁸⁰ A betegség papírból és csontokból való kiolvasása a mandzsu és sibe gyógyítók körében ismert eljárás volt.

¹⁸¹ Kangxi császár.

¹⁸² 1700-ban.

Eddig tart tehát a mandzsui nyelvű családja nemzetségi történetet ismertető része, amelyen belül valamennyi, a sibék életét meghatározó fontosabb történelmi fordulópont feljegyzésre került: a sibéknek a Mongol Nyolc Zászlóból a Mandzsui Nyolc Zászlóba való átsorozása, majd a „délre telepítés” és azzal együtt az egykori fővárosban való letelepedés. E főszöveg és a családja szerkesztésének idejét, valamint a családfát író személyek nevét feltüntetető kínai nyelvű szöveg között található a nemzetség leszármazási rendjének ismertetése, amely a nemzetséget 14 generációra osztja.

A genealógiai táblázaton a nemzetségi tagok közötti rokonsági viszonyokat a neveket összekötő, piros színű vonalak jelzik. A nevek mellett, kétféle színnel írva, itt-ott megjegyzések állnak. Az ősök némelyikénél, mandzsui nyelven, piros színnel feltüntették az illető nyolczászlós rendszeren belül betöltött hivatalát. Egy másik színnel, feketével, ugyancsak mandzsui nyelven azt jegyezték fel, ha az adott ősnek nem születtek fiúgyermekai. Ezen ősök neve alatt a „leszármazottja nincsen” felirat olvasható.

Ettől eltérő, mandzsui nyelven, fekete színnel jegyzett bejegyzés csak három ős neve alatt található. Az első a Yacibu elsőszülött fia, Usubu neve alatt futó felirat, amely szerint „Usubu leszármazottjai Be kiben vannak”. A második és a harmadik bejegyzés Yacibu hatodik nemzedékbeli leszármazottja, Darjan, és nyolcadik nemzedékbeli leszármazottja, Walihei neve alatt olvasható. Mindkettő szövege azonos: „Ilibe ment”.¹⁸³

Darjan és Walihei volt tehát az, akit – a „családja-egyesítő” történet szerint – Han Qikun felmenői a „yilibeli ágként” emlegettek. A nekik és nemzetségük minden más tagjának szóló áldozatbemutatás – mint például a füstölőáldozat – pedig szerves részét képezte az ősöknek bemutatott áldozatnak. Ezek a családfák ugyanis nem egyszerűen az ősök neveinek feljegyzésére és a nemzetségek történetének emlékeztetőben tartására voltak hivatottak. Olyan, más nemzetségbeliek elől féltve őrzött tárgyak voltak, amelyek egyben – az ős-oltárok tábláihoz hasonlóan – áldozáskor az ősök szellem-helyeként szolgáltak.¹⁸⁴ Erről ad számot Han Qikun is az általa feljegyzett „családja-egyesítő” történet bevezetésében, amit fentebb már ismertettem.¹⁸⁵

¹⁸³ Ezek a megjegyzések piros színű tollal is be vannak keretezve, mellettük a mandzsui nyelvű szövegek kínai fordítása olvasható; ezek feltehetően akkor készültek, amikor a shenyangi küldöttség Han Qikun számára lefordította a mandzsui nyelvű családfára írtakat.

¹⁸⁴ S. M. Shirokogoroff már az 1900-as évek elején folytatott kutatásai kapcsán is beszámolt arról, hogy a mandzsui-tunguz népek körében az általa „klánlistáknak” nevezett feljegyzések milyen vallási aspektussal bírtak. Erről bővebben lásd Shirokogoroff 1924: 57.

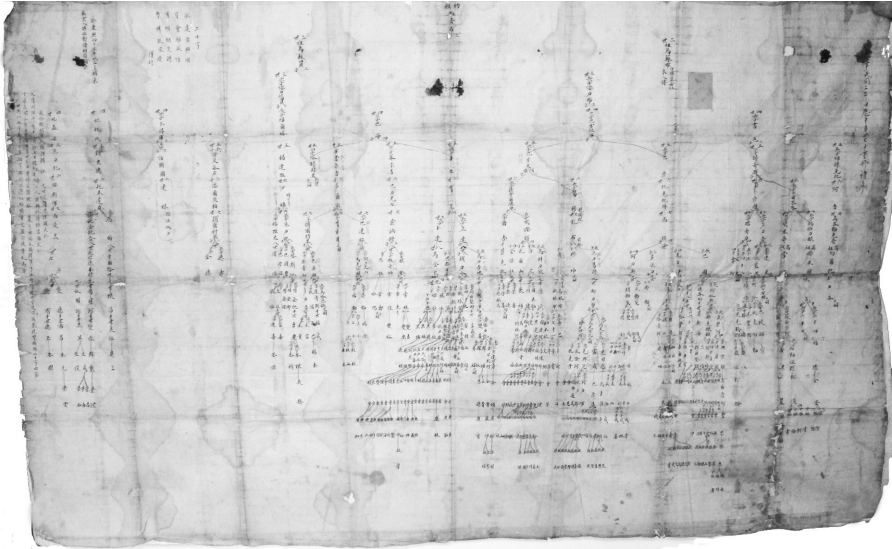
¹⁸⁵ Az ősöknek bemutatott áldozat ehhez hasonló gyakorlatáról Yan Yunxiang is beszámol a mandzsuk körében végzett kutatásai kapcsán (Yan 1996: 33).

1.2.2. A kínai nyelvű családfa 1913-ból

Az ősökről őrzött tudás hordozói, a családfák azonban – korábban már részletezett okok miatt – döntő többségükben megsemmisültek. Különös szerencse, hogy a Hashūri nemzetség mandzsu nyelvű családfája mégis fennmaradt. Sőt, a mandzsu nyelvű népek körében ekkoriban végigsöprő nacionalista érzelmeknek köszönhetően (Shirokogoroff 1924: 4–5) – hogy a nyelv elfeledésével együtt ne vesszen el az ősökről őrzött tudás is – a családfát kínai nyelvre fordították le, és rajta a nemzedékek rendjét kibővítették.

A Hashūri nemzetség így létrejött, immár kínai nyelvű ún. családfaleple a jobb szélére jegyzett felirat szerint 1913-ban készült el (lásd 34. sz. fotó). A felirat így szól:

A Kínai Köztársaság 2. évében, a régi naptár szerinti 10. hó 27. napján készített bevezetés a családfához (lásd 3/24. sz. melléklet)

34. sz. fotó. A Hashūri nemzetség 1913-ban írt, Mandzsúriában őrzött, kínai nyelvű családfája.

Reprodukció a Han Qikun leszármazottainak tulajdonában lévő családfáról

A bevezetés, amire a fenti soron belül utalnak, a lepel bal oldalán található. A négysoros szöveg tartalma a következő:

(1) A mi Hasihuli nemzetségünk fordítása a Han családnév. Őseink családfájának eredetije mandzsu nyelvű,

- (2) a Nagy Qing-beli Tongzhi uralkodásának 11. évében, a 12. hó 3. napján¹⁸⁶ két ember, Yongkui és Jiling'a, a családfát újraírta, továbbra is mandzsu nyelven.
- (3) A Kínai Köztársaság második évében, a holdnaptár szerinti 10. hó 27. napján¹⁸⁷ a családfát újraírva Song Yan mandzsu nyelvről kínai nyelvre fordította [azt]. Bővítette még az előszóval, és ezzel egyetemben az őket követő ágakat hozzáadta. Így, mivel az ágak számosan lettek, és a húsz írásjegyet¹⁸⁸ is felírta, a
- (4) hatodik nemzedéktől a „yong” írásjegyet véve kiindulópontnak,¹⁸⁹ sorba rendezte a következő nemzedékeket, hogy tisztán és gondosan [elrendezve azokat] elkerülje a nemzetségi ágak összekeveredését. (lásd 3/25. sz. melléklet)

A szöveg mellett pedig, a nemzetségi tagok származási rendjén belül valamennyi, a mandzsu nyelvű családfán található nevet feljegyezték, kiegészítve az 1872 óta felkutatott, illetve az azóta született nemzetségi tagok neveivel.

Az 1950-es években, amikor a nemzeti egység megteremtésének reményében a nemzetiségekre irányuló kutatások megkezdődtek, az ilyen és ehhez hasonló családfák felkutatása kitüntetett figyelmet kapott a sibék körében. Az 1956-ban Han Qikunt felkereső xinjangi küldöttség, majd a sibék rövid történetének megírásával megbízott Ji Qing és Xiao Fu sem véletlenül fordult különös érdeklődéssel a családfák felé: az azokon feljegyzett nemzetségi történetek a sibék történelmének, míg az azokhoz csatolt családi törvények a népszokások – és ezzel együtt az etnikus identitás – megrajzolásának a lehetőségével kecsegtettek.

Ám 1956-ban, amikor Han Qikun és rokonsága a Shenyangba látogató küldöttség elé tárta a fentebb ismertetett két családfát, a vártnál is nagyobb meglepetést okozott. Egyrészt azért, mert északkeleten meglehetősen kevés mandzsu nyelvű családfát őriztek meg, hiszen ott az 1900-as évektől újraserkesztett családfák jelentős részét már kínai nyelven írták újra. Másrészt azért, mert a kutatások kezdetén ez volt az egyetlen olyan, a köznép körében megmaradt dokumentum, ami *utalást tartalmazott a Nagy Nyugatra Telepítésre*.

Az akkor feltárt és ismert családfákon ugyanis a Nagy Nyugatra Telepítésnek nem volt nyoma: az északkeleten maradt sibék körében nem jegyezték fel azok nevét, akiket nyugatra telepítettek, az áttelepítettek körében pedig – mint már volt róla szó – az áttelepülők első nemzedékét tették meg a legelső ősnek.

¹⁸⁶ 1872-ben.

¹⁸⁷ 1913-ban.

¹⁸⁸ A „húsz írásjegy” kifejezés arra a húsz írásjegyből álló versre utal, ami a családfa felső részén olvasható.

¹⁸⁹ A családfán a hatodik generációba tartozó személyek a bevezetőben olvasható, Yongkui nevében szereplő „yong” írásjeggyel egy vonalban lettek elrendezve.

35. sz. fotó. A „yilibeli ág”.

Reprodukció a Han Qikun leszármazottainak tulajdonában lévő fotóról

Így a Nagy Nyugatra Telepítés, írott forrás hiányában, lassanként kikopott a sibék emlékezetéből. És még ha a róla való tudás élt is esetleg a családokon belül abban a formában, ahogyan azt Han Qikun a feljegyzéseiben nagyapja szájába adta, írásos formában ennek nem nagyon akadt nyoma.

A Hashūri nemzetség által megőrzött családfák azonban lehetőséget nyújtottak a Nagy Nyugatra Telepítés jelentőségének hangsúlyozásához, sőt: az 1764-ben egymástól elszakított sibék együvé tartozásának tárgyi bizonyítékával kecsegtettek. A „családfa-egyesítés” lehetősége azonban még váratott magára. Erről az időszakról Han Qikun így emlékezett meg:

Mintegy két hónap múltán, 1956 vége táján, végre levelet kaptam Guan Xingcai úrtól. Ő beszámolt nekem arról, hogy miután Pekingből hazautaztak Xinjiangba, azon nyomban felkereste az Autonóm Járás valamennyi niruját (falu), hogy jelentést tegyen a hazánk belső területein látottakról, s ezzel együtt odaadón kereste Hashihuli Da'erzha leszármazottait, mígnem végül a Hatodik faluban (Chabucha'er Járás, az Autonóm Járás kormányzati székhelye) megtalálta azokat. A levélben mellékelte egy fotót is egy, a Da'erzha leszármazottai közé tartozó, három nemzedéket felölelő család nyolc tagjáról (lásd 35. sz. fotó). A fejük formáját, az arcukat, a ruházatukat nézve mintha csak a gyermekkoromban látott falumbéliek szakasztott

másai lettek volna; akkor az ősök által említett és keresett „yilibeli ág” végül meglett.

A fénykép azonban csak fénykép, az emberrel még nem álltam szemben, északkeletről az északnyugati határvidék tízezer linyi távolságra [van], hát nem könnyebb-e a találkozásról beszélni, mint megvalósítani? Szerettem volna, vágytam rá [hogy találkozzam velük], de csak nem nyílt rá lehetőségem, és így telt el 25 év! (Han 2004: 14–15)

A fenti sorok bizonyítják, hogy az 1764-ben egymástól elszakított nemzetség „újraegyesítésének” lehetősége nem pusztán Han Qikun számára volt fontos. Azonban mindaz, amire Han Qikun és mások vágytak, csupán negyedszázad elteltével valósulhatott meg, annak köszönhetően, hogy a Hashūri nemzetség családfái túlélték a Nagy Proletár Kulturális Forradalom időszakát, és hogy a fennmaradt mintegy 100 családja közül,¹⁹⁰ Han Qikun erőfeszítéseinek köszönhetően, elsőként váltak egy egymástól elszakított nemzetség együvé tartozásának bizonyosságává – ezzel egyetemben pedig a sibe nemzettudat jelképévé.

2. A Hashūri nemzetség „családja-egyesítő” története mint a sibe etnikus nacionalizmus személyes emlékezésben rejlő érzelmi alapja

1980-ban, miután véget ért a Nagy Proletár Kulturális Forradalom időszaka, és a Párt a nemzeti egység megteremtésének reményében újból felkarolta a nemzetiségi kérdést, a sibe tudáselit előtt is megnyílt annak lehetősége, hogy etnikus nacionalista törekvéseit kibontakoztassa. Munkám előző fejezetében már bepillantást adtam ebbe a korszakba annak kapcsán, hogy érzékeltsem, milyen körülmények között kezdődött meg a Sibe Ősök Templomának „megformálása”. Most, a Hashūri nemzetség „családja-egyesítő” történetét ugyancsak itt, a kulturális forradalom utáni évek eseményei kapcsán, a kulturális rehabilitáció történéseinek fényében kell folytatnom.

A sibe etnikus nacionalista törekvések jegyében ekkor, 1980-ban állították fel a Xinjiang Ujgur Autonóm Területi Sibe Nyelvi Társaságot. A Társaság első tudományos szimpóziumára 1981-ben, a Chabuča'er Sibe Autonóm Járásban került sor. A szimpóziumon valamennyi nagyobb sibe közösség képviseltette magát, így jelen voltak többek között Yining és Ürümcsi városok, Huocheng, Tacheng és Gongliu járások, valamint a három északkeleti

¹⁹⁰ Egy 2009-es tanulmány szerint mára mindössze 111 családja és 10 családi törvény őrződött meg (He – An – He – Guo – Zhang – Wu 2009), amelyek formájuk, fajtájuk, tartalmuk, nyelvezetük és anyaghordozójuk tekintetében egyaránt igen nagy változatosságot mutatnak (Na Q. 2005: 227).

36. sz. fotó. A Xinjiang Ujgur Autonóm Területi Sibe Nyelvi Társaság első tudományos szimpóziumán, 1981. október 19-én készült fotó.

Reprodukció a Han Qikun leszármazottainak tulajdonában lévő fotóról

tartomány (Heilongjiang, Jilin és Liaoning tartományok) küldöttei. A meghívottak között ott volt maga Han Qikun is (lásd 36. sz. fotó).

A szimpózium fő tárgyát a sibe nyelv megőrzésének kérdése adta, de emellett szóba kerültek a sibe történelmet, kultúrát, oktatást és irodalmat érintő kérdéskörök is. Han Qikun *Nagy vonalakban a liaoningi sibe nemzetiségről* címen tartott előadást, összefoglalva mindazokat a problémákat és célkitűzéseket, amik akkor az északkeleten élő sibéket a leginkább foglalkoztatták (Han 2004: 15).

A szimpóziumon Han Qikun találkozott Su Deshannel is, aki 25 évvel azelőtt a Han Qikunt Shenyangban felkereső küldöttség tagja volt. Újbóli találkozásukról Han Qikun így ír:

Amint összetalálkoztunk, nyomban megkérdezte tőlem: „A Guan Xingcai által neked küldött levelet megkaptad-e? Hát a Hashihuri Da'erzha utódairól készült családi fotót?” Mondtam, hogy mindet megkaptam. (Han 2004: 16)

A történet szerint szó szót követett, és megszületett az elhatározás, hogy másnap keressék is fel a családfán szereplő Darjan utódait. Az első találkozón Han Qikun csak egyetlen emberrel, a 9. nemzedékbeli Wushenggel beszélhetett, de a harmadik napon már együtt keresték fel a Wusheng édesapja, Manqian házában várakozó népes rokonságot, akik mintegy húszan jöttek az udvarra Han Qikun fogadására. A történetet innentől hadd idézzem ismét szó szerint:

Miután a házba léptünk, láttam, hogy néhány ember sugdolódik odakint, kérdeztem, mi a baj? Azt mondták, kocsit kéne hívni, hogy az öreg nagynéni eljöhessen és találkozzon velem. Megkérdeztem tőlük, hogy hány éves [a néne], azt felelték, 84, mire azt mondtam, hogy akkor inkább én megyek el hozzá. Így velük együtt mentem az öreg nagynéni házába, ahol előbb békességet kértem az öreg családjára, majd Wusheng bemutatott az öreg nagynéninek. Az öregasszony [...] megkérdezte: „Hashihuli!” Mondtam, hogy igen. Újból kérdezte: „Mukedunból jöttél!” Válaszoltam, hogy igen. Az öregasszony sírt! Én is sírtam! Mindenki, aki csak a házban volt, sírt! Akkor egy ember odahajolt a néne füléhez, és sibe nyelven megkérdezte őt: „A mi északkeleti szülőföldünk ősének neve micsoda?” „Yaqibu!” Az öregasszony gondolkodás nélkül ejtette ki a szavakat a száján. Ó, jaj, a néne a mi Hashihuli nemzetségünk ősének nevét kiáltotta. Akkor igazán meglepődtem. Úgy tűnt, hogy a „yilibeli ághoz tartozó emberek” utódai, akiket kerestem, valóban meglettek. [...]

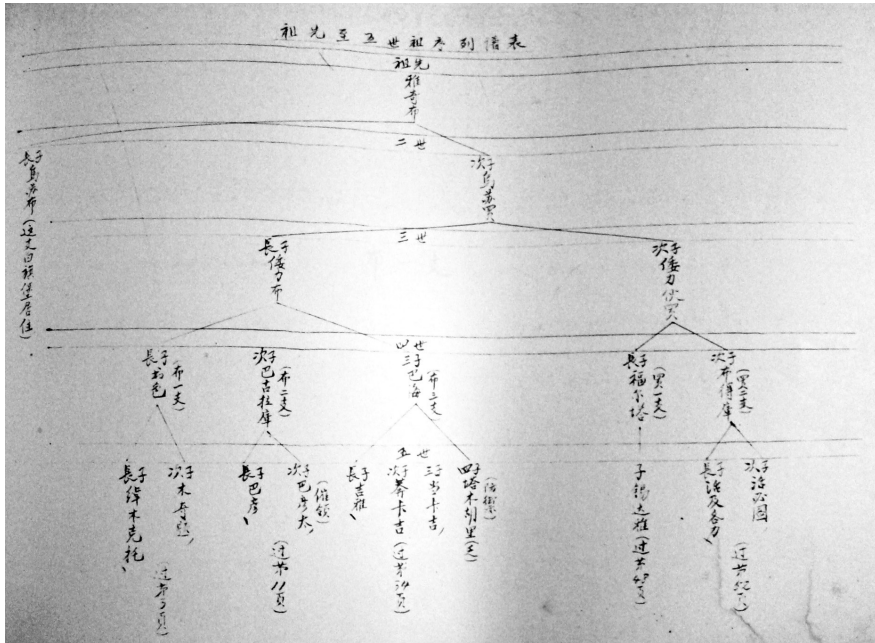
Da'ezha utódaival egyesítettem a családfát. [...] (Han 2004: 17–18)

A Han Qikun által elmondottak szerint tehát a nemzetségük 1764-ben Xinjiangba telepített ágának leszármazottai egészen találkozásuk napjáig őrizték emlékezetükben az északkeleten maradt ággal közös, legelső ősük nevét. Ez a szájhagyományként átadódó tudás volt az utolsó bizonyosság Han Qikun számára ahhoz, hogy valóban nemzetsége elszakadt ágát találta meg. A találkozót követően, 1987-ben készült el a két ág egyesített családfája, amire Han Qikun a fentebb idézett szövegben is utal. Am Han Qikun „családfa-egyesítő” története ezzel még valójában nem ér véget, hiszen Han Qikun a történet papírra vetésével sokakban élesztette fel az egymástól elszakított nemzetségi ágazatok „egyesítésének” reményét. A továbbiakban ennek mentén folytatom a történet szálainak kibogozását.

2.1. A Hashūri nemzetség egyesített családfája 1987-ből

A Hashūri nemzetség harmadik, könyv formájú családfája kínai nyelven íródott, és benne a nemzetség mindkét, egymástól elszakított két nagy ágát feltüntetik (lásd 37. sz. fotó). A könyvet kék színű borítólappal fedti, rajta arany színű írásjegyekkel írva a cím: *A sibe nemzetségű Hasihuli nemzetség feljegyzéskönyve*. A belső címlapon, középpontban, *A sibe nemzetségű Han nemzetség családfája* felirat áll. Felette Han Qikun szülőfalujának a neve: *Shenyang város Yugang kerület Masanjia kisváros Biantai falu*. Alatta a családfa elkészültének időpontját jelző dátum, 1987. február 9-e.

A családfát öt oldal terjedelmű előszó vezeti be, feltehetően Han Qikun kézírásával. Benne legelőször a Han Qikun nemzetsége által megőrzött mandzsu nyelvű, 1872-ben írt családfa előszavát, vagyis a nemzetség tör-

37. sz. fotó. Részlet a Hashūri nemzetségi ágakat „egyesítő”, 1987-ben írt családfakönyvből. Reprodukció a Han Qikun leszármazottainak tulajdonában lévő családfáról

ténetének kínai fordítását ismétlik meg *Bevezető a Hashihuli nemzetség családfakönyvéhez* címen. Az itt olvasható fordítást az eredeti alapján Xiao Fu, a sibék rövid történetének „hivatalos történetírója” készítette el 1979-ben (Han 2005: 223), több helyütt kiegészítve az eredeti szöveget. Mind közül a legfontosabb, hogy a bevezetőben – feltehetően levéltári anyagok alapján – pontosan megnevezik azt a zászlót, amelyben a *Han* nemzetség tagjai a Shenyangba való áttelepítést követően szolgálatot teljesítettek:

Kangxi uralkodásának 39. évében¹⁹¹ Bodunéből Shengjingbe jöttek, niruba soroztattak, a keretes kék zászlóban szolgáltak. (lásd 3/26. sz. melléklet)

Emlékeztetőül: a mandzsu nyelvű családfa bevezetőjében mindössze annyi áll, hogy „Elhe Taifin uralkodásának 39. évében Mukdunba értek, a zászló nirujában telepedtek le”.

A szöveg alatt néhány soros magyarázat olvasható a bevezetés elkészülésének mikéntjére vonatkozóan, *Magyarázat az újraserkesztéshez* címen. Idézem:

¹⁹¹ 1700-ban.

A mi Hasihuli nemzetségünk kínai fordítása/megfelelője a Han családnév. Az eredeti családfakönyv mandzsu nyelven íródott. A Kínai Köztársaság második évében¹⁹² Song Yan átfordította kínai nyelvre, de nem az eredeti bevezetésnek megfelelő pontos fordítás készült róla, hanem bizonyos helyeken meglehetősen pontatlan volt. 1979-ben, mikor a Xinjiangi Társadalomtudományi Akadémia Nemzetiségi Kutatóintézetéből Xiao Fu úr (sibe nemzetiségű) Shenyangba jött, hogy kutatásokat végezzen, felfedezte a fordítás hiányosságait. A mandzsu nyelvű bevezetőt lefordította kínai nyelvre. Ez a [mostani] mandzsu–kínai nyelvű előszó. 1986 júliusa (lásd 3/27. sz. melléklet)

A fenti sorok arról a szoros kapcsolatról árulkodnak, amely az idők folyamán Han Qikun és a sibe nemzetiségi történelem „hivatalos” történetírói között szövődött.

Az újraregyesített családfán belül, az újraszerkesztéshez fűzött magyarázat után következik a Hashūri nemzetség 1913-ban készült kínai nyelvű családfájához írt bevezetés szó szerinti újbóli közlése, egy hozzá fűzött rövid magyarázattal. Az előszót végül az *Új bevezető a Hashihuli nemzetség családfájához* című rövid összefoglaló zárja, amelyben Han Qikun saját nemzetségének példáján ugyan, de valójában egész nemzetisége nevében fogalmazza meg azt a problémát, amellyel a sibék két nagy csoportjának egyaránt szembe kellett néznie. Han Qikun így ír minderről ebben az újonnan írt „előszóban”:

Mostanra a családukbeliék száma igen nagy lett. Követvén a társadalmi fejlődést és az élet hozta szükségszerűséget, igen sok család más földre költözött; vannak, akik találkozáskor nem tudják, hogy egyazon nemzetségből valók; az egyazon nemzetségből valók nem tudják a nemzetségen belüli rangsort; vannak, akik nem tudják, ki a nagyapjuk. És még visszább követvén a nyomokat, egyre kevésbé világos, hogy [ki] mely ághoz tartozik. (lásd 3/28. sz. melléklet)

Han Qikun tehát nemzetsége történetét visszavezette a nemzetség egymástól való szétszakadásának idejéig és kérdéséig, amivel egyúttal nemzetségtörténetébe beemelte egész nemzetisége múltjának és jövőjének a kérdését. Han Qikun így nem pusztán *nemzetsége*, hanem *nemzetisége együvé tartozásának* is szószólójává vált. Egy olyan nemzetiségnek, amely:

A kínai nemzetiségek nagy családjának tagja, egy dolgos és bölcs, bátor és harcokban kiváló, hosszú történelmi múltra visszatekintő nemzeti kisebbség. (lásd 3/29. sz. melléklet)

¹⁹² 1913-ban.

E politikai lózungokkal teli sorok alapján akár olybá is tűnhet, mintha Han Qikun a Párt ideológusainak szócsöveként szólalt volna fel – hiszen mindazok a hangzatos megfogalmazások, amelyek szerint a Kína határain belül élő etnikumok valamennyien Kína nagy családjának tagjai, a Párt által életre hívni kívánt „intézményesített kisebbségi identitás” kialakításának eszközei. És mégis: többek között Han Qikun történetének mind ismertebbé és népszerűbbé válása olyan láncolatot indított be a sibék körében, amelynek következtében – szembeszállva a hivatalos osztályozással – mind többen kérték a rájuk kényszerített nemzeti kisebbségi kategória kiigazítását, hogy visszatérhessenek sibe „gyökereikhez”.

2.2. A Hashūri nemzetség története és a sibe nemzetiség emlékezete

Han Qikun történetének és az újonnan egyesített családfának a híre igen hamar elterjedt a sibék körében. Jelentőségét csak növelte, hogy a Nagy Proletár Kulturális Forradalmat követően, a Hashūri nemzetség családfájának egyesítésével párhuzamban a történettudományi kutatások hiába tártak föl mind több dokumentumot a Nagy Nyugatra Telepítésre vonatkozóan, az 1764-ben egymástól elszakított sibe nemzetségek „egyesítésére” továbbra sem adódott lehetőség. Még azoknak a feljegyzéseknek a napvilágra kerülését követően sem, amelyek nyomtatott formában 2003-ban jelentek meg *A Shengjingből Ilibe települt sibe tábor keretes vörös zászlójába [besorozott] katonáinak három nemzedéket felölelő listája* címen (Xinjiang Shaoshuminzu Gujiban – Beijing Shi Minwei Gujiban 2003).

E feljegyzések eredeti formája *A Shengjingből Ilibe települt sibe tábor keretes vörös zászlójába [besorozott,] Aixintai nirujához tartozó katonáinak és közrendűinek három nemzedéket felölelő listája* címen, mandzsu nyelven, 28x25 cm-es nagyságban, Guangxu császár (ur. 1875–1908) uralkodásának 21. évében, 1895-ben íródott (uo. 4). Tartalmát a címben megadott, vagyis a mai chabucha’eri Hatodik falu katonai egységében szolgáló katonák listája adja – amit a 2003-as kiadásban kínai fordítással egészítettek ki –, és jelentősége éppen abban áll, hogy benne nemcsak a neveket, hanem a listán szereplők beosztását és az őseiknek a nevét is megadják. Így – elvileg – ez a páratlan dokumentum lehetőséget adhatott volna ahhoz, hogy a benne felsorolt és érintett nemzetségek „egyesíthessék” családfáikat, mint ahogyan erre történtek – és mind a mai napig is történnek – erőfeszítések. Csakhogy már önmagában a dokumentum története is meglehetősen sok homályos pontot takar: a 2003-as kiadáshoz írt előszóból ugyanis kiviláglik, hogy bár ismert volt és kézzől kézre járt a sibék között, az eredeti dokumentumnak nyoma veszett. A 2003-as kiadvány is csak egy véletlenül megmaradt fénymásolat alapján készülhetett el (uo. Előszó, 10).

Ám – a fentebb már tárgyalt okok következtében – egészen az új évezred elejéig egyetlen más nemzetiség szétszakadt ágainak sem sikerült kimutatniuk együvé tartozásukat. Ez nagyban hozzájárult a Han Qikun és nemzeti tagjai által újraírt családfa szimbolikus jellegének kialakulásához. Ennek szimbolikus erejével pedig maga Han Qikun is tisztában volt. Nem véletlenül kapott helyet az általa írt családfatörténet végén az a pohárköszöntő is, amelyben így „éneklik” meg a szóban forgó családfa jelentőségét:

*A tízezernyi vizeken s az ezernyi hegyeken átvezető út oly távoli,
A sibe nép szívében egybeforr [...].
Ma a Hashihulik egyesülése,
a mi nemzetiségünk jelképe [...]. (lásd 3/30. sz. melléklet)*

A Han Qikun által megörökített „családfa-egyesítő” történet, amelyet a fentiekben részleteiben végigkövettem, és amely voltaképpen a fenti pohárköszöntő sorainak ismertetésével ér véget, több kiadást is megélt (lásd pl. Na – Han 2010: 289–299), egyre bővülve a hozzá fűzött magyarázatokkal. Ezek a magyarázatok – anélkül, hogy itt és most részleteiben kifejthetném – kettős célt szolgáltak. Egyrészt azt, hogy a családfa adatait és szövegét Han Qikun hozzáigazít(has)sa a folyamatosan feldolgozott mandzsu nyelvű levéltári anyagokhoz. Másrészt, hogy az így kiigazított családfa-magyarázatot a nemzeti történelem megrajzolásának szolgálatába állít(has)sa.

Han Qikun családfa-egyesítő története tehát nem csak és nem elsősorban a személyes önmegértést és emlékezést szolgálja: a közös történelmi múlt egy kulcsfontosságú eseményének hangsúlyozásával a csoportidentitás megalkotásában is döntő szerepet játszik. Kiemelkedő jelentősége azonban nem elsősorban abban áll, hogy az egymástól elszakított sibe együvé tartozásának tényét hangsúlyozza. Jelentőségét sokkal inkább abban kell látni, hogy a formálódó *kínai nemzet* elé tárja a sibe „nemzettetek” egyesítésének örökre elveszettnek látszó ügyét, újabb lépést téve ezzel ahhoz, hogy a Nagy Nyugatra Telepítés a mártírium mítoszává válhasson.

• IV. METAMORFÓZIS A PATRIOTIZMUS JEGYÉBEN

A Nyugatra Telepítés Ünnepe és a sibék politikai mártíriuma

Az 1950-es években kibontakozó sibe etnikus nacionalista törekvések a Nagy Proletár Kulturális Forradalom miatt megtorpanni látszottak. Éppen úgy, mint a Párt azon nemzetépítési törekvései, amelyek egy új, egységesített, soknemzetiségű állam felépítését tűzték ki célul: az etnikus klasszifikációs programot és azzal együtt a nemzet történelmének megírását a kulturális forradalom idejére felfüggesztették. Ám az 1980-as években, a kulturális rehabilitáció jegyében új korszak vette kezdetét. Az akkortól egymást váltó politikai-hatalmi vezetők igyekeztek az 1950-ben megkezdett úton továbbhaladni, és propagandájukban minden erejükkel egy olyan nemzeti egység megteremtését hirdették, amelyen belül Kína nemzeti kisebbségei – etnikus hovatartozásuktól függetlenül – valamennyien a kínai nemzet nagy családjának tagjai. Ugyanakkor a politikai vezetőség felismerte, hogy törekvéseik – paradox módon – a nemzetiségi öntudat megerősödését vonták maguk után, ezért az ideológiai fogalomhasználatban ettől kezdve a patriotizmus hivatott a nemzeti összetartozás kifejezésére. A sibe tudáselitnek is ehhez az új, politikai-hatalmi elit által szabta feltételhez kellett igazodnia, hogy a kulturális forradalom után új erőre kapott törekvéseit a Párt legitimálja. E patriotista fordulat feltárásának legkiválóbb forrásai a sibék „hivatalos történetét” ismertető könyvek egymást követő újrakiadásai. Ezeket átvizsgálva tisztán nyomon követhető az a folyamat, ahogyan a Nagy Nyugatra Telepítés a politikai mártírium jegyében – és a Nyugatra Telepítés Ünnepének életre hívásával – a sibék hazáért hozott áldozatának bizonyosságává lesz. Az adott könyvek tartalmát összevetve a sibe tudáselit közreműködésének köszönhetően napvilágot látott kiadványokkal pedig az is nyilvánvalóvá válik, hogy a sibe etnikus nacionalizmus csupán részben, vagy inkább látszólag szolgálta a Párt által propagált „intézményesített kisebbségi identitás” megformálását. Valójában a sibe tudáselit tevékenysége a sibe nemzeti identitástudat olyan értelmezését hívta életre, amelynek tekintetében a legfőbb identitásformáló erő az ősről örökölt tudás maradt. Munkám utolsó, negyedik fejezetében a sibék nemzeti ünnepének történetén keresztül tárom fel azt, hogy milyen szerepet játszott a Nagy Nyugatra Telepítés mártíriumként való értelmezésének gondolata a sibék hazaszeretetének bizonyításában. Hiszen ez volt a feltétele annak, hogy a Sibe Ősök Temploma fizikai valóságában is felépülhessen, ennek következményeként kaphatott szárnyra Han Qikun „családja-egyesítő” története, és ennek köszönhetően „éledhetett újjá” a Nyugatra Telepítés Ün-

nepének hagyománya. A Nagy Nyugatra Telepítés mártíriumi gondolatának e pillérei a sibe etnikus nacionalizmus természetének megértéséhez vezető kulcsok is egyben.

Kutatásaim, ha megszakításokkal is, de mindig visszavezettek a Chabucha'er Sibe Autonóm Járásba, annak is elsősorban az Ötödik falvába. 2013 tavaszán is visszatértem ide.

A központból az Ötödik faluba vezető utat korábban mindig három keréken billegő kis, piros taxikba ülve tettem meg. Ezeknek a legolcsóbb a viteldíja – mindössze 3 yuan egy útra. De amikor már jobb idő lett, biciklivel jártam. Így volt ez akkor is, amikor egy nap az Ötödik faluba indultam. Miközben lassan, komótosan tekertem a pedált – elhaladva az út mentén posztoló, gépfegyveres rendőrök sora mellett – az öregemberen gondolkodtam, akihez mentem. Gondolataimat a mellettem elszáguldó autók sem tudták elterelni. Csak akkor vettem észre, hogy az úton mi történik, amikor a platós motorokon ülő, a földeken végzett munkától megfáradt asszonyok fürkésző pillantásai visszahúztak ebbe a világba. Rám mutogattak, felém intettek, így hallanom sem kellett, hogy tudjam – rólam beszélnek. Nem volt mit tenni, haladtam tovább a mögöttük újra beálló csendben. Előbb elhagytam a fák mögötti domboldalon megbúvó muzulmán temetőt, majd a falu határát jelző kis, kék táblát. Végül, beérve az Ötödik faluba, az első földutak egyikén jobbra fordultam. Éppen átellenben a falunak azzal a részével, ahol kutatásaimat – és munkám megírását is – megkezdtem.

Amint erre a kis útra bekanyarodik az ember, hirtelen kitágul a világ. A porlepte út mintha a messzi végtelenbe futna: átszeli a faluszéli házak mögött elterülő földeket, és úgy tetszik, hogy egészen a látóhatárt keretező, kéklő hegyekig vezet. Az én utam azonban, nem messze a kazak patkolókövacs házától, amit épp akkor bontottak le, csak a kis bolt mellett futó zsákutcáig tartott. Annak vége felé, egy hatalmas, kétszárnyú vaskapu mögött áll ugyanis az a kék színűre festett ház, ahová indultam. Amint beléptem a kapun, a láncra vert kutya nyomban ugatásba kezdett, és az öregember feje feltűnt a nyugati szoba ablakában. Intéssel jelezte: tudja, hogy megérkeztem.

Mire letámasztottam a biciklit a kapu árnyékában, és átvágtam az elülső udvaron, az öregember már a ház ajtajához vezető lépcsősor tetején állt. Onnan tessékelt beljebb, a szobájába. Ott letelepedtünk a hátsó kertre néző ablaknál álló íróasztal mellé, amelynek oldalán a „Kulturális Központ” felirat díszelgett. Lepénykenyér, tejes tea és méz került az asztalra – utóbbi az én kedvemért. Miután jóízűen elfogyasztottuk mindezt, letisztogattuk az asztal lapját. Akkor az öregember az ágyra fektetett bőrönd mélyéből elővett egy barnára színeződött, megkopott mappát, a benne őrzött kéziratos családfákkal együtt (lásd 38. sz. fotó).

A mozdulat, ahogyan az öregember lassanként kibontotta az újságpa-pírok közé fektetett családfákat, előhívta az emlékeimet. Legelőször 2012

38. sz. fotó. Guan Wenming a kéziratok családfáival.
Xinjiang Ujgur Autonóm Terület, Chabucha'er Sibe Autonóm Járás, 2012. Saját felvétel

márciusában találkoztunk, a Chabucha'er Sibe Autonóm Járási Kulturális Központban. Egy széken álltam a második emeleti teremben, hogy a falra függesztett térképet fotózzam, az öregember és két segítője pedig papírra írt családfákat vittek fel sárga vásznakra. Láttam, hogy min dolgoznak, de nem mertem megszólítani őket. A köztünk lévő csendet végül az öregember törte meg: előbb csak oldalra tekintgetve fürkészett engem, majd mind közelebb jött, míg végül meg is szólított. Aziránt érdeklődött, hogy nem félek-e lefotózni a falra akasztott térképet.

Én nyomban lemásztam alkalmi emelvényemről, és miközben a táskámban kotorásztam, hogy elővegyem és bemutassam kutatási engedélyemet, bemutatkoztam. Majd megnyugtattam, hogy a papírjaim rendben vannak. Ha nem így lenne, be sem léphetnék a Kulturális Központba. Még ma is itt cseng a fülemben, ahogyan mondja: „Na, hát ez természetes!” – miközben nagyon úgy tűnt, hogy a fényképezőgépem jobban érdekli, mint az engedélyemet díszítő pecséték. „Én meg Guan Wenming vagyok” – mondta, majd visszalépett a vásznakhoz, hogy folytassa munkáját. Az idő sürgette: a családfákat a Nyugatra Telepítés Ünnepeére készítették elő.

Másnap ugyanott, a Kulturális Központban találkoztunk, és az idő folyamán úgy alakult, hogy amolyan „munkatársakká” lettünk. Guan Wenming ugyanis

39. sz. fotó. Guan Wenming adatgyűjtés közben a Tong nemzetiség házában. Xinjiang Ujgur Autonóm Terület, Chabucha'er Sibe Autonóm Járás, 2012. Saját felvétel

a megismerkedésünk után mindvégig figyelemmel követte a kutatásaimat: a Sibe Ősök Templomával kapcsolatos felfedezéseimtől kezdve az északkeleten látott családfákig bezáróan minden érdekelte, amit gyűjtöttem. És ugyanígy magam is sokszor voltam tanúja, amint az öregember a fényképezőgépét kis fekete retiküljébe,¹⁹³ papírai mellé gyömöszöli, majd elindul, hogy falvakat és temetőföldeket járjon be, újabb és újabb mozaikok után kutatva egy-egy készülő családfájához. Éppen olyanokhoz, mint amelyeneket azon a tavaszi napon is kiterített élém (lásd 39. sz. fotó).

Az évek során, ahogyan figyelemmel kísértem Guan Wenming munkásságát, olyan ember képe rajzolódott ki előttem, akinek az élete akár a sibe etnikus nacionalista törekvések szimbóluma is lehetne. Merthogy Guan Wenming fiatalkorától kezdve annak szentelte minden szabadidejét, ami az 1956-ban formálódó sibe tudáselitet is a leginkább motiválta: felkutatni és lejegyezni mindent, ami a nemzetiség történelmének megrajzolását és az egymástól elszakított nemzetségi ágak együvé tartozásának felkutatását segítheti. Ennek

¹⁹³ Nem elírás: Guan Wenming sosem nézte, hogy miben hordja a kutatáshoz szükséges kellékeit; a lényeg az volt, hogy az adott táská – akkortájt éppen egy retikül – megfelelően töltse be a funkcióját.

jegyében gyűjtötte a családfákat, és lelkesedését a Nagy Proletár Kulturális Forradalom eseményei sem tudták megtörni: a félelmében akkor saját maga által elégetett családfák gyűjtését a forradalom elmúltával újrakezdte.

Tevékenysége itt, ezen a ponton szorosan összefonódik a sibe tudáselitnek a kulturális forradalmat követő célkitűzéseivel. Mint azt munkám korábbi fejezeteiben már említettem, ez volt az az időszak, amikor a sibe tudáselit etnikus nacionalista törekvései kiteljesedni kezdtek. Ennek a folyamatnak a részeként mutattam be eddig a sibe etnikus nacionalista törekvések kezdetének két kulcsfontosságú mozzanatát: a Sibe Ősök Temploma megkonstruálásának első lépéseit, illetve a Hashūri nemzetség „családfa-egyesítő” történetét. Arról azonban még nem volt szó, hogy ezt a két mozzanatot miként kovácsolta egybe a sibe tudáselit úgy, hogy törekvéseit állami szinten is legitimálni tudja, illetve hogy elősegítse a sibe nemzeti identitás kialakítását.

A választ a Nagy Nyugatra Telepítés *megemlékezési rítusának* életre keltése adja meg. Ennek ideológiai-politikai előfeltétele volt, hogy a sibe tudáselit bármiféle korábbi etnikus nacionalista törekvését a kínai nemzet kiépítését szolgáló, *hazaszerető* ideológiához tudja igazítani. Ez utóbbinak alárendelve kristályosodott ki a sibék „hazaszerető történelme”, ennek égisze alatt épült tovább a Sibe Ősök Temploma, és ennek jegyében öltött fokozatosan alakot a Nagy Nyugatra Telepítés eszméjének harmadik pillére, a Nyugatra Telepítés Ünnepe is. Az ünnep pedig elhozta annak lehetőségét, hogy a sibe tudáselit az egykor egymástól elszakított sibe nemzetségek együvé tartozásának gondolatát – kulturális különbözőségeik dacára is – egyre szélesebb néprétegekhez tudja eljuttatni. Erre az ünnepre készülődött Guan Wenming is, amikor 2012-ben először találkoztam vele.

Munkám utolsó fejezetében ezeket az eseményeket követem tovább, hogy a Nyugatra Telepítés Ünnepének egy kiemelt példájával, Guan Wenming családfa-kiállításával zárjam dolgozatomat.

1. A Nyugatra Telepítés Ünnepének „kitalált” hagyománya

A sibe tudáselit etnikus nacionalista törekvései nyomán a (re)konstruálódó múlt(ak) lassanként szimbolikus alakzatokká olvadtak össze.¹⁹⁴ Az eredet kérdése, a történelmi fordulópontok, az etnikus identitásnak a régmúltba visszavetített meglétét „bizonyító” Sibe Ősök Temploma olyan szimbolikus jelleggel ruházódott fel, amelybe a történelmi tudatot tápláló identitásformáló emlékezet belekapaszkodhatott. A Nagy Proletár Kulturális Forradalmat követően azonban, az egységes kínai nemzet megteremtésének égisze alatt,

¹⁹⁴ A történelmi tudatot alkotó múltretek egymáshoz való viszonyának kérdéséről lásd pl. Vansina 1985: 23.

a formálódó történeti tudat csak úgy nyerhetett „létjogosultságot”, ha általa egyben bizonyítást nyert a sibék hazaszeretete is.

Ez volt az oka annak, hogy a sibe tudáselit etnikus nacionalista törekvéseinek középpontjába a Nagy Nyugatra Telepítés került. E tekintetben elsődlegesen nem az esemény tényleges történeti vonatkozásai számítanak. A sibe tudáselit a sibék múltjának ezt a tényszerű pontját *emlékezetes múlt*-tá, mi több: *mítosszá* formálta, amely – Jan Assmann megfogalmazásával élve – a múlthoz fűződő viszonyából nem pusztán a jelen önelképzelésének alkotóelemeit merítette, hanem támpontot is nyújtott a cselekvés céljaihoz (vö. Assmann 2011: 58–62).

A továbbiakban ezt a folyamatot vizsgálom meg, bemutatva, hogy a Nagy Nyugatra Telepítés mítosza miként vált „normatív és formatív” (Assmann 2011: 38) erővé a Nyugatra Telepítés Ünnepeinek életre hívása következtében. Mert ez az ünnep nem csupán a történelmi esemény ténybeliségét reprezentálja (Gyáni 2007: 99), hanem egyszersmind a sibe tudáselit politikai céljainak elérését is szolgálja.

1.1. A sibe etnikus nacionalizmus „hazaszerető” fordulata

„A múlt az, ami megteremti a nemzetet, a múlt az, ami igazol egy nemzetet más nemzetekkel szemben, s a múltat a történészek teremtik” – írja Eric J. Hobsbawm a nacionalizmus mint *nemzeti elv* és az *etnikai elv* összefüggéseiről írt tanulmányában (Hobsbawm 1992: 3; ford. Koltai Júlia). E két fogalom bonyolult kapcsolata azonban nem pusztán az állam és/vagy nemzet, illetve etnikum viszonyában vizsgálható. Ugyanaz a viszonyrendszer más és más formát ölthet az eltérő történelmi korszakok, az eltérő kulturális háttér és a nyelvi határok függvényében is (Li 2010: 68).

Mindez nem hagyható figyelmen kívül a sibe tudáselit etnikus nacionalista törekvéseivel kapcsolatban sem: Mao Ce-tung halálát követően a sibe tudáselit törekvéseit új ideológiai fogalomrendszer szabta keretekhez kellett igazítani. A Párt ugyanis az addig a kínai nemzeti egység megteremtésére használt hívószó, a „nacionalizmus” helyére olyan terminust vezetett be, amely – elvileg – meggátolta a nemzetiségek és az állam, illetve a nemzetiségek egymás közötti potenciális ellentéteinek kiélesedését. Ez a hívószó a *patriotizmus* lett, ami Kínában egyet jelentett a Párt szeretetével (Vámos 2009: 62–63).

E hívószó szellemében kezdődött meg a történelem újraírása, ami a nemzeti hősök megformálására sarkallta Kína etnikumait is. A sibe tudáselit hamar felismerte és ehhez az új követelményrendszerhez igazította etnikus nacionalista törekvéseit. Ennek legfőbb eszközévé a sibék hazaszerető múltjának hangsúlyozása vált, amelynek hangsúlyozásával egyidejűleg a sibék az állammal szemben táplált követeléseikben egyre bátrabbak lettek.

Törekvéseik érvényre juttatásában kulcsfontosságú jelentőséggel bírt a Kínai Kommunista Párt 11. kongresszusának 3. plenáris ülése, amelyre 1978. december 18–22. között került sor Pekingben. Ez a plenáris ülés a politikai élet fordulópontja volt: a Párt vezetői ezen az ülésen fogadták el Teng Hsziao-ping realista politikai irányvonalát, a figyelem középpontjába a gazdasági építőmunkát helyezve. A kommunarendszert felszámolták, a Nagy Proletár Kulturális Forradalmat pedig hivatalos dokumentumokban ítélték el (Polonyi 1994: 244–245). A „reform és nyitás” politikája sok szempontból egy új korszak kezdetét jelezte.

Evvel összefüggésben Shenyangban, másfél évvel e plenáris ülés után, 1980 márciusában, összehívták a falusi sibe káderek tanácskozását. Az összejövetelen összesen 32-en jelentek meg. A résztvevők között volt az eddigiekben már gyakran hivatkozott Han Qikun is, aki így emlékezett vissza e tanácskozásra:

Hogy miként szabadítsuk fel gondolkodásunkat, [hogyan végezzük] a reformot és a nyitást, [miként] fejlesszük a mezőgazdasági termelést, és vele együtt [miként] segítsük elő az ipart és az állattenyésztést, [...] [mindannyiunkat] nagyon érdekelt. A Központi Bizottság harmadik plenáris ülése óta eltelt két-három év fáradtságos munkájának köszönhetően máris négy gyárat [...] alapítottak; az éves bevétel 300 000 yuan lett, ami ötszöröse a mezőgazdasági bevételnek, [...] a falvak útjait kijavították, a gödrökből halastavak lettek, a falvak kinézete igencsak megváltozott. A gyűlésen részt vevő káderekkel együtt ugyancsak nagy érdeklődést mutattunk [...] a családfák és a kultúra megőrzésének módja iránt. A „Családi Kutatások Csoportja” név alatt újraírták a családfájukat. Miért kellett ezt a nevet használni? Mert voltak, akik azt mondták, hogy ez éppen a „négy régi”-hez való visszatérés; a sibe emberek családfák és kultúra megőrzése iránti vágyát és buzgóságát vélték mindebben felfedezni. (lásd 3/31. sz. melléklet)

A fenti szövegrészletet olvasva azonnal szembe ötlük, hogy milyen bizonytalanság és kiszámíthatatlanság jellemezte a változó ideológiák következtében a közösségek mindennapjait és vele egyetemben a sibe tudáselit tevékenységét is. A kulturális forradalom elmúltával emberfeletti erőfeszítéseket kellett tennie a falusi lakosoknak. A modernizáció jegyében elvárták tőlük saját lakóközösségük fejlesztését, ugyanakkor a városba irányuló belső migráció következtében ugrásszerűen megnövekedett városi lakosság élelemmel való ellátása is a nyakukba szakadt feladatként. Az ősi szokásokról való lemondás kívánalma pedig továbbra is érvényben maradt.

És mégis, mint az a fenti szövegrészletből is kitetszik: a sibéket – bár igyekeztek megfelelni mindezen elvárásoknak –, akkor, ott, északkeleten, a kínai nemzeti egységbe való olvadás kívánalmának dacára is, még mindig a leszármazás és az ősökre vonatkozó tudás foglalkoztatta leginkább! Annak

ellenére is, hogy tudták és okkal féltek tőle: a környezetükben élő más nemzetiségek rossz szemmel nézhetik a kulturális forradalom idején üldözött „négy régihez” fűződő kötődéseiket.

A fenti tanácskozás eredményeként azonban mégiscsak megszületett az a beadvány, amely öt pontba összefoglalva adta elő a résztvevőknek a kormányzattal szemben támasztott igényeit és javaslatait:

- (1) *Kérték, hogy a kormányzat segítse elő az elmaradt vidékek fejlesztését és az ott nehéz körülmények között élő emberek életszínvonalának javítását.*
- (2) *Indítványozták, hogy a kormány állítson fel egy sibe „missziót”, ami a xinjiangi Chabucha'er Sibe Autonóm Járásba látogatna. Az expressis verbis megfogalmazott célok szerint e misszió célja a rokoni szálak felkutatása, az anyaország határát védő szolgálat tanulmányozása, továbbá a sibe hagyományok felvirágoztatása lett volna.*
- (3) *Kérvényezték, hogy Xinglongtai és Huangjia kommunákat nyilvánítsák sibe falunak, azaz autonóm körzetnek.¹⁹⁵ E kérvény alapjául az szolgált, hogy az ott élő sibék lélekszáma meghaladta a lakosság 20%-át, ami a Párt nemzetiségi autonómia törvénye alapján lehetőséget ad az adott közigazgatási egység autonóm körzetté nyilvánítására.*
- (4) *A parasztek és a falusi káderek sibe történelemben való szegényes jártasságára való tekintettel reményüket fejezték ki, hogy a kormányzat lehetővé teszi egy, a sibe nemzetiségről szóló könyv megírását és terjesztését a káderek között.*
- (5) *Végezetül együttműködést vártak a kormánytól az oktatás fejlesztésével kapcsolatban. (Na – Han 2010: 24)*

E beadványban feltűnő módon keverednek egymással a falusi szegénység felszámolását és a modernizációt célzó gazdasági-vidékfejlesztési, illetve a sibe etnikus nacionalizmus igényeit kielégítő kérések – igazolva mindazt, amit fentebb már a változó ideológiai-politikai keretek és az azokhoz alkalmazkodó etnikus nacionalista törekvések viszonyáról kifejtettem. Az első pont nyilvánvalóan az elvárt ideológiákhoz alkalmazkodás bizonyítéka és egyben, természetesen, saját jól felfogott létérdekeik képviselője. A második, harmadik és negyedik pont minden kétségen kívül a sibe etnikus nacionalizmus céljait tükrözi. Az ötödik pont pedig valójában átmenet a két cél között: az előbbin keresztül az utóbbi kielégítését (is) szolgálta. Az öt pontból tehát valójában három (2–4.), sőt – ha ideszámítjuk az ötödik pontot is – négy a sibe tudáselit ekkoriban leginkább foglalkoztató problémák első megfogalmazása, s mint ilyen, valójában az etnikus nacionalista célok egyik első politikai manifesztációjának, mi több, manifesztumának tekinthető!

¹⁹⁵ Előbbi 1983-ban, utóbbi 1984-ben nyerte el a kért címet.

Ezt az 1980. márciusi tanácskozást aztán számos további követte: 1980 és 2008 között harmincnál is több hasonló szimpóziumot hívtak össze, amelyeknek témája leginkább a sibe nyelv és kultúra, valamint az oktatás fejlesztése volt (Na – Han 2010: 489). E tanácskozások szervezői pedig azok az 1980-as években gombamód szaporodó tudományos, illetve tudománynpszerűsítő társaságok voltak, amelyek keleten és nyugaton egyaránt a sibe etnikus törekvések legfőbb felkarolói és megfogalmazói lettek. Ezeket számba véve azt látjuk, hogy például 1980–1990 között, egyetlen évtized alatt tizenegy ilyen, nagyobb jelentőséggel bíró intézmény alakult meg. Ezek a következők:

- (1) a *Xinjiang Ujgur Autonóm Területi Sibe Nyelvi Társaság 1980-ban*;
- (2) az *Ürümcsi Sibe Nyelvi Társaság 1980-ban*;
- (3) az *Ili Sibe Történelmi, Nyelvi és Irodalmi Művészeti Társaság 1986-ban*;
- (4) a *Liaoning Tartományi Sibe Történelmi Társaság 1987-ben*;
- (5) a *Liaoning Tartományi Sibe Történelmi Társaság Daliani Szervezete 1988-ban*;
- (6) a *Shenyang Városi Sibe Baráti Társaság 1988-ban*;
- (7) a *Qiqiha'er Városi Sibe Baráti Társaság 1988-ban*;
- (8) a *Changchun Városi Sibe Baráti Társaság 1988-ban*;
- (9) a *Ha'erbin Városi Sibe Baráti Társaság 1988-ban*;
- (10) a *Jinzhou Városi Sibe Baráti Társaság 1989-ben*;
- (11) és a *Liaoyang Városi Sibe Baráti Társaság 1989 augusztusában* (Na – Han 2010: 612–613).

A fenti listából egyértelmű, hogy a Nagy Proletár Kulturális Forradalmat követően egyetlen évtized elegendő volt ahhoz, hogy a sibe etnikus nacionalizmus hulláma valamennyi jelentősebb, sibék lakta közösségen végigsöpörjön. Ez a hullám voltaképpen az 1950-es évek második felében kialakult kapcsolatrendszerre épülve, annak nyomán indult meg. És bár ennek égisze alatt számos, a sibe nyelvet és kultúrát érintő kérdés az érintett közösségek látószögébe került, egyetlen olyan problémakör volt, amelyet valamennyi közösség kiemelkedő jelentőségűnek tekintett. Ez pedig nem volt más, mint a sibe történelem minden eddiginél pontosabb képének a megrajzolása, illetve az új kor új szelleméhez, a patriotizmushoz való igazítása.

1.1.1. A „hazaszerető múlt” mint a sibe etnikus nacionalista törekvések legitimálásának kulcsa

Munkám korábbi fejezetében már kitértem arra a kérdésre, hogy a sibe történelem két „hivatalos történetírója”, Ji Qing és Xiao Fu munkájának köszönhetően milyen körülmények között készült el az *Összefoglaló a sibe nemzetiség rövid történetéről és krónikájáról* című könyv (Zhongguo Kexueyuan Minzu

Yanjiusuo – Xinjiang Shaoshu Minzu Shehui Lishi Diaocha Zubian 1963). Mint már említettem, ez volt az első olyan munka, amely a sibe történelem (re)konstruálását célozta meg. A könyv, amely végül 1963-ban, a Kínai Tudományos Akadémia Nemzetiségi Kutatóintézetének *belső forrásanyag*aként került nyomtatásra, a sibék „hivatalos történetének” megtestesítője lett. Arra azonban, hogy a könyvet nyilvánosan publikálják, még várni kellett – a Nagy Proletár Kulturális Forradalom ugyanis ideiglenesen kerétkbe tört minden ilyen vállalkozást.

Ji Qing visszaemlékezéseiből tudni lehet, hogy nem sokkal azután, hogy ő és Xiao Fu – északkeleti kutatóútjuk végeztével – hazatértek a Chabucha'er Sibe Autonóm Járásba, Xiao Fu meghívást kapott Pekingből. Felkérték, hogy térjen vissza a fővárosba, és folytassa munkáját a Központi Nemzetiségi Kutatóintézetnél. Ott – többek között Tu Changsheng segítségével – Xiao Fu folytatta a sibék rövid történetének megírását; az első kivonat nyomtatásra való előkészítése kétséget kizáróan az ő munkájának köszönhető (Ji 2004: 8). Ám a kulturális forradalom nem kímélte őt sem: vissza kellett térnie a Chabucha'er Sibe Autonóm Járásba, hogy a falubeliekkel együtt vegye ki részét a mindennapi termelőmunkából – földet művelt és csatornát javított, mint a falubeliek döntő többsége. Történetírói munkáját csak a Nagy Proletár Kulturális Forradalmat követően kezdhette újra, a Xinjiaangi Társadalomtudományi Akadémia munkatársaként. Egykori kollégája, Ji Qing megható sorokkal emlékezik vissza erre az időszakra:

Az idő nem várja meg az embert, Xiao Fu ekkorra már hatvanéves lett; erős, egyenes ember [volt], [aki] minden szó nélkül ragadott ismét tollat, és folytatta a sibe nemzetiség történelmének kutatását [...]. (Ji 2004: 8–9) (lásd 3/32. sz. melléklet)

1979-ben, a kulturális forradalom elmúltával ugyanis az Állami Nemzetiségi Ügyek Bizottsága, aminek feladata a központi kormányzat és a nemzeti kisebbségek közötti együttműködés összehangolása volt, eldöntötte: folytatni kell az 1950-es években megkezdett munkálatokat. Az 1956-ban tervbe vett három könyvsorozat megjelentetésén túl további két sorozat megindítását tűzték ki ekkor feladatul. Ezek a következő címet viselték:

- (1) *A kínai nemzeti kisebbségek és*
- (2) *A kínai nemzeti kisebbségek társadalomtörténetének vizsgálata.*

Az öt sorozat végül a *Könyvsorozat a nemzetiségi kérdés öt fajtájáról* címen vált a kínai történetírás részévé.¹⁹⁶

¹⁹⁶ Az öt könyvsorozat összesen 402 kötetet foglal magába; megírásuk és szerkesztésük 1958-tól 1991-ig folyt mintegy 1760 ember segédletével („Xibozu Jianshi” Bianxiezu – „Xibozu Jianshi” Xiudingben Biannxiezu 2008: Előszó, 1–2).

Az Állami Nemzetiségi Ügyek Bizottsága 2005-ben döntött a teljes könyvsorozat újraszerkesztése és új kiadása mellett, a sibék rövid történetének legújabb kiadásában olvasható előszó szerint a következő okok miatt: egyrészt, hogy egységesítse a kötetek formáját, másrészt, hogy pontosítsa tartalmukat, és rögzítse az idők folyamán bekövetkezett változásokat. A könyv előszavában a szerkesztők bővebben is kifejtik e fenti, nem titkolt céljaikat: az új kiadásokon belül a hatalom által „nyilvánvalóan tévesnek” ítélt nézőpont és tartalom kijavítását tekintették legfőbb feladatuknak. De – ahogyan azt az előszóban megfogalmazzák – nézeteik szerint a hibák kijavítására a *történelmi tények tiszteletben tartása* mellett került sor („Xibozu Jianshi” Bianxiezu – „Xibozu Jianshi” Xiudingben Bianxiezu 2008: Előszó, 3).

Térjünk vissza most időben a sibék rövid történetének 1986-ban publikált változatához. Idézem az előszót:

Országunk egységes, soknemzetiségű ország, és a hosszú időn átívelő fejlődés folyamatában, melynek során közösen építettük anyaországunkat, valamennyi nemzetiség meghozta a maga áldozatát. Nemzetiségeink történelme anyaországunk történelmének elválaszthatatlan része. Annak céljából, hogy felébredjünk nemzetiségeink saját történelmük iránti büszkeségét és továbbvigyük a patriotizmus szellemiségét, továbbá hogy tovább erősítsük a nemzeti egységet és együttesen haladjunk a szocialista modernizáció kiépítésének irányában, eldöntöttük, hogy kiadjuk A kínai nemzeti kisebbségek rövid története című könyvsorozatot.

E könyvsorozat szerkesztése és kiadása igen hosszú időn át tartó közös munka révén valósulhatott meg, [...] és az 1959-es év végére az első kéziratok javarészt elkészültek. 1963-ban a Nemzetiségi Kutatóintézet az első kivonatokat kinyomtatta, azzal a céllal, hogy azt széles körben véleményeztesse és kijavítsa, és ezzel színvonalát nyilvános publikálásra alkalmassá tegye. De Lin Biao¹⁹⁷ és a „négyek bandája”¹⁹⁸ romboló tevékenysége miatt a nemzetiségi kutatómunka több mint tíz évre felfüggesztődött, és így kívánalmunk megvalósítására sem volt lehetőség. Most azonban eldöntöttük, hogy nemzetiségeink rövid történetét az 1949-es felszabadulásig írjuk meg, és az első kéziratok alapján javításokat végzünk és hozzáadunk ahhoz, majd sorban publikáljuk őket. (lásd 3/33. sz. melléklet)

E sorok valójában rövid summáját adják mindazoknak az elképzeléseknek, amelyeket a Párt ideológusai – a munkám első fejezetében ismertetett – „négy

¹⁹⁷ Született Lin Yurong (1907–1971), katonai vezető, 1959–1971 között a Kínai Népköztársaság honvédelmi minisztere, a Nagy Proletár Kulturális Forradalom előkészítésének egyik vezéralakja.

¹⁹⁸ A Nagy Proletár Kulturális Forradalom alatt mind nagyobb politikai hatalomhoz jutó, a forradalom legnagyobb túlkapasait elkövető szélsőbalos kommunista csoport, amelynek Mao Ce-tung felesége is tagja volt.

identitáshoz” való igazodás elméletében fogalmazzuk meg. Ennek értelmében az egységesített soknemzetiségű kínai állam legfőbb „építőkövei” maguk a nemzeti kisebbségek: az ő nemzeti egységbe olvasztásuk a Párt hatalmának legfőbb feltétele, amelyhez a kulcsot az immáron „hazaszerető történelem” megírása adja.

Az 1980-as évek elején Xiao Fu ilyen ideológiai-politikai körülmények között tért vissza északkeletre, hogy folytassa a sibe történelem rekonstrukciójára irányuló munkáját. Han Qikun visszaemlékezéseiből tudni lehet, hogy az adatgyűjtés ekkor is a sibe tudáselittel való szoros együttműködés keretében folyt (Na – Han 2010: 21–22). A sibék rövid történetének megírásával kapcsolatban pedig két olyan kérdés került az előtérbe, amelynek megválaszolása valójában mind a mai napig várat magára: a sibe nép eredetének és vele egyetemben a sibe népnév etimológiájának a kérdése.

Ezen belül is a legfontosabb kérdésnek az bizonyult, hogy a sibék vajon a *xianbeiek*¹⁹⁹ vagy a mandzsuk őseiként számon tartott dzsürcsik leszármazottai-e. Anélkül, hogy magam állást foglalnék ebben a kérdésben,²⁰⁰ annyit tartok fontosnak kiemelni, hogy 1988-ra már legkevesebb nyolc, az adott kérdésre vonatkozó, nagyobb lélegzetű tanulmány látott napvilágot.²⁰¹ Ezek az írások meglehetősen sok ponton ellentmondásban állnak egymással, olyannyira, hogy még az sem világos: a bennük megfogalmazott elméleteket pontosan mire alapozva állították fel.²⁰²

A lényeg mégiscsak az, hogy a sibe tudáselit körében a *xianbeiektől*, azon belül is a topáktól²⁰³ való leszármazás elmélete vált viszonylag széles körben elfogadottá. Ez az elmélet hozta létre a szimbólumoknak azt a készletét is, ami sokban hozzájárult a sibe tudáselit „nemzetépítési” törekvéseinek minél szélesebb körben való elfogadtatásához. Ezek közé a szimbólumok közé tartozik

¹⁹⁹ A mai Kelet-Mongólia és Mandzsúria vidékén élt nomád nép, amely döntő szerepet játszott Kína történelmének alakulásában (Gernet 1996: 190).

²⁰⁰ A kérdés megvitatása megkívánná a vonatkozó szakirodalom részletes ismertetését, ami messze meghaladná munkám célját és kereteit. E kérdés megválaszolása amúgy is a történészek, nem pedig az antropológusok feladata. Számomra itt és most annak érzékeltetése bőven elegendő, hogy az adott kérdés a sibe történelem megírásának kiemelkedően fontos részét képezte és képezi máig is.

²⁰¹ Lásd: (1) Zhao 1980; (2) He 1981; (3) Bai 1986; (4) „Xibozo Jianshi” Bianxiezu 1986; (5) Xu – Ma 1986; (6) Wuzhala – Cao 1986; Mi 1986 és Ying 1988. Az itt felsorolt tanulmányok tartalmáról He Ling és Tong Keli sibe nemzetiségű kutatók közösen írt munkájukban nyitnak vitát (He – Tong 2011b: 45–52).

²⁰² Ezt a kérdést a sibe „tudományos” történelem megírásáért felelős Zhao Zhiqiang is elemzi. Szerinte a legfőbb probléma az, hogy a sibe történelem megírását vállaló kutatók többsége másodlagos forrásanyagokból dolgozott (Zhao 2008b: 4–7). Más, az adott kérdéskört vizsgáló vagy érintő tanulmányok a sibe eredettörténet megírásában egyértelműen politikai indokokat vélnek felfedezni (lásd pl. Zikmundová 2013: 11) – de hogy mik is ezek az indokok, megválaszolatlanul hagyják.

²⁰³ A *xianbeiek*hez tartozó topák az Északi Wei-királyság (i. sz. 386–534) megalapítói.

a sibék által mára szent helyként tisztelt Gaxian-barlang²⁰⁴ vagy az egyszarvú, szárnyas „lény”²⁰⁵ amelyek az 1980-as évek óta a legkülönfélébb tárgyi hordozókon jelennek meg. 2010-ben ez utóbbit láttam magam is a Sibe Ősök Templomában, az ősöknek felállított oltár mögött, dombormű formájában.

Az elmélet elterjedése véleményem szerint a „hivatalos” történelem íróinak és a sibe tudáselit együttműködésének köszönhető. Han Qikun visszaemlékezései is alátámasztják, hogy a sibe tudáselit Xiao Fuval együttműködve, a kutatási eredményeket egymással megosztva igyekezett bizonyítékot találni a *xianbei* eredetre (lásd pl. Na – Han 2010: 21–22). Az elmélet elfogadtatásának lehetőségét pedig éppen a közösen „felfedezett” mandzsui nyelvű sztélé szövegértelmezésének az 1980-as években meginduló régészeti ásatások eredményeihez való igazítása hozta meg számukra. A sibe tudáselit ugyanis a sztélén a sibék „őshazájaként” feltüntetett vidéket azonosnak vélte a *xianbeiek* őshazájával. Han Qikun az általa 1987-ben írt családfakönyv *Új bevezető a Hashihuli nemzetség családfájához* című részében²⁰⁶ sem véletlenül sejteti: családjának története is valójában egy újabb mozaik a sibe őseredet kérdésének megoldásához. A családfába utólag beleírt állítás pedig, hogy a sibék az ősi *xianbeiek* leszármazottai, Xiao Fu segédletével került be a könyvbe (Han 2005: 223).

Ne higgyük azonban, hogy a *xianbeiektől* való származtatás eredete a nép körében széles körben elterjedt lett volna. Jól példázza ezt az a fentebb ismertetett kérelem, amit a sibe tudáselit a kormányzathoz nyújtott be többek között annak érdekében, hogy a sibék történelmét, ha máshol nem, legalább kádereik körében ismertté tehesse. Erre példa Ji Qing egy jóval később, 2004-ben publikált tanulmánya is, ami a *Tanuljunk a xianbei és a sibe történelmet* címen látott napvilágot (Ji 2004: 10–33). A szerző itt, ebben az írásában fogalmazza meg azt is, hogy a történelem feltárására irányuló munkájának legfőbb feladatát az individuumok és az állam igényeinek összeegyeztetésében látja:

A történelem elmondja nekünk: mind a sibe nemzetiség délre vándorlása, mind pedig nyugatra vándorlása jó, mindkettőre [azért került sor], mert az országnak szüksége volt rájuk. [...] A sibe nemzetiség történelmében az anyaország iránti lojalitás a fő vezérfonal, gyermekeinknek, unokáinknak, utódainknak sosem szabad feledniük a hazaszeretet e lelkületét, ez a mi nemzetiségünk sorsának vezérfonala. (Ji 2004: 33) (lásd 3/34. sz. melléklet)

²⁰⁴ A barlang a mai Oroszen Nemzetiségi Autonóm Zászló Alihe Járásában található; a kulturális forradalom utáni felfedezése óta tárgya és eszköze a *xianbei* eredetmítosz igazolására irányuló kutatásoknak.

²⁰⁵ A szóban forgó egyszarvú, szárnyas lényt ábrázoló tárgyakat 1980–1981-ben, a mai Jilin tartománybeli Laoheshen falu határában fellelt temetőben folytatott ásatások során tárták fel. A kínai tudósok a temetőt a *xianbei* leletek közé sorolják.

²⁰⁶ Lásd e kötet 165. oldalát.

Már a sibék áttekintő történetéről szóló könyv 1986-os újrakiadása is a fenti elgondolások mentén született meg: ebben a szerkesztők egy új, külön fejezetet szenteltek a Nagy Nyugatra Telepítés történetének ismertetésére, ami az 1963-as kiadásban még nem szerepelt. Ez a fejezet *A Qing-dinasztiabeli sibe nemzetiségnek az anyaországért tett áldozata* címet kapta („Xibozu Jianshi” Bianxiezu 1986: 40–66).

Ez a változtatás is jól jelzi, hogy a sibék „hivatalos történetének” írói miként próbálták nemzetiségük történelmét a patriotizmus ideológiájához igazítani. A sibe tudáselit tagjai 1989 szeptemberében még egy szimpóziumot is összehívtak (*Erősítsük meg a hazafias nevelést és a nemzeti egységet szimpózium*). Ezt 1991 szeptemberében egy másik tanácskozás követte: *A sibe nemzetiség hazafias történetének szimpóziuma*. Az előbbi eseményen 45, az utóbbin már 85 fő vett részt (Na – Han 2010: 618).

A jelenlévők mindkét szimpóziumon azokat a történelmi fordulópontokat vették sorra, amelyeket felhasználhatónak vélték a sibék hazaszeretetének bizonyítására – ami feltétele volt annak, hogy minél több, a Párt által kínált jogot és lehetőséget kivívhassanak maguknak. Így került szóba a sibéknek az 1911-es forradalomban való részvétele (lásd Ma 1994: 175). Ugyancsak kiemelték az északkeleti sibéknek a „hazaszerető erőkhöz” való csatlakozását a japán megszállás idején, továbbá a xinjiangi sibéknek a Három Terület Forradalmában való bátor helytállását.²⁰⁷ Mégis, egyetlen olyan esemény sem volt, ami olyan kitüntetett figyelmet kapott volna, mint a Nagy Nyugatra Telepítés.

Ezen esemény hazafias tettként való értelmezésének bizonyosságaként számos történelmi mozzanat kapott hangsúlyt. Ezek közé tartozott a xinjiangi sibék szerepe Ili földjének „megtárrá” változtatásában,²⁰⁸ az ország nyugati határvédelmének kiépítésében²⁰⁹ és az ország védelmében való helytállásában.²¹⁰ A legfontosabb az érvek sorában azonban annak a ténynek a hangsú-

²⁰⁷ Az ún. Három Terület Forradalmában a sibék lovas osztagai a Kínai Kommunista Párt oldalán szálltak harcba. Az akkor elesett 34 sibe hőst ma a nemzeti hősök sorában tartják számon. A Három Terület Forradalmáról bővebben lásd Benson 1989; Dimulati 2008: 10–11; Ji 2004: 57–63; Ha 1997.

²⁰⁸ A rendelkezésre álló források szerint a sibék a 19. század elején már 78 700 *munál* ($1 \text{ mu} = \frac{1}{15} \frac{1}{15}$ hektár) is nagyobb területű földet műveltek meg. A legfontosabb természetett növények közé tartozott a búza, a kukorica, az árpa, a köles, a napraforgó és a dohány. De mindezek mellett az állattenyésztés és a kertgazdálkodás is példaértékű volt (Dimulati 2008: 15).

²⁰⁹ Habár az Ili térségében felállított katonai táborok közül csak egy viselte a sibe tábor nevet, a sibe katonák több táborban is teljesítettek szolgálatot. Így például miután a szolon tábor fertőző betegségek tizedelték meg, kétszer is – előbb 1798-ban, majd 1834-ben – sibéket rendeltek a táborba szolgálatra (Dimulati 2008: 8). A sibe tudáselit mindebben a sibék megbízhatóságának a példáját látja.

²¹⁰ A sibe tudáselit idesorolja az 1860-as évekbeli oroszországi konfliktust, amely 1882-re rendeződött (lásd Dimulati 2008: 8–9), továbbá a sibék részvételét mindazon zavargások letörésében, amelyekre Xinjiang déli vidékén került sor az 1800-as években (Guo 2005: 357–362).

lyozása lett, hogy a sibék a nyugatra telepítés során feláldozták *nemzetségeik* és ezzel *nemzetiségük* egységét a hazáért. A Nagy Nyugatra Telepítés illetően értelmezése pedig az 1764-ben egymástól elszakított sibék mindkét csoportját egyaránt érintette – tehát különösen jó eszköznek bizonyult a „nemzetépítő” törekvések sikerre vitelében. A Sibe Ősök Templomának végleges formába öntése és a Nyugatra Telepítés Ünnepeinek életre hívása már ennek a mártírium gondolatnak a jegyében valósult meg.

1.1.2. A mártírium tanúságtétel szent helye és ünnepe

A Taiping templom romjaiból új életre kelő Sibe Ősök Templomának történetét munkám korábbi fejezetében 1985 júniusáig vezettem. Addig a pontig, amikor is a templom felújított, középső csarnokát kiállítóteremmé alakították, előtte felállították a mandzsu nyelvű sztélé másolatát, bejárata fölé pedig felfüggesztették a Sibe Ősök Temploma feliratú fatáblát. Ugyanakkor még nem szóltam egy olyan eseményről, ami mindezen lépések háttérében meghúzódott: a Nyugatra Telepítés Ünnepeinek életre hívásáról.

A Nagy Nyugatra Telepítés pánsibe ünnepeinek életre hívásához kötődő szálakat 1983 májusáig lehet visszavezetni. Han Qikun visszaemlékezései szerint ekkor történt, hogy egy Guo Wen nevezetű xinjiangi tanárember érkezett Shenyang városába, aki a Liaoning Egyetemen vett részt továbbképzésen. Guo Wen pedig – mint olyan sokan, akik Xinjiangból Shenyang városba látogattak – három másik shenyangi ember kíséretében felkereste Han Qikunt. Céljuk az volt, hogy vele együtt vitassák meg a Nyugatra Telepítés Ünnepeinek ügyét (Na – Han 2010: 432).

Guo Wen – Han Qikun elbeszélése szerint – ezen a találkozón részletesen beszámolt arról, hogy a xinjiangi sibék miként ülik meg az ünnepet. Beszámolója szerint ilyenkor például az ili sibék az Ili folyó partján rendeztek lakomákat, de nem volt ritka a lovas- és íjászversenyek megrendezése sem. Majd hozzátette, hogy Xinjiangban a Nyugatra Telepítés Ünnepe akkora már a sibék hazafias és hősi múltjának továbbadását szolgáló hagyománnyá lett. Majd a jelenlévőkhöz intézte a kérdést, hogy Shenyangban megülik-e az ünnepet. A jelenlévők válasza egyöntetű *nem* volt. Végül, látva Guo Wen csalódottságát, a három shenyangi kísérő a következő felvetéssel fordult Han Qikunhoz:

Han tanár úr! Te a Népi Politikai Tanácskozó Testület tagja vagy, a sibe nemzetiség képviselőjében menj hát el a Városi Népi Bizottsághoz, előterjesztvén, hogy mi, shenyangi sibe nemzetiségűek szeretnénk kérvényezni a „Nyugatra Telepítés Ünnepeinek” megtartását, a megemlékezés megrendezését. (Na – Han 2010: 433) (lásd 3/35. sz. melléklet)

Han Qikun visszaemlékezései szerint a fenti felvetést nyomban tett is követte. Mivel akkor már csupán négy nap volt hátra, hogy a xinjiangi sibékkal egy időben, tehát 1983 májusában Shenyangban is sor kerülhessen az ünnep megrendezésére, Han Qikun eldöntötte, hogy másnap felkeresi a Városi Népi Bizottságot. Így is tett, és ügyét előterjesztve a bizottság vezetőhelyettese nyomban el is fogadta kérelmét, mondván:

Öreg Han, a mi Shenyang városunk nemzeti kisebbségei között, ha van nemzetiség, amely ki tudja érdemelni, hogy saját nemzeti ünnepe legyen, az a ti sibe nemzetiségetek. A Városi Népi Bizottság ezennel egyetért. (Na – Han 2010: 433) (lásd 3/36. sz. melléklet)

Ekkor az ünnepségig már csak három nap volt hátra, gyorsan ki kellett tűzni tehát a helyszínét és az időpontját. Végül a választás a Beiling parkra esett, a gyülekezés időpontját pedig reggel 9-re tették. Az ünnepségen, amely a gyülekezés után fél órával vette kezdetét, végül közel 200-an jelentek meg (lásd 40. sz. fotó). Az összegyűltek előtt többen is beszédet tartottak: elsőként maga Han Qikun szólalt fel. Beszédében az 1981-es, Chabucha'er Sibe Autonóm Járásában tett látogatásáról számolt be. Arról, hogy ott a nép között milyen sok, a Nagy Nyugatra Telepítésnek emléket állító népdal és történet maradt fenn. Beszámolójának részét képezte a nyugatra telepített sibék határvédő történetének ismertetése is. Mindezek végén pedig nem maradhatott el „családfa-egyesítő” történetének elbeszélése sem (Na – Han 2010:434–435) (lásd 41. sz. fotó). Az ünnepet ezt követően minden évben megrendezték Shenyang városban, és a hagyományt idővel az északkeleten élő sibék más csoportjai is átvették.²¹¹

A kérdés mindezek ismeretében természetesen az, hogy mennyiben beszélhetünk „kitalált hagyományról”? Hiszen Han Qikun fenti beszámolójából annyi azért kitetszik, hogy a Nyugatra Telepítés Ünnepe valamilyen formában már ismert volt a xinjiangi sibék körében.

A szálak felgombolyításához lapozzuk fel újra a „hivatalos sibe történelem” 1963-as nyomtatott kiadását. Ennél korábbi forrás – kutatásaim jelen állása szerint – nem áll rendelkezésre a kérdésre vonatkozóan. A kilencedik, a népszokásokat számba vevő fejezetben a szerkesztők egy mindössze két bekezdésből álló címszót szenteltek a sibe ünnepek ismertetésének. Ezen belül, az első bekezdés utolsó három sorában valóban említést tesznek a Nagy Nyugatra Telepítésre való megemlékezés létéről:

„4. hó 18.” a sibe nemzetiség nyugatra telepítésének emléknapja. A sibe nemzetiségűek már a múltban is ünnepnapként tartották számon, de

²¹¹ A Shenyangon kívüli közösségek hagyományteremtő tevékenységéről szóló visszaemlékezéseket lásd Na – Han 2010: 436–458.

沈阳市锡伯族纪念“四·一八”留影 (1764~1983) 于北陵

40. sz. fotó. Az első Nyugatra Telepítés Ünnepé 1983-ban, a shenyangi Beiling parkban. Reprodukció a Han Qikun leszármazottainak tulajdonában lévő fotóról

41. sz. fotó. Han Qikun beszéde az első Nyugatra Telepítés Ünnepén, 1983-ban. Reprodukció a Han Qikun leszármazottainak tulajdonában lévő fotóról

babonasággá változott [...],²¹² és most már nincs egyetlen ember sem, aki megtartaná ezt az ünnepet. (Zhongguo Kexueyuan Minzu Yanjiusuo – Xinjiang Shaoshu Minzu Shehui Lishi Diaocha Zubian 1963: 115) (lásd 3/37. sz. melléklet)

Milyen kérdések merülnek fel az idézett részlet alapján, különösen, ha Han Qikun visszaemlékezéseivel vetjük egybe? Először is, nem világos, hogy az idézett passzus a xinjiangi sibék csoportjára vagy az északkeleten maradtakra vonatkozik-e? Ezt ugyanis a szerkesztők nem teszik egyértelművé. Márpedig a felelet nagyban befolyásolja az ünnep „kitalálásához” kötődő további kérdések megválaszolását.

Amennyiben hinni lehet a könyv íróinak, az ünnep hagyománya korábban is élt a sibék körében. De hol? Xinjiangban, északkeleten, vagy az egymástól elszakított sibék mindkét csoportjában? A Chabucha'er Sibe Autonóm Járásban folytatott kutatásaim azt látszanak igazolni, hogy Xinjiangban valóban

42. sz. fotó. A nyugatra telepítésre való megemlékezés Chabucha'erban, az Ili folyó partján, az 1980-as években.

Reprodukció a Hu Wenxiao tulajdonában lévő fotóról.

²¹² A Párt valláspolitikájának részét képezte, hogy „babonaságnak” nyilvánította a legkülönbözőbb vallási jelenségeket.

élt a nyugatra telepítésre való megemlékezésnek valamiféle formája. Az ott élő, 70–90 év közötti korosztályhoz tartozó öregebbek a kérdésekre, hogy gyermekkorukban is megemlékeztek-e a Nagy Nyugatra Telepítésről, mind igennel feleltek. Emlékeik szerint azonban a megemlékezés akkor még inkább családi körben folyt. Azt viszont, hogy volt-e a megemlékezésre utaló név, mint például a „4. hó 18.,” nem erősítették meg (lásd 42. sz. fotó).

Ugyancsak fontos kiemelni, hogy a sibék „hivatalos történetét” taglaló könyv 1963-as első változata szerint a Nagy Nyugatra Telepítésről a sibék már nem emlékeztek meg. Itt megint csak jó lenne tudni, hogy a szerzők a sibék melyik csoportjára gondoltak. Csak valószínűsíteni lehet, hogy az északkeleten maradottakra. Így jobban érthetővé válnának Han Qikun azon visszaemlékezései is, amelyek értelmében Xinjiangban, a Chabuča'er Sibe Autonóm Járás 1954-es megalapítása után a megemlékezés egyre nagyobb formátumú ünnepséggé lett (Na – Han 2010: 430). Ha ez a gondolatmenet helyes, akkor a fenti mondatok arra szolgálnak magyarázatul, hogy az északkeleti sibék körében *miként* ment feledésbe a Nagy Nyugatra Telepítésre való megemlékezés.

A sibék „hivatalos történetének” 1963-as zártkörű kiadását követő, nyilvánosan publikált 1986-os kiadása viszont már egészen másként ír a szóban forgó ünnepről. Itt a következő sorok olvashatók:

A Nyugatra Telepítés Ünnepe: 4. hó 18. napja, a sibe nemzetiség nyugatra telepítésének emléknapja. Ez már több mint kétszáz éve a sibe nép hagyományos ünnepe [...], [amikor is] az északkeleti sibék valamennyien a shenyangi „Sibe Ősök Templomában”, a Taiping templomban gyűlnek össze [...]. („Xibozu Jianshi” Bianxiezú 1986: 126) (lásd 3/38. sz. melléklet)

A sibe tudáselit és a „hivatalos történetírók” együttműködését itt, ebben a passzusban érjük tetten a maga kétségbevonhatatlan valóságában. Alig három év leforgása elég volt ahhoz, hogy a „múltban ünnepnapként számon tartott, de mára babonasággá változott megemlékezésből, amit senki nem tart már meg”, olyan szent ünnep váljék, „amely kétszáz éve a sibék hagyománya, és amelynek során a sibék (északkeleti csoportjai) a Sibe Ősök Templomában gyűlnek össze”! Ez az olvasat, a hagyomány 200 évvel korábbra való visszavetítése, töretlen folyamatosságának feltételezése és ha nem is pánsibe, de legalábbis egységes mandzsúriai sibe hagyományként való bemutatása gyönyörűen mutatja a sibe etnikus nacionalizmus működési mechanizmusát, történelem, emlékezés és „nemzetépítés” kapcsolatát, a mítoszteremtés folyamatát.

Mindehhez további adalékokkal szolgál a sibe tudáselit nemzetépítő törekvéseit leginkább tükröző könyv, *A shenyangi sibék krónikája*, ami 1988-ban jelent meg. Mint már volt róla szó, ennek szerkesztési munkálataiban maga Han Qikun is részt vett; korábban közöltem belőle egy idézetet is, amelyben

arról van szó, hogy a templom 1985-ben helyreállított középső csarnoka a könyv kiadásakor már a Nyugatra Telepítés Ünnepeinek áldozatbemutató helyévé lett.²¹³

Ahhoz, hogy ezt a kijelentést a maga jelentőségében érthessük meg, szólni kell a „nemzetépítő” törekvéseknek egy olyan mozzanatáról, amelyre eddig nem tértem ki. Közelebről egy olyan elképzelésnek a „felröppentéséről”, majd „elhintéséről”, amelyet sem a Nagy Nyugatra Telepítés történetét ismertető történeti munkákban, sem a Taiping templom mandzsu nyelvű sztéléjének szövegében, tehát egyetlen „hiteles” történeti forrásban vagy munkában sem találtam meg. Rendre feltűnik viszont azokban a visszaemlékezésekben, amelyek a Nyugatra Telepítés Ünnepeinek életre hívásáról szólnak. Hadd idézzek ismét Han Qikuntól:

1764-ben (Qianlong uralkodásának 29. évében), a régi naptár szerinti 4. hó 18. napján a hozzátartozóikat kísérő szülők és testvérek, rokonok és barátok a városokból a shengjingi Sibe Ősök Templomában – a Taiping templomban gyűltek össze, hogy nyugatra települő szeretteiket búcsúztassák. Őseiknek állatáldozatot mutattak be [...]. (Na – Han 2010: 431) (3/39. sz. melléklet)

Vagyis mindössze két évvel azután, hogy a Taiping templomot („a Sibe Ősök Templomát”) 1986-ban először azonosítják olyan „szent” helyként, ahol az északkeleti sibe az ünnep alkalmából összegyűlnek, megfogalmazódik az összegyűlés oka is, csakhogy immár 200 évvel korábbra visszavetítve: *nyugatra települő szeretteiket ott búcsúztatták az „őshazában”* (északkeleten, Mandzsúriában) maradó sibe! Tehát 1986-ról 1988-ra a mítosz tovább épül, kerekedik, egyre hihetőbb, „valóság-hű” magyarázatokkal szolgálva arra, amire „hiteles” történeti bizonyítékok nincsenek: hogy a Taiping templom valóban a „sibe ősök” temploma volt, amelyet már a Nyugatra Telepítés előtt is az egységes sibe etnikum szent helyeként használtak; ahol épp ezért 1764-ben egymástól búcsút vettek a szétváló „nemzettettek”; s amit 1764 után, sőt azóta folyamatosan, a szétválás emlékének, az arról való megemlékezésnek szenteltek/szentelnek. A fenti sorokban ezek alapján nem tudok mást látni, mint a sibe tudáselit abbéli szándékát, hogy múlt- és „nemzetépítő” törekvéseit az újabban napvilágra került irattári forrásokhoz igazítsa, illetve – sokkal inkább – hogy ez utóbbiakat céljainak és elképzeléseinek függvényében átírja. Mindez – véleményem szerint – egyszerre két célt szolgált: a hazaszeretet jegyében legitimálni a Nyugatra Telepítés Ünnepeinek megkonstruálását avagy életre hívását, és vele egyetemben jogot formálni a mártírium szent helyének végleges megformálására.

A Sibe Ősök Templomának felújítása érdekében folytatott harc jó néhány éven keresztül folyt. 1985 után a sibe tudáselit tagjai – köztük maga Han

²¹³ Lásd e kötet 140. oldalát.

Qikun is – számos beadványt nyújtottak be ez ügyben. Példaként a Kínai Népi Politikai Tanácskozó Testület tagja, Guan Zaihan 2002-es beadványából ismertetek részleteket:

Hazánkban 55 nemzeti kisebbség van, abból a sibe nemzetiség a viszonylag kevés lélekszámú nemzeti kisebbségek közé tartozik. Az egész országban mindössze alig több mint százezren vagyunk, legfőképp Liaoningban és Xinjiangban elszórtan. A sibék fennmaradt legfőbb történelmi relikviáinak egyike a Shenyang város Heping Kerület Huangsi útján található Taipingon belüli „Sibe Ősök Temploma” (úgy is nevezik, hogy Taiping templom).

A Sibe Ősök Templomának megépítését a Qing-dinasztiabeli Kangxi uralkodásának 46. évében (1707-ben) kezdték meg, több mint 300 évvel ezelőtt [...].

Az idő folyama a Sibe Ősök Templomát sem kímélte, igen súlyosan megrongálódott [...]. Az 1980-as évektől kezdődően az ország valamennyi vidékén élő sibe nemzetiségű honfitársak és a sibe nemzetiség történelmét és kultúráját kutató tudósok [...] kérték a kormányzatot, hogy teljességében újítsák fel a Sibe Ősök Templomát. Azóta 20 év telt el, Shenyang város ma már nem olyan, mint a múltban volt; magas épületek és háztömbök sorakoznak egymás hegyén-hátán, de a Sibe Ősök Templomának lepusztult képe még mindig olyan, amilyen a múltban volt [...]. A sibe nemzetiség által megőrzött történelmi relikvia nem pusztán a sibe nemzetiség történelmi öröksége, hanem valamennyi más nemzetiség kulturális örökségével azonos; a kínai nép olyan kincse, amelyet az államnak és a kormánynak inkább becsben tartania és óvnia kéne. A kínai nép számtalan történelmi öröksége között lehetséges, hogy a Sibe Ősök Temploma bizonyos emberek szemében nem számít semmit sem, de a sibe nemzetiség szemszögéből nézve, Shenyangon kívül az egész földön nincs saját nemzetiségüknek ehhez hasonló, ősi történelmi relikviája. Olyan ritka ez, mint a fönix farktolla és az egyszerű aganca [...].

A sibe nemzetiség „Ősök Templomának” kérdése csak ide-oda tolódik, és mindig késleltetve sosem oldódik meg [...]. Ennek a kérdésnek a megoldása miért olyan nehéz? Ez nem valamiféle van vagy nincs pénz kérdése, a mélyére tekintve sokkal inkább [úgy tűnik,] hogy attól függ, fontosnak tartják-e. A sibe nemzetiség kicsi, de a hazafias történelem dicsőséges hagyományával bír; őseik és azok leszármazottai, hogy szembeszálljanak a megosztottsággal, és megvédjék az ország egységét, kitörölhetetlenül fontos áldozatot hoztak [...]. Reméljük, hogy a kormányzat illetékes szervei Jiang Zemin elvtársnak a „három képviselő” kiemelten fontos gondolatát választják vezérelvül, becsülettel megvalósítják a Párt nemzetiségi politikáját és kulturális örökségvédelmi törvényét, megértik és tiszteletben tartják egész országunk sibe nemzetiségű honfitársainak érzelmeit és sok évi reménykedését, s nagylelkűen fogják kezelni a sibe nemzetiség e

történelmi hagyatékának kérdését. Én hiszem, hogy hazánk valamennyi sibe nemzetiségű honfitársa nemzedékről nemzedékre emlékezetébe idézi a Párt és a kormány nagylelkűségét! (Na – Han 2010: 107–108) (lásd 3/40. sz. melléklet)

A fenti sorokban egyetlen jelentős mozzanat, egy hangsúlybeli eltolódás figyelhető meg a korábbi forrásokhoz képest. Amíg a „hivatalos történetírás” belül a templom elsősorban mint Taiping templom szerepelt, addig a fenti kérvény írója a templomról már mint a Sibe Ősök Templomáról beszél, amivel kapcsolatban csak mellékesen tünteti fel a Taiping templom nevet. Ugyancsak szembeűnő a Párttal és a helyi kormányzati szervekkel szemben megfogalmazott, még csak nem is titkolt szemrehányás és elégedetlenség. Mindez a sibe tudáselit fokozódó türelmetlenségére utal.

A benyújtott kérelmek végül 2003-ban látszódtak realizálódni; egészen addig folytak az egyeztető tárgyalások az újjáépíteni kívánt templomhoz szükséges anyagi támogatás és földterület megítéléséről.²¹⁴ 2003 júliusában azonban érdemleges tárgyalások kezdődtek a sibék és a kormányzat között, amelynek köszönhetően 2004 elejére elkészült az újjáépítés hivatalos terveze (Li 2011: 77).

A templom végül 2004 májusára nyerte el azt a formáját, amelyet 2010-ben, első shenyangi látogatásom során magam is láthattam. Az újjáépült templom a „tudományos történetírás” képviselői, Wu Yuanfeng és Zhao Zhiqiang által 1979-ben nyilvánosságra hozott alaprajz szerint épült fel. 2004. június 5-én, a holdnaptár szerinti 4. hó 18. napján pedig már itt, a templom falai között került sor a Nagy Nyugatra Telepítés ünnepének 240. évfordulójára, egybekötve a templom átadásának ünnepségével. A megemlékezés az Állami Nemzetiségi Ügyek Bizottsága és a tartományi, valamint a városi politikai vezetőség jelenlétében, továbbá több mint tíz sibe közösség képviseletében zajlott, három napon keresztül.

Az ünnepségen természetesen jelen volt Han Qikun és Ji Qing is, akik a Taiping templom felfedezése óta figyelemmel kísérték és alakították a templom és vele együtt a sibék „sorsát”. Ji Qing, az ünnepségen részt vevő xinjiangi sibe küldöttség vezetőjeként, kétnyelvű emléktáblát adományozott a shenyangi sibe közösségnek. Az arra vésett sorokat a következőképpen magyarázta az őt interjúvoló riportereknek:

A nyugatra telepített yilibeli sibe nemzetiségűek az Ősök Templomában mutattak be áldozatot őseiknek, és azután indultak útra. Attól a naptól

²¹⁴ A beadványokból és a kormányzati határozatokból megtudható, hogy a kormányzat túl nagyra találta a sibe tudáselit által igényelt földterületet. Egy 2002-es határozat szerint a városi kormányzat összesen 5500m²-nyi területet ajánlott fel a sibék számára a templom újjáépítéséhez. A sibe tudáselit azonban ennek több mint kétszeresére, 12 400 m²-nyi alapterületre tartott igényt (Li 2011: 76).

kezdve a xinjiangi sibe emberek vágyódva gondoltak a Sibe Ősök Templomára. Ez máris a szülőföldre való vágyódás szimbóluma, amely nemzedékről nemzedékre adódott át, mindmáig. Ezért íródtak a táblára aranszínnel a sorok, hogy „A sibe Ősök Temploma az ősök szent földje”. Az általunk említett nyugatra telepítés a kínai sibe nemzetiség nemzetiségi lelkülete. [...] A nyugatra telepítés szellemisége együttesen jelképezi nemzetiségünk szellemiségét, így a táblára aranszínnel írtuk fel azt is, hogy „A nyugatra telepítés szellemisége nemzedékről nemzedékre átadódik”. (Na – Han 2010: 115) (lásd 3/41. sz. melléklet)

Ji Qing fenti mondatai egyértelműen bizonyítják: a sibe tudáselit számára a Taiping templom romjaiból megformált Sibe Ősök Temploma és a Nyugatra Telepítés Ünnepe a mártíriumi gondolat mentén elválaszthatatlanul egybeforrt. Ennek az eszmeegyüttesnek az életre hívásában pedig a történelem manipulálása igen nagy szerepet játszott: hiszen tudjuk, hogy akkor, amikor a sibék történelmének megírására irányuló kutatások megkezdődtek, nem-hogy a Chabucha'er Sibe Autonóm Járásból északkeletre érkező „hivatalos történetíróknak”, de a mandzsúriai sibék többségének sem volt már tudomása a Sibe Ősök Templomáról.

Mégis, ezen az úton haladva teljesedtek ki az 1956-ban kezdődő etnikus nacionalista törekvések, tovább görgetve maguk előtt a „tízezer linyi” távolságban élő sibék nemzeti egységének ügyét. A Sibe Ősök Temploma 2010-ben már a xinjiangi és az északkeleti sibék szoros együttműködésének köszönhetően épült tovább. Mígnem a „szent hely” 2012-re múzeumná lett: rajta és benne a lokális és a nemzeti identitás megannyi szálon fonódik egybe.

A két részre osztott templomkert nyugati felén, ahol az egykoron itt szolgáló láma, Bai Guangwu elmondása szerint valamikor az Égi Király Csarnoka állt, ma a nyugatra telepítésnek emléket állító terem kapott helyet.²¹⁵ Benne látható az a fatábla is, amely feltehetően azonos az 1979-ben felfedezett, a Sibe Ősök Temploma létét bizonyító táblával (lásd 43. sz. fotó).

A nyugati kerthelyiség keleti és nyugati oldalának épületeiben a sibék népszokásait, illetve történelmét bemutató termek épültek fel. Tőlük északabbra a középső csarnokot a sibe népművészet bemutatásának szentelték. Előtte, az épület keleti oldalán most is ott áll a mandzsu nyelvű sztélé mása. A csarnok nyugati oldalánál a Liaoning Tartomány Sibe Történelmi Társaság és a Shenyang Város Sibe Baráti Társaság által 1993-ban készített sztélé kapott helyet (lásd 44. sz. fotó). Ennek felirata – a sibék körében ekkorra már elfogadottá vált eredetelmélet és a legfontosabb történelmi fordulópontok említése után – a következőket hirdeti:

²¹⁵ A templom leírását lásd e kötet 137–138. oldalán.

43. sz. fotó. A Sibe Ősök Templomának 1979-ben fellelt fatáblája a templom újjáépített elülső csarnokában.

Liaoning tartomány, Shenyang város, 2012. Saját felvétel

44. sz. fotó. A Sibe Ősök Templomának középső csarnoka, előtte a kínai és a mandzsu nyelvű sztélékkel.

Liaoning tartomány, Shenyang város, 2012. Saját felvétel

A Kínai Népköztársaság megalapítása után, megvalósítván a nemzetiségek közötti egyenlőség és egység politikáját, Xinjiangban felállították a Chabuča'er Sibe Autonóm Járás Népi Kormányát és a Yiche Gashan Sibe Nemzetiségi Falvat, amelyek mind a mai napig megőrizték a sibe nyelvet és írást, továbbá a népszokásokat. Shenyangban felállították Xinglongtai és Huangjia Sibe Járásfalvakat; Xinjiangban van még a Sibe Nyelvi Társaság; Shenyangban, Dalianben, Pekingben, Jilinben, Changchunban, Ha'erbinban, Jinzhouban, Liaoyangban és másutt pedig a baráti társaságok, amelyek gyakorta tartanak baráti találkozókat és más rendezvényeket. Minden év 4. hó 18-án, a Nyugatra Telepítés Ünnepeén valamennyi vidék sibe nemzetiségű honfitársa gazdag, színes megemlékezést tart, ellátogat a Sibe Ősök Templomába stb.

Ma a sibe emberek a Kínai Kommunista Párt és a Népi Kormányzat irányítása alatt valamennyi testvéri nemzetiséggel harmóniában élnek, békében, elégedettségben és bizalommal telve tesznek erőfeszítéseket a virágzó és erős szocialista anyaország felépítéséért. (lásd 3/42. sz. melléklet)

A középső csarnok mögötti épület nyugati szárnyában a hagyományos sibe lakótér, míg a keleti szárnyon belül a sibe kultúra egy „esszenciális” része, a lakodalmi szokások bemutatása kapott helyet. Köztük, az egykori főtemplom helyén, most újból buddhák és bódhiszattvák szobrai sorakoznak.

A Sibe Ősök Templomának „szíve” azonban ma már nem az egykori főtemplom. Helyére a templomkert keleti udvarának végében álló csarnok lépett. Erről magam is megbizonyosodhattam, amikor 2012-ben ismét ellátogattam a Sibe Ősök Templomába. Ottjártamkor egy, a Chabuča'er Sibe Autonóm Járás Hetedik falvából érkezett nyugdíjas sámán-táncscsoportot kísértem éppen északkeleti zarándokútjukra,²¹⁶ amelynek egyik legfontosabb állomása a Sibe Ősök Temploma volt.

A csoport tagjai ottjártunkkor előbb a templom előtti téren gyülekeztek – ünnepi viseletüket már odafele menet, a buszon felöltötték. A téren fotósok, újságírók és a helyi politikai elit várta őket. Készült egy-két fotó, majd mindenki áthaladt a templom főbejáratán. A templomudvarban, ott, ahová a Nagy Nyugatra Telepítésnek emléket állító bronzszobor áll,²¹⁷ sorokba rendeződtek; a sor elejére egy férfi és egy asszony állt (lásd 45. sz. fotó). Az asszony egy sárga selymvásznat tartott a kezében; éppen olyat, mint amilyent két évvel ezelőtt itt, az ősök oltáránál láttam. Rajta, a zarándokok aláírása felett, kínai–sibe kétnyelvű felirat:

²¹⁶ A szóban forgó nyugdíjas sámán-táncscsoport tevékenysége kapcsolatban áll az etnikus nacionalista törekvések azon formájával, amely a „szellemi kulturális örökség” program keretében igyekszik állami szinten elfogadottá és elismertté tenni a sibe kulturális értékeit. A csoport megalakulásának körülményeiről és tevékenységéről hosszabb tanulmány megírását tervezem.

²¹⁷ A szobor 2010-es látogatásomkor még nem volt itt.

A nyugati határvidéki, Xinjiang Chabucha'erbeli sibe leszármazottak északi-keleti ősi földjükhöz járulása áldozatbemutatóhoz az ősök szent helyénél 2012. június hó 15. (lásd 3/43. sz. melléklet)

45. sz. fotó. A chabucha'eri nyugdíjas sámán-táncsoport bevonulása felajánlásaikkal a Sibe Ősök Templomába.

Liaoning tartomány, Shenyang város, 2012. Saját felvétel

A férfi a kezében tálcát tartott, azon öt üvegcese sorakozott, bennük különféle magvak: búza, kukorica, szójabab, sütőtökmag és rizs. Valamennyi a chabucha'eri termőföldről. Amint a templomkert keleti udvarának hátsó

részében álló csarnokba léptünk,²¹⁸ mindannyian a korábban már említett áldozatbemutató asztal elé álltunk. Az asztal funkciójára most is „a sibe ősök szellem-helye” feliratú tábla utalt, mögötte a szárnyas egyszarvút ábrázoló *xianbei* sírlelet képe.²¹⁹ Az asztal már fel volt díszítve: áldozati ételektől és italoktól, valamint füstölőtartóktól roskadozott (lásd 46. sz. fotó).

46. sz. fotó. A Sibe Ősök Templomának oltára.
Liaoning tartomány, Shenyang város, 2012. Saját felvétel

Amint a zarándokok felajánlását tartó férfi és asszony az asztal közelébe ért, térdre borultak, és felajánlásaikat az áldozati ételek mellé helyezték. Majd homlokukat háromszor a földhöz érintve fejezték ki tiszteletüket az ősök előtt. Mihelyst végeztek, a magukkal hozott selyemleplet az asztal előtt kibontották, szélét az áldozati ételek tányérjával rögzítették. Majd négyes csoportokban valamennyi résztvevő az oltárhoz járult, hogy maguk is elvégezzék a leborulást (lásd 47. sz. fotó).

²¹⁸ Wu Yuanfeng és Zhao Zhiqiang kutatásai szerint valamikor ez lehetett a Taiping templomban szolgáló lámák lakhelye. A templomkert keleti udvarának keleti szélén húzódó épületben, amelynek helyén egykor a lámák tanítványai éltek, ma az irodák kaptak helyet.

²¹⁹ A táblát 2007. június 3-án, a Nyugatra Telepítés Ünnepeinek 243. évfordulóján és egyben a Sibe Ősök Temploma felépítésének 300. évfordulója alkalmából avatták fel.

47. sz. fotó. A chabucha'eri nyugdíjas sámán-táncscsoport áldozatot mutat be a Sibe Ősök Templomának oltáránál.

Liaoning tartomány, Shenyang város, 2012. Saját felvétel

Mikor a szertartás véget ért, mindenki a csarnok előtti térre vonult, hogy csoportvezetőjük vezetésével eljárájk közös táncukat. Majd következett a látogatásnak emléket állító fotózás, ami után mindenki szétszéledt, hogy körbejárja a templomot. Sokan sírtak a templom falai között járva.

Ez az a pillanat, amikor elkerülhetetlenül felvetődik a kérdés: valóban azt jelentené mindez, hogy a sibe tudáselit, amelynek etnikus nacionalista törekvéseit 1956-tól egészen idáig követtem nyomon, elérte a célját? Azt a célt, ami a sibe nemzeti egység eszméjének felélesztése volt, és aminek beteljesedése két feltételtől függött: attól, hogy a sibe tudáselit a törekvéseit állami szinten legitimálja, illetve attól, hogy törekvései mind szélesebb rétegre legyenek hatással?

A Sibe Ősök Templomának létrehozatalával és a Nyugatra Telepítés Ünnepeinek életre hívásával mindez teljesülni és beteljesülni látszott – annak dacára, hogy az 1764-ben egymástól elszakított sibék két nagy csoportját mára jelentős nyelvi és kulturális különbségek választják el egymástól. Ezek a különbségek ugyanis – paradox módon – a sibe etnikus nacionalizmus feltételeit és lehetőségeit mintegy 30 éve formáló patriotizmus égisze alatt egyenesen a sibe tudáselit törekvéseinek hasznára lettek. Mi más le(hete)tt

volna alkalmasabb a Nagy Nyugatra Telepítés mártíriumának alátámasztására, mint mindazon veszteségek felvonultatása, amelyeket a sibék a vélt vagy valós nyugatra telepítés során elszenvedtek? Hiszen a Sibe Ősök Temploma és benne a múzeum felépítése, a Nyugatra Telepítés Ünnepeinek életre hívása és Han Qikun szimbólummá lett „családfe-egyesítő” története nem csupán annak emlékezetbe vésésére hivatott, ami *volt* és ami abból *megmaradt*, hanem azt is rögzíteni és hangsúlyozni kívánta, ami *elveszett*.

Ám valóban úgy és ott ért célba mindez, ahogyan azt a sibe tudáselit elgondolta, és amilyen képet fest erről a visszaemlékezéseiben? Ahhoz, hogy e kérdésre feleletet adhassak, vissza kell térnem az etnikus nacionalista törekvések meghatározóinak kérdéséhez.

2. A nép ünnepe, az oroszán álmodik?

A Nyugatra Telepítés Ünnepeinek hagyományát tehát – Hobsbawm és Ranger találó szóhasználatával élve – 1983-ban „találták ki” (Hobsbawm – Ranger 1983). Életre hívásának aktusa egy olyan történelmi korszakhoz köthető, amikor a sibe nemzeti egység megteremtésén fáradozó sibe tudáselit keresztúthoz érkezett. Célkitűzéseiből, amelyek megvalósításáért immár három évtizede, az 1950-es évek óta küzdelmet folytatott, nyilvánvalóan nem engedhetett. Másrészt igazodnia kellett az államhoz is, amely a kínai nemzeti egység megteremtésének céljából megkövetelte a sibe etnikus nacionalizmus hazaszerető „metamorfózisát”. Ez az ellentmondás – ami egyben a ma sokat emlegetett „lojalitásért autonómia” elv háttérben is meghúzódik – szülte meg a Nagy Nyugatra Telepítés politikai mártíriumának eszméjét. Ennek köszönhetően, a mártírium eszme pilléreként épült fel a Sibe Ősök Temploma, kelt szárnyra Han Qikun „családfe-egyesítő” története és terjedt el a Nyugatra Telepítés Ünnepeinek hagyománya.

Merthogy 1983 után az ünnep „kitalált” hagyománya – az 1980-as években megalapított legkülönbélebb sibe társaságoknak köszönhetően – lassanként minden nagyobb sibe közösségen belül elterjedt. Azóta azonban több mint harminc év telt el. Abból a magból, akik egykor jelen voltak a Taiping templom és a mandzsu nyelvű sztélé felfedezésekor, akik tanúi és résztvevői voltak a Hashūri nemzetség „családfe-egyesítésének”, illetve akik közreműködtek a Nyugatra Telepítés Ünnepe életre hívásában, ma már sokan nem élnek. Így munkám végén időszerű feltennem a kérdést: a Nagy Nyugatra Telepítés mártíriumának mítosza valóban a sibe tudáselit etnikus nacionalista törekvéseinek legfőbb normatív és formatív erejévé lett?

A kérdés már csak azért is időszerű, mert az eltelt évek alatt az etnikus nacionalista törekvéseket meghatározó keretek nem változtak, és a hívószó továbbra is a patriotizmus maradt. Az etnikus nacionalizmus érvényre

juttatásának *gyakorlata* szempontjából azonban az új évezred jelentős változásokat hozott. Mindazok az entitások, amelyek révén a sibe tudáselit éltetni kívánta a sibék egységét – egyszersmind táplálva történelmi tudatukat is –, a *kínai nemzet és állam kulturális örökségének* részévé lettek (vö. Lowenthal 1996). Mint már említettem: a Sibe Ősök Temploma előbb tartományi (2003), majd országos szinten (2006) a kulturális örökségvédelmi műemlékek rangjára emelkedett. 2006-ban a Nyugatra Telepítés Ünnepe is felkerült a szellemi kulturális örökség listára.²²⁰ Ugyancsak nagy figyelmet kapott Han Qikun „családfa-egyesítő” története is, amelyre állami szinten 2001-ben figyeltek fel, mint a *21. századi szocialista modernizáció utóbbi tíz esztendejének kiemelendő példájára* (Han 2004: 65). Evvel kapcsolatban hangsúlyozni kell azért, hogy a figyelem nem elsősorban Han Qikun családfáira vagy „családfa-egyesítő” történetére irányult. Sokkal inkább Han Qikun publikációs tevékenységére, ami a „családfa-egyesítő” történet révén – kimondva-kimondatlanul is – annak megértetését célozta, hogy miért fontos a sibék számára a családfákhoz köthető értékeik „átmentése” a jelenbe (vö. Han 2005).

A kérdés már csak az, hogy milyen következményekkel jár együtt mindez. Azzal, hogy a sibe etnikus nacionalista törekvéseket éltető eszme pillérei az *egységes kínai nemzeti kultúra* víziójának kézzel foghatóan is a részévé válnak, és ezzel együtt az eszme maga a jelentőségét veszti? Vagy éppen ellenkezőleg, az eszme továbbra is megtartja *normatív* és *formatív* erejét? Munkám végén – egy kitekintés erejéig – visszatérek tehát kiindulópontomhoz, a Chabucha'er Sibe Autonóm Járásba, hogy ott, a Nyugatra Telepítés Ünnepének egy kiemelt példáján keresztül tekintsem át a kérdést a fenti változások fényében.

2.1. Az oroszlán álma

A fentiek alapján azt hihetnénk, hogy a Nyugatra Telepítés Ünnepe nem hozott semmi újat a Xinjiang Ujgur Autonóm Területen élő sibék számára. Különösképpen nem a Chabucha'er Sibe Autonóm Járásban élő sibe közösség számára, akik körében – mint már volt róla szó – az ünnep mindig is a sibe hagyományok részét képez(het)te.

Valójában azonban a Nyugatra Telepítés Ünnepe itt is, akárcsak a sibék valamennyi többi csoportjánál, már nem csak arra szolgált, hogy az átélt történelmi trauma megőrződjön a sibék emlékezetében. Az ünnep 1983-ban kitalált formája – a politikai mártírium hangsúlyozása révén – sokkal inkább a „sibe nemzet” mozgósítását célozta meg.

²²⁰ A kulturális örökség fogalmának térhódításáról bővebben lásd Fejős 2005.

Erről tanúskodik a „hivatalos” történelem írójának szerepében megszólaló Ji Qing beszéde is, amely a Nyugatra Telepítés Ünnepe 231. évfordulóján hangzott el Xinjiangban, 1995-ben. Idézem:

Mi a sibe nép utódai vagyunk, hullámok a Jangcén, ahol az elülsőket a hátulsó hullámok tolják. Kötelességünk abban áll, hogy átörökítsük és ápoljuk a nyugatra telepítés lelkületét. Az új történelmi feltételekhez igazodva a Nyugatra Telepítés Ünnepe – a „4. 18.” – magától értetődően kell, hogy új tartalma[ka]t fogadjon be, hogy még jobban tükrözze korunk szellemiségét, a nemzetiségek nagy egységét, ezzel együtt segítvén elő a jóléti társadalmat, korunknak ezt a legfőbb célkitűzését. [...] „4. hó 18-a, a sibéknek ki kell bontakoznia”, a piacgazdaság óceánjába kell vetnünk magunkat, utat keresve a túléléshez, keresvén a lehetőséget a fejlődéshez, [...] és a jóléti társadalomhoz vezető úton testvéri nemzetiségeinkkel kéz a kézben kell járnunk, hogy minél előbb kibontakozzék a fejlődés és a gazdagság – így a sibe ünnep, a „4.18” csak még dicsőségesebb. Ez a sibe nép óhaja, és ugyancsak országunk valamennyi népének együttes kívánsága. Ha a nép gazdag, akkor az ország erős; csupán annyi kell, hogy a sibe nép gazdaggá legyen, és országunk valamennyi népének gazdagsága és ereje kiteljesedjen; akkor még inkább képessé válunk arra, hogy anyaországunk reformjáért és nyitásáért, a sajátosan kínai színezetű szocializmusért, a modernizációért, az ország megerősítéséért még nagyobb áldozatot hozunk! (Ji 2004: 49–50) (lásd 3/44. sz. melléklet)

A fenti beszéd tizenkét évvel a Nyugatra Telepítés Ünnepe 1983-as shenyangi megrendezése után hangzott el. Amint az a szövegből kiviláglik, ennyi idő elegendő volt ahhoz, hogy a Nyugatra Telepítés Ünnepe – a politikai mártírium hangsúlyozása révén – a sibék és a Párt érdekegyeztetésének kifinomult eszközüvé váljék. Ji Qing fenti szavaiból világosan látszik: a sibe tudáselit tisztában van azzal, hogy törekvései csak akkor nyerhetnek legitimitást, ha elősegítik a Párt „reform és nyitás” politikájának kibontakoztatását és – teszem hozzá – a „négy identitás” formálását. Ugyanakkor a sibe tudáselit azt sem rejti véka alá, hogy – jelen esetben – a Nyugatra Telepítés Ünnepe „új tartalommal” való feltöltése nem pusztán az állam, hanem saját nemzetiségük javát is *kell* hogy szolgálja. Ezzel pedig mintegy „ultimátumot” ad a kommunista politikai-hatalmi elitnek: a sibe nemzeti kisebbség csak akkor segítheti igazán a „sajátosan kínai színezetű szocializmus” kiépítését, ha mindeközben maga is részesedik az avval együtt járó haszonból.

Kétségtelen tény: az ünnep minden tekintetben megfelelt azoknak a feltételeknek, amelyek új irányt szabtak a sibe etnikus nacionalista törekvések mindennapi gyakorlatának. Ez pedig nem volt más, mint a nemzeti kisebbségek lojalitásának felmutatása *szellemi* kulturális örökségük fényében. Ez az új momentum – véleményem szerint – nem jelentett ideológiai pálfordulást.

Amint fentebb említettem, a hívószó továbbra is a patriotizmus maradt. A lojalitás bizonyításának módja viszont előírottá vált, hiszen a nemzetiségek lojalitásának fokmérője ettől kezdve a „formával nem bíró kultúrára” (értsd: „szellemi kultúrára”) vonatkoztatott progresszivitásuk lett. Ennek érthetőbbé tétele érdekében ismét egy idézetet hívok segítségül:

Aranyló ősszel, mikor a dinnyék és gyümölcsök illata terjeng, ebben a bőséges évszakban, október 15-én Pekingben ült össze a Kínai Kommunista Párt 17. Kongresszusának 6. Plenáris Ülése. Az ülésen a kulturális rendszer reformjának elmélyítésére, a szocialista kultúra nagy fejlesztésének és nagy felvirágoztatásának előmozdítására vonatkozó útmutató és programadó dokumentumok kerültek tárgyalásra. [...]

[...] a társadalom számára azt is mutatja mindez, hogy a kultúra a gazdaság, a politika és a társadalom építésében kiemelkedő helyet foglal el; annak jele mindez, hogy a kultúra a kínai nemzet hatalmas felvirágoztatásában, a nép gazdaggá és az ország erőssé tételének hatalmas történelmi vállalkozásában a tartópillér szerepét tölti be. [...]

Ahogy az mindenki előtt ismert, a kultúra az emberiség társadalmi gyakorlata folyamán megalkotott anyagi és szellemi javak összessége. A kultúra megnyilvánulhat kétfajta, „formával bíró” és „formával nem bíró” formában. [...]

Annak átlátásához, hogy egy nemzetiség fejlődik-e, vagy sem, a legfontosabb megvizsgálni az adott nemzetiség gondolkodásmódjának, eszméinek stb., formával nem bíró kultúrájának progresszivitását, illetve hogy az adott nemzetiség által felmutatott magatartás és érték szemlélet bír-e vagy sem tudományos jelleggel. [...]

A „reform és nyitás” óta eltelt 30 év is azt mondja nekünk, bármilyen jó is a rendszer, bármilyen jó is a politika, [...] ha nem valósul meg a nemzetiségek „gondolkodásának felszabadítása” és „gondolkodásmódjának átalakítása”, akkor nagyon nehéz, hogy Kínában sikerre jussunk. [...] Csak ha a gondolkodásba foglalt kultúra felszabadult, csak ha a gondolkodásmód átalakult, akkor leszünk képesek felébreszteni Kínát, ezt az alvó oroszlánt [...]. (lásd 3/45. sz. melléklet)

A fenti mondatok 2011-ben íródtak. A sorokat olvasva az első és legszembetűnőbb dolog, ami kiviláglik belőlük, hogy a kínai nacionalista retorikát még mindig az „anyagi” és a „szellemi” kultúra dichotómiája uralja – ami egyenesen „konzerválja a kultúra mint körülhatárolt, zárt, integrált egység vízióját” (Fejős 2005: 4). Az így „konzervált” kultúra pedig – amint azt az idézet bizonyítja – eszköz a Párt kezében ahhoz, hogy meggyőződhessen a kínai nemzetiségek „gondolkodásának felszabadításáról” és „gondolkodásmódjuk átalakításáról”. Csakhogy ennek nyílt kimondása egyben annak elismerése is, hogy az értékek tekintetében nincs megegyezés az állam és a nemzeti

kisebbségek között; ha megegyezés lenne, a nemzeti kisebbségek szellemi kulturális öröksége *nem* a nemzetiségek lojalitásának fokmérőjeként lenne fontos a kommunista rezsim számára, és főleg: semmiképpen sem követelnék meg annak „átfordítását” – vagyis a Párt által megszabott normákhoz való igazítását.

A kérdés megvilágításához nem véletlenül a fenti tanulmányból idéztem, az ugyanis a Chabucha'er Sibe Autonóm Járási Kulturális Központ egyik munkatársától származik. Ma ez az intézmény felel a chabucha'eri sibék kulturális tevékenységének és a Párt érdekeinek az összehangolásáért. 2012-es ottjártamkor az adott intézmény első emeleti aulájának falára tűzve sorakoztak a munkatársak ilyesféle, a Párt tanácskozásain elhangzott témákról írt elemző tanulmányai. Ezek az írások tükrözik legkézzelfoghatóbban mindazokat az ideológiai-politikai kereteket, amelyek a kulturális központ munkatársainak mindennapi „közvetítői” tevékenységét meghatározzák. És ezzel együtt a chabucha'eri Nyugatra Telepítés Ünnepe szervezésének ideológiai-politikai feltételei is ezeken a hivatalos iratokon keresztül ragadhatók meg leginkább.

A fejezet bevezetőjében említett Guan Wenming is a Chabucha'er Sibe Autonóm Járási Kulturális Központ megbízásából készült a 2012. évi Nyugatra Telepítés Ünnepének családfa-kiállítására. A továbbiakban a 2012. évi Nyugatra Telepítés Ünnepe eseményeire felfűzve fejtem ki mondanivalómat, választ keresve a végső kérdésre: vajon „az ünnep” – és azon túl a Nagy Nyugatra Telepítés mártíriumi eszméje – „valóban ott és úgy talál célba a társadalom tagjainál, ahogy a politikai akarat képzelet vagy óhajtja?” (Gyáni 2007: 99).

2.2. Ünnepen innen és túl

A Chabucha'er Sibe Autonóm Járási Kulturális Központot 1956 áprilisában állították fel. Az épület, ahol 2012-ben a kulturális központ állt, 1989-ben épült. Az intézményen belül hivatalosan 12 munkatárs dolgozik, akik hat különböző nemzetiségi tagozat irányításáért felelősek.

A 12 személy közül a Központ vezetője és a Párt érdekeit képviselő titkár áll az intézmény élén. Az ő irányításuk alatt dolgozik a vezetőhelyettes, hét kulturális szakember, valamint két további, adminisztratív feladatkört ellátó munkatárs. A hét kulturális szakember a zenei, a tánc-, a képzőművészeti és a szellemi kulturális örökséggel kapcsolatos tevékenységek összehangolásáért felelős.

A központ feladatvállalása szerint köteles figyelemmel kísérni a Chabucha'er Sibe Autonóm Járásban élő kulturális-művészeti szakemberek, továbbá a népművészek listáján számon tartott mesteremberek munkásságát. Ugyancsak a központ felelős az idősek és a fiatalok művészeti képzésének és továbbképzésének biztosításáért. Feladatai közé tartozik még a kulturális és

művészeti rendezvények, a fontosabb ünnepek és megemlékezések szervezése és levezénylése, illetve valamennyi, a szellemi kulturális örökségvédelemmel kapcsolatos munkafolyamat irányítása és felügyelete.

A kulturális központ a Nyugatra Telepítés Ünnepeinek lebonyolításában is fontos szerepet játszik. Közreműködésének köszönhetően az ünnep mára valóságos „metaeseményé” nőtte ki magát, amelynek különféle megnyilvánulási formái a Nagy Nyugatra Telepítés mártíriumi mítoszának értelmezési horizontja mentén fűződnek egymáshoz (lásd 48–49. sz. fotók). Mindezen eseményeket elsősorban az ünnep kulturális-társadalmi kontextusában érdemes szemlélni: abban a szociokulturális mezőben, amely a politikai akarat megvalósításának háttéréül szolgál.

Az, hogy ennek a háttérnek a gazdasági elképzelések mára hangsúlyos részévé váltak, Ji Qing fentebb idézett beszédéből nyilvánvaló. De ezt tükrözi a Nyugatra Telepítés Ünnepeinek 2012. évi hivatalos megnevezése is, amely a következőképp hangzott: Chabucha'er Második „Nyugatra Telepítés” Gazdasági-Kereskedelmi Kulturális Turisztikai Ünnepe.

A 2012-ben megrendezett ünnep egy egész héten át folyt, május 4. és 10. között. Az egyes események Chabucha'er nyolc történelmi falvába szétosztva zajlottak. Lebonyolításukért olyan állami intézmények voltak felelősek, mint a Propagandaminisztérium, a Nemzetiségi és Vallásügyi Hivatal, a Turisztikai Hivatal, az Oktatási Hivatal vagy éppen maga a kulturális központ.

Szervezésükben a Nyugatra Telepítés Ünnepe elsősorban a nemzeti összefogást és a „hagyományörzés” kiemelkedő jelentőségű ügyét hivatott reprezentálni. Az egyhetes ünnepségsorozat egyes eseményei a sibeik etnikai-nemzeti önreprezentációjának egész tárházát vonultatták fel. Idesorolhatjuk többek között a sibe „nemzeti opera”²²¹ előadását, a főző- és íjászversenyt vagy a „parasztfestők”²²² alkotásaiból rendezett kiállítást. Mindezek az események – a vezetőség hagyományértelmezéséhez igazodva – az összetartozást kifejező motívumok felsorakoztatását szolgálták (vö. Biczó 2008: 283).

A munkám terjedelmi kereteire való tekintettel nem térhetek ki most az egyhetes eseménysorozat minden egyes részletére. Témafelvetésemhez kapcsolódva mindössze két, egymással ellentétes irányba húzó esemény bemutatására korlátozom a leírást. A két esemény közös vonása, hogy vallásos vonatkozásaik révén akarva-akaratlanul is megtestesztik a sibe etnikus

²²¹ Az akár a „nemzeti operák” sorában is számon tartható mű *A Hingán mélyéről kiáramló sibe emberek* címet kapta. Rendezői között megtalálható az a tanárember, Aji Xiaochang is, aki több évtizeddel ezelőtt települt át Chabucha'erből Shenyangba azért, hogy az ottani sibe fiatalokat a sibe nyelvre taníthassa. Az opera, ahogyan a címe is utal rá, a sibe történelem legnevezetesebb fordulópontjait jeleníti meg, kiemelt hangsúlyt fektetve a Nagy Nyugatra Telepítés mártíriumára.

²²² A „parasztfestők” csoportja a kulturális központ égisze alatt tevékenykedik. Chabucha'eri kutatómunkám során több hónapon keresztül követtem figyelemmel, hogy miként zajlik felkészülésük a Nyugatra Telepítés Ünnepeinek megrendezésére kerülő kiállításukra.

48. sz. fotó. Iskolások a mandzsui nyolczászlós hadsereg katonáinak öltözve készülnek a Nyugatra Telepítés Ünnepének felvonulására.
Xinjiang Ujgur Autonóm Terület, Chabucha'er Sibe Autonóm Járás, 2012. Saját felvétel

49. sz. fotó. Ötödik falubeliek a Nyugatra Telepítés Ünnepén.
Xinjiang Ujgur Autonóm Terület, Chabucha'er Sibe Autonóm Járás, 2012. Saját felvétel

nacionalista törekvések mindkét: magán- és közösségi jellegű, a politikai akarattól átítatott szféráját. Azt a két szférát, amelyet munkám elején a sibe etnikus nacionalista törekvések meghatározóiként jelöltem meg.

2.2.1. Ősök és hősök a nemzetépítés oltárán

A véletlen műve-e, vagy sem, a 2012. évi, chabucha'eri Nyugatra Telepítés Ünnepeinek a témám szempontjából legnagyobb jelentőséggel bíró két eseményére egy és ugyanazon napon került sor: május 8-án.

Azon a napon mind a nyolc történelmi faluban meglehetősen nagy volt a felfordulás: a falvakban iskolások, szülők és nagyszülők, a közösség színe java a délutáni „megpróbáltatásra” készült. Előkerültek az ünnepivé avanszált „népi” viseletek, hogy mindenki a leginkább autentikusnak vélt ruhájában vegyen részt „a legnagyobb számban együtt táncoló tömeg” rekordkísérletében (lásd 50. sz. fotó). Mindeközben a járási központban, a kormányzati épületek mögötti utcácskában megnyitott a kézműves vásár is, ahol zömében sibe, ujjur és kazak asszonyok árulták portékáikat.

50. sz. fotó. Iskolások tánca a Nyugatra Telepítés Ünnepen.

Xinjiang Ujjur Autonóm Terület, Chabucha'er Sibe Autonóm Járas, 2012. Saját felvétel

Az általam várt egyik esemény középpontjában a nemzeti hőssé vált Tubet (kín. Tubote; 1755–1823) személye állt, akinek neve a Chabucha'er-csatorna építése miatt vált híressé a sibék körében. A 18. század végére ugyanis az Ili folyó vidékén megtelepedett sibék lélekszáma ugrásszerűen megnövekedett, ami szükségessé tette a vidéket ellátó csatornarendszer bővítését. A sibék ekkor már több mint harminc éve az Ili folyó vidékén éltek, de még mindig élt közöttük a remény, hogy Mandzsúriából való áttelepítésük után hatvan évvel visszatérhetnek szülőföldjükre. Ezzel a vélekedéssel szállt szembe Tubet, amikor felismerte, hogy a túlélés érdekében az utódok számára lakhatóvá kell tenni a területet, és előállt egy új csatorna elkészítésének az ötletével (Guo 2005: 351–352).

Bár az ötletét sokan ellenezték, mégis megkezdődött a tervek előkészítése. 1802-ben pedig a tényleges munkálatok is megindultak. Annak érdekében, hogy a munka összefogottan és rendezetten haladjon, a nyolc történelmi falvat két csoportra osztották, amelyekből 400-400 munkást rendeltek a csatorna építéséhez. A munkások tavasszal és ősszel dolgoztak, fizetségüket írásban rögzítették. A csatornaásás megkezdése utáni második év novemberében a sibék már új területeket nyertek a földműveléshez, amit szétosztottak a mai Második, Ötödik, Hatodik és Hetedik falvak lakosai körében (Guo 2005: 352–353).

Végül hét év múltán, 1808-ban elkészült a csatorna: hossza 200 *li*, mélysége 1 *zhang*,²²³ szélessége 1,2 *zhang* lett (Dimulati 2008: 8).²²⁴ A csatornaépítés esélyt nyújtott a nyolc történelmi falu felvirágoztatására; Tubetet pedig a munkálatokban játszott vezető szerepéért 1814-ben igen magas katonai ranggal jutalmazták (Guo 2005: 361). Ez a megtiszteltetés azonban – a sibe tudáselit értelmezésében – nem csupán Tubetnek jutott osztályrészül, hanem elismerést hozott a sibék számára is.

A Nyugatra Telepítés Ünnepeinek legteljesebb koreográfiával előadott része a Tubetnek bemutatott áldozat lett. Az ünnep szervezői nyilván tudatában voltak annak, hogy a Tubetnek bemutatott áldozat megértése és vele együtt a politikai akarat célba juttatása csak akkor lehet sikeres, ha az azt szemlélők, illetve az abban részt vevők – ha csak nagy vonalakban is, de – egyaránt ismerik a felvonultatott szimbólumokat (vö. Alexander 2006: 58). Márpedig az ősök előtt bemutatott áldozat koreográfiája egyetlen sibe ember számára sem ismeretlen; a háttérben meghúzódó politikai szándék célba juttatásáról pedig mindvégig a ceremónia „narrátora” felelt.

A Tubetnek bemutatott áldozat, mint politikai szertartás, egyszerre volt ősöknek bemutatott áldozat, politikai találkozó és televíziós show-műsor. Már a helyszín kiválasztása is e célok megvalósulását szolgálta. Az ünnepet tudniillik – hiába áll egy Tubetnek emelt templom 1996 óta a Hetedik

²²³ Hosszmérték; 1 *zhang* = 3,33 méter.

²²⁴ A csatorna későbbi felújítási munkálatairól lásd Guo 2005: 365–367.

51. sz. fotó. A Tibetnek bemutatott áldozás színtere, középen Tibet szobrával. Xinjiang Ujgur Autonóm Terület, Chabucha'er Sibe Autonóm Járás, 2012. Saját felvétel

faluban – az Ötödik faluban, a Sibe Népszokások Parkjában rendezték meg. Ott, ahol helyet kapott a Chabucha'er Sibe Autonóm Járás múzeuma is, benne – többek között – a Sibe Ősök Temploma főkapujának életnagyságú makettjével (lásd 51. sz. fotó).

Valójában minden nagyobb politikai ünnepségre itt, a falvak kulturális központjaként számon tartott Ötödik faluban, a Sibe Népszokások Parkjában kerül sor. A szertartás egyik fő védnöke, a Turisztikai Hivatal – igyekeztél megfélelni az állam elvárásainak – mindent megtett a lehető legnagyobb hatás érdekében. Hogy minden tökéletesen menjen, már az ünnep előtt jó néhány nappal megkezdődtek a próbák az egyes falvakból kiválasztott „publikummal” és a szertartás „szereplőivel”. Rajtuk és a meghívott politikai vezetőkön, illetve a médiaszakembereken kívül azonban mindenki más csak a televízió keresztül követhette az eseményeket.

Az előadásoknak és a szertartásoknak helyet adó színpadot a park közép-pontjában álló nyitott téren, Tibet szobra előtt építették fel.²²⁵ A szobor mögött hatalmas, kék színben pompázó, kétnyelvű plakát hirdette a nagy eseményt:

²²⁵ Tibet szobra 2010-ben még a park főkapujától mindössze pár méterre, a parkon keresztül átvezető út közepén állt. Mai helyére csak az ezt követő átépítések során helyezték át.

a Tibetnek bemutatott áldozást. A szobor előtt, a vörös szőnyeggel borított színpadon állt az áldozati asztal, a Chabucha'erban termő gabonanövények magvaival megrakva, és a füstölőtartó.

Maga a megemlékezés katonás fegyelemmel zajlott le. Miután a „publikumot” az előre begyakorolt rendnek megfelelően felsorakoztatták, a színpadra szólították Wang Chunguangot, a Chabucha'er Sibe Autonóm Járás vezetőjét. A vezető, akit egy felvezető hölgy kísért a színpad elejére helyezett mikrofonhoz, meghajolt az összegyűlteket felé, majd elővett egy összehajtogatott cetlit a nadrágzsebéből, és megkezdte a ceremónia levezénylését.

Wang Chunguang szépen, sorban, egymás után sorolta a ceremónia egymást követő lépéseit. Először mindenkit néma csendre és főhajtásra intett. A tömeg így állt körülbelül egy percig.

Második „műsorszámként” a park szélén álló harang megkongatása következett. A narrátorok mindeközben – előbb sibe, majd kínai nyelven – elmagyarázták a jelenlévőknek, hogy a harang hétszeri megszólaltatása a Chabucha'er-csatorna megépítéséhez szükséges hét évet jelképezi.

A ceremónia harmadik részében, a színpadtól nem messze felépített, a határ menti őrhelyeket formázó „védállásból” 15 petárdát lőttek ki. Minden egyes petárdát a Chabucha'er Sibe Autonóm Járás egy-egy adminisztratív körzetének nevében lőttek fel, amelyek így – a narrátor elmondása szerint – szimbolikusan rótták le tiszteletüket az anyaország előtt.

Ezt követően, nyolc párba rendeződve, tizenhat katona vonult a színpadhoz (lásd 52. sz. fotó). Páronként egy-egy virágkosárral, díslépésben haladtak. A színpadra érve, Tibet szobra előtt félkör alakban letették a virágkosarakat, majd a nyolc történelmi falu képviselőjében egy-egy ember lépett a színpadra. Sorban, ahogyan szólították őket, odajárultak a virágkosarakhoz, és megigazították a koszorúkra kötött szalagokat. Majd felsorakoztak a koszorúk előtt, háromszor meghajoltak, és végül a kísérő irányításával levonultak a pódiumról.

A ceremónia ötödik része az ősöknek bemutatott áldozás jellegzetes mozanata, a füstölő felajánlása volt. A színpadra lépők mindegyike valakinek vagy valaminek a képviselőjében vonult föl – legelsőként a Népi Kormány tagja, Chabucha'er Sibe Autonóm Járás 15 adminisztratív körzetének képviselőjében. Ő, miután fellépett a színpadra, az oda készített tálakban kezét mosott. Majd a kísérők segítségével megtörölte a kezét, átvette a füstölőt, és ünnepélyes mozdulattal a tűzbe tartotta. Amikor a füstölő meggyulladt, a füstölőtartóba szúrta a nyelét, majd hátralépett, háromszor meghajolt előtte, végül levonult a színpadról. Közben már hívták is a következőket, előbb három embert a xinjiangi, a shenyangi és a bortalai sibék képviselőjében, majd újabb hármat a chabucha'eri öreg káderek, továbbá az ürümcsi és tachengi sibe közösségek képviselőjében.

Miután ők is meggyújtották füstölőiket, következett az italáldozat bemutatása. Ekkor hét embert szólítottak együtt a színpadra, a legkülönbélebb

52. sz. fotó. Katonák koszorúval.

Xinjiang Ujgur Autonóm Terület, Chabucha'er Sibe Autonóm Járás, 2012. Saját felvétel

53. sz. fotó. Italáldozat Tibet szobra előtt.

Xinjiang Ujgur Autonóm Terület, Chabucha'er Sibe Autonóm Járás, 2012. Saját felvétel

sibe közösségek képviselőiben. Amikor a színpadra léptek, egy vonalba sorakoztak fel Tibet szobra előtt, és térdre borultak. A kiosztott csészéket két kezükkel tartották fel, hogy a segítők megtölthessék azokat pálinkával. Az italt, ahogyan az az ősöknek bemutatott italáldozat során is szokás, a földre öntötték, majd háromszor meghajolva, mindháromszor három alkalommal érintve homlokukat a földhöz, fejezték ki tiszteletüket a nemzeti hős előtt (lásd 53. sz. fotó).

Áldozatbemutatásuk után a járásvezető – a ceremónia nyolcadik részeként – mindenkit háromszori főhajtásra szólított fel.

Ezzel voltaképpen a szertartás ősöknek bemutatott áldozatot idéző része véget is ért. Az ünnepség részeként beszédet mondott még Chabucha'er Sibe Autonóm Járási vezető párttitkára, aki után 257, a legkülönbözőbb nemzeti ségekhez tartozó gyermek sorakozott fel a színpadon. Ők, a kínai nemzeti egységet és a kínai nemzet jövőjét jelképezvén együtt olvasták fel az iskolában kiosztott ünnepi szöveget, majd katonák módjára tisztelegtek Tibet szobra előtt. Beszédüket Chabucha'er Sibe Autonóm Járási hivatalos táncegyüttesének sámántánc-bemutatója követte.

Végül, a ceremónia befejezésékképp, a színpad tövében felsorakoztatott, a nyolc történelmi falvat jelképező nyolc dobot szólaltatták meg. Mindegyiket 69-szer – éppen annyszor, ahány évet Tibet élt (lásd 54. sz. fotó).

54. sz. fotó. A Chabucha'er nyolc történelmi falvat jelképező dobok.

Xinjiang Ujgur Autonóm Terület, Chabucha'er Sibe Autonóm Járási, 2012. Saját felvétel

Ha létezik rituális állapot, amelyben eggyé válhat a nemzet, akkor annak itt és most kellett (volna) bekövetkeznie: a dobok hangja, illetve a rá következő csendes elmélyülés alatt... Arról azonban, hogy megélték-e a résztvevők ezt az állapotot, nem tudok véleményt formálni: nem kérdezhettem meg őket az érzéseikről. A kormányzati szervek egyik munkatársának hozzám intézett szavai azért meglehetősen sokatmondók voltak. Az ünnep végén ugyanis megkérdezte tőlem, hogy tetszettek-e a látottak, majd – meg sem várva válaszomat – hozzátette: „Látod, Sha Yike, ez az, amit mi nagyon gyorsan megrendezünk, aztán még gyorsabban igyekszünk elfelejteni.”

Ha azonban a látottakat a Párt nemzetépítési törekvéseit tükröző *ritusszerű eseményeként* gondolom át, afelől mégsem lehet kétségem, hogy a Tibetnek bemutatott áldozat politikai-megemlékezési rítusként – vagy inkább arra tett kísérletként – értelmezhető. Olyan eseményként, amelynek résztvevői figyelmüket az állam által különösen fontosnak tartott eszmék és érzések felé irányítják. Közülük jelen esetben a legfontosabb a sibék – az állam által elképzelt és elvárt – identitásának megidézésére tett kísérlet volt, ami – Paul Connerton szóhasználatával élve – nem értelmezhető másként, mint a múlt egyfajta „kollektív önéletrajzként” való megértésére tett kísérletként (vö. Connerton 1989: 70). A Nyugatra Telepítés Ünnepén Tibet szobra előtt bemutatott áldozati esemény tehát a Párt azon törekvésének része, hogy életre hívja Kína nemzeti kisebbségeinek „intézményesített kisebbségi identitását”. Ezt a célt szolgálta – és szolgálja minden egyes évben – a Tibet szobra előtt bemutatott áldozás révén megidézett „kollektív sibe nemzetiségi életrajz”: Tibet hőstettétől, a hazáért hozott áldozatától kezdve a dicső régmúlt megidézésén keresztül egészen a nemzet jövőjét szimbolizáló gyermekek fellépéséig bezáróan.

Mindezek a szimbolikus formákban megjelenített eszmék és érzelmek azonban csupán a politikának a társadalom működésével kapcsolatos konkrét elképzeléseit reprezentálják. Mint ilyenek, azt a célt szolgálják, hogy az egyének tudata feletti kognitív ellenőrzés gyakorlása, illetve a nemzet szimbolikus megteremtése által létrejöjjön és rögzüljön a politikai struktúra hivatalos verziója. E tekintetben a legsokatmondóbb éppen az, hogy *ki* vehetett részt a Tibet szobra előtt bemutatott áldozáson, és *miért*. Hiszen már önmagában az a tény, hogy az adott eseményen csak a politikai és értelmiségi elit, a velük együttműködő és a politikai akarat érvényre juttatását segítő káderek, továbbá az esemény „szócsöveként” szolgáló média-szakemberek lehettek jelen, a „nemzet teremtőinek” hierarchiáját rajzolta ki. Éppen „csak” a nemzetet alkotó tömegek lettek az áldozáson kívülre rekesztve, mint ahogy rejtve maradtak mindazon konfliktusok is, amelyek a sibe tudáselit tevékenységét végigkísérték a „lojalitásért autonómia” elv mentén folytatott „küzdelmek” során. Hasonlóképp, homályban maradtak mindazon entitások is, amelyek a sibe etnikus nacionalista törekvéseket ténylegesen táplálták és táplálják.

Figyelmemet éppen ezért ideje az az évi Nyugatra Telepítés Ünnepeinek egy másik eseményére fordítom. Ez az esemény a kulturális központ szervezésében folyt, középpontjában pedig a jelen fejezetben már többször említett Guan Wenming családfáiró állt.

Guan Wenming 1938-ban született, a Chabucha'er Sibe Autonóm Járás Ötödik Falvában. Amatőr történet- és családfáirói munkáját a lokális közösség sokáig értetlenül figyelte, és – ha nem is elismerést, de – nagyobb figyelmet csak a Nagy Proletár Kulturális Forradalmat követő kulturális rehabilitáció során kapott. 2012 áprilisában, a Nyugatra Telepítés Ünnepe előtt két héttel egy helyi napilap így foglalta össze a munkásságát:

Guan Wenming nem részesült hivatalos oktatásban, a sibe írást autodidakta módon sajátította el. A kínai nyelv tanulására egyszer, közel egy éven keresztül, egy hirtelen jött lehetőségnek köszönhetően nyílt alkalma. Sibe nemzetiségű parasztemberként a mindennapi megélhetést jelentő munkák iránt sosem mutatott különösebb érdeklődést, ezzel szemben a mandzsu és sibe nyelven írt családfák iránt nagyon érdeklődött.

Sajnálatos módon a Guan Wenming által fiatalkorában összegyűjtött családfák közül igen sok a tűz martaléka lett a „Kulturális Forradalom” idején. Mindez Guan Wenming számára a legnagyobb csapással ért fel. Az ezt követő években, fájdalommal teli szívvel, a családfa szót még kimondani sem akarta. Azt mondja, ha nincs a „Kulturális Forradalom”, az összegyűjtött családfák a mostaninál jóval nagyobb számban lennének. Az 1980-as évektől kezdve mostanáig összegyűjtött családfák száma ma közel a hetvenhez jár, javarészt a Chabucha'er járásban, Yining városban, Huocheng, Gongliu és más járásokban élő családoknál gyűjtötte. Habár egyik sem eredeti példány, az ő szemében mind értékkel bír.

Mivel igen sok sibe ember nem hajlik arra, hogy idegeneknek megmutassa a családfát, Guan Wenming nem kevés áldozatot hozott már. [...] Azt mondja, igen sokan a legkülönbélebb indokra hivatkozva nem engedik, hogy idegenek lássák a családfát, így akkor ő győzködésükbe kezd. Ha elsőre nem megy, megpróbálja másodjára, ha másodjára nem megy, megpróbálja harmadjára; hogy egy családfát láthasson, nem ritka, hogy jó néhány kört is lefut. Ugyancsak képes módot találni, hogy az emberekhez közelebb kerüljön, olyannyira, hogy néha még kisebb ajándékokat is visz magával. [...] Egyszer az is megesett, hogy egy családfába való bepillantás reményében, több évnyi sikertelen „próbálkozás” után, végül – lélektani nyomást gyakorolva – ténylegesen térden állva könyörgött az ember előtt. (Lin 2012) (lásd 3/46. sz. melléklet)

A lokális közösség nem véletlenül tekintett értetlenséggel kevert elutasítással Guan Wenming családfák iránti érdeklődésére. A családfák ugyanis – ahogyan erről korábban már többször is volt szó a munkámban – olyan

titkos dokumentumok voltak, amelyeket a nemzetségek tagjai nem tártak fel más nemzetségbeliek előtt. A kulturális forradalmat követően azonban mind az egyének, mind a sibe etnikus nacionalizmus irányításában szerepet játszó lokális elitek, illetve velük együttműködésben a hivatalos állami szervek – például a kulturális központ – egyre nagyobb figyelmet szenteltek a tevékenységének. Az előbbieket azért, mert Guan Wenming – kivételes emlékezőtehetségének köszönhetően – számos, a kulturális forradalom során odaveszett családfát képes volt rekonstruálni, így nem volt ritka, hogy a lokális nemzetségek gyakorta kérték segítségét családfáik újraírásához. Az utóbbiak pedig azért, mert felismerték, hogy a családfák és rajtuk keresztül az ősökkel kapcsolatos tudás továbbra is központi szerepet játszanak a sibe identitásformáló emlékezet életben tartásában. Így aztán a szellemi kulturális örökség részévé téve, megpróbálták ellenőrzés alá vonni a családfairás „újjászülető hagyományát”.

Álljon itt egy részlet terepnaplomból, példaképpen arra, hogy az állami szervek Guan Wenming tevékenysége iránti mind nagyobb figyelmének okát a helyi közösség nem feltétlenül látta – és látja – át:

„Ez az ember, ennek az embernek a kultúrája nagyon alacsony” – mondta [az adatközlő, akivel Guan Wenmingről beszélgettem]. „Ez annak idején ott dolgozott velünk. Munkás volt, mint mi. Aztán valahogy, ki tudja, hogy, bekerült a kulturális központba. [...] Gyönyörűen írt. Aztán elkezdte írni a családfákat. Huhúúú, hogy ez mennyi helyre elfutott. Ez mind felkereste a temetőket! Én mondom neked, ennek ma az a munkája, hogy a családfákat írja.” „Igen – mondtam –, ha a pénzt megkapja, ki is adja a könyvet [az általa gyűjtött családfákról].” „Ez, ugyan! Soha! – csóválta a fejét a bácsi. – Hát ennek nincs semmi kultúrája. Ez annak idején ott dolgozott velünk! És ugyan ki olvasná azt a könyvet?! Hát még én magam sem olvasnám!” (Terepnapló-bejegyzés, 2012. 03. 09.)

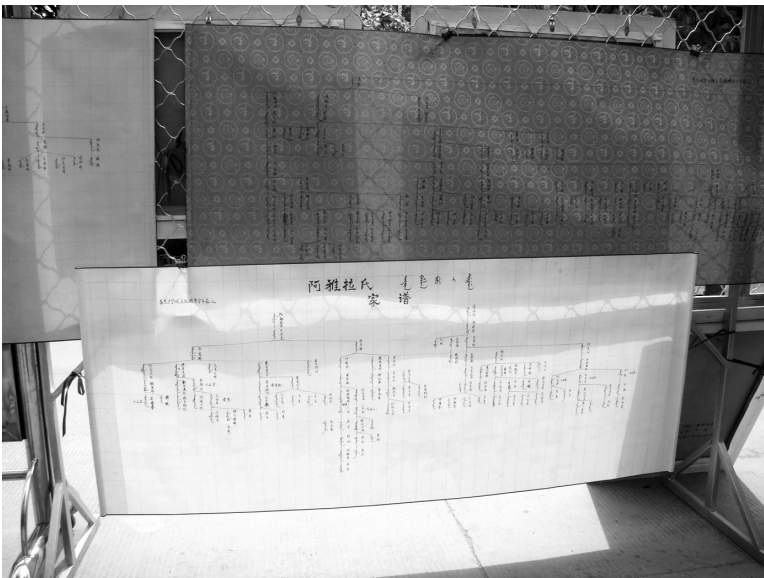
Guan Wenmingnek a sibe közösségen belüli ambivalens megítélése azonban a lényegen mit sem változtat. Az 1980–90-es évektől kezdődően mind többen fordultak hozzá segítségért, hogy – nem kis részben Han Qikun „családfa-egyesítő” története elterjedésének köszönhetően – (re)konstruálhassák családfáikat. Guan Wenming pedig, az ünnep ürügyén, az ügyet a Kulturális Központ elé tárta, kijárva egy családfa-kiállítás megrendezésének a lehetőségét.

Magára a kiállításra Guan Wenming – választott segítőivel együtt – hónapokon keresztül készült. Ennyi időt vett igénybe az általa gyűjtött családfák anyagainak lefordítása kínaira, felvitele a vászra és ellenőrzése az érintett nemzetségek tagjainak bevonásával. A kiállítás végül minden különösebb hírverés nélkül, a Tibetre való megemlékezést követően – de azzal egy napon –, a kézműves vásárral egy helyen került megrendezésre (lásd 55–56. sz. fotók).

55. sz. fotó. Asszony a Nyugatra Telepítés Ünnepének kézművesvásárán, háttérben a nyugatra telepítés útvonalát ábrázoló falvédővel.

Xinjiang Ujgur Autonóm Terület, Chabucha'er Sibe Autonóm Járás, 2012. Saját felvétel

56. sz. fotó. Guan Wenming családja-kiállítása.

Xinjiang Ujgur Autonóm Terület, Chabucha'er Sibe Autonóm Járás, 2012. Saját felvétel

A kiállításához írt „bevezetés” a propagandacélokat szolgáló táblán így hangzott:

A sibék között él a mondás, amely szerint „nincsen nemzet történelem nélkül, nincsen család családfa nélkül”; ez az, ami miatt a nemzetségek családfaállító gyakorlata különös figyelmet érdemel. Egy egyszerű családban, ha nem visznek véghez nagy tetteket, nem írhatják be nevüket a történelembe. De a családfán a nemzetség valamennyi tagja egyenlő, nem különülnek el magas vagy alacsony rangúként, nem számít, hogy nagyok vagy kicsik, valamennyien pontosan feljegyeztetnek [...].

A nemzetségnév egyfajta mutatója a vérségi köteléknek; átnézvén a családfát, nyomban saját vérünkéből való honfitársainkra lelhetünk. Különösen fontos továbbá, hogy a családfák többségén a családi törvények is feljegyzésre kerültek, amelyek a családi tanítások és nemzetségek rendeleteként szabják meg a normákat az utódok számára szavak és tettek tekintetében, törvényekhez és rendeletekhez szolgálva kiegészítésként. A családfák szabályzatai kiválóan alkalmasak az emberi értékrendek formálására, arra, hogy inspirálják az embereket az élet szeretetére, a kemény munkával való előrejutásra, az országért hozott még több áldozat meghozatalára [...]. (lásd 3/47. sz. melléklet)

A fenti sorok között olvasva nem lehet nem észrevenni a kiállítás megrendezéséért felelős állami szervek azon törekvését, hogy megpróbáljanak párhuzamot vonni a családok és a nemzetiségek, a nemzetiségek és az állam között. Még pontosabban fogalmazva: a kiállításához írt „bevezető” a családfairás hagyományának azon „hasznos” elemeit igyekszik kiragadni, amelyek a nemzetiségek tagjainak, mint anyaországbeli „honfitársaknak”, utat mutathatnak a jó állampolgárrá váláshoz is.

Fontos azonban tudnunk, hogy ezt a bevezetőt nem Guan Wenming írta: bár ő és a segítői – az egyszerű embert képviselve – maguk kérvényezték a kiállítás megrendezésének lehetőségét, az csak a Chabucha'er Sibe Autonóm Járási Kulturális Központ intézményes keretén belül valósulhatott meg. A kiállításához írt bevezetőt is a központ munkatársai írták. És mégis: függetlenül az állami szervek kontrolljától, a kiállítás ötlete és a megvalósításáért hozott fáradtságos munka önmagáért beszél. Azt sugallja, hogy az ősokról őrzött tudás az, ami igazán fontos a sibék számára, és hogy ez az identitásformáló emlékezetük legfőbb támasza.

Az ősokról őrzött tudás iránti vágy, az emlékezés és felejtés mezsgyéjén vívott küzdelmük táplálta a sibe etnikus nacionalista törekvések legfőbb célkitűzését is: a Nagy Nyugatra Telepítés mártíriumi mítoszként való életre hívását, hogy általa a sibék évszázadokkal ezelőtt egymástól elszakadt csoportjai újra egymásra találhassanak.

Munkám végére érve nem maradt más hátra, mint összefoglalni eredményeimet. Mielőtt azonban belekezdenék ebbe, arról a sajátságos lelkiállapotról szeretnék szólni, amely kutatómunkám velejárója volt a kezdetektől a végig: a sibe etnikus nacionalizmus természetének megértéséhez – paradox módon – előbb saját munkám természetét kellett megértenem.

A dilemma, ami ennek tudatos végiggondolására ösztönzött, a „nagy elbeszélésekkel szembeni bizalmatlanságból” (Lyotard 1984: Bevezetés, xxiii) következik. Nem találok jobb hasonlatot rá: a sibe etnikus nacionalizmus megértéséhez vezető úton járni olyan volt, mint gyermekkoromban belépni az Elvárásolt Kastélyba. Ott sem tudhattam sohasem, hogy mi az, ami valóság, és mi az, ami *nem* az, mígnem a körülöttem lévő világ megismerhetetlensége félelmet szült bennem, és az saját – addig mindennél szilárdabbnak hitt – énképem valóságát kérdőjelezte meg.

Ilyesféle érzés kerített hatalmába a sibék lakta vidékeket járva is. Különösképpen a Chabucha'er Sibe Autonóm Járásban, ahol mennél több időt töltöttem el, annál megfoghatatlanabbá vált még a történelmi falvak anyagi-tárgyi valósága is. Nem mintha a maga nemében nem lett volna valóságos minden. Csak az „ősiség” illúziója – ami az urbanizálódó világ mélyén rejtőző parasztházaktól a temetőkig mindent csalóka fénytörésben láttatott – volt az, ami lassanként szertefoszlott, feltárva a jelen csupasz valóságát.

Még ma is emlékszem: amikor először léphettem az Ötödik falu temetőjének földjére, szinte beleborzongtam a tudatba, hogy az egykor nyugatra települt nemzetségek „ősi” temetőjében járok. Aztán jöttek a házigazdával, Hu Wenxiaóval folytatott hosszú, tél esti beszélgetések, amelyek során lassanként tárult fel előttem a kép, hogy a falvak a temetőikkel együtt hogyan, mikor, honnan, merre települtek az elmúlt 250 év alatt. Én pedig milliószer kérdeztem vissza, hogy „de ez biztos?”, „akkor ez nem is az a temető?”, „a falvak sem azok a falvak”? – mert az elhangzottak megkérdőjelezni látszóttak mindent, amit a Chabucha'er Sibe Autonóm Járás történelmi falvairól addig tudni véltem.

Idővel azonban megértettem, hogy az engem foglalkoztató kérdések szempontjából nem önmagában a jelen valósága az, ami fontos. Sokkal inkább fontos az a mód, *ahogyan* ez a valóság *jelentéssel* telítődik meg. És a tekintetben valóban szerencsésnek tarthatom magam, hogy a sibék között eltöltött

57. sz. fotó. A Nyolcadik falu egykori temploma.
Xinjiang Ujgur Autonóm Terület, Chabucha'er Sibe Autonóm Járás, 2012. Saját felvétel

58. sz. fotó. Pokolábrázolás a Nyolcadik falubeli templom falán.
Xinjiang Ujgur Autonóm Terület, Chabucha'er Sibe Autonóm Járás, 2012. Saját felvétel

hosszú idő alatt betekintést nyertem ebbe a folyamatba, amely – többek között – a járás történelmi falvait is élteni.

Legyen példa erre az a nap, amikor a Nyolcadik faluba indultam, hogy ismét megnézzek egy templomot, amely egy ház udvarán állt. Ez a templom egyike volt azoknak az épületeknek, amelyeket hajdanán a falvak szélén, a népi vallásosság jegyében állítottak fel – az udvar csak később, a falu terjeszkedése során épült köréje. Hogy ezt a templomot melyik istenségnek szentelték, még ottjártamkor sem volt róla egyetértés a kulturális központ munkatársai és az öregeberek között. A templom beazonosítását valójában az is megnehezítette, hogy jó ideje tulajdonképpen már csak az egyik hátsó fala állt. (A rajta látható freskó azonban kétségkívül a legteljesebb volt az összes falu templomai közül.) A romos állapot azonban nem gátolta meg a kormányzatot abban, hogy márványtáblát emeljen előtte, rajta a templom nevével és felépítésének dátumával (lásd 57–58. sz. fotók).

Amikor a szóban forgó napon visszatértem ide, megdöbbenve tapasztaltam, hogy az a kevés, ami a templomból megmaradt, télen, a hó súlya alatt összedőlt. Csak a kormányzat által felállított márványtábla állt még a romok előtt, meglehetősen groteszk látványt nyújtva. Még ugyanazon a napon teljesen véletlenül összefutottam a kulturális központ egyik munkatársával, akinek kifejeztem sajnálatomat a Nyolcadik falubeli templom romba dőlésével kapcsolatban. Mire ő – a lehető legnagyobb természetességgel – így válaszolt: „Ugyan, nincsen semmi baj. Neked is megvannak róla a fotók, nem? Újjáépítjük!”

Ez az egyetlen szó, „újjáépítjük”, magába sűrítette a lényegét: azt, hogy az itt élők szemében az identitásformáló múlthoz a legfontosabb kapcsot nem a „kézzelfogható” világban kell keresnem. Szinte láttam magam előtt, amint a templomot majd újjáépítik, a falait borító freskókat újrafestik, és az idő múlásával már senki számára nem lesz fontos, hogy *ez* már nem *az* a templom, amely egykor a Nyolcadik falu szélén állt. A fontos majd az lesz, hogy *van* egy templom, amelyen keresztül emlékezni lehet és emlékezni kell a múltra. E tekintetben pedig a templom anyagi-tárgyi „eredetisége” csupán másodlagos lesz. Mint ahogyan másodlagos az is, hogy egykor hol álltak a falvak és a temetők, és hogy fekszenek-e halottak a sírokban. A lényeg a róluk őrzött emlékezetben van.

Ez a felfogás, ez a – jobb szót nem találok rá – „szellemiség” az, ami kutatómunkám során a legnagyobb nehézséget jelentette a számomra, és ami egyszermind arra sarkallt, hogy vizsgálat tárgyává tegyem saját munkám természetét is. Mert annak, hogy felkutassam, az emlékezés és a felejtés mezsgyéjén formálódó múltképzetekből hogyan épül fel a jelen valósága, és az így felépülő valóság hogyan szolgálta és szolgálja a sibe etnikus nacionalizmust, egyetlen feltétele volt: az, hogy mindvégig szem előtt tartsam a *múlt* és a *történelem* különbözőségét (vö. Jenkins 1991). A kérdés csupán az volt, hogy e különbségtételhez mit teszek meg viszonyítási pontnak, és

hogy az így papírra vetett gondolatok mennyiben konstrukciók és mennyiben rekonstrukciók a részemről.

Források és interpretációk

A fenti kérdések kimondva-kimondatlanul arra a posztmodern kritikára reflektálnak, amelynek értelmében a múlt „valósága” és a források közé nem tehető egyenlőségjel – már csak azért sem, mert „valóságos” múltból csupán egy van, de erről az egyetlen múltból számos diskurzus folyhat (Gyáni 2000: 14–15). Ebből kifolyólag munkám megírásakor – szoros összefüggésben azzal a kérdéssel, hogy miként tegyek különbséget múlt és történelem között – előbb nekem is azt kellett tisztán látnom, hogy *mi* és *hogyan* közvetíti felém a múltat, vagyis hogy *milyen* elvek szerint válogassam meg a forrásaimat.

Hogy érthetővé váljék, ezek a kérdések mennyire valós problémát jelentettek a számomra, ismét egy példával kell élnem, ami – nem mellesleg – szorosan kapcsolódik egy, a munkámban már érintett tárgykörhöz. Középpontjában egy sztélé története áll. Erről a sztéléről egy Yong Zhijian nevű sibe kutató 2005-ben publikált tanulmányt abban a tanulmánykötetben, amelynek ő maga társszerkesztője is volt (Yong 2005). Yong Zhijian a tanulmány elején világosan leírja, hogyan szerzett tudomást a szóban forgó sztéléről, illetve hogy az miért bír különös jelentőséggel a sibe történészek számára. Elmondása szerint 1999-ben, amikor a Chabucha'er Sibe Autonóm Járásban folytatott kutatásokat, a járási központban – vagyis a Hatodik faluban – eljutott hozzá a hír, hogy az egyik helyi sibe földművescsaládon belül őriznek egy mandzsu nyelvű sztélét, amely az ottaniak szerint még a Qing-korból való. Yong Zhijian meghallván a hírt – saját bevallása szerint – nagyon izgatott lett, mert bár korábban már hallott róla, hogy a sibe családokon, nemzetségeken belül sok hasonló sztélét őriznek, sőt, gyermekkorában látott is egyet-kettőt, kutatóként már egyet sem lelt (uo. 139).

A sztélé őrzőjét, akivel Yong Zhijian felvette a kapcsolatot, Deqingnek hívták. Nemzetségneve Han volt, amit a mandzsu/sibe Hanggari nemzetségnevből fordítottak át kínaira. A sztélét akkor Deqing házában udvarában őrizték: a mandzsu nyelvű felirat szerint valójában egy sírkő volt. A sírkövet még a család egyik ősének, a Hanggari nemzetségbeli Marenboónak (kín. Marenbao) állították föl 1830-ban, annak emlékére, hogy a férfi 1826-ban, a császári sereget szolgálva hősi halált halt egy dél-xinjangi hadjáratban (uo. 139–140).

Yong Zhijian beszámolója szerint a sztélé őrzője, Deqing elmesélte neki, hogy a sztélé eredetileg nemzetségük temetőkertjében állt. Ám a temetőkertet az 1960-as évek elején – lévén, hogy egy kőolajtársaság igényt tartott a földterületre – el kellett költöztetni, és mivel még jó darabig nem találtak új,

alkalmas temetőt, a sztélét hazavitték megőrzésre. Azóta is ott állt, a ház udvarán, egészen Yong Zhijian ottjártáig (uo. 140).

Csakhogy 2002-re, amikor a cikk írója visszatért a Chabucha'er Sibe Autonóm Járásba, hogy ismét megnézzze a sztélét – és nem mellékesen, hogy részt vegyen a Nyugatra Telepítés Ünnepe –, az azt őrző család már elköltözött a korábbi házból. Yong Zhijiannek nem kevés idejébe telt, míg sikerült újra felkutatnia a családot. Elmondása szerint Deqing akkor már súlyos beteg volt. Mivel nehezeze esett a beszéd is, helyette felesége számolt be róla Yong Zhijiannek, hogy a sztélét az elmúlt három évben mindvégig a kertjükben őrizték, de ez alatt az idő alatt a családban egymás után merültek fel a gondok és a problémák. Ezért a nemzetségbeliek megtanácskozták, hogy a sztélét vigyék vissza oda, ahová való: az újonnan választott temetőkertbe – ahol a szerző valóban meg is lelte azt (uo. 140–141).

Yong Zhijian beszámolójában idáig tart a sztélé felkutatásának története. Ám külön ki kell térnünk még tanulmányának arra a részére, amelyben a szerző, a sztélé szövegéből kiindulva, a Hanggari nemzetség történetének nyomába ered. Ezt a nemzetséget ugyanis sokan azonosítják a Hashūri nemzetséggel, amelyből Han Qikun, a „család-fa-egyesítő” történet megalkotója és a sibe etnikus nacionalizmus kiemelkedő személyisége (is) származik. A sztélé jelentősége – azon túl, hogy rajta kívül ma már csupán egyetlen hasonló sztélét őriznek a Chabucha'er Sibe Autonóm Járásban – nyilván ebben is kereshető.

A tanulmány szerzője, Yong Zhijian a két nemzetség – vagyis a Hanggari és a Hashūri – azonosításakor előbb egy, a Chabucha'er Sibe Autonóm Járásban élő lokális történetíró munkájára hivatkozik, aki a könyvében 601 sibe nemzetségnevet jelöl meg, igyekezvén felkutatni azok történetét is (Gong 2002). Csakhogy a chabucha'eri lokális történetírók közül sokan vitatják a Yong Zhijian által hivatkozott könyv hitelességét, és Yong Zhijian maga is elismeri, hogy az abban leírtak nem jelentenek bizonyosságot a két nemzetség azonosításához. Helyette két olyan, egymást kiegészítő történetben próbál fogódzót találni, amelyek a Hanggari nemzetségen belül adódtak át nemzedékről nemzedékre.

Az első történetet még 1999-ben jegyezte fel Yong Zhijian; a történet elmesélője Deqing, a sztélé akkori őrzője volt. A történet szerint a nyugatra telepítés idején Deqing nemzetségi ágából nem választottak ki senkit az áttelepítésre. Volt azonban egy ősük, egy akkor még csak 16 éves fiatalember, akinek a jegyesét, annak családjával együtt, az északnyugati határvidékre rendelték. A fiatalember családja félt, hogy ha a lányos ház nyugatra települ, oda a házasság, ezért a fiúgyermeket a leány családjával együtt útnak indították. A fiú a leány családjával élt együtt, és az ili sibe tábor felállításakor velük együtt sorozták be őt is a keretes vörös zászlóaljba, vagyis a mai Hatodik faluba. Néhány év elteltével azonban, amikor a fiú házasodni szeretett volna, a család nem akarta odaadni a lányt, hiszen a gyermeknek nem volt

sem rangja, sem birtoka. Ám végül a fiú táborhelyének a vezetője, illetve az öregek közbenjárására a házasságra csak sor került, és az asszonnyá lett leány öt fiúgyermeknek adott életet. Amikor a gyermekek felnőttek, édesapjuk – az egykor nyugatra települt fiatalember – saját nemzetséget szeretett volna alapítani, el akart tehát válni az öt fölnevelő nemzetségtől. Ehhez azonban a szokások értelmében családfa felállítására lett volna szüksége – csakhogy ő időközben elfeledte a nemzetségnevét! Ekkor a hivatalnokok tanácsára felvette a Hanggari nevet: ez a szó a sámánénekekből ismert a sibék körében, és jelentését a boldogsággal, a pezsgéssel szokták összefüggésbe hozni. Mivel a fiú egykor egyedül, elhagyatottan és szegényen érkezett az Ili folyó völgyébe, később azonban öt fiúgyermek lett, igazán szerencsésnek és gazdagnak tudhatta magát – evvel magyarázható a név etimológiája (Yong 2005: 144).

A Hanggari nemzetség alapításának történetét három évvel később, 2002-ben egy másik adatközlő, a szintén Hanggari nemzetségbeli Han Lianshan már másképp mesélte el Yong Zhijiannek. E változat szerint a Chabuča'er Sibe Autonóm Járásban élő Hanggari nemzetségbeliek nyugatra települt ősenek neve Hairgana (kín. Hai'ergana) volt. Mivel azonban a gyermek az útnak indulásakor még igen fiatal volt, mindössze 16 éves, a családja aggódott, hogy baja eshet az úton. Ezért vele együtt indították útnak a gyermek nagybátyját is, aki – bár hivatalosan nem volt kijelölve a nyugatra telepítésre – sosem tért vissza az „őshazába”; ott telepedett le, az Ili folyó völgyében.

Han Lianshan a fenti történet elmondása után még saját emlékeit is felidézte arról, hogy kiskorában, a sírok letakarításakor felfigyelt egy jelöletlen sírra nemzetségük temetőkertjében. Az adott sír nem messze feküdt a nyugatra települt első ős, Hairgana sírhalmától. Akkor nagyanyja azt tanította neki, hogy az az egykoron Hairganát kísérő nagybácsi sírja, aki azért fekszik jelöletlen sírban, mert az Ili folyó völgyébe való érkezése után nem nősült meg, és nincsenek leszármazottai. Han Lianshan nagyanyja ez alkalommal magyarázta el unokájának azt is, hogy nemzetségük legelső őse Yacibu volt (Yong 2005: 145) – az a Yacibu, akit Han Qikun, a „családfa-egyesítő” történet írója is az első őseként tartott számon.

Itt ér véget, illetve ennyiben foglalható össze mindaz, ami Yong Zhijian tanulmányának a munkám témáját érintő tanulsága. Hogy érthető legyen, hogyan kapcsolódik mindez az általam használt források kérdéséhez, a sztélé történetét most ott kell folytatnom, ahol Yong Zhijian abbahagyta. A Marenboónak állított sírkő ugyanis azóta bekerült a Chabuča'er Sibe Autonóm Járás Ötödik falvában található múzeumba.

2013-ban, amikor a fenti múzeumban jártam, hogy dokumentáljam az intézmény kiépítésének folyamatát, felfigyeltem az egyik teremben álló, mandzsui nyelvű írásjegyekkel vésett, a tetején sárkánypárral díszített kődarabra. A sztélé azért keltette fel az érdeklődésemet, mert olyan *valódinak tűnt* a múzeumban kiállított tárgyakkal szemben. A múzeum munkatársai számára ugyanis – szemmel láthatóan – a legnagyobb kihívást az jelentette, hogy mi-

ként jelenítsék meg a sibék múltját a „szellemi kulturális örökség” fogalmán keresztül. E törekvések jegyében a múzeum – az általunk megszokott kiállítási koncepciótól eltérően, amelyben „eredeti” tárgyakat látunk – leginkább a sibe identitást és etnikus nacionalista törekvéseket tükröző szimbólumok tárháza volt. Felépült benne a mára szent helyként tisztelt Gaxian-barlang és a Sibe Ősök Templomának makettje; egyik központi csarnokában felállítottak egy, a Nagy Nyugatra Telepítésnek emléket állító szoborcsoportot; továbbá helyet kapott benne egy bábcsoport, amely a szellemi kulturális örökség-listára felkerült szokásokat volt hivatva reprezentálni.

Nem véletlen tehát, hogy a szoborcsoportok, makettek és egyéb, a múzeumban helyet kapott ismeretlen eredetű tárgyak és másolatok között a sztélé azonnal magára vonta a figyelmemet; már csak azért is, mert bár eredetinek tűnt, semmit sem lehetett róla tudni – még azt sem, hogy ténylegesen eredeti-e, vagy csupán másolat? Bárkit kérdeztem róla, megbízható adattal senki sem tudott szolgálni, sőt, a szerzett információk egymásnak ellentmondóak voltak. Mígnem egy napon a kezembe került Yong Zhijian fenti tanulmánya.

A tanulmány átolvasása után magától értetődően még inkább ki akartam deríteni, hogy a kiállított tárgy eredeti vagy másolat-e. Szövege ugyanis kétséget kizáróan bizonyította, hogy a Yong Zhijian-féle sztélééről van szó. A családfairó Guan Wenminggel elmentünk hát a Hatodik falu temetőjébe, hogy megnézzük, ott áll-e még a Marenboo emlékének állított sírkő. Csak-hogy a Hanggari nemzetség temetőkertjét már nem találtuk ott, ahol lennie kellett volna, ahol Yong Zhijian tanulmánya megjelölte, és ahol arra Guan Wenming emlékezett! A temetőkeretet az adott tanulmány megjelenése óta (2005) nyilvánvalóan ismét tovább költöztették.

Véletlen-e, vagy sem, aznap, a temetőből hazafelé – amikor betértünk a járási központ piacára, hogy megebédeljünk –, az étkezdeben egy Hanggari nemzetségbeli emberrel futottunk össze. Tőle tudtuk meg, hogy temetőkertjüket valóban újból tovább költöztették, és arról is minden kétséget kizáróan biztosított bennünket, hogy a múzeumban kiállított sztélé az eredeti!

Én ekkor – a biztonság kedvéért – mégiscsak elmentem újra a Hatodik falu temetőjébe, és hosszas keresgélés után megtaláltam benne a Hanggari nemzetség új temetőkertjét. A Marenboónak állított sztélé valóban nem volt ott. Akkor a temetőben már csak egyetlen hasonló sztélé állt – és áll ma is –, az Ilari (kín. Yilali) nemzetségé. Ennek a nemzetségnek a tagjai ugyanis nem járultak hozzá ahhoz, hogy az ősöknek állított, szintén Qing-kori, mandzsu nyelvű sírkövet elszállítsák és a múzeumban állítsák ki (lásd 59. sz. fotó).

Úgy vélem, a fenti példa – egy sibe és egy európai kutató hasonló tapasztalatai a „valóság” majdhogynem megfoghatatlanságáról – jól mutatja, hogy mindazok a források, amelyek alapján egyáltalán kísérletet tehetünk a múlt megértésére, sokkal inkább valamiféle interpretációk maguk is, mintsem tényszerű adatok. Emiatt a múltra irányuló bármiféle rekonstrukcióra is inkább mint valamiféle konstrukciós folyamatra érdemes tekintenünk.

59. sz. fotó. Az Ilari nemzetiség ősenek állított sztélé a Hatodik falu temetőjében. Xinjiang Ujgur Autonóm Terület, Chabucha'er Sibe Autonóm Járás, 2014. Saját felvétel

Láthattuk, hogy Yong Zhijian hányféle forrásra támaszkodva igyekezett (re)konstruálni a sztélé és azon keresztül egy nemzetiség történetét. Ehhez képest számomra a Yong Zhijian által írt tanulmány is csupán egy volt a felhasználható források – és egyben interpretációk – közül.

Ez a bizonytalanság, ez a megfoghatatlanság, ez a sajátos állapot jellemezte mindvégig a sibe etnikus nacionalizmus természetéről folytatott kutatásaimat. Ennek a megfoghatatlanságnak az érzékeltetésére szolgált, hogy a munkámhoz írt előszón és utószón, valamint a bevezető és a befejező fejezeteken kívül valamennyi számozott fejezetet személyes hangvétellű írással kezdjek meg. Ugyancsak így nyílt lehetőségem arra, hogy az értő olvasó előtt feltárjam azt az „emberi tényezőt”, amiről a tények, tendenciák és nagy ívű elméletek mellett gyakorta hajlamosak vagyunk megfeledkezni.

Tudom, hogy a választott stílus, amelyben munkámat megírtam, akár „nyílt hadüzenetként” is értelmezhető a tudományos munkák etalonjával szemben; és higgyék el, nem volt könnyű vállalnom ezt a döntést. Mégis, úgy éreztem, ennek hiányában éppen a munkám legfőbb tanulságát hallgatnám el: azt, hogy egyetlen megdönthetetlennek bizonyuló érv, forrás vagy tudományos munka ellenére sem tehetünk soha egyenlőségjelet múlt és történelem közé. Ezek fényében pedig sosem feledkezhetünk meg arról,

hogy azok a tudományos munkák, amelyeket mi magunk ilyen és hasonló kérdések kapcsán teszünk le az asztalra, talán éppen olyan interpretációk, mint felhasznált forrásaink.

És mégis – vagy inkább éppen ezért – nem tekinthettem el egyetlen forrás használatától sem amiatt, hogy azt esetleg „hamisnak” ítélt meg. A lényeg az volt, hogy megpróbáljam kiszűrni belőle *azt a „valóságot” és azokat a jelentéshalmazokat* (vö. Collingwood 1956: 282–283), amelyeket az általam kiválasztott és vizsgált társadalmi csoport, a sibe tudáselit használt fel etnikus nacionalista törekvései érvényre juttatásához.

Összegzés

Ebből a módszertani elvből kiindulva folytattam munkámat, a múlt helyett a szüntelenül (re)konstruálódó történelemre, a tudás társadalmi formájára irányítva figyelmemet. Ebben a tudásban véltem felismerni azt a múltat a jelennel összekötő hidat, ami a sibe etnikus nacionalista törekvések nyomán egy egységes világot, illetve annak illúzióját kínálta és kínálja ma is az egymástól elszakított sibék két nagy csoportja számára. Hiszen – amint azt munkám bevezetőjében kifejtettem – a sibék történelmének folyamatos (re)konstrukciója együtt járt a sibe etnikus nacionalizmus kibontakozásával: azzal a Janus-arcú jelenséggel, amely egyszerre szolgálta a kínai nemzeti egység építését és a sibe nemzeti identitástudat kialakítását, és amelynek köszönhetően a sibék 1764-ben egymástól elszakított csoportjai – áthidalhatatlannak tűnő nyelvi és kulturális különbözőségeik dacára is – homogenizálódtak.

E folyamat kibontakoztatásában és érvényre juttatásában egy olyan diffúz, hatalmi-gazdasági-kulturális jegyek alapján más társadalmi csoportoktól világosan el nem különíthető, térben nem lokalizált, társadalmi összetételében, céljaiban nem egységes, inhomogén csoport játszott kulcsszerepet, amelyet „sibe tudáselitnek” neveztem. A „tudás” szóval arra kívántam utalni, hogy e fiktív csoport egyetlen összekötő közös jegye a múltra vonatkozó tudás birtoklásában és konstruálásában játszott nagy szerepe. Elkülönítésük minden más, a sibe etnikus nacionalizmusban szerepet játszó értelmiségi és politikai elitől csupán saját analitikus szempontjaimat tükrözi. E csoport tagjai – a *nemzetségek* és a *nemzet* között valahol félúton – nemcsak a legnagyobb részt birtokolták a sibék közös múltjáról őrzött tudásnak, de ők maguk voltak egyben e tudás konstruálói is.

Annak érdekében, hogy bemutassam: a sibe tudáselit „történelemalkotó” tevékenysége hogyan bontakozott, illetve bontakozhatott ki, előbb a sibe etnikus nacionalista törekvések meghatározóit kellett bemutatnom. Ez pedig már a kezdet kezdetén emlékezés és felejtés, emlékezet és identitás viszonyrendszerének az áttekintését kívánta meg. Ennek a viszonyrendszernek

a tárgyalásánál a kérdés csak az volt, hogy honnan, azaz a valószínűsített meghatározók melyikéből induljak ki: az ősről örökölt tudás identitásformáló erejéből vagy az ideológiai-politikai hatalomnak azon „eszközeiből”, amelyek az identitás és az emlékezet feletti uralom kiterjesztését szolgálják.

Végül az előbbi tettem meg munkám kiindulópontjának. Döntésemnek három oka volt: az első, hogy így arra az útra vezethettem az olvasót, amelyen kutatásaim kezdetén magam is megtettem az első lépéseket. A második, hogy az „ősök árnyékában” folytatott mindennapi élet példáin keresztül véltem leginkább megragadhatóvá tenni azt az emlékezés és a felejtés mezsgyéjén zajló küzdelmet, amely a sibe etnikus nacionalizmus középpontjába az ősről örökölt tudást és azzal együtt a Nagy Nyugatra Telepítést állította. A harmadik pedig, hogy bemutathassam: a sibe etnikus és nemzeti identitás miként formálódik a Párt által előhívni kívánt „intézményesített kisebbségi identitás” függvényében.

Ahogy az a Párt ideológusainak a „négy identitás” kérdését érintő propagandáján keresztül bemutatni igyekeztem, ez az „intézményesített kisebbségi identitás” a már „hivatalos” történelemmé vált múlt felidőzésén, valamint „tudatos és programszerű vállalásán” alapul (vö. Gyáni 2000: 85). Az államiság szintjéről tekintve ugyanis a cél nem más, mint egy konstruált történelmi kronológia mentén, az emlékezet feletti uralom kiterjesztésével, egyetlen és egységes *nemzeti idővé és térré* forrasztani egybe a legkülönbélebb személyes és lokális történetiségeket. A sibe etnikus nacionalista törekvéseknek határt szabó kereteket éppen a fenti törekvésekben és az e törekvéseket szolgáló eszközökben véltem megtalálni.

A mindennapi életből hozott példáim alapján azonban rá kívántam mutatni egyúttal arra is, hogy a sibéknek az őseikhez való kötődésük által táplált múltképzete mind a mai napig elég erős olyan identitásformák életben tartásához, amelyeket a kommunista rezsim elnyomásra ítélt. E megállapítással kapcsolatban tértem át munkám második fejezetében annak a kérdésnek a kibontására, hogy a sibe etnikus nacionalizmus *miként* formálódott a sibe tudáselit keze nyomán. Ezzel az emlékezésre és az emlékezetre irányuló kutatások talán legvitatottabb határterületére jutottam el: az emlékezet és a történetírás megannyi szálon összefonódó hálójába.

Amint azt munkám bevezetésében, az etnikus klasszifikációs program tárgyalásakor részletesen kifejtettem, Kínában az 1950-es években kezdődött meg a nemzeti történelem megírása. A sibe etnikus nacionalista törekvések kibontakozása is e folyamattal együtt, azzal kart karba öltve kezdődött meg, kulcsfontosságú tényezőnek téve meg az emlékezetet a sibe nemzetiségi történelem megírásában.

A *miként* feltárását leginkább kétfajta forrás segítette: az egyik a háromféle (a „hivatalos”, a „tudományos” és a „lokális”) történetírás eredményeként született publikációk, amelyek áttekintésekor mindvégig szem előtt kellett tartanom, hogy a történetet írók és a történetek objektivitása több helyütt,

több szempontból is megkérdőjelezhető. A megkérdőjelezhetőség legfőbb oka szoros összefüggésben áll a politikai legitimáció kiszolgáltatásának kényes kérdésével. Más szóval: a hatalom befolyásával, ami a történelmi emlékezet legfőbb fékező és alakító ereje is egyben (vö. Duby – Lardreau 1993: 63). Ugyancsak fontos források voltak számomra azok a visszaemlékezések, azok a memoárok formájában napvilágot látott írások, amelyeket „narratív rendszerező és megjelenítő aktusként” (Gyáni 2000: 133) kezeltem. Olyan forrásokként, amelyek a sibe tudáselit által megörökíteni kívánt emlékeket egy összefüggő történet keretében igyekeztek rendszerezni. E forrásokkal kapcsolatban a személyes tanúságtétel objektivitásának megkérdőjelezhetősége volt az, amiről nem feledkezhettem meg. A visszaemlékezések alapján összeállított „memoárok” ugyanis – önkényes módon szemezgetve a hatalom által felügyelt „hivatalos”, a „tudományos” és a „lokális” történetírás eredményeiből – maguk is a történelmi tudat formálójává lettek.

„Emlékezet, történelem: távolról sem szinonimák, s rá kell ébrednünk, hogy szembeállítja őket minden” – idézhetném a kérdésre vonatkozóan Pierre Norát (Nora 1989: 8; ford. K. Horváth Zsolt). Az objektivitás ugyanakkor munkám szempontjából nem bizonyult fontos kérdésnek. Sőt, önmagában az a tény és az a folyamat volt fontos a számomra, ahogyan a formálódó történelmi emlékezet a mítoszt a valósággal ötvözte.

És amilyen képlékenynek mutatkozott a sibe etnikus nacionalizmus mentén formálódó történelmi emlékezet, olyan képlékenynek bizonyult az „emlékezet helye” (Nora 1984) is, amire – a folyamat kibontakozásakor – a sibe tudáselit figyelme irányult. A Taiping templom maradványaiból megformált *emlékezethely*, a Sibe Ősök Temploma azonban éppen az őt körülölelő mítosz és a valóság elegyítése révén állhatott annak a célnak a szolgálatába, hogy az általa megformálni kívánt történelmi emlékezet gyökeret eresztessen a homogenizálni kívánt „emlékezetközösségek” tudatában.

Munkám harmadik fejezetében a sibe etnikus nacionalizmus személyes emlékezésben rejlő erejének kérdését helyeztem a fókuszba, Han Qikun „család-egyesítő” történetét példaként hozva fel a csoportidentitás megteremtésére és fenntartására. A narratívum ugyanis, amely Han Qikunnak köszönhetően vált ismertté, idővel olyan elbeszéléssé lett, ami a szétszakított-ság dacára is lehetővé tette a sibék két nagy csoportja számára az egymással való érzelmi azonosulást. E narratívumnak ugyanolyan hatása volt a sibék csoportjain belül, mint példának okáért a nagy nemzeti narratíváknak a kínai nemzet „elképzelt közösségén” belül. Pataki Ferenc meglátása szerint az ilyen jellegű narratívumok éppen azért képesek szilárd identitás megteremtésére, mert személyes jelleget öltenek, és általuk az egyén beléphet a szűkebb vagy tágabb közösség élmény- és hagyományvilágába (Pataki 1999: 579).

A sibe tudáselit korábbiakban bemutatott törekvéseinek szálait munkám negyedik fejezetében fűztem egybe, a politikai hatalom és a hagyományok egybefonódásának, illetve a történelem újraírásának kérdéséhez kapcsolódva.

Ezzel egyetemben a sibe tudáselit etnikus nacionalista törekvéseinek az új politikai-ideológiai feltételekhez való igazodását is igyekeztem megvilágítani.

A sibe történelem újrarendelésének háttérben ugyanis – ahogyan azt az adott fejezetben részletesen bemutattam – az az ideológiai-fogalomhasználati fordulat áll, ami Kína nemzeti kisebbségeitől a hazaszerető érzület bizonyítását követelte meg. A hazaszeretet felmutatására a sibék egymástól elszakított csoportjai számtalan példát tudtak (volna) felhozni. A sibe tudáselit, törekvéseinek érvényre juttatásához, mégis csupán egyetlen eseményt állított a középpontba. Azt, ami a sibék egymástól elszakított két nagy csoportját egyformán érintette: a Nagy Nyugatra Telepítést.

A sibe tudáselit azonban a Nagy Nyugatra Telepítést nem önmagában vett történelmi tényként hangsúlyozta, aminek következményeképp a sibék ma olyannyira eltérő nyelvészeti és kulturális vonásokat öltöttek magukra. A hazaszeretet bizonyítása nemes eszmék felmutatását követelte meg. A sibe tudáselit ezt a nemes eszmét a Nagy Nyugatra Telepítés *mártíriumi* felfogásában, az „áldozatvállalás” gondolatában vélte leginkább érzékelhetővé tenni. Még akkor is, ha ez az „áldozatvállalás” egykor más hatalom más vezetőit szolgálta.

Akárhogy is legyen, a Nagy Nyugatra Telepítés mártíriumi gondolata alkalmas volt arra, hogy a sibe tudáselit etnikus nacionalista törekvéseit és az azok nyomán megfogalmazott követeléseket legitimálja. Maga a Nagy Nyugatra Telepítés eszméje, mint egy mártíriumi eszme, három pillérre támaszkodott: egy, az ősökre és rajtuk keresztül a múltra vonatkozó emlékezést tápláló narratívára; a Nagy Nyugatra Telepítés tárgyi tanújává tett Sibe Ősök Templomára; és a Nyugatra Telepítés Ünnepeire. E három pillérre épülve tudta a sibe tudáselit a Nagy Nyugatra Telepítés eseményét a mártírium köntösébe bújtatni, és az egymástól elszakított csoportok homogenizálásának, egységes „nemzetté” való kovácsolásának érdekében hangsúlyozni: az „áldozatvállalás” legfőbb bizonyítéka az, hogy az egymástól elszakított két nagy csoport kultúrája különbözővé vált egymástól.

Itt azonban meg kell állnom egy pillanatra, hogy megmagyarázzam: munkámban miért nem szenteltem ennél nagyobb figyelmet a sibe kultúra – mint a sibe identitás „hordozója” – bemutatásának.

Először is azért, mert nem tudom, hogy a sibe kultúrát hol keressem, pontosabban fogalmazva – honnantól ismertessem. Hogy ez érthetővé váljék, felidéznék egy vitát, ami a jelenlétemben hangzott el két sibe öregember között. A vita tárgyát a sibe kultúra megőrzésének kérdése adta, amivel kapcsolatban egyikük annak adott hangot, hogy a Chabucha'er Sibe Autonóm Járási Kulturális Központban senkit nem érdekel a sibe kultúra, pedig „micsoda páratlan szépségű kultúra ez!”. Mire a másik öregember magából kikelve érvelt a következőképpen: „Mondd meg nekem, hogy hol a sibe kultúra! A nyelvünk a mandzsuké, táncaink a mongoloké, gondolkodásunk a hanoké – akkor mondd meg nekem, hogy hol a mi páratlan kultúránk!”

A problémáról, amiről a két sibe öregember vitakozott, ezeken a lapokon magam is írtam („...a kulturális elemek, amelyeket a néprajzi kutatások [...] a *tradicionális sibe kultúráként*, sőt egyenest a *sibe kultúra esszenciájaként* aposztrofálnak, különböző politikai hatalmak befolyása alatt formálódtak [...], teret engedve előbb a mongol, majd a mandzsu és a *han* kínai kulturális hatásoknak”). Mindezek fényében talán érthető, hogy éppen a kérdés összetett jellege miatt igen nagy kihívást jelent mind a sibe identitás hordozóinak rövid ismertetése, mind a más etnikumok kultúrájával való összehasonlítása. És éppen azért, mert a kulturális jelenségek egyediségének kérdése, illetve a sibe identitás „letéteményeseinek” tárgyalása *nem lehetséges* a mongol vagy akár a mandzsu kultúrába való betekintés nélkül, az adott problémakör vizsgálata messze meghaladta volna a munkám kereteit.

Másodsorban, fel kell tennem a kérdést, amelyről a munkámban már szóltam: azok a kulturális elemek, amelyekre a kínai és a Kínán kívüli néprajzi stb. kutatások a sibe kultúra *esszenciájaként* tekintenek, valóban a modern sibe identitás részei? És beszélhetünk-e egyáltalán a sibe kulturális vagy etnikus identitásról?

Ahogy azt a munkámban kifejtettem, a sibék északkeleten maradt csoportjai már az 1900-as évek elejére elfeledték a mandzsu/sibe nyelvet, és elvesztették szokásaik jelentős részét, vagy ahogyan a sibe lokális elitek is fogalmazzák: „kultúrájuk esszenciáját”. Csakhogy, egyrészt, e kulturális hagyaték nem feltétlenül része valamennyi, a sibék északkeleten maradt csoportjait jellemző „túlélési stratégiának”. Másrészt, e kulturális hagyaték – azokon a csoportokon belül is, ahol a „túlélési stratégia” részévé lett – csak a már homogenizált, az általam etnikus nacionalizmusnak nevezett folyamat eredményeként válhatott azzá (köszönhetően a kínai nemzetépítés „cinkostársának”, a kínai néprajztudománynak). Harmadrészt pedig, fel kell tenni a kérdést, hogy a kulturális hagyaték, ami ma első ránézésre a sibe „túlélési stratégia” „letéteményesének” tűnhet, mennyiben szolgálja a sibe etnikus identitás, mennyiben a sibe nemzeti identitás, és mennyiben a kínai nemzeti identitás stb. megfogalmazását.

A fentiek alapján úgy vélem, hogy a sibe kultúra kérdéskörét csak a sibék csoportjait homogenizáló sibe nemzeti identitás feltárása után, annak függvényében lenne/lesz majd érdemes tárgyalni. A munkámban vizsgált folyamat ismerete nélkül ugyanis a sibe etnikus identitás „hordozóinak” felületes bemutatása meglehetősen eltorzult és legfőképpen: túlságosan *általános* képet mutatna a sibék társadalmi jelenéről.

Ennek megfelelően munkámban csak azt hangsúlyoztam, hogy az áttelepített csoportok körében áthagyományozódott kulturális értékek nem *közvetlen*, hanem *közvetett* módon, a mártírium gondolatának hangsúlyozása révén álltak a sibe etnikus nacionalista törekvések szolgálatába. A kulturális értékek felmutatása önmagában véve ugyanis nem lett volna elegendő a sibe nemzettudat életre hívásához: hangsúlyozásuk csak növelte volna az egymás-

tól elszakított sibék csoportjai közti különbségeket – holott a nemzeti egység megformálása éppen az „idebent” uralkodó különbözőségek eltussolását (vö. Assmann 2011: 25–26) követelte meg.

E gondolatok vezettek el a sibe etnikus nacionalizmus természetének megértéséhez is. Annak felismeréséhez, hogy a Nagy Nyugatra Telepítés – mártíriumi eszmeként – nem csupán a kínai nemzeti egységbe való illeszkedést szolgálta. Legalább ilyen fontos célja volt, hogy általa a sibe tudáselit megfogalmazhassa a saját elképzelését a sibe nemzeti identitásról.

Végző elemzésben tehát a Nagy Nyugatra Telepítés nem más, mint a „mártírium homályából megidézett ősök mítosza”. Mert bár történelmi valósága megkérdőjelezhetetlen tény, mégsem önmagában és önmagáért létező valóság: mártíriumi mivoltában szétválaszthatatlanul ötvözi a történelmet a mítosszal. Az a múlt pedig, amely ekképpen „megalapozó történetté” szilárdul és „bensővé” válik, attól függetlenül mítosszá lesz, hogy koholt-e vagy tényszerű (Assmann 2011: 59).

A Nagy Nyugatra Telepítés tehát a történelem mítoszba fordulásának példája. E mítosz ereje pedig abban rejlik, amiben minden mítosszá lett történelem ereje: értelemtelinek láttatja a jelent, és egyben „kontrasztot is vet” annak. A mítosszá lett történelem így tudja a csoportok önképét alakítani, egyszersmind a cselekvések vezérfonalául is szolgálva (vö. Assmann 2011: 62). Hozzáteszem: egy olyan „elképzelt közösségben”, amelyet az élők és a „mártírium homályából megidézett ősök” közösen alkotnak.

Mikor 2014 nyarán, utolsó terepmunkám végeztével hazaindultam, és a repülőtéren hosszú órákon keresztül várakoztam, egy csöndes helyet kerestem magamnak. Szerettem volna gondolatban még egyszer elbúcsúzni mindazoktól, akik munkám során barátaimmá váltak. Nehéz, talán ez a legnehezebb azon az úton, amin most már évek óta járok. Úton lenni két világ között, és sosem tudni, hogy akiket abban a „másik világban” magam mögött hagyok, viszontláthatok-e még valaha is.

Miközben ezek a gondolatok jártak a fejemben, a repülőtér egyik ablakpárkányán egy ottfelejtett képes újságra leltem (Wang 2014). Felnyitottam, és az 56. oldalhoz érve különös képre lettem figyelmes. Hirtelenjében nem is tudtam, hogy miért találtam olyan furcsának a képet. Csak akkor vált világossá előttem, hogy voltaképpen mit is látok, amikor elolvastam a hozzá tartozó címet. A cím szerint ez a „sibék ősi városa” volt.

Valójában nem tudom megmagyarázni, hogy ez és a többi kép miért döbentettek meg annyira. Hiszen tudtam, hogy a Chabuča’er Sibe Autonóm Járás Ötödik falvában, ahol olyan sok időt töltöttem, már *épül* az „ősi város”. A kezdeti lépéseknek magam is szemtanúja voltam. Gyorsan, szinte napról napra változott meg minden. Előbb eltűnt a hely, ahol annak idején az ujugurok a birkákat vágták le a falubelieknek. Majd lebontották a főút mentén sorakozó kis boltokat is, a közelükben fekvő házakkal egyetemben. Helyükön már akkor, amikor ott voltam, egy új, „ősi” település formálódott, amelynek határát a főút mellett épülő városfal volt hivatott meghúzni.

Most, visszagondolva, nem is tudom, hogy félelemmel teli csodálattal vagy inkább csodálattal teli félelemmel töltött el az a gyorsan változó világ, amit akkor és ott láttam. Csak annak a döbbenetnek az érzése ivódott belém élesen, amit a repülőtéren talált képes újságban látott látványtervek váltottak ki belőlem. Mert bár az első lépéseket magam is láttam, így, a látványterveken keresztül más volt szembesülni azzal, hogy mi vár majd ott rám, ha egyszer visszatérhetek. A magazin lapjain élém táruló világ ismeretlen volt a számomra – semmiben sem hasonlított arra, ahol hónapokon keresztül a mindennapjaimat töltöttem.

Leginkább egy különös, háromszintű emelvény látványterve ragadott magával. A látványterv szerint az emelvény legfelső szintjének közepén egy késlétra magasodik majd. Mennyire sorsszerű – gondoltam akkor magam-

ban –, hogy most, munkám befejeztével, egy olyan képet szemlélek, amely eszembe juttatja mindazt, ami miatt annak idején kutatásaimba belekezdtem.

Nyolc évvel ezelőtt ugyanis egy könyv akadt a kezembe (Nala – Yong 1992). Arról a sámánról, aki – a tanítványa számára másolt és neki átadott könyv okán – talán a leghíresebbé lett a sibe sámánok között. Ő feltehetően nem vágyott a hírnévre, mint ahogyan a könyv is, amit tanítványának átadott, titkos tanításokat tartalmazott. Ám ahogy a világ változik, és ahogyan a sibe sámánok mind kevesebben lettek, úgy derült ki egyre több minden titkos tudományukból.

Így kerültek nyilvánosságra – a néprajztudósok keze nyomán – e sámán titkos tanításai is. Köztük a sámánok beavatásának legfőbb próbáján, a késlétra megjárásakor énekelt ének. Ezek a titkos tanítások voltak azok, amelyek nyolc évvel ezelőtt engem is rabul ejtettek. Mit sem sejtve arról, hogy amit keresni kezdtem, időközben a *múlté* lett. Hiszen mostanra már több mint fél évszázada annak, hogy ezek a dalok egy ilyen próbán utoljára elhangozhattak.

Ám most – olybá tűnik –, függetlenül attól, hogy van-e még sámán, aki e próbát kiállná, vagy sem, a késlétra újraépül. Ezúttal a nemzetépítés oltárán. Mint egy régmúlt világról őrzött, testet öltött emlék, ami egy jobbnak, szebbnek vélt jövő építésére hivatott. Nincs mit tennem, haladok én is e jövő felé, ebbe az épülő, új világba, és talán következő munkám éppen ott, annál az épülő oltárnál kezdődik majd el.

Budapest, 2015. április 13. – Chabucha'er, 2015. október 6.

• MELLÉKLETEK

1. sz. melléklet

Az idegen szavak átírásáról és kiejtéséről

Könyvem megírása során számos olyan idegen nyelvű forrást használtam fel, amelyek nem latin betűs írásrendszert használnak. Így a benne közölt idegen szavak átírásához és kiejtéséhez rövid útmutató szükséges.

Mindenekelőtt azt tartom fontosnak hangsúlyozni, hogy az átírások elkészítésekor igyekeztem *következetesen* ragaszkodni az egységesítéshez. Ez a kínai nyelv esetében a nemzetközileg elfogadott *pinyin* átírás alkalmazását jelentette. Kivételt mindössze azon személy-, nép-, földrajzi és intézménynevek esetében tettem, amelyeknek az angolban már meggyökeresedett formája létezik.

A kínai szavak megközelítő kiejtését az alábbi táblázat segíti. A táblázatban a *pinyin* átírással feltüntetett jelek mellett a hozzájuk rendelt Nemzetközi Fonetikai Ábécé (IPA) jelölései olvashatók:¹

<i>Pinyin</i>	IPA	<i>Pinyin</i>	IPA	<i>Pinyin</i>	IPA
b-	[b]	p-	[p ^h]	m-	[m]
f-	[f]	d-	[d]	t-	[t ^h]
n-	[n]	l-	[l]	z-	[t̪ s]
c-	[t̪ ^h]	s-	[s]	j-	[t̪ ɕ]
q-	[t̪ ɕ ^h]	x-	[ɕ]	zh-	[t̪ ʂ]
ch-	[t̪ ʂ ^h]	sh-	[ʂ]	r-	[ʐ]
g-	[g]	k-	[k ^h]	h-	[x]
-a	[a]	-o	[o]	-e	[ɤ]
-ai	[ai]	-ei	[ei]	-ao	[ao]
-ou	[ou] [əu]	-an	[an]	-en	[ən]
-ang	[aŋ]	-eng	[əŋ]	-i (z, c, s, zh, ch, sh, r után)	[i]
-i / yi (máshol)	[i]	-ia / ya	[ia]	-ie / ye	[ie]
-iao / yao	[iao]	-iu / you	[io] [ioo]	-ian / yan	[ien]
-in / yin	[in]	-ing / ying	[iŋ]	-iang / yang	[iaŋ]
-u (kivéve j, q, x, y után) / wu	[u]	-ua / wa	[ua]	-uo / wo	[uo]
-uai / wai	[uai]	-ui / wei	[uei]	-uan / wan	[uan]
-un / wen	[un] [uən]	-uang / wang	[uaŋ]	-ong / weng	[uŋ] [uəŋ]
-u (j, q, x, y után), -ü / yu	[y]	-ue (j, q, x, y után), / -üe	[yɛ]	-uan (j, q, x, y után) / yuan	[yɛn]
-un (j, q, x, y után) / yun	[yn]	-iong / yong	[yɔŋ]	-r / er	[ɹ] / [ə]

¹ Forrás: Bartos – Hamar 2001: 12–15.

A mandzsu/sibe szavak átírásának alapjául a Kínai Társadalomtudományi Akadémia által elfogadott tudományos átírási forma szolgált. Ettől – ugyanúgy, mint a kínai esetében – csak akkor tekintettem el, ha az adott szó vagy kifejezés az angolban már meghonosodott.

A mandzsu/sibe szavak megközelítő kiejtését az alábbi táblázat segíti; e táblázatban a mandzsu/sibe szavak latin betűs átírásához használt betűk mellett a Nemzetközi Fonetikai Ábécé (IPA) szerinti jelölésük olvasható:²

<i>Latin betűs átírási forma</i>	IPA	<i>Latin betűs átírási forma</i>	IPA
b	[p] (szó eleji helyzetben) / [b] (intervokális helyzetben)	p	[p ^h]
d	[t] (szó eleji helyzetben) / [d] (intervokális helyzetben)	t	[t ^h]
g	[k] (szó eleji helyzetben) / [g] (intervokális helyzetben) / [q], [ç] (veláris magánhangzók előtt)	k	[k ^h] (szó eleji helyzetben) / [x] / [q ^h], [ç] (veláris magánhangzók előtt vagy után)
f	[v] (i, e, o után) / [f]	s	[ç] (i előtt) / [z] / [s]
š	[ʒ] (intervokális helyzetben) / [ʒ]	h	[ɣ],[ɥ] (intervokális helyzetben) / [x], [ç]
j	[tʃ] (veláris magánhangzók előtt) / [tʃ] (palatális magánhangzók előtt) / [dʒ] (intervokális helyzetben / veláris magánhangzók előtt) / [dʒ] (intervokális helyzetben / palatális magánhangzók előtt)	c	[tʃ ^h] (veláris magánhangzók előtt) / [tʃ ^h] (palatális magánhangzók előtt)
m	[m]	n	[ŋ] ([i] vagy [j] előtt) / [n]
ng	[ŋ]	l	[l] / [r]
w	[w] / [v]	y	[j]
i	[i] / [e], [ɛ] (hangsúlytalan) / [ji], [jə] (nazális hangok előtt)	e	[ə] (az első vagy hangsúlyos szótagban) / [ʌ] (hangsúlytalan szótagban) / [e], [ej]
a	[a] (az első vagy hangsúlyos szótagban) / [ɛ], [aj]	o	[o], [ɔ] / [ø], [øj] / [uo] (kínai hatásra)
u	[u], [ʊ] / [y], [y]		

² A fenti táblázat elkészítéséhez több, a mandzsu és a sibe nyelvek hangalaki átírását tárgyaló szakkönyvet áttekintettem (lásd pl. An – Guo 2007; Jang 2008; Zikmundová 2013). A többféle lehetőség mérlegelése után a fenti táblázatot végül a *Materials of Spoken Manchu* című könyv (Kim – Ko – Chaoke – Han – Piao – Boldyrev 2008: 7–19) alapján alakítottam ki.

Ezenfelül munkámban minden kínai és mandzsu/sibe személy-, nép-, földrajzi és intézménynév *eredeti írásrendszer* szerinti változatát feltüntettem. Ezeket – latin betűs átírási formájukkal együtt – a kötethez csatolt Mutatóban adtam meg.

Végezetül rövid magyarázat szükséges az idézett – klasszikus és modern kínai, illetve mandzsu és sibe nyelvű forrásokból származó – szövegek fordításával, pontosabban azok eredeti idegen nyelvi formájának megadásával kapcsolatban. Annak érdekében, hogy a munkámban közölt forrásokhoz készített fordításaim ellenőrizhetőek legyenek a kínai és/vagy a mandzsu/sibe nyelvet ismerők számára, továbbá olvashatóak és kiejthetőek legyenek mindazoknak, akik az adott nyelvekben nem jártasak, kiemelten fontosnak tartottam, hogy a források eredetijét is megadjam, latin betűs átírási formájukkal egyetemben. Az, hogy az idézeteknél az eredeti írásrendszerek melyike szerepel, a szakirodalomtól és a felhasznált forrásoktól függ. Mindezeket lásd a 3. sz. mellékletben. A fentiek alól kivételt képez egy, a munkám harmadik fejezetében közölt forrás (Han 2004). Az adott forrás eredetijéről készített másolatot – a kínaiul értő olvasóközönség számára – a 8. sz. mellékletben közlöm; a *pinyin* átírási forma közlésétől ebben az egyetlen esetben eltekintettem.

Minden más, nem kínai és mandzsu/sibe szót és kifejezést olyan formában közöltem, ahogyan azok az angolban már meghonosodtak. Amennyiben ettől a gyakorlattól eltértem, az adott idegen nyelvű szavak átírásához a vonatkozó lábjegyzeteken belül magyarázatokat fűztem.

2. sz. melléklet

Időrendi áttekintés az első császári dinasztiától napjainkig³

Qin-dinasztia <i>Qin chao</i> 秦朝	i. e. 221–206		
Han-dinasztia <i>Han chao</i> 漢朝	i. e. 206 – i. sz. 220	Nyugati Han <i>Xi Han</i> 西漢	i. e. 206 – i. sz. 9
		Xin <i>Xin</i> 新	9–25
		Keleti Han <i>Dong Han</i> 東漢	25–220
A Három királyság kora <i>Sanguo</i> 三国	220–280	Cao-Wei <i>Cao Wei</i> 曹魏	220–265
		Shu-Han <i>Shu Han</i> 蜀漢	221–263
		Wu <i>Sun Wu</i> 孫吳	222–280
Jin-dinasztia <i>Jin chao</i> 晉朝	265–420	Nyugati Jin <i>Xi Jin</i> 西晉	265–316
		Keleti Jin <i>Dong Jin</i> 東晉	317–420

³ Forrás: Wu – Cheng 2007: 2090–2091.

Északi és Déli dinasztiák kora <i>Nan Bei chao</i> 南北朝	386–589	Déli dinasztiák <i>Nan chao</i> 南朝	420–589	Song <i>Song</i> 宋	420–479	
				Qi <i>Qi</i> 齊	479–502	
				Liang <i>Liang</i> 梁	502–557	
				Chen <i>Chen</i> 陳	557–589	
	Északi dinasztiák <i>Bei chao</i> 北朝	386–581		386–581	Északi Wei <i>Bei Wei</i> 北魏	386–534
					Keleti Wei <i>Dong Wei</i> 东魏	534–550
					Északi Qi <i>Bei Qi</i> 北齊	550–577
					Nyugati Wei <i>Xi Wei</i> 西魏	535–556
					Északi Zhou <i>Bei Zhou</i> 北周	557–581
Sui-dinasztia <i>Sui chao</i> 隋朝	581–618					
Tang-dinasztia <i>Tang chao</i> 唐朝	618–907					

Az Öt dinasztia és a Tíz királyság kora <i>Wudai Shiguo</i> 五代十国	907–960	Az Öt dinasztia <i>Wudai</i> 五代	Kései Liang <i>Hou Liang</i> 后梁	907–923
			Kései Tang <i>Hou Tang</i> 后唐	923–936
			Kései Jin <i>Hou Jin</i> 后晋	936–946
			Kései Han <i>Hou Han</i> 后汉	947–950
			Kései Zhou <i>Hou Zhou</i> 后周	951–960
	907–979	A Tíz királyság <i>Shiguo</i> 十国	Északi Han <i>Bei Han</i> 北汉	959–979
			Wu <i>Wu</i> 吴	902–937
			Déli Tang <i>Nan Tang</i> 南唐	937–975
			Wuyue <i>Wuyue</i> 吴越	907–978
			Min <i>Min</i> 闽	909–945
			Déli Han <i>Nan Han</i> 南汉	917–971
			Chu <i>Chu</i> 楚	927–951
			Jingnan <i>Jingnan</i> 荆南	924–963
			Korai Shu <i>Qian Shu</i> 前蜀	907–925
Kései Shu <i>Hou Shu</i> 后蜀	934–965			
902–979	A Tíz királyság <i>Shiguo</i> 十国	Északi Han <i>Bei Han</i> 北汉	959–979	
		Wu <i>Wu</i> 吴	902–937	
		Déli Tang <i>Nan Tang</i> 南唐	937–975	
		Wuyue <i>Wuyue</i> 吴越	907–978	
		Min <i>Min</i> 闽	909–945	
		Déli Han <i>Nan Han</i> 南汉	917–971	
		Chu <i>Chu</i> 楚	927–951	
		Jingnan <i>Jingnan</i> 荆南	924–963	
		Korai Shu <i>Qian Shu</i> 前蜀	907–925	
Kései Shu <i>Hou Shu</i> 后蜀	934–965			

Song-dinasztia <i>Song chao</i> 宋朝	960–1279	Északi Song <i>Bei</i> Song 北宋	960–1127
		Déli Song <i>Nan</i> Song 南宋	1127–1279
Liao-dinasztia <i>Liao chao</i> 遼朝	916–1125		
Jin-dinasztia <i>Jin chao</i> 金朝	1115–1234		
Nyugati Xia-dinasztia <i>Xi Xia chao</i> 西夏朝	1038–1227		
Yuan-dinasztia <i>Yuan chao</i> 元朝	1279–1368 (alapítva: 1206)		
Ming-dinasztia <i>Ming chao</i> 明朝	1368–1644		
Qing-dinasztia <i>Qing chao</i> 清朝	1644–1911 (alapítva: 1616)		
Kínai Köztársaság <i>Zhonghua Minguo</i> 中华民国	1912–1949		
Kínai Népköztársaság <i>Zhonghua Renmin Gongheguo</i> 中华人民共和国	1949–		

3. sz. melléklet

Az idézett kínai és mandzsu/sibe nyelvű források melléklete

3/1

Gai nüshi shi xiongyali ren, renleixue boshisheng, yanjiu Zhongguo xibozu lishi wenhua. Qi zuxian [...] yu Zhongguo xibozu Sagu shi tongyuan-tongzu. Qing gui xiehui zhu kaizhan xibozu lishi wenhua kaocha-diaoyan.
 该女士是匈牙利人，人类学博士生，研究中国锡伯族历史文化。其祖先 [...] 与中国锡伯族萨孤氏同源同族。请贵协会助开展锡伯族历史文化考察调研。

3/2

Ju 1953 nian quanguo diyici renkou pucha shi tongji, xibozu renkou wei 19 022 ren, er Dalian shi zhiyou yi ren. Keshi xibozu ren zhidao ziji shi xibozu ren, dan tamen bingwei huifu zuji. Sui zhe Dang de minzu zhengce de luoshi, [...] yi bufen xibozu ren yaoqiu „guiben-suyuan” er huifu le zuji.
 据1953年全国第一次人口普查时统计，锡伯族人口为19 022人，而大连市只有一人。可是锡伯族人知道自己是锡伯族人，但他们并未恢复族籍。随着党的民族政策的落实，[...]一部分锡伯族人要求“归本溯源”而恢复了族籍。

3/3

Hosihari⁴ hala i Bana ejen soorin

ᠬᠣᠰᠢᠬᠠᠷᠢ ᠬᠠᠯᠠ ᠶ᠋ᠢ ᠪᠠᠨᠠ ᠶᠡᠭᠡᠨ ᠰᠣᠷᠢᠨ

3/4

Hosihari eifu howaran⁵

ᠬᠣᠰᠢᠬᠠᠷᠢ ᠡᠶᠢᠮᠤ ᠬᠣᠠᠷᠠᠨ

3/5

da mafa Hūlang i eifu / zuxian Hulang zhi mu

ᠳᠠ ᠮᠠᠮᠠ ᠬᠤᠯᠠᠩ ᠶ᠋ᠢ ᠡᠶᠢᠮᠤ / ᠵᠤᠰᠢᠬᠠᠨ ᠬᠤᠯᠠᠩ ᠵᠢ ᠮᠤ / 祖先胡郎之墓

3/6

nadaci jalan i juweri unggga i soorin

ᠨᠠᠳᠠᠴᠢ ᠵᠠᠯᠠᠨ ᠶ᠋ᠢ ᠵᠤᠠᠩ ᠤᠨᠭᠭᠠ ᠶ᠋ᠢ ᠰᠣᠷᠢᠨ

3/7

(1) Hūlang i jui gebu √Hū ts'e ci Hū ts'e lai. Amtan. i jui Jintan i jui Intan jui Fulehe i jui √Cebehe jergi udunofi. ere sunja

ᠬᠤᠯᠠᠩ ᠶ᠋ᠢ ᠵᠢᠶ᠋ᠢ ᠭᠡᠪᠤ √ᠬᠤ ᠲᠤᠰᠡ ᠴᠢ ᠬᠤ ᠲᠤᠰᠡ ᠯᠠᠢ. ᠠᠮᠲᠠᠨ. ᠶ᠋ᠢ ᠵᠢᠶᠢ ᠵᠢᠨᠲᠠᠨ ᠶ᠋ᠢ ᠵᠢᠶᠢ ᠶᠢᠨᠲᠠᠨ ᠵᠢᠶᠢ ᠶᠢᠯᠡᠬᠡ ᠶ᠋ᠢ ᠵᠢᠶᠢ √ᠴᠡᠪᠡᠬᠡ ᠵᠡᠷᠵᠢ ᠤᠳᠤᠨᠣᠮᠤᠯᠢ. ᠡᠷᠡ ᠰᠤᠨᠵᠠ

ᠵᠢᠶᠢᠨᠲᠠᠨ ᠶ᠋ᠢᠶᠢ ᠶᠢᠨᠲᠠᠨ ᠶ᠋ᠢ ᠶᠢᠯᠡᠬᠡ ᠶ᠋ᠢ ᠶᠢᠨᠲᠠᠨ

⁴ Hosihari = Hūshari

⁵ Howaran = kūwaran

(2) *jalan unggan ci tulgin gūsin dulere unggan bihe. gebu colo be ejeme mutehakū. geli cooha de*

ᠵᠠᠯᠠᠨ ᠤᠩᠭᠠᠨ ᠴᠢ ᠲᠤᠯᠭᠢᠨ ᠭᠤᠰᠢᠨ ᠳᠤᠯᠡᠷᠡ ᠤᠩᠭᠠᠨ ᠪᠢᠬᠡ ᠭᠡᠪᠤ ᠴᠣᠯᠤ ᠪᠡ ᠡᠵᠡᠮᠡ ᠮᠤᠲᠡᠬᠠᠬᠤ ᠭᠡᠯᠢ ᠴᠣᠬᠠ ᠳᠡ

(3) *anfulame tucifi gurun boo i alin bira karmatara jalin amsulahangge inu labdu bihe. hairaka gebu*

ᠠᠨᠦᠯᠠᠮᠡ ᠲᠤᠴᠢᠶᠢ ᠭᠤᠷᠤᠨ ᠪᠤᠭᠤ ᠢ ᠠᠯᠢᠨ ᠪᠢᠷᠠ ᠬᠠᠷᠮᠠᠲᠠᠷᠠ ᠵᠠᠯᠢᠨ ᠠᠮᠰᠤᠯᠠᠬᠠᠩᠭᠡ ᠢᠨᠤ ᠯᠠᠪᠳᠤ ᠪᠢᠬᠡ ᠬᠠᠢᠷᠠᠬᠠ ᠭᠡᠪᠤ

(4) *cese be waliyabuhabi.*

ᠴᠡᠰᠡ ᠪᠡ ᠪᠠᠯᠢᠶᠠᠪᠤᠬᠠᠪᠢ

3/8

Hūsihari hala i eifu kūwaran i nirugan

ᠬᠤᠰᠢᠬᠠᠷᠢ ᠬᠠᠯᠠ ᠢ ᠡᠢᠶᠤ ᠬᠤᠪᠠᠷᠠᠨ ᠢ ᠨᠢᠷᠭᠠᠨ

1994. 12 yue 18 hao

1994. 12月18号

Xingqiri

星期日

yin li 11 yue 16 hao

ᠶᠢᠨ ᠯᠢ 11月16号

3/9

Women yao shizhong jianding-buyi de fazhan shehuizhuyi zhengzhi wenming, shenhua zhengzhi tizhi gaige, jianchi he wanshan renmin daibiao dahui zhidu, Zhongguo Gongchandang lingdao de duodang hezuo he zhengzhi xieshang zhidu, minzu quyue zizhi zhidu yiji jiceng qunzhong zizhi zhidu [...].

我们要始终坚定不移地发展社会主义政治文明，深化政治体制改革，坚持和完善人民代表大会制度，中国共产党领导的多党合作和政治协商制度，民族区域自治制度以及基层群众自治制度 [...].

3/10

sibe da mafari enduringge soorin / Xibo xianzu zhi shenwei

ᠰᠢᠪᠡ ᠳᠠ ᠮᠠᠶᠠᠷᠢ ᠡᠨᠳᠦᠷᠢᠭᠡ ᠰᠣᠷᠢᠨ / 锡伯先祖之神位

3/11

Shengjing Taiping si, sucheng Xibo Jia Miao, weiyu Shisheng si xi lin, chuangujian yu Kangxi sishiliu nian (1707 nian), Qianlong nianjian ceng zengjian he gaijian. Si nei yuanyou shibei liang tong, jin jin cun qiyi. Ci bei li yu Qing Jiaqing ba nian (1803 nian), yinyang liangmian jun juan

manwen, jizai le xibozu ru Qing zhihou de bianhua he Shenyang Taiping si chuangli de jingguo. Taiping si yin nianjiu-shixiu jin yi wu cun, ci bei que liuchuan xialai, chengwei yanjiu Qing shi, xibozu lishi ji yuyan wenzi de shiwu shiliao.

盛京太平寺，俗称锡伯家庙，位于实胜寺西邻，创建于康熙四十六年（1707年），乾隆年间曾增建和改建。寺内原有石碑两筒，今仅存其一。此碑立于清嘉庆八年（1803年），阴阳两面均镌满文，记载了锡伯族入清之后的变化和沈阳太平寺创立的经过。太平寺因年久失修今已无存，此碑却流传下来，成为研究清史，锡伯族历史及语言文字的实物史料。

3/12

(1) *tumen jalan*

ᠲᠦᠮᠡᠨ ᠵᠠᠯᠠᠨ

(2) *enteheme ulabuha*

ᠡᠨᠲᠡᠬᠡᠮᠡ ᠤᠯᠠᠪᠤᠬᠠ

3/13

(1) *ilan forgon geren fucih hafu ulhin be šošofi*

ᠶ᠋ᠠᠨ ᠪᠣᠷᠭᠠᠨ ᠶ᠋ᠢ ᠪᠦᠴᠢᠬᠢ ᠬᠠᠮᠤ ᠤᠯᠬᠢᠨ ᠪᠡ ᠰᠣᠰᠣᠮᠤ

(2) *ilan tacihyan i jurgan be badarambume neilehe*

ᠶ᠋ᠠᠨ ᠲᠠᠴᠢᠬᠢᠶ᠋ᠠᠨ ᠶ᠋ᠢ ᠵᠢᠷᠭᠠᠨ ᠪᠡ ᠪᠠᠳᠠᠷᠠᠮᠪᠤᠮᠤ ᠨᠡᠢᠯᠡᠬᠡ

(3) *Šikiyamuni fucih šajin be eldembuhe genggiyen suduri fujuri ulabun i sibe aiman daci [Hailari dergi] julergi Jalan Tolo sere birai surdeme tehe bihe amala Cicigari*

ᠰᠢᠻᠢᠶᠠᠮᠤᠨᠢ ᠪᠦᠴᠢᠬᠢ ᠰᠠᠵᠢᠨ ᠪᠡ ᠡᠯᠳᠡᠮᠪᠦᠬᠡ ᠭᠡᠩᠭᠢᠶᠡᠨ ᠰᠤᠳᠤᠷᠢ ᠶᠢᠸᠦᠷᠢ ᠤᠯᠠᠪᠤᠨ ᠶ᠋ᠢ ᠰᠢᠪᠡ ᠠᠶᠢᠮᠠᠨ ᠳᠠᠴᠢ [ᠬᠠᠢᠯᠠᠷᠢ ᠳᠡᠷᠭᠢ] ᠵᠤᠯᠡᠷᠭᠢ ᠵᠠᠯᠠᠨ ᠲᠣᠯᠤ ᠰᠡᠷᠡ ᠪᠢᠷᠠᠢ ᠰᠤᠷᠳᠡᠮᠡ ᠲᠡᠬᠡ ᠪᠢᠬᠡ ᠠᠮᠠᠯᠠ ᠴᠢᠴᠢᠭᠠᠷᠢ

(4) *Mergen Bedune jergi bade nadanju duin niru banjibufi dehi aniya funcehebi Elhe Taifin i gūsin ningguci aniya*

ᠮᠡᠷᠭᠢᠨ ᠪᠡᠳᠤᠨᠡ ᠵᠡᠷᠭᠢ ᠪᠠᠳᠡ ᠨᠠᠳᠠᠨᠵᠢ ᠳᠤᠶᠢᠨ ᠨᠢᠷᠤ ᠪᠠᠨᠵᠢᠪᠦᠫᠢ ᠳᠡᠬᠢ ᠠᠨᠢᠶᠠ ᠮᠤᠨᠴᠡᠬᠡᠪᠢ ᠡᠯᠬᠡ ᠲᠠᠶᠢᠨ ᠶ᠋ᠢ ᠭᠤᠰᠢᠨ ᠨᠢᠩᠭᠦᠴᠢ ᠠᠨᠢᠶᠠ

(5) *Šengdzu Gosin hūwangdi den jiramin gosingga kesi selgiyefi sibe sebe ilan meyen banjibufi Elhe Taifin i gūsin ningguci nadaci jakūci aniya*

ᠰᠡᠩᠳᠤ ᠭᠣᠰᠢᠨ ᠬᠤᠠᠩᠠᠳᠢ ᠳᠡᠨ ᠵᠢᠷᠠᠮᠢᠨ ᠭᠣᠰᠢᠩᠭᠠ ᠬᠡᠰᠢ ᠰᠡᠯᠭᠢᠶᠡᠫᠢ ᠰᠢᠪᠡ ᠰᠡᠪᠡ ᠶ᠋ᠠᠨ ᠮᠡᠶᠡᠨ ᠪᠠᠨᠵᠢᠪᠦᠫᠢ ᠡᠯᠬᠡ ᠲᠠᠶᠢᠨ ᠶ᠋ᠢ ᠭᠤᠰᠢᠨ ᠨᠢᠩᠭᠦᠴᠢ ᠨᠠᠳᠠᠴᠢ ᠵᠠᠬᠤᠴᠢ ᠠᠨᠢᠶᠠ

(6) *Mukden de dosimbufi geren golo de dendeme tebunehe faššame yabubuha Elhe Taifin i dehi ningguci aniya geren sibe uhei ninju yan menggun baitalafi sunja giyalan boo be gaiifi*

ᠮᠤᠬᠡᠳᠡᠨ ᠳᠡ ᠳᠣᠰᠢᠮᠪᠦᠫᠢ ᠭᠡᠷᠡᠨ ᠭᠣᠯᠤ ᠳᠡ ᠳᠡᠨᠳᠡᠮᠡ ᠲᠡᠪᠤᠨᠡᠬᠡ ᠶᠠᠰᠰᠠᠮᠡ ᠶᠠᠪᠪᠤᠬᠠ ᠡᠯᠬᠡ ᠲᠠᠶᠢᠨ ᠶ᠋ᠢ ᠳᠡᠬᠢ ᠨᠢᠩᠭᠦᠴᠢ ᠠᠨᠢᠶᠠ ᠭᠡᠷᠡᠨ ᠰᠢᠪᠡ ᠤᠬᠡᠢ ᠨᠢᠨᠵᠤ ᠶ᠋ᠠᠨ ᠮᠡᠩᠭᠤᠨ ᠪᠠᠶᠲᠠᠯᠠᠫᠢ ᠰᠤᠨᠵᠠ ᠭᠢᠶᠠᠯᠠᠨ ᠪᠣ᠋ ᠪᠡ ᠭᠠᠶᠢᠫᠢ

(7) *Taifin Necin Juktehen ilibufi gemun hecen ci Ka'njuri ging emu tanggū jakūn boti solifi aniyadari duin forgon geren lama sa isafi hūlame mohon akū buyen enteheme obuha*

ᠲᠠᠶᠢᠨ ᠨᠡᠴᠢᠨ ᠵᠤᠬᠲᠡᠬᠡᠨ ᠶᠢᠯᠢᠪᠦᠫᠢ ᠭᠡᠮᠤᠨ ᠬᠡᠴᠡᠨ ᠴᠢ ᠬᠠᠨᠵᠢᠷᠢ ᠭᠢᠩᠡᠮᠤ ᠲᠠᠩᠭᠤ ᠵᠠᠬᠤᠨ ᠪᠣᠲᠢ ᠰᠣᠯᠢᠫᠢ ᠠᠨᠢᠶᠠᠳᠠᠷᠢ ᠳᠤᠶᠢᠨ ᠪᠣᠷᠭᠠᠨ ᠭᠡᠷᠡᠨ ᠯᠠᠮᠠ ᠰᠠ ᠶᠢᠰᠠᠫᠢ ᠬᠤᠯᠠᠮᠡ ᠮᠣᠬᠣᠨ ᠠᠬᠤ ᠪᠤᠶᠡᠨ ᠡᠨᠲᠡᠬᠡᠮᠡ ᠣᠪᠤᠬᠠ

(8) *Abkai Wehiyehe i juwan nadaci aniya gūsai da Badai nirui janggin Yendebu Afusi sei geren sibe uhei hūsun ilan giyalan deyen juwe dalbade ilata giyalan ashan i boo cin ni*

ᠠᠪᠻᠠᠢ ᠠᠬᠢᠨ ᠠᠨᠢᠶ᠋᠎ᠠ ᠭᠤᠰᠠᠢ ᠳᠠ ᠪᠠᠳᠠᠢ ᠨᠢᠷᠤᠢ ᠵᠠᠩᠭᠢᠨ ᠶᠡᠨᠳᠡᠪᠤ ᠠᠶᠤᠰᠢ ᠰᠡᠢ ᠭᠡᠷᠡᠨ ᠰᠢᠪᠡ ᠤᠬᠡᠢ ᠬᠤᠰᠤᠨ ᠢᠯᠠᠨ ᠭᠢᠶᠠᠯᠠᠨ ᠳᠡᠶᠡᠨ ᠵᠤᠪᠡ ᠳᠠᠯᠪᠠᠳᠡ ᠢᠯᠠᠲᠠ ᠭᠢᠶᠠᠯᠠᠨ ᠠᠰᠬᠠᠨ ᠢ ᠪᠤᠭ ᠴᠢᠨ ᠨᠢ

(9) *duka ilan giyalan weilefi*

ᠳᠤᠬᠤ ᠢᠯᠠᠨ ᠭᠢᠶᠠᠯᠠᠨ ᠠᠰᠤᠯᠡᠹᠢ

(10) *ilan forgon i fucihi be gingguleme juktehebi dehi emuci aniya gūsai da Lobsang Rasi Tegusu Jodi sei sibe uhei juktehen be dasame weilefi*

ᠢᠯᠠᠨ ᠶᠣᠷᠭᠣᠨ ᠢ ᠶᠤᠴᠢᠬᠢ ᠪᠡ ᠭᠢᠩᠭᠤᠯᠡᠮᠡ ᠵᠤᠭᠲᠡᠬᠡᠪᠢ ᠳᠡᠬᠢ ᠡᠮᠤᠴᠢ ᠠᠨᠢᠶ᠋᠎ᠠ ᠭᠤᠰᠠᠢ ᠳᠠ ᠯᠣᠪᠰᠠᠩ ᠷᠠᠰᠢ ᠲᠡᠭᠤᠰᠤ ᠵᠣᠳᠢ ᠰᠡᠢ ᠰᠢᠪᠡ ᠤᠬᠡᠢ ᠵᠤᠭᠲᠡᠬᠡᠨ ᠪᠡ ᠳᠠᠰᠠᠮᠡ ᠠᠰᠤᠯᠡᠹᠢ

(11) *Jongk'aba fucihi sunja doksit Arinya Balu duin tiyan wang*

ᠵᠣᠩᠭᠻᠠᠪᠠ ᠶᠤᠴᠢᠬᠢ ᠰᠤᠨᠵᠠ ᠳᠣᠬᠰᠢᠲᠤ ᠠᠷᠢᠨᠶ᠋᠎ᠠ ᠪᠠᠯᠤ ᠳᠤᠢᠨ ᠲᠢᠶᠠᠨ ᠠᠩ ᠠᠰᠤᠨ

(12) *fucihi ilibufi Yumu doksit ging nonggime solifi aniyadari duin forgon lakcan akū hūlame enteheme mohon akū obuha*

ᠶᠤᠴᠢᠬᠢ ᠢᠯᠢᠪᠤᠹᠢ ᠶᠤᠮᠤ ᠳᠣᠬᠰᠢᠲᠤ ᠭᠢᠩ ᠨᠣᠩᠭᠢᠮᠡ ᠰᠣᠯᠢᠹᠢ ᠠᠨᠢᠶ᠋᠎ᠠᠳᠠᠷᠢ ᠳᠤᠢᠨ ᠶᠣᠷᠭᠣᠨ ᠯᠠᠻᠴᠠᠨ ᠠᠬᠤ ᠬᠤᠯᠠᠮᠡ ᠡᠨᠲᠡᠬᠡᠮᠡ ᠮᠣᠬᠣᠨ ᠠᠬᠤ ᠣᠪᠤᠬᠠ

(13) *Saicungga Fengšen i jakūci aniya nadan biyai juwan ninggun de Lii šu geo jase janngin emu jergi nonggiha orin emu jergi ejehe Hūwašabu gingguleme ilibuha*

ᠰᠠᠢᠴᠤᠩᠭᠠ ᠶᠡᠩᠰᠡᠨ ᠢ ᠵᠠᠵᠤᠴᠢ ᠠᠨᠢᠶ᠋᠎ᠠ ᠨᠠᠳᠠᠨ ᠪᠢᠶᠠᠢ ᠵᠤᠪᠠᠨ ᠨᠢᠩᠭᠭᠠᠨ ᠳᠡ ᠯᠢ ᠰᠤ ᠭᠡᠣ ᠵᠠᠰᠡ ᠵᠠᠨᠭᠢᠨ ᠡᠮᠤ ᠵᠡᠷᠭᠢ ᠨᠣᠩᠭᠢᠬᠠ ᠣᠷᠢᠨ ᠡᠮᠤ ᠵᠡᠷᠭᠢ ᠡᠵᠡᠬᠡ ᠬᠤᠠᠰᠠᠪᠤ ᠭᠢᠩᠭᠤᠯᠡᠮᠡ ᠢᠯᠢᠪᠤᠬᠠ

3/14

(1) *Saicungga Fengšen i jakūci aniya nadan biyai juwan ninggun de gingguleme ilibuha*

ᠰᠠᠢᠴᠤᠩᠭᠠ ᠶᠡᠩᠰᠡᠨ ᠢ ᠵᠠᠵᠤᠴᠢ ᠠᠨᠢᠶ᠋᠎ᠠ ᠨᠠᠳᠠᠨ ᠪᠢᠶᠠᠢ ᠵᠤᠪᠠᠨ ᠨᠢᠩᠭᠭᠠᠨ ᠳᠡ ᠭᠢᠩᠭᠤᠯᠡᠮᠡ ᠢᠯᠢᠪᠤᠬᠠ

(2) *hergen siraha bošokū Ulintai*

ᠬᠡᠷᠭᠡᠨ ᠰᠢᠷᠠᠬᠠ ᠪᠣᠰᠣᠬᠤ ᠤᠯᠢᠨᠠᠢ

(3) *juktehen hūi da Hūwašambo*

ᠵᠤᠭᠲᠡᠬᠡᠨ ᠬᠤᠢ ᠳᠠ ᠬᠤᠠᠰᠠᠪᠤ

(4) *bošokū Nadanju*

ᠪᠣᠰᠣᠬᠤ ᠨᠠᠳᠠᠨᠵᠤ

(5) *bošokū Mingboo*

ᠪᠣᠰᠣᠬᠤ ᠮᠢᠩᠪᠤ

3/15

Zai Wai Rang Guanmen wai Kangxi sanshiliu nian jian wei Xibo Jia Miao da lama yi

在外攘關門外康熙三十六年建為錫伯家廟達喇嘛一

3/16

(1) *xianghuangqi xieling Sepukeng'e*

鑲黃旗協領色普鏗額

(2) *zhengbaiqi xieling Changqing*

正白旗協領常慶

(3) *zhenglanqi xieling Lianshou*

正藍旗協領連壽

(4) *Jinzhou xieling Xilang'a*

錦州協領希郎阿

(5) *Bing Bu yuanwailang Xilintai*

兵部員外郎錫臨泰

(6) *Xing Bu bitieshi Songnian*

刑部筆帖式嵩年

3/17

deng jingli

等敬立

3/18

XX nian liuyue jiri gudan

XX年榴月吉日穀旦

3/19

Taiping si, fei tong yu yiban de zongjiao simiao, ta shi xibozu de jiamiao, cong jian miao na tian qi, ta bianshi you xibozu ren jingying guanli de.

太平寺，非同于一般的宗教寺庙，它是锡伯族的家庙，从建庙那天起，它便是由锡伯族人经营管理的。

3/20

Zui longzhong de miao hui shi nongli si yue shiba, zhetian da kai miao men, xibozu qunzhong nazhe gongpin, xiangzhu dao Taiping si, juxing jizu huodong [...]

最隆重的庙会是农历四月十八，这天大开庙门，锡伯族群众拿着供品，香烛到太平寺，举行祭祖活动 [...]

3/21

[...] *Guo bu neng wu shi, jia bu neng wu pu [...]*.

[...] 国不能无史，家不能无谱 [...].

3/22

Tongzhi shiyi nian shier yue chusan ri jidan zengxu jingli caoban Yong Kui jiling'a

同治十一年十二月初三日吉旦增緒敬立操辦永奎吉凌阿

3/23

(1) *daci Sahaliyan ulai harangga Mergen hoton i cargi Yalu bira de tehe fonde Yacibu de juwe haha jui bihe ahüంగా jui gebu Usubu jacin jui Usumai Usubu emu gargan Ba ki*

ᠳᠠᠴᠢ ᠰᠠᠬᠠᠯᠢᠶ᠋ᠠᠨ ᠤᠯᠠᠢ ᠬᠠᠷᠠᠩᠭ᠎ᠠ ᠮᠡᠷᠭᠢᠨ ᠬᠣᠲᠣᠨ ᠶ᠋ᠢ ᠴᠠᠷᠭᠢ ᠶ᠋ᠠᠯᠤ ᠪᠢᠷᠠ ᠳᠡ ᠲᠡᠬᠡ ᠶ᠋ᠤᠴᠢᠪᠤ ᠳᠡ ᠵᠤᠪᠡ ᠬᠠᠬᠠ ᠵᠤᠢ ᠪᠢᠬᠡ ᠠᠬᠦᠩᠭ᠎ᠠ ᠵᠤᠢ ᠭᠡᠪᠤ ᠤᠰᠤᠪᠤ ᠵᠠᠴᠢᠨ ᠵᠤᠢ ᠤᠰᠤᠮᠠᠢ ᠤᠰᠤᠪᠤ ᠡᠮᠤ ᠭᠠᠷᠭᠠᠨ ᠪᠠ ᠻᠢ

(2) *pu de bi. Usumai de juwe jui ahüంగా jui Orbu jacin jui Orhomai Orbu de ilan jui ahüంగా jui Sose jacin jui Bagolao ilaci jui Bahai Orhomai de*

ᠯᠤ ᠳᠡ ᠪᠢ. ᠤᠰᠤᠮᠠᠢ ᠳᠡ ᠵᠤᠪᠡ ᠵᠤᠢ ᠠᠬᠦᠩᠭ᠎ᠠ ᠵᠤᠢ ᠣᠷᠪᠤ ᠵᠠᠴᠢᠨ ᠵᠤᠢ ᠣᠷᠬᠣᠮᠠᠢ ᠣᠷᠪᠤ ᠳᠡ ᠶ᠋ᠠᠯᠠᠨ ᠵᠤᠢ ᠠᠬᠦᠩᠭ᠎ᠠ ᠵᠤᠢ ᠰᠣᠰᠡ ᠵᠠᠴᠢᠨ ᠵᠤᠢ ᠪᠠᠭᠣᠯᠠᠭ ᠶ᠋ᠠᠯᠠᠴᠢ ᠵᠤᠢ ᠪᠠᠬᠠᠢ ᠣᠷᠬᠣᠮᠠᠢ ᠳᠡ

(3) *juwe jui ahüంగా jui Fulta jacin jui Budeku tere nerginde encu halangga Jemei gebungge niyalma hoošan jafame halba tuwame nimeku dasambihe uttu ofi ini emgi ahün deo*

ᠵᠤᠪᠡ ᠵᠤᠢ ᠠᠬᠦᠩᠭ᠎ᠠ ᠵᠤᠢ ᠮᠤᠯᠲᠠ ᠵᠠᠴᠢᠨ ᠵᠤᠢ ᠪᠤᠳᠡᠻᠤ ᠲᠡᠷᠡ ᠨᠡᠷᠭᠢᠨᠳᠡ ᠡᠨᠴᠤ ᠬᠠᠯᠠᠩᠭ᠎ᠠ ᠵᠡᠮᠡᠢ ᠭᠡᠪᠤᠩᠭᠡ ᠨᠢᠶᠠᠯᠮᠠ ᠬᠣᠣᠰᠠᠨ ᠵᠠᠶᠠᠮᠡ ᠬᠠᠯᠪᠠ ᠲᠤᠠᠮᠡ ᠨᠢᠮᠡᠻᠤ ᠳᠠᠰᠠᠮᠪᠢᠬᠡ ᠤᠲᠲᠤ ᠣᠶᠢ ᠶᠢᠨᠢ ᠡᠮᠭᠢ ᠠᠬᠦᠨ ᠳᠡᠣ

(4) *arafi tubari wargi baru nukteme gurifi Gorlos gung ni harangga Tarhün geren bade gūsin funcemen aniya tehe tereci monggo harangga niyalma oho bihe*

ᠠᠷᠠᠶᠢ ᠲᠤᠪᠠᠷᠢ ᠠᠷᠭᠢ ᠪᠠᠷᠤ ᠨᠤᠻᠤᠲᠡᠮᠡ ᠭᠤᠷᠢᠶᠢ ᠭᠣᠷᠯᠣᠰ ᠭᠤᠩ ᠨᠢ ᠬᠠᠷᠠᠩᠭ᠎ᠠ ᠲᠠᠷᠬᠦᠨ ᠭᠡᠷᠡᠨ ᠪᠠᠳᠡ ᠭᠤᠰᠢᠨ ᠶᠤᠨᠴᠢᠮᠡᠨ ᠠᠨᠢᠶᠠ ᠲᠡᠬᠡ ᠲᠡᠷᠡᠴᠢ ᠮᠣᠩᠭᠣ ᠬᠠᠷᠠᠩᠭ᠎ᠠ ᠨᠢᠶᠠᠯᠮᠠ ᠣᠬᠣ ᠪᠢᠬᠡ

(5) *Elhe Taifin ejen geren sibe sebe julime gaifi Orbu i jui Sose Bagolao bahai Orhomai i jui Fulta Budeku sebe hahai ton de dosimbume Cicihar de tebunehe niru banjibufi ninggun nadan*

ᠡᠯᠡ ᠲᠠᠶᠢᠨ ᠶᠡᠵᠡᠨ ᠭᠡᠷᠡᠨ ᠰᠢᠪᠡ ᠰᠡᠪᠡ ᠵᠤᠯᠢᠮᠡ ᠭᠠᠶᠢ ᠣᠷᠪᠤ ᠶᠤᠵᠤᠢ ᠰᠣᠰᠡ ᠪᠠᠭᠣᠯᠠᠭ ᠪᠠᠬᠠᠢ ᠣᠷᠬᠣᠮᠠᠢ ᠶᠤᠵᠤᠢ ᠮᠤᠯᠲᠠ ᠪᠤᠳᠡᠻᠤ ᠰᠡᠪᠡ ᠬᠠᠬᠠᠢ ᠲᠣᠨ ᠳᠡ ᠳᠣᠰᠢᠮᠤᠮᠡ ᠴᠢᠴᠢᠬᠠᠷ ᠳᠡ ᠲᠡᠪᠤᠨᠡᠬᠡ ᠨᠢᠷᠤ ᠪᠠᠨᠵᠢᠪᠤᠶᠢ ᠨᠢᠩᠭᠦᠨ ᠨᠠᠳᠠᠨ

(6) *aniya oho Cicihar ci guribume jidere fonde Usubu Orbu Orhomai se Bedune de ilan aniya tehe bedune ci*

ᠠᠨᠢᠶᠠ ᠣᠬᠣ ᠴᠢᠴᠢᠬᠠᠷ ᠴᠢ ᠭᠤᠷᠢᠪᠤᠮᠡ ᠵᠢᠳᠡᠷᠡ ᠶ᠋ᠣᠨᠳᠡ ᠤᠰᠤᠪᠤ ᠣᠷᠪᠤ ᠣᠷᠬᠣᠮᠠᠢ ᠰᠡ ᠪᠡᠳᠤᠨᠡ ᠳᠡ ᠶ᠋ᠠᠯᠠᠨ ᠠᠨᠢᠶᠠ ᠲᠡᠬᠡ ᠪᠡᠳᠤᠨᠡ ᠴᠢ

(7) *Elhe Taifin gūsin uyuci aniya Mukdun de isinjifi gūσαι nirude dosimbuha.*

ᠡᠯᠡ ᠲᠠᠶᠢᠨ ᠭᠤᠰᠢᠨ ᠤᠶᠤᠴᠢ ᠠᠨᠢᠶᠠ ᠮᠤᠻᠳᠤᠨ ᠳᠡ ᠶᠢᠰᠢᠨᠵᠢᠶᠢ ᠭᠤᠰᠠᠢ ᠨᠢᠷᠤᠳᠡ ᠳᠣᠰᠢᠮᠤᠪᠠᠬᠠ.

3/24

Zhonghua Minguo er nian jiuli shi yue ershiqi ri chongxiu puxu

中華民國二年舊歷十月二十七日重修譜序

3/25

(1) *Wo Hasihuli shi fanyi Han xing. Xian shi jiapu yuanxi manwen, yu*
我哈斯胡裡氏翻譯韓姓。先世家譜原系滿文，於

(2) *Da Qing Tongzhi shiyi nian shier yue chusan ri, jing Yongkui, Jiling'a er ren caoban xiupu, reng shu manwen. Yu*

大清同治十一年十二月初三日，經永奎，吉凌阿二人操辦修譜，仍書滿文。於

(3) *Zhonghua Minguo er nian nongli shi yue ershiqi ri chongxiu jiapu, jingsong yanshou you manwen fanyi hanzi, bing zengxu houshi zongzhi, yin zu zhong zhi fan, bianpai ershi zi, you di*

中華民國二年農曆十月二十七日重修家譜，經鬆嚴手由滿文翻譯漢字，並增續后世宗枝，因族眾枝繁，編排二十字，由第

(4) *liu shi qi, yi yongzi wei shou, xia bei an zi paixing cixu, yi zhao shenzhong, mian qi zongzhi wenluan wei yao.*

六世起，以永字為首，下輩按字排行次序，以昭慎重，免豈宗枝紊亂為要。

3/26

Yu Kangxi sanshijiu nian zai you Bodune balai Shengjing, bianru niulu, zai xianglanqi dangchai.

于康熙三十九年再由伯都訥撥來盛京，編入牛錄，在鑲藍旗當差。

3/27

Wo Hashihuli shi, hanyi wei Han xing. Yuan pushu xi yong manwen shuxie. Zhonghua minguo er nian jing Song Yan shou yicheng hanwen, miandui yuan xuwen wei zuo xiangxi fanyi, you jichu zhongyao hupian. yijiujiji nian Xinjiang Shehui Kaxueyuan Minzu Yanjiusuo Xiao Fu xiansheng (xibozu) lai Shenyang diaocha shi, faxian fanyi zhi hupian. Jiang yuan manwen xuwen yicheng hanwen. Ji manhan wen xuwen. yijiubaliu nian qi yue

我哈什胡里氏，漢譯為韓姓。原譜書係用滿文書寫。中華民國二年經松岩手譯成漢文，面對原序文未做詳細翻譯，有幾處重要忽漏。一九七九年新疆社會科學院民族研究所肖夫先生（錫伯族）來沈陽調查時，發現翻譯之忽漏。將原滿文序文譯成漢文。即滿漢文序文。

一九八六年七月

3/28

Xianzai women jiazhu hu da ding fan, suizhe shehui fazhan he shenghuo xuyao, bushao jia qianwang waidi, you de xiangfeng buzhi tongzong, tongzong buzhi beifen, youde buzhi zufu shi shui, zai wangshang zhuisu shu na zhipai geng bu qingchu le. [...]

現在我們家族戶大丁繁，隨着社會發展和生活需要，不少家遷往外地，有的相逢不知同宗，同宗不知輩分，有的不知祖父是誰，再往上追溯屬哪支排更不清楚了。。。

3/29

[...] Zhonghua minzu da jiating zhong de yi ge chengyuan, shi ge qinlao zhihui, yonggan shanzhan you zhe youjiu lishi de shaoshu minzu. [...]

[...] 中華民族大家庭中的一個成員，是個勤勞智慧，勇敢善戰有着悠久歷史的少數民族 [...]

3/30

Wanshui qianshan lu yaoyuan
 xibo renmin xin xianglian [...]
 Jinri Hashihuli tuanju
 jiushi zanmen minzu de xiangzheng [...]
 万水千山路遥远
 锡伯人民心相连 [...]
 今日喀什呼里团聚
 就是咱们民族的象征 [...] (Han 2004:19–20)

3/31

Ruhe jiefang sixiang, gaige kaifang, fazhan nongye shengchan tongshi,
 fazhan xieban gongye, mufuye, [...] hen ganxingqu. San Zhong Quan
 Hui yilai, er san nian gongfu, tamen jiu banqi le [...] s ige chang, nian
 shouru 30 wan yuan, chaoguo nongye shouru wu bei, [...] xiule cundao,
 dakeng bianle yangyuchi, cunrong cunmao da bianyang. Y uhui gangbu,
 duiyu [...] baocun jiapu wenhua de zuofa, ye shi hen ganxingqu. Tamen
 yong „jiazuo diaocha xiaozu” de mingyi xinxi le jiapu, weihe yao yong
 ciming, yinwei youren shuo „sijiu” cai zheyang zuode, cong zhong
 kandao le xiboren baocun jiapu wenhua de neizai yaoqiu yu jijixing.
 如何解放思想，改革开放，发展农业生产同时，发展协办工业，牧副业，
 [...] 很感兴趣。三中全会以来，二三年功夫，他们就办起了 [...] 四个厂，
 年收入30万元，超过农业收入五倍， [...] 修了村道，
 大坑变了养鱼池，村容村貌大变样。与会干部，对于 [...] 保存家谱文化的做法，
 也是很感兴趣。他们用“家族调查小组”的名义新
 续了家谱，为何要用此名，因为有人说“四旧”才这样做的，从中看到了锡
 伯人保存家谱文化的内在要求与积极性。(Na – Han 2010: 24)

3/32

Shijian bu deng ren, zhe shi Xiao Fu yi 60 sui le, ta shi yi ge jianqiang,
 zhonghou de ren, yi sheng bu keng you naqi le bi, jixu yanjiu xibozu
 lishi [...].
 时间不等人，这时肖夫已60岁了，他是一个坚强，忠厚的人，一声
 不吭又拿起笔，继续研究锡伯族历史 [...]。

3/33

Wo guo shi yi ge tongyi de duo minzu guojia, zai gongtong dizao women
 weida zuguo de changqi fazhan guocheng zhong, ge zu renmin dou zuo
 chu guo ziji de gongxian. Ge minzu de lishi dou shi zuguo lishi bu ke
 fenge de zucheng bufen. Wei jifa gezu renmin dui ziji lishi de zihao gan,
 fayang aiguo zhuyi jingshen, jinyi bu jiaqiang minzu tuanjie, gongtong
 xiang shehui zhuyi xiandaihua jianshe maijin, women jueding chuban
 zhe tao „Zhongguo Shaoshu Minzu Jianshi congshu”.

Zhe tao congshu de bianxie he chuban, shi jingguo changqi de jiti nuli shixian de, [...] dao yijiuwujiu niandi, dabufen wancheng le chugao. Yijuliusan nian, Minzu Yanjiusuo ba zhexie chugao quanbu fuyin, yibian guangfan zhengqiu yijian, jinxing xiugai, shizhi dadao gongkai chuban de shuiping. Danshi, youyu Lin Biao, „Si ren bang” de ganrao pohuai, minzu yanjiu gongzuo xianyu tingdun da shi yu nian zhi jiu, zhe ge yuanwang ye jiu wucong shixian. Xianzai women jue ding ba ge zu jianshi de xiaxian xie zhi yijiusijiu nian quanguo jiefang wei zhi, zai chugao de jichu shang, jinxing xiuding he chongmai, luxu fenbie gongkai chuban.

我国是一个统一的多民族国家，在共同缔造我们伟大祖国的长期发展过程中，各族人民都作出过自己的贡献。各民族的历史都是祖国历史不可分割的组成部分。为激发各族人民对自己历史的自豪感，发扬爱国主义精神，进一步加强民族团结，共同向社会主义现代化建设迈进，我们决定出版这一套《中国少数民族简史丛书》。

这套丛书的编写和出版，是经过长时期的集体努力实现的， [...] 到一九五九年底，大部分完成了初稿。一九六三年，民族研究所把这些初稿全部付印，以便广泛征求意见，进行修改，使之达到公开出版的水平。但是，由于林彪，“四人帮”的干扰破坏，民族研究工作限于停顿达十余年之久，这个愿望也就无从实现。现在，我们决定把各族简史的下限写至一九四九年全国解放为止，在初稿的基础上，进行修订和充实，陆续分别公开出版。

3/34

Lishi gaosu women: Xibozu de nanqian yehao, xiqian ye hao, dou shi weile guojia de xuyao [...] Zai Xibozu de lishi zhong, zhongyu zuguo shi zi tiao zhuxian, zisun houdai dou yaolaolao jizhu zhezhong aiguo zhuyi jingshen, zheshi women minzu de shengming xian.

历史告诉我们：锡伯族的南迁也好，西迁也好，都是为了国家的需要 [...]。在锡伯族的历史中，忠于祖国是一条主线，子孙后代都要牢牢记住这种爱国主义精神，这是我们民族的生命线。

3/35

Han laoshi, ni shi Minwei weiyuan, Zhengxie weiyuan, ni jiu daibiao xibozu dao Shi Minwei qingshi qu ba, women Shenyang Shi de xibozu yao qiu guo „Xiqian jie”, juban jinian huodong.

韩老师，你是民委委员，政协委员，你就代表锡伯族到市民委请示去吧，我们沈阳市的锡伯族要求过“西迁节”，举办纪念活动。

3/36

Lao Han, women Shenyang Shi shaoshuminzu, chengdeqi you ziji de minzu jieri de jiu nimen xibozu. Shi Minwei tongyi la.

老韩，我们沈阳市少数民族，称得起有自己的民族节日的就你们锡伯族。市民委同意啦。

3/37

„Si yue shi ba” shi xibozu xiqian de jinianri, guoqu xibozu ye ba ta dang jieri laiguo, bing ba ta mixin hua le [...], dan xianzai yijing meiyou ren guo zhege jieri le.”

“四月十八”是錫伯族西遷的紀念日，過去錫伯族也把它當節日來過，并把它迷信化了 [...], 但現在已經沒有人過這個節日了。

3/38

Xiqianjie: Si yue shiba ji xobizu de xiqian jinian ri. Zheshi erbai yu nian yilai xibozu renmin de chuantong jieri [...], dongbei de xibozu dou juji zai Shenyang „Xibo Jia Miao” ji Taiping Si li [...].

西迁节：四月十八即錫伯族的西迁紀念日。這是二百餘年以來錫伯族人民的傳統節日 [...], 東北的錫伯族都聚集在沈陽“錫伯家廟”即太平寺里 [...].

3/39

1764 nian (Qianlong ershijiu nian) jiu li si yue shiba ri zhe tian, huansong qinren de fulao, xiongdi jiemei ji qinyoumen, cong gecheng huiji dao Shengjing Xibo Jia Miao – Taipingsi, wei xiqian de qinren jianxing. Tamen shasheng jisi zuxian [...].

1764年（乾隆二十九年）旧曆四月十八日这天，欢送亲人的父老，兄弟姐妹及亲友们，从各城汇集到盛京錫伯家廟——太平寺，为西迁的亲人饯行。他们杀牲祭祀祖先 [...].

3/40

Wo guo you 55 ge shaoshu minzu, qizhong xibozu shi shuyu renkou jiao shao de shaoshu minzu zhiyi, quanguo zhiyou shi ji wan ren, zhuyao fenbu zai Laoning he Xinjiang, xibozu liucun xialai de zhuyao lishi yiji jiu shi zuoluo zai Shenyang Shi Heping Qu Huangsi lu Taiping li de „Xibo Jia Miao” (you cheng Taiping Si).

Xibo Jia Miao shi jian yu Qing Kangxi sishiliu nian (1707 nian), jujin yi you 300 yu nian lishi [...].

Xibo Jia Miao lijing cangsang, yi zaoshou yanzhong pohuai [...]. Cong 20 shiji 80 niandai shi, qianguo gedi xibozu tongbao he yanjiu xibozu wenhua lishi de zhuanjia xuezhe [...], yaoqiu zhengfu quanmian xiufu Xibo Jia Miao. 20 nian guo qu le, Shenyang shi yi jin fei xi bi, gaolou dasha lincizhibi, er Xibo Jia Miao pobai jingxiang yiran rugu [...]. Xibozu jincun de lishi yiji, bujin shi xibozu lishi yichan, ta he suoyou de minzu wenhua guji yiyang, shi guojia he zhengfu yinggai zhenshi he baohu de Zhonghua minzu meibao. Zai zhongduo Zhonghua minzu guji zhong, Xibo Jia Miao zai yixie ren yan li keneng suan bu de shenme, keshi cong xibozu de jiaodu kan, chu le Shenyang, tiandixia zai ye xunmi bu dao ziji minzu juyou zheyang youjiu lishi de yiji, kewi fengmao linjiao [...].

Xibozu „Jia Miao” wenti, yi tuo zai tuo, chi chi de bu dao jie jue [...]. Jiejue zhege wenti wei shenme zHEME nan? Bu shi shenme you qian meiyou qian de wenti, er shuo dao di shi renshi he zhingshi wenti. Xibozu xiao, dan youzhe aiguo zhuyi lishi de guangrong chuantong, tamen de zuxian he zi sun wei fandui fenlie, wei hu guojia de tongyi zuo chu le bu ke momie de zhongyao gongxian [...]. Women xiwang zhengfu you guan bumen yi Jiang Zemin tongzhi „Sange daibiao” zhongyao sixiang wei zhidao, renzhen luoshi dang de minzu zhengce he wenwu baohu fa, lijie he zunzhong quanguo xibozu tongbao de ganqing he duo nian de qipan, yi boda de xionghuai chuli hao xibozu zhege lishi yiliu wenti. Wo xiangxin, quanguo xibozu tongbao hui shishi daidai mingji dang he zhengfu de shen en hou ze!

我国有55个少数民族，其中锡伯族是属于人口较少的少数民族之一，全国只有十几万人，主要分布在辽宁和新疆，锡伯族留存下来的主要历史遗迹就是坐落在沈阳市和平区皇寺路太平里的“锡伯家庙”（又称太平寺）。锡伯家庙始建于清康熙四十六年（1707年），距今已有300余年历史 [...]。锡伯家庙历经沧桑，已遭受严重破坏 [...]。从20世纪80年代始，全国各地锡伯族同胞和研究锡伯族文化历史的专家学者，[...]，要求政府全面修复锡伯家庙。20年过去了，沈阳市已今非昔比，高楼大厦鳞次栉比，而锡伯家庙破败景象依然如故 [...]。锡伯族仅存的历史遗迹，不仅是锡伯族历史遗产，它和所有的民族文化古迹一样，是国家和政府应该珍视和保护的中华民族瑰宝。在众多中华民族古迹中，锡伯家庙在一些人眼里可能算不得什么，可是从锡伯族的角度看，除了沈阳，天底下再也寻觅不到自己民族具有这样悠久历史的遗迹，可谓凤毛麟角 [...]。锡伯族“家庙”问题，一拖再拖，迟迟得不到解决 [...]。解决这个问题为什么这么难？不是什么有钱没有钱的问题，而说到底是认识和重视问题。锡伯族小，但有着爱国主义历史的光荣传统，他们的祖先和子孙为反对分裂，维护国家的统一做出了不可磨灭的重要贡献 [...]。我们希望政府有关部门以江泽民同志“三个代表”重要思想为指导，认真落实党的民族政策和文物保护法，理解和尊重全国锡伯族同胞的感情和多年的企盼，以博大的胸怀处理好锡伯族这个历史遗留问题。我相信，全国锡伯族同胞会世代铭记党和政府的深恩厚泽！

3/41

Xiqian Yili de xibozu, shi zai jiamiao jibai zuxian yihou chufa de, cong na yi tian qi Xinjiang de xiboren, ri ye xiangwang Shengjing Xibo Jia Miao, jiushi xiangwang guxiang de xiangzheng, daidai xiangchuan, zhidao jintian. Yinci zai jinbian shang xie le „Xibo Jia Miao zuxian shengdi”. Women shuo de xiqian jingshen, jiushi Zhongguo xibozu de minzu jingshen. [...] Xiqian jingshen jizhong daibiao le xibozu de minzu jingshen, yinci, zai jinbian shang you xieshang le „Xiqian jingshen daidai xiangchuan”.

西迁伊犁的锡伯族，是在家庙祭拜祖先以后出发的，从那一天起新疆的锡伯人，日夜向往盛京锡伯家庙，就是向往故乡的象征，代代相传，直到今天。因此在金匾上写了“锡伯家庙祖先圣地”。我们说的西迁精神，就是中国锡伯族的民族精神。[...] 西迁精神集中代表了锡伯族的民族精神，因此，在金匾上又写上了“西迁精神代代相传”。

3/42

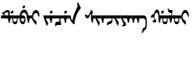
Zhonghua Renmin Gongheguo chengli hou, shixing ge minzu pingdeng tuanjie de zhengce, zai Xinjiang chengli Chabucha'er Xibo Zizhixian Renmin Zhengfu he Yiche Gashan Xibozu Xiang, tamen zhi jin reng baoliu zhe xibozu yuyan wenzi he shenghuo xisu, zai Liaoyang chengli Xinglongtai Huangsi deng xibozu zhenxiang, Xinjiang you Xibozu Wenzi Yuyan Xuehui, Shenyang, Dalian, Beijing, Jilin, Changchun, Ha'erbin, Jinzhou, Liaoyang deng shi you xibozu yihui, jingchang kaizhan minzu lianyi deng huodong. Mei nian si yi ba Xiqianjie gedi xibozu tongbao dou kaizhan fengfu duocai de jinian huodong, baiye Xibo Jia Miao deng. Dangjin xibozu ren zai Zhongguo Gongchandang, Renmin Zhengfu de lingdao xia yu ge xiongdi minzu hemu xiangchu, anju leye, zheng manhuai xinxin di wei jianshe fanrong fuqiang de shehui zhuyi zuguo mian gongxian liliang.

中华人民共和国成立后，实行各民族平等团结的政策，在新疆成立察布查尔锡伯自治县人民政府和伊车嘎善锡伯族乡，他们至今仍保留着锡伯族语言文字和生活习俗，在沈阳成立兴隆台黄家等锡伯族镇乡，新疆有锡伯族文字语言学会，沈阳，大连，北京，吉林，长春，哈尔滨，锦州，辽阳等市有锡伯族联谊会，经常开展民族联谊等活动。每年四一八西迁节各地锡伯族同胞都开展丰富多彩的纪念活动，拜谒锡伯家庙等。

当今锡伯族人在中国共产党人民政府的领导下与各兄弟民族和睦相处，安居乐业，正满怀信心地为建设繁荣富强的社会主义祖国贡献力量。

3/43

Xichui Xinjiang Chabucha'er xibo houyi xunfang dongbei gudi jibai zuxian shengwei / Dubei jecen Sinjiyang goloi Cabcal sibe enen dungbei da susube fujurulafi mafari soorinbe gingguleme wecehe Gongyuan erlingyi'er nian liuyue shiwu ri

西陲新疆察布查尔锡伯后裔寻访东北故地祭拜祖先圣地 /

公园二〇一二年六月十五日

3/44

Women shi xibozu renmin de houdai, Chang Jiang hou lang tui qianlang. Women yao geng hao di jicheng he fayang xiqian jingshen. Zai xin de lishi tiaojian xia, „Si•yiba” Xiqian jie, lisuo dangran di yao shentou xin de neirong, yao geng hao di fanying shidai jingshen, fanying

xin de lishi tiaojian xia, „Si•yiba” Xiqian jie, lisuo dangran di yao shentou xin de neirong, yao geng hao di fanying shidai jingshen, fanying minzu da tuanjie, gongtong ben xiaokang zhe ge shidai zhuti. [...] „Si yi ba, xibo yao fa”, women yao dao shichang jingji de haiyang zhong qu qiu shengcun, qiu fazhan, [...] zai ben xiaokang de daolu shang he xiongdi minzu xieshou bingjin, yao jinkuai fa qi lai, fu qi lai, zheyang „Si•yiba” xibo jie cai gengjia huihuang. Zhe shi xibo renmin de xinyuan, ye shi quanguo gezu renmin de gongtong xinsheng. Min fu ze gzo qiang, zhishi xibo renmin fuyu qi lai, quanguo gezu renmin fuqiang qilai, jiu neng gang hao di wei zuguo de gaige kaifang, wei jianshe juyou Zhongguo tese de shehui zhuyi xiandaihua qianguo zuo chu geng da de gongxian!

我们是锡伯族人民的后代，长江后浪推前浪。我们要更好地继承和发扬西迁精神。在新的历史条件下，“四•一八”西迁节，理所当然地要渗透新的内容，要更好地反映时代精神，反映民族大团结，共同奔小康这个时代主题。 [...]

“四一八，锡伯要发”，我们要到市场经济的海洋中去求生存，求发展， [...] 在奔小康的道路上和兄弟民族携手并进，要尽快发起来，富起来，这样“四•一八”锡伯节才更加辉煌。这是锡伯人民的心愿，也是全国各族人民的共同心声。民富则国强，只要锡伯人民富裕起来，全国各族人民富强起来，就能更好地为祖国的改革开放，为建设具有中国特色的社会主义现代化强国做出更大的贡献！

3/45

Jin qiu, guaguo piaoxiang, zai zhe shouhuo de jijie, Zhongguo Gongchandang Di Shiqi Jie Zhongyang Weiyuanhui Di Liuci Quanti Huiyi 10 yue 15 ri zai Beijing zhaokai. Huiyi jiang shenyi you guan shenhua wenhua tizhi gaige, tuidong shehui zhuyi wenhua da fazhan da fanrong de zhidaoxing, ganglingxing wenjian. [...]

[...] xiang shehui biaoming, wenhua zai jingji jianshe, zhengzhi jianshe, shehui jianshe zhong suo zhanyou de zhongyao diwei, biaoming wenhua zai Zhonghua minzu weida fuxing, fu min qiang guo weida lishi jincheng zhong suo qidao de zhizhu zuoyong. [...]

Zhongsuozhouzhi, wenhua shi renlei shehui shijian guocheng zhong suo chuangzao de wuzhi caifu he jingshen caifu de zonghe. [...] Wenhua biaoqian wei „you xing” he „wu xing” liangzhong xingshi. [...]

Kan yi ge minzu shifou jinbu, zhuyao kan zhege minzu de siwei he yishi deng wu xing wenhua de jinbuxing, yiji zhege minzu suo biaoqian chulai de xingwei he jiazhiguan shifou juyou kexuexing. [...]

Gaige kaifang 30 duo nian de shijian ye gaosu women, zai haode zhidu, zai hao de zhengce, [...] ruguo meiyou minzu „sixiang de jiefang”, „siwei yishi de zhuanbian”, ze hen nan zai Zhongguo qude chenggong. [...] Zhiyou baokuo sixiang zai nei de wenhua jiefang le, siwei yishi zhuanbian le, zai neng huanxi Zhongguo zhe tou shi [...].

金秋，瓜果飘香，在这收获的季节，中国共产党第十七届中央委员会第六次全体会议10月15日在北京召开。会议将审议有关深化文化体制改革，推动社会主义文化大发展大繁荣的指导性，纲领性文件。[...]

[...]

向社会表明，文化在经济建设，政治建设，社会建设中所占有的重要地位，表明文化在中华民族伟大复兴，富民强国伟大历史进程中所起到的支柱作用。[...]

众所周知，文化是人类社会实践过程中所创造的物质财富和精神财富的总和。[...]文化表现为“有形”和“无形”两种形式。[...]

看一个民族是否进步，主要看这个民族的思维和意识等无形文化的进步性，以及这个民族所表现出来的行为和价值观是否具有科学性。[...]

改革开放30多年的时间也告诉我们，再好的制度，再好的政策，[...]如果没有民族“思想的解放”，“思维意识的转变”，则很难在中国取得成功。[...]只有包括思想在内的文化解放了，思维意识转变了，再能唤醒中国这头睡狮 [...]。

3/46

Guan Wenming meiyou jieshou guo zhenggui de jiaoyu, ta de xibowen shi zixue de, hanyu zhi shi zai yi ci ouran de jihui xuexi le jin yi nian. Zuo wei yi ge xibozu nongmin, ta dui weite shengji de zhong geng yangzhi jishu bu tai ganxingqu, que dui manwen he xibowen jiapu chansheng le nonghou de xingqu.

Kexi de shi, Guan Wenming nianqing shi shouji dao de haoduo jiapu zai „Wen Ge” qijian bei fu zhi yi ju. Zheyang de jieju dui Guan Wenming erylai shi zui da de daji. Zai ci hou de jinian, tengxin de ta zai bu xiang ti jiapu er zi. Ta shuo, ruguo bu shi „Wen Ge”, ta shouji dao de jiapu yao ci xianzai duodeduo. Xianzai shouji dao de jin 70 ce jiapu shi ta cong shang shiji 80 niandai hou, feijin Zhouzhi cong Chabucha'er Xian, Yining Shi, Huocheng Xian he Gongliu Xian deng di de yixie xibozu renjia zhong shouji dao de. Suiran dou bushi yuanjian, dan ta shi zhe zhengui. [...]

Youyu henduo xibozu ren bu yuanyi ba jiapu nachulai shi ren, Guan Wenming fei le bushao xinxue. [...] Ta shuo, haoduo ren hui zhaochu gezhong liyou bu rang wairen kan jiapu, ta jiu mo. Yi ci bu xing qu liangci, liangci buxing qu sanci, weile kan yige jiapu gui ji shi tang shi chang you de shi. Ta ye hui xiang banfa gen renjia taojinhu, shenzhi you shihou hai yao suishen dai dian liwu. [...] You yi ci, ta weile kan ben jiapu, „gongguan” le ji nian dou meiyou renhe jinzhan, zuihou zai qingji zhi xia, ta yingshi gei ren guixia le.

关文明没有接受过正规的教育，他的锡博文是自学的，汉语只是在一次偶然的机会学习了近一年。作为一个锡伯族农民，他对维持生计的种耕养殖技术不太感兴趣，却对满文和锡伯文家谱产生了浓厚的兴趣。

可错的是，关文明年轻时收集到的好多家谱在“文革”期间被付之一炬。这样的结局对关文明而言是最大的打击。在此后的几年，疼心的他再不想提家谱二字。他说，如果不是“文革”，他收集到的家谱要此现在多得多。现在收集到的近70册家谱是他从上世纪80代后，费尽周折从察布查尔县，伊宁市，霍城县和巩留县等地的一些锡伯族人家中收集到的。虽然都不是原件，但他视着珍贵。[...]

由于很多锡伯族人不愿意把家谱拿出来示人，关文明费了不少心血。[...]他说，好多人会找出各种理由不让外人看家谱，他就磨。一次不行去两次，两次不行去三次，为了看一个家谱跪几十趟是常有的事。他也会想办法跟人家套近乎，甚至有时候还要随身带点小礼物。[...]有一次，他为了看本家谱，“公关”了几年都没有任何进展，最后在情急之下，他硬是给人跪下了。

3/47

Xibozu you „guo buneng wu shi, jia buneng wu pu” de shuofa, yinci dui jiazhu lipu zhi shipo wei zhongshi. Yige putong de jiazhu ruguo meiyou jianli fengong weiji, shi bu keneng zairu zhengshi de. Danshi zai jiapu li, mei yige zuren dou you zhe xiangtong de diwei, tamen bu fen gujian, wulun daxiao dou bei xiangxi jilu zai ce [...].

Xingshi shi yizhong xueyuan guanxi de biaozi, kandao le jiapu, ye jiu zhaodao le yu ziji yimaixiangcheng de tongbao. Gengwei zhongyao de shi, youyu dabufen jiazhu de jiapu shang dou jizai zhe gege jiazhu de jiagui, zhexie jiaxun zugui shi dui houbai yanxing de guifan he yueshu, shi dui falü fagui de you gai buchong. Jiapu zhong de jiagui neng hen hao di taoye renmen de qingcao, guwu renmen reai shenghuo, fenfa xiangshang, wei guojia duozuo gongxian [...].

锡伯族有“国不能无史，家不能无谱”的说法，因此对家族立谱之事颇为重视。一个普通的家族如果没有建立丰功伟绩，是不可能载入正史的。但是在家谱里，每一个族人都有着相同的地位，他们不分贵贱，无论大小都被详细记录在册[...]

姓氏是一种血缘关系的标志，看到了家谱，也就找到了与自己一脉相承的同胞。更为重要的是，由于大部分家族的家谱上都记载着个个家族的家规，这些家训族规是对后辈言行的规范和约束，是对法律法规的有益补充。家谱中的家规能很好地陶冶人们的情操，鼓舞人们热爱生活，奋发向上，为国家多作贡献[...]

4. sz. melléklet

A sibe identitás alakulásának mérföldkövei⁶

Évszám	Esemény
1593	A Kilenc Törzs Háborúja
	A sibe népvétet feljegyzik a történeti forrásokban
17. sz. eleje	A sibéket besorozzák a nyolczászlós hadseregbe
1692	A sibéket a Mongol Nyolc Zászlóból átsorozzák a Mandzsu Nyolc Zászlóba
1697–1699	A sibék „délre telepítése”
1707	Felépül a shenyangi Taiping templom
1764–1765	A Nagy Nyugatra Telepítés
1803	A Taiping templom udvarában felállítják a sibék történelmének és a templom történetének emléket állító sztélét
1808	Kiépül a mai Chabucha'er Sibe Autonóm Járás északi vidékén található Chabucha'er-csatorna
1917	Megjelenik a <i>Shenyang járás krónikája</i> című könyv – az első olyan kínai nyelvű nyomtatvány, amely a Taiping templomot azonosítja a Sibe Ősök Templomával
1947	A xinjiangi nyelvújítási program eredményeként a sibe nyelvet hivatalosan is különbözönek nyilvánítják a mandzsu nyelvtől
1950-es évek eleje	Elkészül a „nemzetiségi káderek kinevelésének megvalósíthatóságáról” szölv tervezet
	Megkezdődik a sibe káderek tömeges kiképzése.
1951–1953	A Taiping templom a Beishi Oktatási Hivatal felügyelete alá kerül
1953–1954	A Kínai Népköztársaság első népszámlálásával és az etnikus klasszifikációs program meghirdetésével párhuzamosan a sibéket a hivatalosan elismert nemzeti kisebbségek közé sorolják
1954	Az egykori xinjiangi sibe katonai tábor elnyeri a Chabucha'er Sibe Autonóm Járás nevet és rangot
1955	A Taiping templom járműalkatrész-gyártó telephelyként üzemel
1956	Megkezdődik a „nemzetiségek társadalomtörténetének országos szintű adatgyűjtési munkája”
	Egy öttagú xinjiangi sibe küldöttség Shenyangba való érkezése után a „lokális történetíró”, Han Qikun kezdeményezésére összeül az első sibe szimpózium, amelyen Han Qikun a jelenlévők elé tárja a nemzetségében őrzött családfákat

⁶ A fenti táblázatban a sibe identitás alakulásának csupán azon fontosabb állomásait veszem számba, amelyek a munkámban is említésre kerültek.

1958	Kezdetét veszi a „nemzeti kisebbségek rövid történetének és krónikájának összeállítását célzó országos szintű munka”
	A Taiping templom a Shenyang Motorgyár igazgatása alatt áll
1959	Ji Qing és Xiao Fu, a sibék történetének „hivatalos történetírói” megkezdik kutatómunkájukat
	Ji Qing és Xiao Fu részvételével Shenyangban összehívják azt a szimpóziumot, amelyen Heye'er Lili, a sibe etnikus nacionalizmus egyik kiemelkedő személyisége a nyilvánosság elé tárja a Taiping templom sztéléjéről őrzött kínai fordítást
	A Taiping templom és a benne felállított sztélé „felfedezése”
1962	A Taiping templom sztéléjét – restaurálását követően – elhelyezik a Shenyang Palota Múzeumban
1963	Belső kiadványként napvilágot lát a sibék „hivatalos története”, az <i>Összefoglaló a sibe nemzetiség rövid történetéről és krónikájáról</i>
1974	A Taiping templomot lebontásra ítélik
1979	A Taiping templom az egykori középső csarnokának kivételével teljesen megsemmisül
	A Taiping templom romjait felkereső „tudományos történetírók”, Wu Yuanfeng és Zhao Zhiqiang fellelik a Sibe Ősök Temploma létének bizonyosságát, a kínai nyelvű fatáblát
1980	Megalapítják a Xinjiang Ujgur Autonóm Területi Sibe Nyelvi Társaságot és az Ürümcsi Sibe Nyelvi Társaságot
1981	Han Qikun „egyesíti” a Hashūri nemzetség 1764-ben egymástól elszakított ágait
1983	Újraépül a Taiping templom középső csarnoka
	Shenyangban megülik az első Nyugatra Telepítés Ünnepe
1985	A Taiping templom újjáépült középső csarnoka felkerül Shenyang város kiemelt fontosságú kulturális örökségeinek listájára
	Elkészül a Taiping templom eredeti sztéléjéről készült másolat, amit az újjáépült középső csarnok előtt helyeznek el
1986	Megjelenik a sibék „hivatalos történetének” második kiadása, <i>A sibe nemzetiség rövid története</i>
	Megalapítják az Ili Sibe Történelmi, Nyelvi és Irodalmi Művészeti Társaságot
1987	Han Qikun elkészíti a Hashūri nemzetség egymástól elszakított ágainak „egyesített”, kínai nyelvű családfáját
	Megalapítják a Liaoning Tartományi Sibe Történelmi Társaságot
1988	Megjelenik a sibe etnikus nacionalizmus kutatásának egyik legfőbb forrása, <i>A shenyangi sibék krónikája</i>
	Megalapítják a Liaoning Tartományi Sibe Történelmi Társaság Daliani Szervezetét, a Shenyang Városi Sibe Baráti Társaságot, a Qiqiha'er Városi Sibe

	Baráti Társaságot, a Changchun Városi Sibe Baráti Társaságot és a Ha'erbin Városi Sibe Baráti Társaságot
1989	A sibe politikai elit és értelmiség összehívja az <i>Erősítsük meg a hazafias nevelést és a nemzeti egységet szimpóziumot</i>
	Megalapítják a Jinzhou Városi Sibe Baráti Társaságot és a Liaoyang Városi Sibe Baráti Társaságot
1991	A sibe politikai elit és értelmiség összehívja <i>A sibe nemzetiség hazafias történetének szimpóziumát</i>
2003	A Sibe Ősök Temploma felkerül Liaoning tartomány tartományi szintű kulturális örökségvédelmi listájára
2004	A Sibe Ősök Temploma teljességében újjáépül
2005	Először hozzák nyilvánosságra a Taiping templom szteléjének hátoldalára vésett feliratot
2006	A Sibe Ősök Templomát országos szintű, kiemelt fontosságú kulturális örökségvédelmi műemlékké nyilvánítják
2008	Megjelenik a sibék „hivatalos történetének” harmadik kiadása, <i>A sibe nemzetiség rövid története</i>
2010	Megjelenik a sibe etnikus nacionalizmus kutatásának egyik legfőbb forrásait, a sibe tudáselit visszaemlékezéseit egybegyűjtő kétkötetes munka, <i>A kínai sibe emberek</i>
	Megkezdődik a Sibe Ősök Templomának felújítása
2012	A Sibe Ősök Temploma múzeumként nyitja meg kapuit

5. sz. melléklet

A Mandzsu Birodalom császárainak listája⁷

	<i>Meghonosodott forma</i>	<i>Adott név</i>	<i>Uralkodási éra</i>	
1.	Nurhaci (1558–1626)	Nurgaci ᡩᠠᡳᠨ ᡤᠠᠰᠠᠨ	Abkai Fulingga ᡤᠠᠪᠠᠢ ᡠᠯᠢᠩᠭᠠ	1616–1626
		Nu'erhachi 努爾哈赤	Tianming 天命	
2.	Abahai (1592–1643)	Huang Taiji 皇太極	Sure han ᡤᠤᡵᠡ ᡬᠠᠨ	1627–1635
			Tiancong 天聰	
			Wesihun Erdemungge ᡠᡵᠡᡩᠡᠮᠦᠩᠭᠡ	1636–1643
			Chongde 崇德	
3.	Shunzhi (1638–1661)	Fulin 福臨	Ijishūn Dasan ᡤᡠᡶᡠᡨᡠᠨ ᡠᡵᡠᡶᡠᠨ	1644–1661
			Shunzhi 順治	
4.	Kangxi (1654–1722)	Xuanye 玄燁	Elhe Taifin ᡤᡠᡵᡠ ᡠᡵᡠᡶᡠᠨ	1662–1723
			Kangxi 康熙	
5.	Yongzheng (1678–1735)	Yinzhēn 胤禛	Hūwaliyasun Tob ᡤᡠᡵᡠᡠᡵᡠᡶᡠᡶᡠᠨ ᡠᡵᡠᡵᡠ	1723–1735
			Yongzheng 雍正	
6.	Qianlong (1711–1799)	Hongli 弘曆	Abkai Wehiyehe ᡤᠠᠪᠠᠢ ᡠᡵᡠᡵᡠᡶᡠᠨ	1736–1795
			Qianlong 乾隆	
7.	Jiaqing (1760–1820)	Yongyan 顥琰	Saicungga Fengšen ᡠᡵᡠᡵᡠᠩᠭᠠ ᡠᡵᡠᡶᡠᠨ	1796–1820
			Jiaqing 嘉慶	
8.	Daoguang (1782–1850)	Minning 旻寧	Doro Eldengge ᡠᡵᡠᡵᡠᡶᡠᠨ ᡠᡵᡠᡵᡠᡶᡠᠨ	1821–1850
			Daoguang 道光	

⁷ A Mandzsu Birodalom császárainak listáján belül – a mandzsu uralkodók neveinek magyar tudományos kutatásokban már meghonosodott formáján túl – csak azon névváltozatokat ismertettem, amelyek a munkámhoz használt forrásanyagokban a leggyakrabban feltüntetésre kerültek. Forrás: He R. 2009: 175–176.

9.	Xianfeng (1831–1861)	Yizhu 奕訢	Gubci Elgiyengge ᠭᠤᠪᠴᠢ ᠡᠯᠭᠢᠶᠡᠩᠭᠡ	1851–1861
			Xianfeng 咸豐	
10.	Tongzhi (1856–1875)	Zaichun 載淳	Yooningga Dasan ᠶᠤᠨᠢᠩᠭ᠎ᠠ ᠳᠠᠰᠠᠨ	1862–1874
			Tongzhi 同治	
11.	Guangxu (1871–1908)	Zaitian 載湉	Badarangga Doro ᠪᠠᠳᠠᠷᠠᠩᠭ᠎ᠠ ᠳᠣᠷᠤ	1875–1908
			Guangxu 光緒	
12.	Xuanton (1906–1967)	Puyi 溥儀	Gehungge Yoso ᠭᠡᠬᠡᠭᠭᠡ ᠶᠣᠰᠤ	1909–1912
			Xuanton 宣統	

6. sz. melléklet

Az Ötödik falu temetőinek temetőkertjei⁸

	Kínai nyelvű családnevek	Sibe nyelvű nemzetségnevek	Sírkövek száma	Sírhalomok száma	Sírkövek tájolása	Nemzedékek rendje ⁹
TEMETŐ I.						
1.	Tao 陶	Tokori ᠲᠣᠵᠢᠷᠢ	5	33	ÉNY	Jövőbe néző
2.	Guan 关					
3.	Yuan 元					
4.	Wu 吴	Ujala ᠤᠵᠠᠯᠠ	4	5	K	Jövőbe néző
5.	An 安	Arban ᠠᠷᠪᠠᠨ	1	5	É	Jövőbe néző
6.	Fu 富	Fucara ᠮᠤᠴᠠᠷᠠ	1	2	É	
7.	Tao 陶	Tokori ᠲᠣᠵᠢᠷᠢ	3	9	K	Múltba tekintő
8.	He 贺	Heyere ᠬᠡᠶᠡᠷᠡ	1	3	É	
9.	Chang 常					
10.	Zhao 赵	Irgen Giyoro ᠢᠷᠭᠡᠨ ᠭᠢᠶᠣᠷᠣ	1	4	DK	

⁸ Az Ötödik falu temetőinek temetőkertjeiről készített táblázatomban részletekbe menően csak az eredetileg is az Ötödik faluhoz tartozó nemzetségek és nemzetségi ágak temetőkertjeire vonatkozó adatokat közlöm. A temetőkertek azonosítását Guan Wenming családfáirónak köszönhetem. A temetőkertek azonosításának több akadálya is volt. Egyrészt, a temetők némelyikén belül egyetlen sírkövet sem állítottak föl. Másrészt, gyakori jelenség, hogy az adott sírköveken sem a sibe nyelvű nemzetségnevet, sem a kínai nyelvű családnevet nem tüntették fel. Ugyancsak gyakori jelenség, hogy a felállított sírkövekre vagy csak a kínai nyelvű családnév, vagy csak a sibe nyelvű nemzetségnevet lett feljegyezve. Ezekben az esetekben a nemzetségnevek azonosításához és a hiányzó adatok megadásához csak Guan Wenming emlékezetére, illetve az általa gyűjtött és írt családfák feljegyzéseire hagyatkozhattam; az így pótoltt adatokat a táblázatban vastagított betűkkel szedtem. A Guan Wenming családfagyűjteményén belül megadott adatok azonban több helyütt ellentmondanak *A sibe nemzetségnevek listáján* (lásd 9. sz. melléklet) belül közölt felsorolásnak. Ez a tény egyrészt kiválóan demonstrálja a sibe nemzetségek és nemzetségi ágak azonosításával járó nehézségeket, másrészt további, hiánypótló kutatásokra sarkall.

⁹ A fenti táblázaton belül ott, ahol a temetkezés módjának megállapítása a sírkövek hiánya vagy a sírkövek feliratának hiányossága miatt nem lehetséges, illetve nem állapítható meg teljes bizonyossággal, a nemzedékek rendjét nem jelölöm. Ahol pedig mindössze egyetlen sírhalom áll, a kérdés értelemszerűen nem releváns.

11.	An 安	Arban ᠠᠷᠪᠠᠨ	5	12	DK	
12.	Chun 春	Cunjir ᠴᠦᠨᠵᠢᠷ	2	30	D	Jövöbe néző
13.	Wu 吴	Ujara ᠤᠵᠢᠷᠠ	2	20	ÉK	Jövöbe néző
14.	Guan 关	Güwargeya ᠭᠦᠮᠠᠷᠭᠡᠶᠠ	3	5	ÉNY	Jövöbe néző
15.	Tu 图					
16.	Chun 春	Cunjir ᠴᠦᠨᠵᠢᠷ	2	3	K	Jövöbe néző
17.	He 贺/何			21		
18.	Wu 吴	Ujala ᠤᠵᠠᠯᠠ	1	3	ÉNY	
19.	Wang 王				DK	
20.	Wu 吴	Ujala ᠤᠵᠠᠯᠠ	1	1	É	
21.	Zhao 赵					
22.	Hu 胡	Hüsihari ᠬᠦᠰᠢᠬᠠᠷᠢ	3	9	É	Jövöbe néző
23.	Wu 吴	Ujala ᠤᠵᠠᠯᠠ	1	7	K	
24.	He 何	Heyer ᠬᠡᠶᠡᠷ	1	7	É	
25.	An 安	Arban ᠠᠷᠪᠠᠨ	7	23	É	Jövöbe néző
26.	An 安	Arban ᠠᠷᠪᠠᠨ	1	15	É	
27.	Wu 吴					
28.	Guan 关	Güwargeya ᠭᠦᠮᠠᠷᠭᠡᠶᠠ	2	3	É	
29.	Tao 陶	Tokori ᠲᠣᠬᠢᠷᠢ	7	21	É	Jövöbe néző
30.	Guan 关	Kuwargeya ᠬᠤᠮᠠᠷᠭᠡᠶᠠ	1	4	ÉK	
31.	Guo 郭	Gurgiya ᠭᠦᠷᠭᠢᠶᠠ	1	2	É	
32.	Wu 吴	Ujala ᠤᠵᠠᠯᠠ	2	10	DK	Múltba tekintő
33.	Guan 管	Kuwargeya ᠬᠤᠮᠠᠷᠭᠡᠶᠠ	1	3	D	
34.	Wu 吴	Ujala ᠤᠵᠠᠯᠠ	1	1	D	
35.	Wu 吴	Ujala ᠤᠵᠠᠯᠠ	9	16	D	Jövöbe néző

36.	Wu 吴	Ujala ᠤᠵᠠᠯᠠ	2	3	DK	Múltba tekintő
37.	Wu 吴	Ujala ᠤᠵᠠᠯᠠ	5	10	DK	Jövöbe néző
38.	Guan 关	Kuwargeya ᠬᠤᠠᠷᠭᠡᠶ᠋ᠠ	1	1	ÉK	
39.	Han 韩	Hayala ᠬᠠᠶᠠᠯᠠ	11	37	ÉK	Múltba tekintő
40.	He 何	Heyer ᠬᠡᠢᠷ	2	3	ÉNY	
41.	He 何					
42.	Ba 巴	Bayara ᠪᠠᠶᠠᠷᠠ	2	4	K	
43.	Ba 巴	Bayara ᠪᠠᠶᠠᠷᠠ	1	2	K	
44.	Ba 巴	Bayara ᠪᠠᠶᠠᠷᠠ	1	3	K	
45.	Zhou 周					
46.	Wu 吴	Ujala ᠤᠵᠠᠯᠠ	1	3	É	
47.	Tong 佟		1	1	D	
48.	Han 韩	Hayala ᠬᠠᠶᠠᠯᠠ	3	3	É	
49.	Han 韩	Hayala ᠬᠠᠶᠠᠯᠠ	6	20	K	Jövöbe néző
50.	He 何	Heyer ᠬᠡᠢᠷ	8	15	D	Múltba tekintő
51.	He 何	Heyer ᠬᠡᠢᠷ	7	24	K	Jövöbe néző
52.	He 何 / 赫	Heyer ᠬᠡᠢᠷ	5	11	K	Jövöbe néző
53.	Anjia 安佳	Arban ᠠᠷᠪᠠᠨ	2	2	K	
54.	Guan 管	Kuwargeya ᠬᠤᠠᠷᠭᠡᠶ᠋ᠠ	1	2	K	
55.	He 何	Heyer ᠬᠡᠢᠷ	4	47	DK	Jövöbe néző
56.	Guan 关	Kuwargeya ᠬᠤᠠᠷᠭᠡᠶ᠋ᠠ	1	6	ÉK	
57.	An 安	Arban ᠠᠷᠪᠠᠨ	1	13	ÉK	
58.	Hu 安	Hüsihari ᠬᠡᠰᠢᠬᠠᠷᠢ	20	29	K	Jövöbe néző
59.	Wu 吴	Ujala ᠤᠵᠠᠯᠠ	2	2	É	
60.	He 贺	Heyere ᠬᠡᠢᠷᠡ	1	5	É	

61.	Wu 吴	Ujala ᠤᠵᠠᠯᠠ	3	5	D	
62.	Tao 陶	Tokori ᠲᠣᠬᠣᠷᠢ	2	4	DK	Jövöbe néző
63.	Guan 关	Güwargeya ᠭᠦᠠᠷᠭᠡᠢᠶ᠋ᠭᠠ	2	3	D	
64.	Wu 吴	Ujala ᠤᠵᠠᠯᠠ	1	5	É	
65.	He 何	Heyer ᠬᠡᠢᠶᠡᠷ	4	25	É	
66.	Ba 巴	Bayara ᠪᠠᠶᠠᠷᠠ	24	65	K	Múltba tekintő
67.	Guan 关	Güwargeya ᠭᠦᠠᠷᠭᠡᠢᠶ᠋ᠭᠠ	5	8	É	
68.	Guo 郭				É	
69.	Guan 关	Güwargeya ᠭᠦᠠᠷᠭᠡᠢᠶ᠋ᠭᠠ	6	12	5: D 1: É	
TEMETŐ II.						
70.	Ismeretlen					
71.	Wu 吴	Ujala ᠤᠵᠠᠯᠠ	5	22	É	Múltba tekintő
72.	Guan 管	Kuwargeya ᠬᠤᠠᠷᠭᠡᠢᠶ᠋ᠭᠠ	1	23	É	Múltba tekintő
TEMETŐ III.						
73.	Guan 关	Güwargeya ᠭᠦᠠᠷᠭᠡᠢᠶ᠋ᠭᠠ	2	7	K	Múltba tekintő
74.	Han 韩	Hayala ᠬᠠᠶᠠᠯᠠ	8	30	DK	Múltba tekintő
75.	Tong 佟					
76.	Guan 关	Güwargeya ᠭᠦᠠᠷᠭᠡᠢᠶ᠋ᠭᠠ	3	11	K	

7. sz. melléklet

A Hüsihari nemzetség temetőkertje¹⁰

A Hüsihari nemzetség temetőföldjére a keletre néző kapun keresztül lehet belépni. A kaput egy baloldalt felállított alacsony kőoszlop [I.] és a jobboldalt álló sztélé jelképezi [II.]. A sztélé elülső és hátulsó oldalának közepén futó sibe nyelvű feliratai jelzik, hogy ez a „Hüsihari nemzetségbeli Föld úr szellemhelye” (sib. Hosihari hala i Bana ezen soorin ^{ᠬᠤᠰᠢᠬᠠᠷᠢ ᠬᠠᠯᠠ ᠶᠡᠨ ᠪᠠᠨᠠ ᠶᠡᠨ ᠰᠣᠣᠷᠢᠨ}) és a „Hüsihari temetőkert” (sib. Hosihari eifu howaran ^{ᠬᠤᠰᠢᠬᠠᠷᠢ ᠡᠶᠢᠸᠠ ᠬᠣᠠᠷᠠᠨ}) kapuját jelző sztélé egyben.¹¹

A kapu mögött, attól jóval nyugatabbra fekszenek a sírhalmok és az előttük felállított, keletre tekintő sírkövek. Legtávolabb, a temetőkert nyugati végén, „a nagy ős, Hülang sírja” [III.] található – legalábbis ezt jelzi a sírkő sibe és kínai nyelvű felirata (kín. zuxian Hulang zhi mu 祖先胡郎之墓; sib. da mafa Hülang i eifu ^{ᠳᠠ ᠮᠠᠫᠤ ᠬᠦᠯᠠᠩ ᠶᠡ ᠡᠶᠢᠸᠠ}), legalul két dátummal: 1764. április 16-ával, a Nagy Nyugatra Telepitésre való megemlékezés időpontjával, és 2003. május 10-ével, a sírkő felállításának napjával. Előtte pedig, soronként haladva, a leszármazottak nemzedékről nemzedékre való rendje.

A hátulról második sorban álló, közvetlenül a nagy ős, Hülang előtti sírkőre hét ős neve lett felvésvé [IV.]; a nemzedékek rendjének megértését a kínai és sibe nyelvű feliratok segítik értelmezni. A felirat alapján ez a második nemzedékbeli (kín. di er dai 第二代; sib. jai jalan ^{ᠵᠠᠢ ᠵᠠᠯᠠᠨ}) Hüts’ici (kín. Husiqi 胡斯齐; sib. Hüts’ici ^{ᠬᠤᠰᠢᠴᠢ}) és Hüts’ilai (kín. Husilai 胡斯来; sib. Hüts’ilai ^{ᠬᠤᠰᠢᠯᠠᠢ}); a harmadik nemzedékbeli (kín. di san dai 第三代; sib. ilaci jalan ^{ᠶᠡᠯᠠᠴᠢ ᠵᠠᠯᠠᠨ}) Amtan (kín. Amutan 阿穆坦; sib. Amtan ^{ᠠᠮᠲᠠᠨ}) és Jintan (kín. Jintan 金坦; sib. Jintan ^{ᠵᠢᠨᠲᠠᠨ}); a negyedik nemzedékbeli (kín. di si dai 第四代; sib. duici jalan ^{ᠳᠤᠶᠢᠴᠢ ᠵᠠᠯᠠᠨ}) Intan (kín. Yintan 银坦; sib. Intan ^{ᠶᠢᠨᠲᠠᠨ}) és Fulehe (kín. Fulehe 富乐贺; sib. Fulehe ^{ᠫᠤᠯᠡᠬᠡ}), valamint az ötödik nemzedékbeli (kín. di wu dai 第五代; sib. sunjaci jalan ^{ᠰᠤᠨᠵᠠᠴᠢ ᠵᠠᠯᠠᠨ}) Cebeke (kín. Cheboke 车伯克; sib. Cebeke ^{ᠴᠡᠪᠡᠻᠡ}) sírja. Alul a dátumok jelzik, hogy az adott sírkövet a Gergely-naptár szerinti 2005. november 25-én, a holdnaptár szerinti 2005. október 24-én a „Hüsihari rokonság együtt állította”

¹⁰ A Hüsihari nemzetség temetőkertjének részletes ismertetésén belül a sírkövek számozása a Hüsihari nemzetség temetőkertjének térképén feltüntetett számozást követi (lásd e kötet 85. oldalán).

¹¹ A továbbiakban részletesen ismertetem az adott temetőkertben fellelhető sírkövek feliratait arra vonatkozóan, hogy azt ki(k) és kinek állították fel. Mindezek mellett közlöm a sírkövek felállításának pontos időpontját is, amennyiben az arra vonatkozó adatok megtalálhatók az adott sírköveken.

(kín. Hushi quanti kouli 胡氏全体叩立; sib. Hūsihari uksun gubci ilabo¹² 胡氏全體叩立).

A temetőkertben, a nemzedékek sorrendjében haladva tovább, a hatodik nemzedékbeli ősök sorában két sírhalom található:

(1) az egyik [V.] a „hatodik nemzedékbeli Išantu és a Joo nemzetségbeli mama¹³ két ős szellemhelye” (sib. ningguci jalan i Išantu mama joo hala juweru ungga i soorin 第六代墓音朱山之墓), amit 2003. október 1-én állítottak fel;

(2) a másik [VI.] Išantu testvére, a „hatodik nemzedékbeli Ijušan sírja” (kín. di liu dai mu Yinzhusan zhi mu 第六代墓音朱山之墓; sib. ningguci jalan i eifu Ijušan i soorin 第六代墓音朱山之墓), amelynek sírkövét Ijušan „fiai, Fulicun és Bašel állították” (kín. er Fulichun Basi'er li 儿富春巴斯尔立; sib. jui Fulicun Bašel ilabu¹⁴ 儿富春巴斯尔立), fel, 2003. augusztus 20-án.¹⁴

A hetedik nemzedékbeli ősök sorában négy sírkő található:

(1) balról az első [VII.] sibe nyelvű felirat hirdeti, hogy ez „a hetedik nemzedékbeli két ős szellemhelye” (sib. nadaci jalan juweri ungga soorin 第七代墓音朱山之墓), amit „unokái, Yinhiyoo, Wenhiyoo, Wenchang¹⁵ kegyelettel állították” (sib. omosi jui Yinhiyoo, Wenhiyoo, Wenchang gingguleme ilibu¹⁶ 第七代墓音朱山之墓), 2004. július 15-én;

(2) balról a második [VIII.] Išantu fia és feleségei, „a hetedik nemzedékbeli Hu Liushan, Ke Xinhua, Wu Hua sírja”¹⁶ (kín. qi shi Hu Liushan, Ke Xinhua, Wu Hua zhi mu 七世胡刘善柯新花吴花之墓; sib. nadaci jalan Hūlioson Kesinhūwa Uhūwa i soorin 第七代墓音朱山之墓), amelynek sírkövét „szülőtisztelő fiuk, Hu Xingfu és menyük, Yuru¹⁷ állították” (kín. xiao er Hu Xingfu xi Yuru jingli 孝儿胡兴夫媳如玉敬立).

¹² Ilabo¹² = ilibu¹² 儿布

¹³ A sibe temetkezési szokásának részét képezi, hogy – koporsós temetkezés esetén – a férj és a feleség koporsóját egy sírban kell elhelyezni, a holtak csak így folytathatják az evilágban megélt életüket az árnyvilágban (Tongjia – Wen 2009: 134). Jelen esetben a leszármazottak már nem emlékeztek Išantu feleségének nevére, így annak csak a nemzetségneve került feljegyzésre; a *mama* a nőnemű ősök tiszteleti megszólítása.

¹⁴ Fulicun és Bašel valójában Ijušan dédunokái. A dédnagymama neve nem maradt fenn.

¹⁵ A sibe írással köre vésett három név Hu Wenxiaót és testvéreit takarja, kínai nyelvű neveiket a fent látható módon fordították le sibe nyelvre.

¹⁶ Ke Xinhua és Wu Hua Hu Xingfu feleségei. A chabucha'eri sibe szokása szerint, ha egy férfinak több felesége volt, haláluk után közös sírba kell temetni őket. Ha egy asszony többször házasodik, a nemzetségek közötti megegyezéstől függ, hogy melyik férjével temetik el.

¹⁷ A meny teljes neve: Li Yuru 李玉如.

孝儿胡兴福媳玉如敬立; sib. juwei Hūsingfu oron¹⁸ Yu Žu ilibuha (ᠤᠷᠣᠨ ᠶᠤ ᠵᠤ ᠶᠢᠯᠪᠤᠬᠠ) fel 2003. október 1-én;¹⁹

(3) a sorban a harmadik síron [IX.] – hasonlóan a VII. számmal jelzett sírhalomhoz –, nem található meg az elhunyt neve: ez is egy „hetedik nemzedékbeli két ős szellemhelye” (sib. nadaci jalan i juweru ungga i soorin (ᠨᠠᠳᠴᠢ ᠵᠠᠯᠠᠨ ᠶᠤ ᠵᠤ ᠠᠭᠭᠠ ᠶᠢ ᠰᠣᠷᠢᠨ), és alul, ugyancsak sibe nyelven olvasható, hogy a sírkövet „kettejük [fia], Hu Xingfu állította” (sib. juwei Hūsingfu ilibuha (ᠵᠤ ᠵᠤ ᠶᠢᠯᠪᠤᠬᠠ)), 2003. október 1-én;

(4) a sorban az utolsó sírkövön [X.] mindössze egyetlen, alig kivehető, kínai írásjegyekkel írt név áll – ez Fulichun 富利春, Ijušan fiának sírja.

A legtöbb sírhalom a nyolcadik nemzedékbeli ősök sorában áll, és majdnem mindegyik előtt állítottak fel sírkövet:

(1) a sorban balról a legelső sírkövet [XI.] 2007 áprilisában állították, a kétnyelvű felirat tanúsága szerint ez „a szigorú apa, Zhongcai és a szerető anya, Feijin sírja”²⁰ (kín. yan fu Zhongcai ci mu Feijin zhi mu 严父忠才慈母飞金之墓; sib. ama Jungsai, ame Feijin (ᠠᠮᠠ ᠵᠤᠩᠰᠠᠢ, ᠠᠮᠢ ᠶᠡᠵᠢᠨ); 1897–1964 áprilisa és 1901–1975 májusa);

(2) az adott sor második sírhalma [XII.] Hu Wenxiao nagyapja, a „szerető nagyapa, Dangu'er sírja” (kín. ci ye Dangu'er zhimu 慈爷当苏尔之墓), amit 2004. július 15-én „szülőtisztelő unokái, Hu Yinxiao, Hu Wenxiao, Hu Wenchang kegyelettel állítottak” (kín. xiao sun Hu Yinxiao Hu Wenxiao Hu Wenchang kouli 孝孙胡银孝胡文孝胡文昌叩立);

(3) a harmadik sírkő [XIII.], hasonlóan a VII. és a IX. számmal jelzettekhez, ugyancsak egy név nélkül maradt ős emlékezetét hivatott életben tartani, a rajta álló felirat a felvésett dátummal egyetemben megegyezik a VII. számú sírkőével;

(4) a mellette álló sírhalom [XIV.] előtt nem áll sírkő, ez Išantu unokájának, Hu Liushan fiának sírja, akit Hu Xingfunak hívnak;

(5) Hu Xingfu sírja mellett ugyancsak egy sírkő nélküli sírhalom áll [XV.], ami – hasonlóan a VII. a IX. és a XIII. számú sírokhoz, név nélkül maradt ős emlékét őrzi;

(6) a sorban a hatodik sírhalom [XVI.] Ijušan unokájának, Fulicun fiának sírhelye, „Menggu'er és Yinzhu'er sírja” (kín. Menggu'er Yinzhu'er zhi mu 蒙古尔银柱尔之墓), amelynek sírkövét „fiuk, Shouyan” (kín. er Shouyan 儿寿彦) állította az emlékükre;

¹⁸ Oron=urun (ᠣᠷᠣᠨ)

¹⁹ A sírkőfeliratok tanúsága szerint Hu Wenxiao nemzetségén belül itt, a hetedik nemzedékbeli ősök sorában jelenik meg először a kínai nevek és vele együtt a Hu vezetéknev használata. Az északkeleten maradt sibék körében, a családfák tanúsága szerint, ez a folyamat már jóval korábban, az 1800-as évek közepe táján megkezdődött (Zhao – Wu 2008c: 200).

²⁰ Az elhunytak teljes neve: Hu Zhongcai 胡忠才 és Guan Feijin 关飞金.

(7) mellette áll testvére és annak felesége, „a szerető atya, Moldo és anyja, Linghūwal sírja” [XVII.] (kín. ci fu Mo'erduo mu Linghua'er zhi mu 慈父莫尔多母灵花尔之墓; sib. Moldo ^{ᠮᠣᠯᠳᠤ}, Linghūwal ^{ᠯᠢᠩᠬᠤᠠᠯ}; 1919. november 27. – 1993. március 5. és 1929. július 18. – 2006. július 22.), a sírkövel, amit „szülőtisztelő fiaik, Basi'er, Hu Jianming és Hu Zhongxiu; szülőtisztelő menyek, He Xiaomei, Fu Jimei, Guan Yuxiang és Zhang Xiuying; szülőtisztelő unokáik, Hu Yugang, Hu Chengang, Hu Chenjun és Hu Qi kegyelettel állítottak” (kín. xiao zi Basi'er, Hu Jinming, Hu Zhongxiao, xiao xi He Xiaomei, Fu Jimei, Guan Yuxiang, Zhang Xiuying, xiao sun Hu Yugang, Hu Chengang, Hu Chenjun, Hu Qi kouli 孝子巴斯尔, 胡建明, 胡忠孝, 孝媳何晓梅, 富吉梅, 关玉香, 张秀英, 小孙胡玉刚, 胡晨刚, 胡晨军, 胡骐叩立) 2006. szeptember 9-én;

(8) a sorban a nyolcadik sírhalom [XVIII.] a kétnyelvű felirat szerint az utódok nélkül maradt „Hu Taofu” sírja” (kín. Hu Taofu zhi mu 胡陶富之墓; sib. Hū Tōo Fu ^{ᠬᠤ ᠲᠤ᠋ᠮᠤ ᠮᠤ}), de hogy a sírkövet kik állították föl, és mikor, ma már nem kivehető;

(9) a következő, sírkő nélküli sírhalom [XIX.] Nendengga ^{ᠨᠡᠨᠳᠡᠩᠭᠠ} sírja;

(10) a nyolcadik nemzedékbeli ősök sorában az utolsó előtti sír [XX.] a „szerető édesanya, An Jiumei és édesapa, Hu Kaisheng sírja” (kín. ci mu An Jiumei fu Hu Kaisheng zhimu 慈母安玖梅父胡开盛之墓; sib. An Jio mei , Hū K'ai šeng ^{ᠠᠨ ᠵᠢᠮᠡᠢ ᠮᠤ ᠬᠠᠢᠰᠢᠩ ᠵᠢᠮᠤ}; 1899–1954 és 1903–1975). A sírkövet 2011-ben, Holtak Ünnepekor a „szülőtisztelő fiuk, Hu Yanqing; lányaik, Hu Lianzhi, Hu Jingying; unokáik, Hu Wanli, Hu Wanchun és Hu Wanxin; dédunokáik, Hu Yunxiang, Hu Yuntao és Hu Yunpeng kegyelettel állították” (kín. xiao zi Hu Yanqing, nü Hu Lianzhi, Hu Jingying, sun Hu Wanli, Hu Wanchun, Hu Wanxin, chongsun Hu Yunxiang, Hu Yuntao, Hu Yunpeng kouli 孝子胡彦青, 女胡莲芝, 胡晶英, 孙胡万莉, 胡万春, 胡万新, 重孙胡云祥, 胡云涛, 胡云鹏立);

(11) a sorban az utolsó sírhalom [XXI.] Hu Kaisheng testvére és annak felesége, a „szerető édesanya, Zhen Niang és édesapa, Hu Kaicheng sírja” (kín. ci mu Zhen Niang fu Hu Kaicheng zhi mu 慈母姬娘父胡开成之墓; 1908–1937 és 1906 – 1988. január 20.). A sírkövet – ugyancsak 2011-ben, a Holtak Ünnepekor – „szülőtisztelő lányuk, Hu Xiangzhi; fiuk, Hu Linzhi; fiúunokájuk, Hu Wenzhong és lányunokájuk, Hu Wenmei kegyelettel állította” (kín. xiao nü Hu Xiangzhi, zi Hu Linzhi, sunzi Hu Wenzhong, nü Hu Wenmei kouli 孝女胡香枝, 子胡林志, 孙子胡文忠, 女胡文梅叩立).

A kilencedik nemzedékbeli ősök sorában már jóval kevesebb sírhalom és még kevesebb sírkő áll:

(1) a sort mindjárt egy sírkő nélküli sírhalom [XXII.], Zhongcai fiának nyughelye, Eldecun ^{ᠡᠯᠳᠡᠴᠤᠨ} sírja nyitja;

(2) mellette testvére és annak felesége, az „igaz szavú, szigorú édesapa, Dasicun és az engedékeny, gondoskodó édesanya, Baijihūwal sírja” [XXIII.] (kín. zheng cheng yanze fu Daxichun, han rong ci ai mu Baijihua'er zhi mu 正诚严则父达西春涵容慈爱母白吉花尔之墓; sib. ama Dasicun, ame Baijihūwal ^{ᠮᠢᠴᠢᠴᠤᠨ} ^{ᠪᠠᠶᠢᠵᠢᠬᠤᠠᠯ}; 1924. február – 2002. szeptember 18. és 1928. január – 1993. április), a sírkövet 2007. április 15-én „három fiuk és menyük, hat lányuk állította” (kín. san zi xi liu nü kouli 三子媳六女叩立);

(3) mellette Hu Wenxiao szülei, Dangsū'er fia, „a szerető apa, Hu Yuan-bao és anya, Tao Jinzhi'er sírja [XXIV.] (kín. ci fu Hu Yuanbao mu Tao Jinzhi'er zhi mu 尊慈父胡元保母陶金枝尔之墓). A sírkövet „szülőtisztelő fiaik, Hu Yinxiao, Hu Wenxiao, Hu Wenchang; menyek, Ba Lianfang, Han Yingmei és Guan Xiuzhen kegyelettel állították” (kín. xiao zi Hu Yinxiao, Hu wenxiao, Hu Wenchang, xiao xi ba Lianfang, Han Yingmei, Guan Xiuzhen kouli 孝子胡银孝, 胡文孝, 胡文昌, 孝媳巴连芳, 韩英梅, 关秀珍叩立; 1906–1968. június és 1917–1961. szeptember) 2004. július 15-én;

(4) a XXIV-es számú sírtól jóval távolabb, a sorban negyedikként, egy újabb, sírkő nélküli halom áll [XXV.], ez Ijušan dédunokájának sírhelye, Hu Shouquan胡寿泉 sírja;

(5) mellette áll, ugyancsak kissé messzebb, [XXVI.] Bašel felesége, He Xiaomei 何晓梅 sírkő nélküli halma;

(6) a következő sírkövön [XXVII.] alig olvasható, kínai nyelvű felirat jelzi, hogy az Cidasu ^{ᠴᠢᠳᠠᠰᠤ} sírja;

(7) a sorban, utolsó előttiként, [XXVIII.] (21) Nendengga fiának sírhelye, Hu Qingguang 胡清光 sírkő nélküli sírhalma;

(8) mellette a testvéreinek, [XXIX.] (21) Hu Zhongguangnak 胡忠光 emelt, sírkő nélküli sírhalom.

A fennmaradó, sírkő nélküli sírhalmok nem kerültek beazonosításra.

8. sz. melléklet

Feljegyzések a Hashihuli nemzetség rokonságának tízezer lit átívelő felkutatásáról

哈什胡里家族万里寻亲记

韩启昆

哈什呼里是锡伯族的复言姓，汉译为韩，既我的家族姓氏。这里记叙的是我不远万里，到祖国西北边防，新疆伊犁察布查尔锡伯自治县，去寻找家族亲人的经历，事情是真实的，现在将其写出来，献给锡伯族同胞，以及有兴趣的民族的读者。

我少年的时候，常听老人们讲，“伊犁有咱们一支人”。特别是过年的时候老人们还要特意念叨这件事。我们锡伯族礼节重，过年时要进行祭祖。先向“喜利妈妈”和“家谱”行跪拜礼（叩头）；接着向坐的祖辈、父辈依次每人行跪拜礼；然后到各家去拜，先近支，后远支。第二天大年初一早饭后，还要像三十晚上那样，再拜一次。除夕叫“除旧岁”，初一叫“迎新年”。年年如此。

就在向“喜利妈妈”、“家谱”及祖辈、父辈拜年时，主持的祖辈长者要向跪拜的家族子孙们进行族史家史教育。只见主持指着谱序上的文字和祖先的史字严肃地说：“我们是锡伯人，姓哈什呼里，我们祖先的名字叫雅奇布，起初住在黑龙江的墨尔根城（今嫩江市）附近的雅鲁河流域，康熙 39 年来盛京，来这之前在伯都讷

住过三年，来这之后在镶蓝牛录当差……”。听完主持的族史教育后，跪着的长孙便领先喊道：“给大爷拜年啦。”于是大家都跟着叩头。就在这时，大爷一边搂起棉袍襟表示收到了儿孙们跪拜礼，一边嘱咐道：“噢！孩子们，可要记住哇，伊犁有咱们一支人呢！”就这样，“伊犁有咱们一支人”的说法，在我少年的心田里，深深地打上烙印。不过“伊犁”在什么地方？那“支人”的名字叫什么？那时都是不清楚。

1956年7月，我受沈阳市教育局的指派（这时我执教于沈阳市中学教师进修学院），随辽宁省代表团来到北京，参加教育部召开的中学语文实行文学、汉语分科教学会议。期间我想：北京有个中央民族学院，能否有新疆来的锡伯族学生呢？如果有，看看他们，再顺便打听打听“伊犁一支人”的下落。于是我给民族学院打了个电话进行联系，一位锡伯族学生和我通了话，我们约定第二天见面。第二天来了五位锡伯族同胞，两位是民族学院的学生，另三位有在民族学院任教的，有在民族研究所工作的。我们一见面，彼此都激动得不得了，这可以说是东北锡伯族与新疆锡伯族的初次会面啊！我问他们新疆锡伯族的情况，他们问我沈阳锡伯族的情况，共叙骨肉分离之情。接着我就打听他们新疆的锡伯

族有姓韩的没有，哈什胡里氏，他们说有，但又说不清那一韩家是我寻找的那“一支人”的后代。虽然如此，但也总算是与新疆锡伯族取得了联系。

两个月后，即1956年9月，新疆各族各界参观团来到沈阳，其中有五位锡伯族，他们一到沈阳，就通过政府民族事务部门，指名找我，于是我又和他们见了面。据他们讲，是通过北京民族学院放假回新疆的学生介绍的，知道了我，这五位锡伯族是：管兴才（察布查尔锡伯自治县著名诗人）、阿勒克（霍城县伊车嘎善锡伯乡乡长）、富里善（伊犁自治州党委统战部干部）、苏德善（博尔塔拉州党委统战部干部）、纳勒泰（随团医生）。

当时我对锡伯族知之甚少，对他们谈不出什么，于是我又找几位在省市工作的哈什胡里家族中的兄长，第二天再去与他们见面，并带上用满文书写的哈什胡里氏家谱，心想备不住能有用呢。通过在北京的相会，我知道他们通晓满文。果然未出所料，他们看到家谱后，高兴极了，特别是管兴才老先生，乐的直拍大腿。为什么呢？主要是看到谱中两处记载：一是谱序载有“哈什胡里氏，初定居黑龙江所属墨尔根城和雅鲁河流域时，始祖雅奇布有子二人，长子名乌苏布，次子名乌苏买……康熙皇帝施恩，由蒙古王公台吉处赎回锡伯人众，并将鄂尔布

之子苏色、巴果牢、巴海、鄂尔胡买之子富尔塔、布得库等，拨往齐齐哈尔驻防……在伯都讷地方又住了三年。于康熙三十九年，再由伯都讷迁入盛京，编入牛录当差。”而新疆锡伯族只知道从莫克敦（沈阳）迁去的。却不知莫克敦（沈阳）的锡伯族的老家在黑龙江，所以他们看了惊喜；二是看到谱表中第六世达尔扎名下注有“拨往伊犁”、八世祖瓦力海名下注有“祖往伊犁”的字样，这是怎么回事呢？那是1764年（清乾隆二十九年）清政府抽调盛京锡伯官兵携眷到伊犁屯垦戍边时，我的先人达尔扎、瓦力海被抽调去了。他们高兴的是我们的祖辈到伊犁戍边的历史，从我的喀什胡里家族家谱找到了文字根据。就此，我与几位家兄顺利便拜托了他们。回到新疆之后代为查找喀什胡里·达尔扎及瓦力海后代的下落。

大约两个月后，到了1956年末，一天我果然收到了管兴才先生的来信。他告诉我从北京返回新疆之后，就到自治县各牛录（乡）去报告到祖国内地参观的收获与观感，同时就留心查找喀什胡里·达尔扎的后代，最后在六乡（察布查尔镇、自治县政府所在地）找到了，并随信寄来一张达尔扎后代一家族祖孙三代八人的合影照片。从头型、脸庞儿、服饰上看，几乎与我年轻时

看到的家乡锡伯人一模一样，到这时，祖辈们所叮嘱寻找的“伊犁一支人”总算是有了下落。

照片毕竟是照片，人还没有见着面，从东北到西北边陲，迢迢万里，见上面谈何容易？想呵；盼呵，总也没有机会，时光又过去二十五年！

十年动乱过去，党的民族政策又得到了恢复。1980年国庆节过后，新疆维吾尔自治区锡伯语言学会成立，我被推举为东北地区的理事。1981年10月中旬，学会的首届年会在伊犁州的察布查尔锡伯自治县召开，我接到通知邀请书后，做了认真准备，并取得学院及省市民委领导的大力支持，带上学术论文、锡伯家庙太平寺碑文拓件及二斤水稻种如期赴会。

这是首届全国锡伯语言学术研讨会。出席会议的除察布查尔自治县，自治区的伊宁、乌鲁木齐、霍城、塔城、博尔塔拉、巩留、特克斯等市州县外，北京和东北的沈阳、哈尔滨等市均有代表参加。这是对锡伯族语言、文字使用情况进行历史总结与正确使用的学术研讨论；同时对于锡伯族历史、文化教育、文学艺术也进行了一定范围的研讨。

我在会上宣讲的论文《辽宁锡伯族概述》，主要是对锡伯语遗存、族源、沈阳兴隆台与黄家两个锡伯族乡

成立前的筹备情况提出了论点与进行的论证。使我意想不到的，上午我在会上宣讲论文的录音，午间、自治县广播电台向全县播放。我想这倒不是论文的学术水平如何，主要是能使全县锡伯族同胞及时听到东北老家锡伯族的声音！

会上我见到了苏德善同志，二十五年前我们在沈阳见面时，他是新疆博尔塔拉蒙古自治州党委统战部干部，现在是该州党校副校长。我们一见面，他就问：“管兴才先生给你的信收到没有？寄去的喀什胡里·达尔扎后代一家的照片收到没有？”我说都收到了，接着他给我讲述他与管兴才先生查找喀什胡里氏达尔扎后代的情形。还详细地给我讲了我六世祖的名字叫“达尔扎”，而不叫“达林”（家谱上写的是“达林”）的原因，“达林”锡伯语是马背被马鞍磨破的意思，人不能起这个名；而“达尔扎”锡伯语是幸福的意思，还将“达尔扎”和“达林”用锡伯文书写上的微小区别做了解释，并强调说：“这是不会错的”。

说这话的第二天，苏德善就找来个达尔扎九世孙，一位名叫吴胜的来和我见面。苏德善当我和吴胜的面将1956年查找经过及六世祖去“伊犁一支人”的名字，叫达尔扎而不叫达林的原因又说一遍，以消除我俩的疑

惑。到这时，我算真正找到达尔扎所后代其人。

第三天，吴胜又带来三位韩家人，非要看我不可，这时我正准备在大会上宣读论文，不能与他们多谈，就约定晚间到他们家去，可是晚间有察布查尔报社宴请，又未能去成；晚上十点后我们酒正酣情益浓时，吴胜已在外面等候多时了，无奈我只好向两位总编告辞，跟随吴胜到我要找的韩家去了。

去的是吴胜父亲满钱家，住察布查尔镇北街，我一进院，就从屋内走出二十多位男女来接我，大家几乎都用异样的目光盯着我，似乎要好好看看东北老家来的韩家人是只啥样？！这时我的心里也在嘀咕：对不对？他们真的是达尔扎的后代吗，可别弄错啦。进屋后，见外屋地也有一些人交头接耳在说什么，我问有什么事吗？他们说套车把老姑奶奶接来看我，我问她多大年纪，他们说八十四岁，我说还是我去看她吧。于是我跟他们到了姑奶奶家，我先向老人家请安，同时吴胜把我介绍给她，她下地抱住我的头好生端详一阵子，问：“是哈什胡里”？我说是。又问：“是莫克敦来的？”我说是。老人家哭了！我哭了！全屋人都哭了！这时一人贴近姑奶奶耳朵用锡伯语问：“咱们东北老家的祖先叫什行名字？”“雅奇布”！老人家未加思索地脱口而出。哎呀，

老人家把我喀什呼里家族的祖先名字叫出来啦！当时我好生吃惊。看来我要寻找的“伊犁一支人”的后代，是真真切切的了。

又回到满钱家。为了寻找“这支人”，我将带来的家谱（谱表）铺开，一份是满文的，一份是汉文的。他们看到家谱，都十分惊喜，边用锡伯语读着谱序，边用汉语翻译（新疆锡伯族通用锡伯语，同是也能讲汉语）当译到六世祖“达尔扎”名下注有“拨往伊犁”四字，八世祖“瓦力海”名下注有“徂往伊犁”（徂，有往、到之意，此处未写“拨往”，而写“徂往”，疑为跟随而去者）四字时，他们都惊喜不已，这时吴胜恍然大悟地说：“咱韩家墓地主坟有两座，一前一后，不知是谁，可能就是“达尔扎”和“瓦力海”的，满钱家东墙上镜框内有张照片，和二十五年管兴才先生给我寄的那张一样，我说这张照片家也有，既然同是喀什胡里家族的，就是一家人啦，交谈中自然地排起辈份来，达尔扎是我的六世祖，我是十四世，即达尔扎的后八世，满钱也是达尔扎的后八世，这样我和他是同辈人，吴胜是达尔扎的后九世，属下一辈。当晚我没回自治县招待所，就住在同辈人英保家。又和他们唠得很晚。

我与达尔扎后代联上谱，立刻惊动了年会的会场！

被看成是莫大的喜事，因为新疆锡伯族是从东北去的，我一联上谱，又见到离散二百一十七年一个家族的后代，这就牵动了参加年会的每一位锡伯同胞的心，于学会理事长与自治县领导商量，做出了一项特殊决定：年会结束前一天的午餐，要到喀什呼里氏达尔扎八世孙满钱家宴会，表示年会及与会锡伯族同胞对我喀什呼里家族联谱团聚的祝贺！

正值金秋十月，稻谷飘香，牛羊肥壮，蔬菜丰盛，温暖的阳光洒满在伊犁河谷的沃土良田上，在这祖国西北边陲的小镇，锡伯族的自治县城，南面是雄伟连绵的乌孙山峰，北面是奔腾的伊犁河水，这一切仿佛都在为东西锡伯人的会面而欢歌起舞，在一个普通的锡族农民家中，正举行着祝贺喀什呼里家族联谱团聚的筵席。在四壁粉刷得雪白的东西屋内，和附满大串葡萄的庭院中，所有参加年会的锡伯族同胞和兄弟民族宾朋，在县长兼副会长关朝进同志引导下，相继就座，县委书记兼会长肖昌同志简短祝辞后宴会便开始，带有新疆风味的美味佳肴，香气扑鼻的“伊犁大曲”洋溢着家族团聚与民族团结的热烈气氛。大家频频举杯相互祝愿，共叙二百多年来东西锡伯同胞骨肉离合之情。不知那位歌手，即兴唱起了祝酒歌：“万水千山路遥远，锡伯人民心相

连，东北西北虽隔万里，骨肉同胞一个心愿，喜鹊久在沙枣林中，咱们在故乡在东北三省，日夜盼望啊骨肉团圆，可恨相隔万里征程。今日哈什呼里团聚，就是咱们民族的象征，请你畅饮这芳香美酒，祝你一生快乐长寿。那悠扬动听的歌声，将我积久的思念也汇成了诗句。举杯向各位领导各位同胞敬酒，表示答谢“乾隆诏令远成边，骨肉分离二百年，除妖天魔乾坤转，新疆锡伯有信传。先人想啊今人盼，何时能见亲人面？语会研究来团聚，党的恩情高九天！宴后，学会与自治县特为我与二十余户达尔扎后代子孙合影留念，而今，每当我看到这张照片，就会心潮起伏，久久不能平静。

9. sz. melléklet

A sibe nemzetségnevek listája²¹

	Nemzetségnevek	Nemzetségnevek kínai fordításban	Kínai vezetéknevek		
1.	Yaya ᠶᠠᠶᠠ	Yaya 雅雅	nem tisztázott		
2.	Hürga ᠬᠦᠷᠭ᠎ᠠ	Hu'erga 胡尔噶	nem tisztázott		
3.	Yanggiri ᠶᠠᠩᠭᠢᠷᠢ	Yangjili 杨吉哩	Yang 杨		
4.	Šigiya ᠰᠢᠭᠢᠶ᠋ᠠ	Shijia 石佳	Shi 石		
5.	Tunggiya ᠲᠤᠩᠭᠢᠶ᠋ᠠ	Tongjia 佟佳	Tong 佟		
6.	Ujala ᠤᠵᠠᠯᠠ	Wuzhala 吴扎拉	Wu 吴		
7.	Irgen Gioro ᠶᠢᠷᠭᠢᠨ ᠭᠢᠣᠷᠣ	Yi'ergen Jiaoluo 伊尔根 觉罗	Zhao 赵	Jiao 焦	
8.	Gurgiya ᠭᠦᠷᠭᠢᠶ᠋ᠠ	Gu'erjia 固尔佳	Gu 顾		
9.	Fuca ᠮᠦᠴᠠ	Fucha 富察	Fu 富		
10.	Ilari ᠶᠢᠯᠠᠷᠢ	Yilali 伊拉哩	Yi 伊		
11.	Gūwalgiya ᠭᠤᠠᠯᠠᠭᠢᠶ᠋ᠠ	Gualejia 瓜勒佳	Guan 关		
12.	Gorgi ᠭᠣᠷᠭᠢ	Guo'erji 郭尔吉	Guo 郭		
13.	Korot ᠬᠣᠷᠣᠲ	Kuoluote 阔落特	nem tisztázott		
14.	Cunjir ᠴᠤᠩᠵᠢᠷ	Chunji'er 春吉尔	nem tisztázott		
15.	Heyere ᠬᠡᠶᠡᠷᠡ	Heyelie 赫叶呼	He 贺	He 赫	He 何
16.	Bayara ᠪᠠᠶᠠᠷᠠ	Bayala 巴雅喇	Ba 巴	Bai 白	Bai 拜
17.	Bayar ᠪᠠᠶᠠᠷ	Baya'er 巴雅尔	Ba 巴		

²¹ A sibe nemzetségnevekről készült fenti táblázat Zhao Zhiqiang és Wu Yuanfeng 2008-as közlése alapján készült (Zhao – Wu 2008c: 197–199). A szerzők tanulmányukban hangsúlyozzák, hogy a fenti lista nem teljes, kiegészítése és pontosítása további kutatásokat igényel. Fontosnak tartom megjegyezni továbbá, hogy a fenti táblázatban közölt adatok több helyütt eltérést mutatnak Gong Yichang 2002-es, a sibe nemzetségnevekről írt tanulmányában közzétett eredményeivel (Gong 2002). A fenti táblázatban közölt adatsor már csak ennek okán sem tekinthető minden kétséget kizáróan teljesnek vagy pontosnak. A Gong Yichang által összegyűjtött adatok közlésétől azonban munkámban eltekintettem, hiszen azok olyan nemzetségneveket is felölelnek, amelyek eredete bizonytalan.

18.	Hüsihari ཁོ་ལོ་ལོ་ལོ་	Huxihali 胡西哈哩	Hu 胡	Hu 扈
19.	Gejile ཀེ་ཇི་ལེ་	Gejile 格济勒	Ge 葛	
20.	Gejil ཀེ་ཇི་ལེ་	Gejile 格济勒	Ge 葛	
21.	Anggiya འང་གི་ཡུ་	Angjia 昂家	nem tisztázott	
22.	Hangari མང་འལི་	Hang'ali 杭阿哩	nem tisztázott	
23.	Yongtori ཡོང་ཏོ་རི་	Yongtuoli 永托哩	Yong 永	
24.	Tohoro ཏོ་མོ་རོ་	Tuohuoluo 托霍罗	Tuo 托	Tuo 妥
25.	Gūwargiya གུ་ཡར་གི་ཡུ་	Gua'erjia 瓜尔家	Guan 关	
26.	Jasahūri ཇ་ས་ཁུ་རི་	Zhasahuli 扎萨呼哩	Zha 扎	
27.	Jashūri ཇ་ས་ཁུ་རི་	Zhasihuli 扎斯呼哩	Zha 扎	
28.	Gorolo གོ་རོ་ལོ་	Guoluoluo 果落罗	Guo 郭	Guo 国
29.	Cunggira ཇུང་གི་རི་	Chongjila 崇吉喇	nem tisztázott	
30.	Eto ཇཏོ་	Etuo 俄托	nem tisztázott	
31.	Oto འོ་ཏོ་	Etuo 鄂托	E 鄂	
32.	Hanggali མང་འལི་	Hang'ali 杭阿立	nem tisztázott	
33.	Šumur ཤུ་མུ་རེ་	Shumu'er 舒穆尔	Shu 舒	
34.	Ingduri ཇིང་དུ་རི་	Yingduli 英都哩	Ying 英	
35.	Guwalgija གུ་ཡར་གི་ཡུ་	Gualejia 瓜勒佳	Guan 关	
36.	Keltes ཀེ་ལེ་ཏེ་ས་	Keletesi 科勒特斯	Ke 柯	
37.	Hayar མའ་ཡེ་ར་	Haya'er 哈雅尔	Ha 哈	
38.	Walkara འོ་ལོ་ཀ་ར་	Walekala 瓦勒喀拉	nem tisztázott	
39.	Angiya འང་གི་ཡུ་	Anjia 安佳	An 安	
40.	Arban འལ་བོ་བ་	A'erban 阿尔班	nem tisztázott	
41.	Toogiya ཏོ་ཀུ་གི་ཡུ་	Taojia 陶佳	Tao 陶	
42.	Begiya བེ་གི་ཡུ་	Bojia 伯佳	Bai 白	

43.	Kunggur ᠬᠤᠩᠭᠦᠷ	Kongji'er 孔吉尔	Kong 孔	Gong 巩
44.	Gaogiya ᠭᠠᠭᠢᠶ᠋ᠠ	Gaojia 高佳	Gao 高	
45.	Yanggiya ᠶᠠᠩᠭᠢᠶ᠋ᠠ	Yangjia 杨佳	Yang 杨	
46.	Janggiya ᠵᠠᠩᠭᠢᠶ᠋ᠠ	Zhangjia 张佳	Zhang 张	
47.	Yanggari ᠶᠠᠩᠭᠠᠷᠢ	Yang'ali 样阿哩	Yang 杨	
48.	Yargian ᠶᠠᠷᠭᠢᠨ	Ya'erjian 雅尔坚	nem tisztázott	
49.	Ujanci ᠤᠵᠠᠨᠴᠢ	Wuzhanqi 吴占齐	nem tisztázott	
50.	Uncara ᠤᠨᠴᠠᠷᠠ	Wenchala 温察喇	nem tisztázott	
51.	Hashūri ᠬᠠᠰᠢᠬᠤᠷᠢ	Hasihuli 哈斯呼里	Ha 哈	Han 韩
52.	Tukseri ᠲᠦᠬᠤᠰᠡᠷᠢ	Tukeseli 图克色里	Tong 佟	Tong 通
53.	Tumurci ᠲᠦᠮᠤᠷᠴᠢ	Tumu'erqi 图木尔齐	Tu 涂	Tong 佟
54.	Erkele ᠡᠷᠬᠡᠯᠡ	E'erkele 额尔克勒	E 额	E 鄂
55.	Nara ᠨᠠᠷᠠ	Nala / Nala 那拉 / 纳喇	Na 那	
56.	Moturi ᠮᠣᠲᠤᠷᠢ	Motuli 莫图里	Mo 莫	
57.	Tokūr ᠲᠣᠬᠦᠷ	Tuoku'er 托库尔	Tuo 拓	Tuo 妥
58.	Sumur ᠰᠤᠮᠤᠷ	Sumu'er 苏木尔	Su 苏	
59.	Wendur ᠠᠩᠳᠤᠷ	Wendu'er 温都尔	Wen 温	Wen 文
60.	Hūwasihar ᠬᠤᠠᠰᠢᠬᠠᠷ	Huaxiha'er 华西哈尔	Hua 华	
61.	Gorci ᠭᠣᠷᠴᠢ	Guo'erqi 郭尔齐	Guo 郭	Gao 高
62.	Hūsihar ᠬᠤᠰᠢᠬᠠᠷ	Huxiha'er 胡西哈尔	Hu 胡	

• BIBLIOGRÁFIA

- ALEXANDER, Jeffrey C.
2006 Cultural Pragmatics: Social Performance Between Ritual and Strategy. In Alexander, Jeffrey C. – Giesen, Bernhard – Mast, Jason L. (szerk.): *Social Performance. Symbolic Action, Cultural Pragmatics, and Ritual*. Cambridge, Cambridge University Press. 29–90.
- ALTERMATT, Urs
2000 *A szarajevói jelzőtűz: Etnonacionalizmus Európában*. Budapest, Osiris. (Ford. Ódor László.) [A magyar fordítás alapjául szolgáló kiadás: *Das Fanal von Sarajevo. Ethnonationalismus in Europa*. Zürich, Verlag Neue Zürcher Zeitung, 1996.]
- AN Chengshan 安成山 – GUO Yuan'er 郭元儿
2007 *Xiboyu, manyu kouyu jichu* 锡伯语, 满语口语基础 [A beszélt sibe és mandzsu nyelvek alapjai]. Wulumuqi 乌鲁木齐, Xinjiang Renmin Chubanshe 新疆人民出版社.
- ANDERSON, Benedict
1983 *Imagined Communities: Reflections on the Origin and Spread of Nationalism*. London, Verso.
- APPADURAI, Arjun
1995 The Production of Locality. In Fardon, Richard (szerk.): *Counterworks. Managing the Diversity of Knowledge*. London – New York, Routledge. 204–225.
- ASSMANN, Jan
2011 *Cultural Memory and Early Civilization. Writing, Remembrance, and Political Imagination*. Cambridge, Cambridge University Press.
- BAI Youhan 白友寒
1986 *Xibozu yuanliu shi gang* 锡伯族源流史纲 [Nagy körvonalakban a sibe nemzetiség eredetéről]. Shenyang 沈阳, Liaoning Minzu Chubanshe 辽宁民族出版社.
- BAKER, Hugh D. R.
1968 *A Chinese Lineage Village: Sheung Shui*. Stanford, California, Stanford University Press.
- BAN Jisu 班吉苏
2010 *Diaocha yu sikao* 调查与思考 [Felülvizsgálat]. Wulumuqi 乌鲁木齐, Xinjiang Weiwu'er Zizhiqu Neibu Ziliao Zhunyingzheng 新疆维吾尔自治区内部资料准印证.

BARTOS Huba – HAMAR Imre

2001 *Kínai–magyar szótár*. Budapest, Balassi Kiadó.

BELLAH, Robert N.

1985 *Habits of the Heart: Individualism and Commitment in American Life*. Berkeley, University of California Press.

BELLÉR-HANN Ildikó – HANN, Chris

2012 Mágia és vallás a politika árnyékában Kelet-Xinjiangban. In Landgraf Ildikó – Nagy Zoltán (szerk.): *Az elkerülhetetlen. Vallásantropológiai tanulmányok Vargyas Gábor tiszteletére*. Budapest–Pécs, PTE Néprajz – Kulturális Antropológia Tanszék – MTA BTK Néprajztudományi Intézet – L'Harmattan Kiadó – Könyvpont Kiadó. 151–170.

BENSON, Linda

1989 *Ili Rebellion. The Moslem Challenge to Chinese Authority in Xinjiang 1944–1949*. An East Gate Book. New York – London, M. E. Sharpe – INC. Armonk.

BICZÓ Gábor

2008 A „hagyomány” rehabilitációja mint a lokális identitás megértésének kulcsa a Kárpát-medence vegyes lakosságú közösségeiben. In Papp Richárd – Szarka László (szerk.): *Bennünk élő múltjaink. Történelmi tudat – Kulturális emlékezet*. Zenta, Vajdasági Magyar Művelődési Intézet. 279–287.

BINDORFFER Györgyi

2002 Történelmi tudat, hazakép és nemzeti szocializáció (a dunabogdányi kisebbségi svábok körében). In A. Gergely András (szerk.): *A nemzet antropológiája. (Hofer Tamás köszöntése)*. Budapest, Új Mandátum Könyvkiadó. 180–193.

BOYARIN, Jonathan

1994 *Remapping Memory: The Politics of Timespace*. Minneapolis, University of Minnesota Press.

BREUILLY, John

1996 Approaches to Nationalism. In Balakrishnan, Gopal (szerk.): *Mapping the Nation*. London, Verso. 146–174.

BROWN, Melissa J.

1996 On Becoming Chinese. In uó (szerk.): *Negotiating Ethnicities in China and Taiwan*. (China Research Monograph, 46.) Berkeley, University of California, Center for Chinese Studies, Institute of East Asian Studies. 37–74.

BRUBAKER, Rogers

1992 *Citizenship and Nationhood in France and Germany*. Cambridge, Mass., Harvard University Press.

1994 *Nationalism Reframed. National Minorities, Nationalizing, and External Homelands in the New Europe*. Los Angeles, Collegium Budapest – University of California.

CHANG Shiyin 常士閻

- 2010 Duominzu houfa guojia xiandaihua jin Cheng zhong de zuji zhengzhi zhenghe yu zhengzhi wenming jianshe 多民族后发国家现代化进程中的族际政治整合与政治文明建设 [Az etnopolitika integrálásáról és a politikai civilizáció kiépítéséről a soknemzetiségű fejlődő országok modernizációjának fényében]. *Minzu wenti yanjiu* 民族问题研究, (8). 15–22.
- CHEN Jianyue 陈建榭
- 2010 Zhengzhi wenming yu minzu quyue zizhi 政治文明与民族区域自治 [Political Civilization and Regional Ethnic Autonomy]. *Minzu wenti yanjiu* 民族问题研究, (1). 18–26.
- COLLINGWOOD, Robin G.
- 1956 *The Idea of History*. New York, Oxford University Press.
- CONNERTON, Paul
- 1989 *How Societies Remember*. Cambridge, Cambridge University Press.
- CROLL, Elisabeth J.
- 2006 New Research Trends in Anthropology/Sociology of China. *China aktuell*, (3). 90–97.
- CROSSLEY, Pamela Kyle
- 1990 *Orphan Warriors: Three Manchu Generations and the End of the Qing World*. Princeton, N. J., Princeton University Press.
- DAO Tianhao 岛田好
- 1941 Xibo, gua'ercha buzuo kao 锡伯, 卦尔察部族考 [A sibe és a guvalcsa törzsek vizsgálata]. *Manzhou Xuebao* 满洲学报, (6). 1–23.
- DENG Baojun 邓宝军
- [2012] *Sige rentong* 四个人同 [A négy identitás].
Internetes forrás: <http://k5x.klmyedu.cn/jswm/mztj/Pages>
Letöltés ideje: 2013. 03. 19.
- DIKÖTTER, Frank
- 1997 Racial Discourse in China. Continuities and Permutations. In Dikötter, Frank (szerk.): *The Construction of Racial Identities in China and Japan*. Hong Kong, Hong Kong University Press. 12–33.
- DIMULATI Aomai'er 迪木拉提 奥迈尔 (szerk.)
- 2008 *Xibozu minjian xinyang yu shehui* 锡伯族民间信仰与社会 [A sibe nemzetiség népi vallásossága és társadalma]. *Xinjiang shaoshu minzu minjian xinyang yu minzu shehui yanjiu congshu* 新疆少数民族民间信仰与民族社会研究丛书. Beijing 北京, Minzu Chubanshe 民族出版社.
- DU Jiayi 杜家骥
- 2008 *Baqi yu Qing chao zhengzhi lungao* 八旗与清朝政治论稿 [Tanulmányok a Nyolc Zászlóról és a Qing-dinasztia politikájáról]. Beijing 北京, Renmin Chubanshe 人民出版社.
- DUBY, Georges – LARDREAU, Guy
- 1993 *Párbeszéd a történelemről*. Budapest, Akadémiai Kiadó. (Ford. Szilágyi Gábor.) [A magyar fordítás alapjául szolgáló kiadás: *Dialogues*. Paris, Flammarion, 1980.]

- ELLIOTT, Marc C.
2001 *The Manchu Way. The Eight Banners and Ethnic Identity in Late Imperial China*. Stanford, California, Stanford University Press.
- ERIKSEN, Thomas Hylland
1993 *Ethnicity and Nationalism. Anthropological Perspectives*. London, Pluto Press.
- ERIKSON, Erik H.
1959 *Identity and the Life Cycle. Selected papers*. New York, International Universities Press.
- FEJŐS Zoltán
2002 Az etnicitás változatai. Identitások az amerikai magyar diaszpórában. In A. Gergely András (szerk.): *A nemzet antropológiája. (Hofer Tamás köszöntése)*. Budapest, Új Mandátum. 145–159.
2005 Néprajz, antropológia – kulturális örökség és az emlékezet kategóriái. *Iskolakultúra*, (3). 41–48.
- FEUERWERKER, Albert
1976 *State and Society in Eighteenth-Century China: The Ch'ing Empire in its Glory*. Ann Arbor, Center for Chinese Studies, University of Michigan.
- FRANCIS, John De
1951 *National and Minority Policies*.
Internetes forrás: <http://www.jstor.org/stable/1030260>
Letöltés ideje: 2014. 08. 17.
Eredeti közlés: *Annals of the American Academy of Political and Social Science*, Vol. 277, Report on China (Sep., 1951). 146–155.
- FREEBERNE, Michael
1966 *Demographic and Economic Changes in the Sinkiang Uighur Autonomous Region*.
Internetes forrás: <http://www.jstor.org/stable/2172616>
Letöltés ideje: 2014. 08. 17.
Eredeti közlés: *Population Studies*, Vol. 20, No. 1 (Jul., 1966). 103–124.
- FREEDMAN, Maurice
1970 Ritual Aspects of Chinese Kinship and Marriage. In uó (szerk.): *Family and Kinship in Chinese Society*. Stanford, California, Stanford University Press.
- GEERTZ, CLIFFORD
1963 The Integrative Revolution: Primordial Sentiments and Civil Politics in the New States. In uó (szerk.): *Old Societies and New States: The Quest for Modernity in Asia and Africa*. [New York], Free Press of Glencoe; London, Collier-Macmillan. 105–157.
- GERNET, Jacques
1996 *A History of Chinese Civilization*. Cambridge University Press. (Franciából fordította: J. R. Foster és Charles Hartman.)

- GILLIS, John R.
 1994 *Memory and Identity: The History of a Relationship*. In Gillis, John R. (szerk.): *Commemorations. The Politics of National Identity*. Princeton N. J., Princeton University Press.
- GLADNEY, Dru C.
 1988 *Clashed Civilizations? Muslim and Chinese Identities in the PRC*. In uő (szerk.): *Making Majorities. Constituting the Nation in Japan, Korea, China, Malaysia, Fiji, Turkey and the United States*. Stanford, California, Stanford University Press. 106–131.
- GONG Yichang 龚义昌
 2002 *Xibozu xingshi kao* 锡伯族姓氏考 [A sibe nemzetségnevek vizsgálata]. Wulumuqi 乌鲁木齐, Xinjiang Renmin Chubanshe 新疆人民出版社.
- GUAN Fang 关方
 1988 *Manhua xibozu* 漫话锡伯族 [Beszélgetés a sibékről]. Shenyang 沈阳, Liaoning minzu chubanshe 辽宁民族出版社.
- GUO Jianzhong 郭建中
 2005 *Xibo ren yu Chabucha'er da qu* 锡伯人与察布查尔大渠 [A sibe emberek és a Csapcsal-csatorna]. In Yong Zhijian 永志坚 – Guo Eryuan 郭元儿 (szerk.): *Xibozu yanjiu wenji* 锡伯族研究文集 [A sibekutatás gyűjteménye]. Wulumuqi 乌鲁木齐, Xinjiang Renmin Chubanshe 新疆人民出版社. 344–369.
- Guowuyuan Diliuci Quanguo Renkou Pucha Bangongshi 国务院第六次全国人口普查办公室 – Guojia Tongji Ju Renkou he Jiuye Tongji Si 国家统计局人口和就业统计司 (szerk.)
 2011 *2010 nian diliuci quanguo renkou pucha zhuyao shuju* 2010 年第六次全国人口普查主要数据 [A 2010. évi országos népszámlálási adatok áttekintése]. Beijing 北京, Zhongguo Tongji Chubanshe 中国统计出版社.
- GYÁNI Gábor
 2000 *Emlékezés, emlékezet és a történelem elbeszélése*. Budapest, Napvilág Kiadó.
 2002 *Emlékezeti kánonok – emlékező közösségek*. (Évkönyv / 1956-os Magyar Forradalom Történetének Dokumentációs és Kutató Intézete, 10.) 195–200.
 2007 *Relatív történelem*. Budapest, Typotex.
- HA Zhenguo 哈镇国
 1997 *San Qu Geming jun zhong de xibo, dawo'er qibing pai* 三区革命军中的锡伯, 达斡尔骑兵排 [A Három Terület Forradalma hadseregének sibe és daur lovassága]. *Xibo wenhua* 锡伯文化 – *Sibe shu wen* 锡伯文书, (28). 57–63.
- HAGENDOORN, Louk
 1993 *Ethnic Categorization and Outgroup Exclusion: Cultural Values and Social Stereotypes in the Construction of Ethnic Hierarchies*. *Ethnic and Racial Studies*, 16 (1). 26–51.
- HAN Qikun 韩启昆
 2004 *Hashihuli jiazu wanli xunqin ji* 喀什胡里家族万里寻亲记 [Feljegyzések a

- Hashihuli nemzetség rokonságának tízezer *lit* átívelő felkutatásáról]. In uó 韩启昆: *Xibozu wenxuan* 锡伯族文选 [Sibe antológia]. 11–20.
- 2005 Biantai Hashihuli shi (Han) jiapu yanjiu 边台哈什胡里氏(韩)家谱研究 [A biantaibeli Hashihuli nemzetség (Han) családfájának vizsgálata]. In Yong Zhijian 永志坚 – Guo Eryuan 郭元儿 (szerk.): *Xibozu yanjiu wenji* 锡伯族研究文集 [A sibekutatás gyűjteménye]. Wulumuqi 乌鲁木齐, Xinjiang Renmin Chubanshe 新疆人民出版社. 211–225.
- HAO Shiyuan 郝时远
- 2011 *Zhongguo Gongchandang zenyang jiejie minzu wenti* 中国共产党怎样解决民族问题 [A Kínai Kommunista Párt és a nemzetiségi kérdés kezelése]. Jiangxi 江西, Jiangxi Renmin Chubanshe 江西人民出版社.
- HE Ling 贺灵 (szerk.)
- 1981 *Xibozu yuan kao* 锡伯族源考 [A sibe nemzetiség eredetének vizsgálata]. *Xinjiang Daxue Xuebao* 新疆大学学报. (4).
- 2009 *Xibozu wenhua jingcui* 锡伯族文化精粹 / *Sibe uksura šuwen narhün šugi* ᠰᠢᠪᠤ ᠤᠬᠤᠰᠤᠷᠠ ᠰᠤ᠋᠋᠋᠋᠋ ᠰᠤ᠋᠋᠋᠋᠋ ᠨᠠᠷᠬᠦ᠋᠋᠋᠋ ᠰᠤ᠋᠋᠋᠋᠋ ᠰᠤ᠋᠋᠋᠋᠋ [A sibe nemzetiség kultúrájának esszenciája]. Wulumuqi 乌鲁木齐, Xinjiang Renmin Chubanshe 新疆人民出版社.
- HE Ling 贺灵 – TONG Keli 佟克力
- 2004 *Xibozu guji ziliao jizhu* 锡伯族古籍资料辑注 [Magyarázatok a sibe nemzetiség régi nyomtatványos adataihoz]. Wulumuqi 乌鲁木齐, Xinjiang Renmin Chubanshe 新疆人民出版社.
- 2011a Qingdai qianqi xibozu 清代前期锡伯族 [A sibe nemzetiség a Qing-dinasztiát megelőző időkben]. In He Ling 贺灵 (szerk.): *Xibozu lishi yu wenhua* 锡伯族历史与文化 [A sibe nemzetiség történelme és kultúrája]. Wulumuqi 乌鲁木齐, Xinjiang Renmin Chubanshe 新疆人民出版社. Első kötet. 60–89.
- 2011b Yuan Ming yiqian de xibozu xianshi 元明以前的锡伯族先世 [A sibe nemzetiség Yuan- és Ming-dinasztiá előtti ősei]. In He Ling 贺灵 (szerk.): *Xibozu lishi yu wenhua* 锡伯族历史与文化 [A sibe nemzetiség történelme és kultúrája]. Wulumuqi 乌鲁木齐, Xinjiang Renmin Chubanshe 新疆人民出版社. Első kötet. 1–59.
- HE Rongwei 何荣伟
- 2009 *Manyu 365 ju* 满语365句 [365 mandzsu nyelvű mondat]. Shenyang 沈阳, Liaoning Minzu Chubanshe 辽宁民族出版社.
- HE Yuanfu 贺元福 – AN Zhentai 安振泰 – HE Ling 贺灵 – GUO Dexing 郭得兴 – ZHANG Deyu 张得玉 – WU Keyao 吴克尧
- 2009 *Xibozu zongpu wenhua yichan* 锡伯族宗谱文化遗产 [A sibe családfák kulturális öröksége]. In He Ling 贺灵 (szerk.): *Xibozu wenhua jingcui* 锡伯族文化精粹 [A sibe kultúra esszenciája]. *Xibo wenhua congshu* 锡伯文化丛书. Wulumuqi 乌鲁木齐, Xinjiang Renmin Chubanshe 新疆人民出版社. 380–395.
- HOBBSAWM, Eric J.
- 1972 The Social Function of the Past: some questions. *Past and Present*, (55). 3–17.
- 1992 Ethnicity and Nationalism in Europe Today. *Anthropology Today*, 8 (1). 3–8.

- HOBBSAWM, Eric J. – RANGER, Terence (szerk.)
1983 *The Invention of Tradition*. Cambridge, Cambridge University Press.
- HOLBIG, Heike
2006 *Ideological Reform and Political Legitimacy in China: Challenges in the Post-Jiang Era*. Hamburg, GIGA Working Papers.
- HONG Zhou 弘昼 stb. (szerk.)
2002 *Ba Qi manzhou shizu tongpu* 八旗满洲氏族通谱 [A Nyolc Zászlóbeli mandzsuk nemzetségeinek annotált feljegyzései] (fotókópia). Shenyang 沈阳, Liaohai Chubanshe 辽海出版社.
- HSU, Francis L. K.
1971 *Under the Ancestors' Shadow. Kinship, Personality, and Social Mobility in China*. Stanford, California, Stanford University Press.
- HU Hsien-chin
1948 *The Common Descent Group in China and its Functions*. New York, Viking Fund Publications in Anthropology.
- HUANG Guangxue 黄光学 – SHI Lianzhu 施联朱
2005 *Zhongguo de minzu shibie – 56 ge minzu de laili* 中国的民族识别 – 56个民族的来历 [A kínai nemzetiségek klasszifikációja – az 56 nemzetiség múltja]. Beijing 北京, Minzu Chubanshe 民族出版社.
- HYER, Eric
2009 Sinocentrism and the National Question in China. In Carvalho, Susana – Gemenne, François (szerk.): *Nations and their Histories. Constructions and Representations*. Houndmills, Basingstoke, Hampshire; New York, Palgrave Macmillan. 255–273.
- IRVINE, Judith T.
1978 When is Genealogy History? Wolof Genealogies in Comparative Perspective. *American Ethnologist*, 5 (4). 651–674.
- JANG Ta'eho
2008 *Xiboyu yufa yanjiu* 锡伯语语法研究 [A sibe nyelv nyelvtanának vizsgálata]. Kunming 昆明, Yunnan Minzu Chubanshe 云南民族出版社.
- JEDLOWSKI, Paolo
2001 Memory and Sociology. Themes and Issues. *Time & Society*, 10 (1). 29–44.
- JENKINS, Keith
1991 *Re-thinking History*. London, Routledge.
- Ji Qing 吉庆
2004 *Qingxi Xibo* 情系锡伯 [Sibe kötődések]. [Shenyang], Liaoning Renmin Chubanshe 辽宁人民出版社.
- KANG, Jin Woong
2008 The Dual National Identity of the Korean Minority in China: The Politics of Nation and Race and the Imagination of Ethnicity. *Studies in Ethnicity and Nationalism*, 8 (1). 101–119.
- KARA György (szerk.)
1998 *Mongol–magyar kéziszótár*. Budapest, Terebess Kiadó.

KASCHUBA, Wolfgang

2004 *Bevezetés az európai etnológiába*. Debrecen, Csokonai. [Nyelvi lektor: Teller Katalin.] [A magyar fordítás alapjául szolgáló kiadás: *Einführung in die europäische Ethnologie*. München, Verlag C. H. Beck, 1999.]

KAUTSKY, John H.

1962 *Political Change in Underdeveloped Countries*. New York, John Wiley.

KEDOURIE, Elie

1960 *Nationalism*. London, Hutchinson.

KEIGHTLEY, David N.

1999 The Shang: China's First Historical Dynasty. In Loewe, Michael – Shaughnessy, Edward L. (szerk.): *The Cambridge History of Ancient China: From the Origins of the Civilization to 221 B. C.* New York, Cambridge University Press. 232–291.

KIM Juwon – KO Dongho – CHAOKE D. O. – HAN Youfeng – PIAO Lianyu – BOLDYREV B. V.

2008 *Materials of Spoken Manchu*. Seoul, Korea, The Altaic Society of Korea.

KIPNIS, Andrew B.

2001 The Flourishing of Religion in Post-Mao China and the Anthropological Category of Religion. *The Australian Journal of Anthropology*, 12 (1). 32–46.

KOHN, Hans

1967 *The Idea of Nationalism*. New York, Macmillan.

KOSELLECK, Reinhart

1999 Az emlékezet diszkontinuitása. 2000, (11). 3–9. (Ford. Schein Gábor.) [A magyar fordítás alapjául szolgáló kiadás: Diskontinuität der Erinnerung. *Deutsche Philosophie*, 1999. (2) 213–222.]

KROTKOV, N. N.

1912 Kratkie zametki sovremennom sostoianii shamanstva u Sibio, zhivushchikh v Iliiskoi oblasti i Tarbagatane. *Zapiski vostochnogo otdeleniia imp. russkogo arkheologicheskogo obshchestva*, 23 (2–3). 117–136.

KUNT Ernő

2003 *Az antropológia keresése. Válogatott tanulmányok*. Budapest, L'Harmattan – MTA Néprajzi Kutatóintézet.

LESSING, Ferdinand Diederich

1942 *Yung-ho-kung. An Iconography of the Lamaist Cathedral in Peking with Notes on Lamaist Mythology and Cult*. Stockholm, [Statens Etnografiska Museum].

LEVENSON, Joseph Richmond

1959 *Liang Ch'i-ch'ao and the Mind of Modern China*. Cambridge, Harvard University Press.

LEVINE, Hal B.

1999 Reconstructing Ethnicity. *Journal of Royal Anthropological Institute*, (N.S.) (5). 165–180.

LI Jing 李静 – DAI Ningning 戴宁宁

- 2011 Minzu yishi de genyuan yu Xinjiang duominzu diqu wending shehui de goujian 民族意识的根源与新疆多民族地区稳定社会的构建 [On the Source of National Consciousness and the Construction of Social Stability in the Multi-Ethnic Region of Xinjiang]. *Minzu wenti yanjiu* 民族问题研究, (3). 45–49.
- LI Le 李乐
2010 Minzuzhuyi yu aiguo zhuyi guanxi yanjiu shuping 民族主义与爱国主义关系研究述评 [Nacionalizmus és patriotizmus kapcsolataról]. *Minzu wenti yanjiu* 民族问题研究, (6). 64–70.
- LI Lin 李林
2006 *Manzu zongpu yanjiu* 满族宗谱研究 [Mandzsú családfák vizsgálata]. Shenyang 沈阳, Liaoning Minzu Chubanshe 辽宁民族出版社.
- LI Qinpu 李勤璞 – LI Xiangdong 李向东
2005 Xibo Jia Miao diyu wenhua de kaocha 锡伯家庙地域文化的考察 [A Sibe Ősök Templomának földrajzi és kulturális vizsgálata]. In Yong Zhijian 永志坚 – Guo Eryuan 郭元儿 (szerk.): *Xibozu yanjiu wenji* 锡伯族研究文集 [A sibekutatás gyűjteménye]. Wulumuqi 乌鲁木齐, Xinjiang Renmin Chubanshe 新疆人民出版社. 40–113.
- LI Yunxia 李云霞
2011 Xibo Jia Miao – Taiping si de lishi bianqian 锡伯家庙 – 太平寺的历史变迁 [A Sibe Ősök Temploma – A Taiping templom története]. In *Manzu yanjiu* 满族研究. (1). 70–79.
- LIN Hai 林海
2012 Xibo jiapu 锡伯家谱 [Sibe családfák]. *Yili Ribao* 伊犁日报, 24 (4).
- LIPTÁK, L'ubomír
2000 *Száz évnél hosszabb évszázad*. Pozsony, Kalligram. (F. Kováts Piroska et al.) [A magyar fordítás alapjául szolgáló kiadás: *Storočie dlhšie ako sto rokov. O dejinách a historiografii*. Bratislava, Kalligram, 1999.]
- LIU, Hui-chen Wang
1959 *The Traditional Chinese Clan Rules*. Locust walley, New York, J. J. Augustin Incorporated Publisher.
- LOWENTHAL, David
1996 *Possessed by the Past. The Heritage Crusade and the Spoils of History*. New York, The Free Press.
- LYOTARD, Jean-François
1984 *The Postmodern Condition. A Report on Knowledge*. Manchester, Manchester University Press. (Franciából fordította: Geoffrey Bennington és Brian Massumi.)
- MA Yin
1994 *China's Minority Nationalities*. Beijing, Foreign Languages Press.
- MAJER Zsuzsa – TELEKI Krisztina
2010 Mongol-tibeti hálaadó áldozat (Danrang) a haragvó istenségeknek. In Birtalan Ágnes – Kelényi Béla – Szilágyi Zsolt (szerk.): *Védelmező istenségek és démonok Mongóliában és Tibetben*. Budapest, L'Harmattan. 39–62.

MASPERO, Henri

- 1978 *Az ókori Kína*. Budapest, Gondolat. (Ford. Csongor Barnabás.)
[A magyar fordítás alapjául szolgáló kiadás: *La Chine antique*. Paris, Presses Universitaires de France, 1965.]

MEISSNER, Werner

- 2006 *China's Search for Cultural and National Identity from the Nineteenth Century to the Present*. *China Perspectives*, [online], [68].
Internetes forrás: <http://chinaperspectives.revues.org/3103>
Letöltés ideje: 2013. 04. 02.

MI Wenping 米文平

- 1986 Yingxiong minzu de yaolan – Cong Gaxiandong Bei Wei shike zhuwen kan xiboyu zhi yuanliu 英雄民族的摇篮从嘎仙洞北魏石刻祝文看锡伯族之源流 [A hősi nép bölcsője – A Gaxian dong Északi Wei-dinasztiabeli vésetének szemszögéből vizsgálva a sibe nemzetiség eredetét]. In Liaoningsheng Minzu Yanjiusuo 辽宁省民族研究所 (szerk.): *Xibozu shilun kao* 锡伯族史论考 [A sibe nemzetiség történelmének vizsgálata]. Shenyang 沈阳, Liaoning Minzu Chubanshe 辽宁民族出版社.

MICHAEL, Franz Henry

- 1942 *The Origin of Manchu Rule in China: Frontier and Bureaucracy as Interacting Forces in the Chinese Empire*. New York, Octagon Books.

MOSES, Larry William

- 1977 *The Political Role of Mongol Buddhism*. Bloomington, Indiana, Asian Studies Research Institute, Indiana University.

MULLANEY, Thomas S.

- 2011 *Coming to Terms with the Nation. Ethnic Classification in Modern China*. Berkeley – Los Angeles – London, University of California Press.

NA Qiming 那启明

- 2005 Liaoning sheng xibozu jiapu jianjie 辽宁省锡伯族家谱简介 [A Liaoning tartománybeli sibe nemzetiség családfáinak áttekintő ismertetése]. In Yong Zhijian 永志坚 – Guo Eryuan 郭元儿 (szerk.): *Xibozu yanjiu wenji* 锡伯族研究文集 [A sibekutatás gyűjteménye]. Wulumuqi 乌鲁木齐, Xinjiang Renmin Chubanshe 新疆人民出版社. 226–232.

NA Qiming 那启明 – HAN Qikun 韩启昆 (szerk.)

- 2010 *Zhongguo xiboren* 中国锡伯人 [A kínai sibe emberek]. Shenyang 沈阳, Liaoning Minzu Chubanshe 辽宁民族出版社.

NA Yongfu 那永福

- 2005 Jin yi bu fajue dang'an shiliao tuidong xibozu lishi yanjiu 进一步发掘档案史料推动锡伯族历史研究 [Még egy lépéssel mélyebbre ásni az irattárak történelmi anyagába, előmozdítva a sibe történelemre vonatkozó kutatásokat]. In Yong Zhijian 永志坚 – Guo Eryuan 郭元儿 (szerk.): *Xibozu yanjiu wenji* 锡伯族研究文集 [A sibekutatás gyűjteménye]. Wulumuqi 乌鲁木齐, Xinjiang Renmin Chubanshe 新疆人民出版社. 31–35.

- NALA Erxi 纳拉 二喜 (másolta) – YONG Zhijian 永志坚 (ford.)
 1992 *Saman shen'ge* 萨满神歌 [Sámánénekek]. Tianjin 天津, Tianjin Guji Chubanshe 天津古籍出版社.
- NIEDERMÜLLER Péter
 1994 *Néprajz, kulturális antropológia, kultúrákutatók*.
 Internetes forrás: <http://www.c3.hu/scripta/replika/1516/niedermu.htm>
 Letöltés ideje: 2015. 03. 26.
 Eredeti közlés: *Replika*, (15–16). 217–234.
- NORA, Pierre
 1984 *Les Lieux de mémoire*. [Paris], Gallimard.
 1989 Between Memory and History: Les Liex de mémoire. *Representations*, (26). 7–24.
- OLICK, Jeffrey K. – ROBBINS, Joyce
 1998 Social Memory Studies: From 'Collective Memory' to the Historical Sociology of Mnemonic Practises. *Annual Review of Sociology*, (24). 105–140.
- P'AN Kuang-tan
 1933 Chung-kuo chia-p'u-hsüeh lüeh-shih. [A kínai családfákról írt tanulmányok áttekintése]. *Tang-fang tsa-chih*, 26 (1).
- PANG, Tatjana A.
 1994 A „Classification” of the Xibe Shamans. *Shaman*, 2 (1). 61–66.
- PATAKI Ferenc
 1999 A kollektív narratívumok és a csoportidentitás. In Kónya Anikó – Király Ildikó – Bodor Péter – Pléh Csaba (szerk.): *Kollektív, társas, társadalmi*. Budapest, Akadémiai Kiadó. 577–581.
- PERDUE, Peter C.
 1998 Comparing Empires: Manchu Colonialism. *The International History Review*, 20 (2). 255–262.
- POLONYI Péter
 1994 *Kína története*. [Budapest], Maecenas.
- POROSZ Tibor (ford.)
 2001 *Lótusz szútra*. [Budapest], Farkas Lőrinc Imre Könyvkiadó.
- POZDNEYEV, Aleksei M.
 1978 *Religion and Ritual in Society: Lamaist Buddhism in Late 19th Century Mongolia*. Bloomington, Indiana, The Mongolia Society.
- P. SZABÓ Sándor
 2003 *A kínai erkölcs és a szülők tisztelete*. [Budapest], Kossuth Kiadó.
- QI Cheshan
 1997 Contemporary Shamans and the „Shamans' Handbook” of the Sibe. *Shaman*, 5 (1). 69–90.
- RAWSKI, Evelyn Sakakida
 1998 *The Last Emperors. A Social History of Qing Imperial Institutions*. Berkeley – Los Angeles, University of California Press.

RÁCZ Lajos

2007 *A kínai össz nemzeti erő növekedésének hatása a nemzetközi kapcsolatokra és a nagyhatalmak geostratégiai törekvéseire*. PhD-értekezés, Budapest, Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem.

REES, Helen

2000 *Echoes of History. Naxi Music in Modern China*. Oxford – New York, Oxford University Press.

RENAN, Ernest

1992 „What is a nation?” (Franciából fordította: Ethan Rundell.) [Text of a conference delivered at the Sorbonne on March 11th, 1882, in Ernest Renan: *Qu'est-ce qu'une nation?* Paris, Presses-Pocket, 1992.]
Internetes forrás: http://ucparis.fr/files/9313/6549/9943/What_is_a_
Letöltés ideje: 2013. 04. 02.

RICOEUR, Paul

2000 *La mémoire, l'histoire, l'oubli*. [Paris], Éditions du Seuil.

RUEGG, D. Seyfort

1973 On Translating the Buddhist Canon. *Studies in Indo-Asian Art and Culture*, (3). 243–261.

Shenyang Shi Minwei Minzu Zhi Bianzuan Bangongshi 沈阳市市委民族志编纂办公室 (szerk.)

1988 *Shenyang xibozu zhi* 沈阳锡伯族志 [A shenyangi sibék krónikája]. Shenyang 沈阳, Liaoning Minzu Chubanshe 辽宁民族出版社.

Shenyang Shi Renmin Zhengfu Difang Zhi Bangongshi 沈阳市人民政府地方志办公室 (szerk.)

2010 *Shenyang xian zhi* 沈阳县志 [Shenyang járás krónikája]. Shenyang 沈阳, Liaohai Chubanshe 辽海出版社.

SHIROKOGOROFF, S. M.

1924 *Social Organization of the Manchus. A Study of the Manchu Clan Organization*. Shanghai, Royal Asiatic Society.

SHRYOCK, John Knight

1931 *The Temples of Anking and Their Cults: A Study of Modern Chinese Religion*. Paris, [Librairie orientaliste P. Geuthner].

SMITH, Anthony D.

1992 Nationalism. In Hawkesworth, Mary – Kogan, Maurice (szerk.): *Encyclopedia of Government and Politics*. London – New York, Routledge. 1114–1127.

STARY, Giovanni

1993 The Secret 'Handbook' of a Sibe-Manchu Shaman. In Hoppál Mihály – Keith D. Howard (szerk.): *Shamans and Cultures*. Budapest, [Akadémiai Kiadó]. 229–239.

SUN Yong 孙勇

2012 „Sige rentong” shi minzu da tuan jie zou xiang weilai daolu de jishi 四个人同是民族大团结走向未来道路的基石 [A nemzeti egység megvalósulásához vezető út mérföldköve, a „négy identitás”].

- Internetes forrás: <http://xz.people.com.cn/n/2012/0415/>
 Letöltés ideje: 2013. 03. 19.
- SZAJP Szabolcs – TÖRÖS Ágnes
 2010 Felemelkedő gazdasági hatalmak: Kína. In Blahó András – Kutasi Gábor (szerk.): *Erőközpontok és régiók a 21. század világgazdaságában*. Budapest, Akadémiai Kiadó. 159–200.
- TIE Yuqin 铁玉钦
 1979 Shenyang Taiping si xibo bei kaolüe 沈阳太平寺锡伯碑考略 [A shenyangi Taiping templom szteléjének vizsgálata]. *Liaoning Daxue Xuebao* 辽宁大学学报, (5). 57–58.
- TIEMU'ER Dawamaiti 铁木尔 达瓦买提
 1997 *Zhongguo shaoshuminzu wenhua dacidian* 中国少数民族文化大辞典 [Kínai kisebbségi kultúrák nagyszótára]. Beijing 北京, Minzu Chubanshe 民族出版社.
- TIVEY, Leonard James
 1981 *The Nation-State: The Formations of Modern Politics*. New York, St. Martin's Press.
- TONG Jingfei 佟靖飞 – BAI Changyou 白长有 – BA Qinglin 巴清林
 2010 *Tan gu lun jin hua xibo* 谈古论今话锡伯 [A sibék múltjának és jelenének megvitatása]. [Changchun 长春], Jilin Sheng Minsu Xuehui Xibozu Yiyao Wenhua Yichan Yanjiu Zhongxin 吉林省民俗学会锡伯族医药文化遗产研究中心, Jilin Sheng Changchun Shi Tong Shi Rendetang Xibozu Yiyao Wenhua Yanjiusuo 吉林省长春市佟氏仁德堂锡伯族医药文化研究所.
- TONGJIA Qingfu 佟加庆夫 – WEN Jian 文健
 2009 *Xibozu feiwuzhi wenhua yichan daibiaozuo* 锡伯族非物质文化遗产代表作 [A sibe nemzetiség szellemi kulturális örökség-listája]. Wulumuqi 乌鲁木齐, Xinjiang Renmin Chubanshe 新疆人民出版社.
- URAY-KÓHALMI Katalin
 2000 A mandzsuk nyolczászlós hadserege. *Új Keleti Szemle*, 2 (1). 5–7.
- VANSINA, Jan
 1985 *Oral Tradition as History*. Madison, Wisconsin, University of Wisconsin Press.
- VARGYAS Gábor
 2008 *Dacolva az elkerülhetetlennel. Egy közép-vietnámi hegyi törzs, a brúk kultúrája és vallása*. Budapest – Pécs, MTA Néprajzi Kutatóintézete – PTE Néprajz – Kulturális Antropológia Tanszék – L'Harmattan.
- VÁMOS Péter
 2009 A társadalmi, etnikai, vallási feszültségek és a korrupció kezelése Kínában. In Inotai András – Juhász Ottó (szerk.): *Stratégiai kutatások: A változó Kína – I. Kína politikai, társadalmi fejlődésének jelene és jövője*. Budapest, Magyar Tudományos Akadémia Világgazdasági Kutatóintézet – Miniszterelnöki Hivatal. 32–84.

WANG Kezhi 王克之

2002 *Yili diming shihua* 伊犁地名史话 [Yili földrajzi neveinek történelmi narratívái]. Wulumuqi 乌鲁木齐, Xinjiang Meishu Sheying Chubanshe 新疆美术摄影出版社.

WANG Qian 王骞

2010 *Xibozu* 锡伯族 [A sibe nemzetiség]. Wulumuqi 乌鲁木齐, Xinjiang Meishu Sheying Chubanshe 新疆美术摄影出版社 – Xinjiang Dianzi Yinxiang Chubanshe 新疆电子音像出版社.

WANG Zhihua 王志华

2014 *Xibo gu cheng* 锡伯古城 [A sibék ősi városa]. *Xinjiang huabao* 新疆画报, (409). 56–61.

WANG Zhonghan

1980 *Shenyang xibozu jiamiao beiwen qianshi* 沈阳锡伯族家庙碑文浅释 [Áttekintő magyarázat a shenyangi Sibe Ősök Temploma sztéléjéhez]. Beijing 北京, Zhonghua shuju 中华书局.

WRIGHT, Mary Clabaugh

1957 *The Last Stand of Chinese Conservatism: the T'ung-chih Restoration, 1862–1874*. Stanford, Stanford University Press.

WU Jingrong 吴景荣 – CHENG Zhenqiu 程镇球

2007 *Xin shidai han ying dacidian* 新时代汉英大辞典 [Kínai–angol new age-szótár]. Beijing 北京, Shangwu Yinshuguan 商务印书馆.

WU Shimin 吴仕民

2006 *Zhongguo minzu lilun xinbian* 中国民族理论新编 [Ismételten a kínai etnikus teóriáról]. Beijing 北京, Zhongyang Minzu Daxue Chubanshe 中央民族大学出版社.

WU Yuanfeng 吴元丰

2005 *You guan xibozu ren gaibian qiji de yi fen manwen dang'an ji qi yanjiu jiazhi* 有关锡伯族人改编旗籍的一份满文档案及其研究价值 [Egy, a sibe nemzetiségűek zászlóba való besorozásáról szóló mandzsui nyelvű irat és annak jelentősége a vonatkozó kutatások fényében]. In Yong Zhijian 永志坚 – Guo Eryuan 郭元儿 (szerk.): *Xibozu yanjiu wenji* 锡伯族研究文集 [A sibekutatás gyűjteménye]. Wulumuqi 乌鲁木齐, Xinjiang Renmin Chubanshe 新疆人民出版社. 181–201.

2008 *Qingchu xibozu juzhu quyü ji yu xianglin minzu de guanxi* 清初锡伯族居住区域及与相邻民族的关系 [A kora Qing-kori sibe nemzetiség lakhelye és a környező nemzetiségekkel való kapcsolata]. In Wu Yuanfeng 吴元丰 – Zhao Zhiqiang 赵志强 (szerk.): *Xibozu lishi tanjiu* 锡伯族历史探究 [A sibe nemzetiség történelmének vizsgálata]. Shenyang 沈阳, Liaoning Minzu Chubanshe 辽宁民族出版社. 15–24.

WU Yuanfeng 吴元丰 – ZHAO Zhiqiang 赵志强 (szerk.)

2008a *Xibozu lishi tanjiu* 锡伯族历史探究 [A sibe nemzetiség történelmének vizsgálata]. Shenyang 沈阳, Liaoning Minzu Chubanshe 辽宁民族出版社.

2008b *Xibozu qianju Yunnan kao* 锡伯族迁居云南考 [A sibe nemzetiség yunnani

- áttelepülésének vizsgálata]. In Wu Yuanfeng 吴元丰 – Zhao Zhiqiang 赵志强 (szerk.): *Xibozu lishi tanjiu* 锡伯族历史探究 [A sibe nemzetiség történelmének vizsgálata]. Shenyang 沈阳, Liaoning Minzu Chubanshe 辽宁民族出版社. 73–75.
- 2008c Xibozu xiqian gaishu 锡伯族西迁概述 [Nagy vonalakban a sibe nemzetiség nyugatra telepítéséről]. In Wu Yuanfeng 吴元丰 – Zhao Zhiqiang 赵志强 (szerk.): *Xibozu lishi tanjiu* 锡伯族历史探究 [A sibe nemzetiség történelmének vizsgálata]. Shenyang 沈阳, Liaoning Minzu Chubanshe 辽宁民族出版社. 58–72.
- 2008d Xibozu you ke'erqin mengguqi bianru manzhou ba qi shimo 锡伯族由科尔沁蒙古旗编入满洲八旗始末 [A sibe nemzetiség horcsin mongol zászlóból a Mandzsú Nyolc Zászlóba való besorozásnak teljes története]. In Wu Yuanfeng 吴元丰 – Zhao Zhiqiang 赵志强 (szerk.): *Xibozu lishi tanjiu* 锡伯族历史探究 [A sibe nemzetiség történelmének vizsgálata]. Shenyang 沈阳, Liaoning Minzu Chubanshe 辽宁民族出版社. 38–48.
- WUZHALA Keyao 吴扎拉 克尧 – CAO Xi 曹熙
- 1986 Xibozu yuan xinkao 锡伯族源新考 [A sibe nemzetiség eredetének újbóli vizsgálata]. In Liaoningsheng Minzu Yanjiusuo 辽宁省民族研究所: *Xibozu shilun kao* 锡伯族史论考. Shenyang 沈阳, Liaoning Minzu Chubanshe 辽宁民族出版社.
- „Xibozu Jianshi” Bianxiezu „锡伯族简史”编写组 (szerk.)
- 1986 *Xibozu jianshi* 锡伯族简史 [A sibe nemzetiség rövid története]. Beijing 北京, Minzu Chubanshe 民族出版社.
- „Xibozu Jianshi” Bianxiezu „锡伯族简史”编写组 – „Xibozu Jianshi” Xiudingben Bianxiezu „锡伯族简史”修订本编写组 (szerk.)
- 2008 *Xibozu jianshi* 锡伯族简史 [A sibe nemzetiség rövid története]. Beijing 北京, Minzu Chubanshe 民族出版社.
- Xinjiang Shaoshuminzu Gujiban 新疆少数民族古籍办 – Beijing Shi Minwei Gujiban 北京市民委古籍办 (szerk.)
- 2003 *Shengjing yizhu Yili xibo ying xiang hong qi guanbing san dai ding ce* 盛京移驻伊犁锡伯营镶红旗官兵三代丁册 [A Shengjingből Ilibe települt sibe tábor keretes vörös zászlójába [besorozott] katonáinak három nemzedéket felölelő listája]. Wulumuqi 乌鲁木齐, Xinjiang Renmin Chubanshe 新疆人民出版社.
- XU Hengpu 徐恒普 – MA Xiedi 马协弟
- 1986 Xibozu yuan kaolüe 锡伯族源考略 [A sibe nemzetiség eredetének megvitatása]. In Liaoningsheng Minzu Yanjiusuo 辽宁省民族研究所 (szerk.): *Xibozu shilun kao* 锡伯族史论考. Shenyang 沈阳, Liaoning minzu chubanshe 辽宁民族出版社.
- XU Yaotong 许耀同
- 2006 *Zhengzhi wenming* 政治文明 [Politikai civilizáció]. [Beijing], Zhongguo Bianyi Chubanshe 中央编译出版社.

YAN Yunxiang

1996 *The Flow of Gifts: Reciprocity and Social Networks in a Chinese Village*. Stanford, California, Stanford University Press.

YANG Kuifu 杨魁孚 (szerk.)

1995 *Zhongguo shaoshu minzu renkou* 中国少数民族人口 [A kínai nemzeti kisebbségek lélekszáma]. Beijing 北京, Zhongguo Renkou Chubanshe 中国人口出版社.

YANG Yixing 杨一星 – ZHANG Tianlu 张天路 – XIONG Yu 熊郁

1988 *Zhongguo shaoshu minzu renkou yanjiu* 中国少数民族人口研究 [A kínai nemzeti kisebbségek lélekszámának vizsgálata]. Beijing 北京, Minzu Chubanshe 民族出版社.

YERUSHALMI, Yosef Hayim

1996 *Zakhor. Jewish History and Jewish Memory*. Seattle, University of Washington Press.

YING Yunping 赢云萍

1988 Xibozu yuan xinkao 锡伯族源新考 [A sibe nemzetiség eredetének újbóli vizsgálata]. *Manzu yanjiu* 满族研究, (1).

YONG Zhjian 永志坚

2005 Hangali shi Marenbao mubei beiwen qianshi 杭阿里氏玛仁保墓碑碑文浅释 [Egyszerű magyarázat a Hang'ali nemzetségbeli Marenbao sírkövének sírköfeliratához]. In Yong Zhjian 永志坚 – Guo Eryuan 郭元儿 (szerk.): *Xibozu yanjiu wenji* 锡伯族研究文集 [A sibe kutatás gyűjteménye]. Wulumuqi 乌鲁木齐, Xinjiang Renmin Chubanshe 新疆人民出版社. 139–157.

YU Weicheng 于维诚

2005 *Xinjiang diming yu jianzhi yange* 新疆地名与建制沿革 [Xinjiang földrajzi nevei és a vidék kiépítésének folyamata]. Wulumuqi 乌鲁木齐, Xinjiang Renmin Chubanshe 新疆人民出版社.

ZHANG Jiasheng 张佳生

2008 *Baqi shi lun* 八旗十论 [Nyolc Zászló, tíz tanulmány]. Shenyang 沈阳, Liaoning Minzu Chubanshe 辽宁民族出版社.

ZHAO Zhan 赵展

1980 Xibozu yuan kao 锡伯族源考 [A sibe nemzetiség eredetének vizsgálata]. *Shehui Kexue Jikan* 社会科学辑刊, (3).

ZHAO Zhiqiang 赵志强

2008a Beita Falun si yu menguzu manzu xibozu guanxi shulun 北塔法轮寺与蒙古族满族锡伯族关系述论 [Tanulmány a Beita Falun templom mongol, mandzsu és sibe nemzetiségekkel való kapcsolatáról]. In Wu Yuanfeng 吴元丰 – Zhao Zhiqiang 赵志强 (szerk.): *Xibozu lishi tanjiu* 锡伯族历史探究 [A sibe nemzetiség történelmének vizsgálata]. Shenyang 沈阳, Liaoning Minzu Chubanshe 辽宁民族出版社. 181–193.

2008b Xibozu yuan tan wei – „nüzhèn houyi shuo” zhiyi 锡伯族源探微 – „女真后裔说”质疑 [A sibe eredet nyomában – aggályok a „dzsürcsi leszármazottak

- nézetére” vonatkozóan]. In Wu Yuanfeng 吴元丰 – Zhao Zhiqiang 赵志强 (szerk.): *Xibozu lishi tanjiu* 锡伯族历史探究 [A sibe nemzetiség történelmének vizsgálata]. Shenyang 沈阳, Liaoning Minzu Chubanshe 辽宁民族出版社. 1–14.
- ZHAO Zhiqiang 赵志强 – WU Yuanfeng 吴元丰:
- 2008a Shenyang Xibo Jia Miao kaocha ji 沈阳锡伯家庙考察记 [Feljegyzések a shenyangi Sibe Ósök Templomának vizsgálatáról]. In Wu Yuanfeng 吴元丰 – Zhao Zhiqiang 赵志强 (szerk.): *Xibozu lishi tanjiu* 锡伯族历史探究 [A sibe nemzetiség történelmének vizsgálata]. Shenyang 沈阳, Liaoning Minzu Chubanshe 辽宁民族出版社. 174–180.
- 2008b Xibo Jia Miao beiwen kao 锡伯家庙碑文考 [A Sibe Ósök Temploma szteléfelirátának vizsgálata]. In Wu Yuanfeng 吴元丰 – Zhao Zhiqiang 赵志强 (szerk.): *Xibozu lishi tanjiu* 锡伯族历史探究 [A sibe nemzetiség történelmének vizsgálata]. Shenyang 沈阳, Liaoning Minzu Chubanshe 辽宁民族出版社. 157–173.
- 2008c Xibozu de xingming 锡伯族的姓名 [A sibe nemzetiség nemzetség- és adott neveiről]. In Wu Yuanfeng 吴元丰 – Zhao Zhiqiang 赵志强 (szerk.): *Xibozu lishi tanjiu* 锡伯族历史探究 [A sibe nemzetiség történelmének vizsgálata]. Shenyang 沈, Liaoning Minzu Chubanshe 辽宁民族出版社. 194–217.
- 2008d Xibozu nanqian gaishu 锡伯族南迁概述 [Nagy vonalakban a sibe nemzetiség délre telepítéséről]. In Wu Yuanfeng 吴元丰 – Zhao Zhiqiang 赵志强 (szerk.): *Xibozu lishi tanjiu* 锡伯族历史探究 [A sibe nemzetiség történelmének vizsgálata]. Shenyang 沈阳, Liaoning Minzu Chubanshe 辽宁民族出版社. 49–57.
- ZHENG Tianting 郑天挺 – WU Ze 吴泽 – YANG Zhijiu 杨志玖
- 2000 *Zhongguo lishi dacidian: T-Z* 中国历史大辞典: T-Z [Kína történelmi nagyszótára: T-Z]. Shanghai 上海, Shanghai Cishu Chubanshe 上海辞书出版社. 2007–3845.
- ZHENG Yongnian 郑永年
- 2010 *Zhongguo moshi* 中国模式 [A kínai minta]. Zhejiang Chuban Lianhe Tuanji 浙江出版联合团集. Zhejiang Renmin Chubanshe 浙江人民出版社.
- Zhongguo Diyi Lishi Dang’anguan 中国第一历史档案馆 (ford.)
- 1989 *Xibozu dang’an shiliao* 锡伯族档案史料 [A sibe nemzetiség történelmi irattári anyagai]. *Shangce* 上册 [Első kötet]. Shenyang 沈阳, Liaoning Minzu Chubanshe 辽宁民族出版社.
- Zhongguo Kexueyuan Minzu Yanjiusuo 中国科学院民族研究所 – Xinjiang Shaoshu Minzu Shehui Lishi Diaocha Zubian 新疆少数民族社会历史调查组编 (szerk.)
- 1963 *Xibozu jian shi jian zhi hebian* 锡伯族简史简志合编 [Összefoglaló a sibe nemzetiség rövid történetéről és krónikájáról]. Beijing 北京, Zhongguo Kexueyuan Minzu Yanjiusuo 中国科学院民族研究所.
- ZHOU Xioamei 周笑梅
- 2010 *Xiandaihua jin Cheng zhong de Zhongguo shaoshu minzu jiazhi guan chuan Cheng* 现代化进程中的中国少数民族价值观传承 [The Transmission

of Values of Ethnic Minorities in China]. *Minzu wenti yanjiu* 民族问题研究, (10). 43–48.

ZIKMUNDOVÁ, Veronika

2013 *Spoken Sibe: Morphology of the Inflected Parts of Speech*. Prague, Charles University in Prague, Karolinum Press.

• ILLUSZTRÁCIÓK LISTÁJA

I. Térképek

1. sz. térkép: A Kínai Népköztársaság tartományi térképe. Készítette: Horváth Zsolt
2. sz. térkép: A mandzsúriai terepmunka helyszínei. Készítette: Horváth Zsolt
3. sz. térkép: A terepmunka helyszínei a Xinjiang Ujgur Autonóm Területen. Készítette: Horváth Zsolt
4. sz. térkép: Az Ötödik falu temetői. A szerző saját készítésű rajza
5. sz. térkép: A Hūsihari nemzetség temetőkertjének térképe. A szerző saját készítésű rajza
6. sz. térkép: A Taiping templom alaprajza. A szerző saját készítésű rajza

II. Fotók

- 1–2. sz. fotók: Chabucha'eri sibe férfi és asszony hagyományos viseletben az 1980-as években. Reprodukció a fotós, An Su magántulajdonában lévő fotókról
3. sz. fotó: Tong Jingfei munka közben. Saját felvétel
- 4–5. sz. fotók: A Chabucha'er történelmi falvait környező vidék. Saját felvételek
6. sz. fotó: Xinjiangi káderek csoportképe 1951-ből. Reprodukció a Guo Yongchang magántulajdonában lévő fotóról
- 7–8. sz. fotók: Életképek a történelmi falvakból. Saját felvételek
9. sz. fotó: Fu Shou sámán és felesége a Negyedik falubeli házuk udvarában. Saját felvétel
- 10–11. sz. fotók: Han Yingmei és Hu Wenxiao. Saját felvételek
12. sz. fotó: Az egykori városfal romjai Hu Wenxiao és Han Yingmei háza előtt. Saját felvétel
13. sz. fotó: Hu Wenxiao és Han Yingmei háza. Saját felvétel
14. sz. fotó: A Hu Wenxiao és Han Yingmei által lakott nyugati szoba belseje. Saját felvétel
15. sz. fotó: A három testvér gyülekezése a temetőbe menet előtt. Saját felvétel
16. sz. fotó: Úton a temetőbe. Saját felvétel
17. sz. fotó: A sírok letakarítása. Saját felvétel
18. sz. fotó: Az áldozati asztal előkészítése. Saját felvétel
19. sz. fotó: Hu Wenxiao italáldozása. Saját felvétel

20. sz. fotó: Életkép a temetőből. Saját felvétel
21. sz. fotó: Egy áttelepített temetőkert nyomai. Saját felvétel
22. sz. fotó: A Hūsihari nemzetség temetőkertjének kapuja. Saját felvétel
23. sz. fotó: A „nagy ős”, Hūlang sírja. Saját felvétel
24. sz. fotó: Bašel a falu határában. Saját felvétel
25. sz. fotó: A Bašel által őrzött dokumentum. Saját felvétel
26. sz. fotó: Tanácskozás a Hūsihari nemzetség elszakadt ágának családfára való felvételéről. Saját felvétel
27. sz. fotó: Hu Liushan, a gyógyító portréja. Reprodukció a Hu Lingwen magántulajdonában lévő fotóról
28. sz. fotó: A Sibe Ősök Templomának főkapuja 2010-ben. Saját felvétel
29. sz. fotó: Han Qikun és a Shenyangba látogató sibe küldöttség 1956-ban. Reprodukció a Han Qikun leszármazottainak tulajdonában lévő fotóról
30. sz. fotó: Az 1956. augusztus 26-i szimpózium résztvevői. Reprodukció a Han Qikun leszármazottainak tulajdonában lévő fotóról
31. sz. fotó: Ikonikus fotó a múltból. Reprodukció a Han Qikun leszármazottainak tulajdonában lévő fotóról
32. sz. fotó: Sirin mama. Saját felvétel
33. sz. fotó: A Hashūri nemzetség 1872-ben írt, Mandzsúriában őrzött, mandzsui nyelvű családfája. Reprodukció a Han Qikun leszármazottainak tulajdonában lévő családfáról.
34. sz. fotó: A Hashūri nemzetség 1913-ban írt, Mandzsúriában őrzött, kínai nyelvű családfája. Reprodukció a Han Qikun leszármazottainak tulajdonában lévő családfáról
35. sz. fotó: A „yilibeli ág”. Reprodukció a Han Qikun leszármazottainak tulajdonában lévő fotóról
36. sz. fotó: A Xinjiang Ujgur Autonóm Területi Sibe Nyelvi Társaság első tudományos szimpóziumán, 1981. október 19-én készült fotó. Reprodukció a Han Qikun leszármazottainak tulajdonában lévő fotóról
37. sz. fotó: Részlet a Hashūri nemzetségi ágakat „egyesítő”, 1987-ben írt családfakönyvből. Reprodukció a Han Qikun leszármazottainak tulajdonában lévő családfáról.
38. sz. fotó: Guan Wenming a kéziratos családfáival. Saját felvétel
39. sz. fotó: Guan Wenming adatgyűjtés közben a Tong nemzetség házában. Saját felvétel
40. sz. fotó: Az első Nyugatra Telepítés Ünnepe 1983-ban, a shenyangi Beiling parkban. Reprodukció a Han Qikun leszármazottainak tulajdonában lévő fotóról
41. sz. fotó: Han Qikun beszéde az első Nyugatra Telepítés Ünnepe, 1983-ban. Reprodukció a Han Qikun leszármazottainak tulajdonában lévő fotóról

42. sz. fotó: A nyugatra telepítésre való megemlékezés Chabucha'erban, az Ili folyó partján, az 1980-as években. Reprodukció a Hu Wenxiao tulajdonában lévő fotóról
43. sz. fotó: A Sibe Ősök Templomának 1979-ben fellelt fatáblája a templom újjáépített elülső csarnokában. Saját felvétel
44. sz. fotó: A Sibe Ősök Templomának középső csarnoka, előtte a kínai és a mandzsu nyelvű sztélékkel. Saját felvétel
45. sz. fotó: A chabucha'eri nyugdíjas sámán-táncsoport bevonulása felajánlásaikkal a Sibe Ősök Templomába. Saját felvétel
46. sz. fotó: A Sibe Ősök Templomának oltára. Saját felvétel
47. sz. fotó: A chabucha'eri nyugdíjas sámán-táncsoport áldozatot mutat be a Sibe Ősök Templomának oltáránál. Saját felvétel
48. sz. fotó: Iskolások a mandzsu nyolczászlós hadsereg katonáinak öltözve készülnek a Nyugatra Telepítés Ünnepeinek felvonulására. Saját felvétel
49. sz. fotó: Ötödik falubeliek a Nyugatra Telepítés Ünnepein. Saját felvétel
50. sz. fotó: Iskolások tánca a Nyugatra Telepítés Ünnepein. Saját felvétel
51. sz. fotó: A Tubetnek bemutatott áldozás színtere, közepén Tibet szobrával. Saját felvétel
52. sz. fotó: Katonák koszorúval. Saját felvétel
53. sz. fotó: Itáláldozat Tibet szobra előtt. Saját felvétel
54. sz. fotó: A Chabucha'er nyolc történelmi falvát jelképező dobok. Saját felvétel
55. sz. fotó: Asszony a Nyugatra Telepítés Ünnepeinek kézművesvásárán, háttérben a nyugatra telepítés útvonalát ábrázoló falvédővel. Saját felvétel
56. sz. fotó: Guan Wenming családfa-kiállítása. Saját felvétel
57. sz. fotó: A Nyolcadik falu egykori temploma. Saját felvétel
58. sz. fotó: Pokolábrázolás a Nyolcadik falubeli templom falán. Saját felvétel
59. sz. fotó: Az Ilari nemzetség őséinek állított sztélé a Hatodik falu temetőjében. Saját felvétel

Névmutató

- A Su 阿苏 22
 Abkai Wehiyehe ^{ᠠᠪᠬᠠᠢ ᠠᠪᠬᠢ ᠠᠨᠠᠨᠠᠨᠠ} 126
 Afusi ^{ᠠᠫᠤᠰᠢ} 126
 Aji Xiaochang 阿吉 肖昌 22, 202
 Aleke 阿勒克 118, 119, 149
 Alekszej M. Pozdnyejev 111
 Amtan ^{ᠠᠮᠲᠠᠨ} (kín. Amutan 阿穆坦) 87, 90, 91
 An 安 (vezetéknevű) 144
 An Ruyu 安如玉 22
 An Su 安素 15, 22
 An Wenpu 安文溥 121, 122, 123
 Andrew B. Kipnis 80
 Avalokiteśvara (man. Arinya Balu ^{ᠠᠷᠢᠨᠶ᠋ᠠ ᠪᠠᠯᠤ} ^{ᠪᠠᠯᠤ}) 126
 Badai ^{ᠪᠠᠳᠠᠢ} 126
 Bagi Judit 21
 Bagolao ^{ᠪᠠᠭᠣᠯᠠᠭᠠ} 156
 Baguolao 巴果牢 149
 Bahai (man. Bahai ^{ᠪᠠᠬᠠᠢ}; kín. Bahai 巴海) 149, 156
 Bai Changyou 白长有 22
 Bai Guangwu 白广武 136, 137, 138, 139, 191
 Bašel ^{ᠪᠠᠰᠢᠯ} 89, 90, 91, 102
 Bellér-Hann Ildikó 21
 Birtalan Ágnes 21
 Brittig Vera 21
 Budeku (man. Budeku ^{ᠪᠤᠳᠡᠬᠦ}; kín. Budeku 布得库) 149, 156
 Cebeke ^{ᠴᠡᠪᠡᠬᠡ} (kín. Cheboke 车伯克) 87
 Changqing 常慶 135
 Charles Darwin 36
 Congkapa (man. Jongk'aba ^{ᠵᠣᠩᠬᠠᠪᠠ}) 126
 Csang Kaj-sek (kín. Jiang Jieshi 蒋介石) 37, 39
 Csiang Cö-min (kín. Jiang Zemin 江泽民) 94, 95, 96
 Da'erzha 达尔扎 150, 160, 162, 163
 Danseng 丹僧 22
 De Hongling 德红灵 22
 Deqing 德清 218, 219
 Dhrtarsaštra 126
 Dimulati Ao'mai'er 迪木拉提 奥迈尔 22
 Ding Linye 丁林野 22, 144
 E'erbu 鄂尔布 149
 E'erdengbu 额尔登布 119
 E'erhumai 鄂尔胡买 149
 E'ertai 鄂尔泰 154
 Elhe Taifin ^{ᠡᠯᠬᠡ ᠲᠠᠶᠢᠨ} 125, 129, 156, 164
 Eric J. Hobsbawm 49, 174
 Erik H. Erikson 76
 Émile Durkheim 49
 Farkas Judit 21
 Feng Jiasheng 冯家升 120
 Föld ura / Föld nagyapa (kín. Tudi ye 土地爷; si. Bana ejen ^{ᠪᠠᠨᠠ ᠡᠵᠡᠨ}) 85
 Francis L. K. Hsu 75
 Friedrich Engels 41
 Fu Liangdong 傅良东 22
 Fu Lishan 富里善 118, 119, 149
 Fu Min 福敏 154
 Fu Xuejun 富学俊 22
 Fu'erta 富尔塔 149
 Fulehe ^{ᠫᠤᠯᠡᠬᠡ} (kín. Fulehe 富乐贺) 87, 90
 Fuling'a 福陵阿 119
 Fulta ^{ᠫᠤᠯᠲᠠ} 156
 Gao Wa 高娃 22, 56
 Guan Deguang 关德光 22
 Guan Jinchang 关金昌 22
 Guan Wei 关伟 22
 Guan Wenming 关文明 22, 84, 171, 172, 173, 201, 211, 212, 213, 214, 221
 Guan Yu 关羽 137

- Guan Yuduo 关玉多 22
 Guan Zaihan 关在汉 189
 Guangxu 光緒 (man. Badarangga Doró བློ་བཟང་ལྷ་མོ་) 166
 Guo Shuyun 郭淑云 22
 Guo Wen 国文 183
 Guo Yongchang 郭永昌 22, 46
 Gyáni Gábor 115
 Haira རྒྱལ་ལྷོ་ (kín. Hayila 哈衣拉) 149
 Hairgana རྒྱལ་ལྷོ་ (kín. Hai'ergana 海尔噶那) 220
 Hajiri རྒྱལ་ལྷོ་ (kín. Hanjili 韩吉里) 149
 Han 韩 (vezetéknev) 148, 149
 Han Desheng 韩德盛 119
 Han Jiangsheng 韩江胜 22
 Han Lianshan 韩练善 220
 Han Qikun 韩启昆 13, 58, 60, 61, 109, 117, 118, 119, 121, 122, 140, 143, 144, 145, 146, 147, 148, 149, 150, 153, 154, 155, 156, 157, 158, 159, 160, 161, 162, 163, 164, 165, 166, 167, 169, 175, 180, 181, 183, 184, 185, 186, 187, 188, 190, 197, 198, 212, 219, 220, 225
 Han Yingmei 韩英梅 22, 64, 65, 66, 67, 72, 73
 Han Zheng 韩正 119
 Hanggari རྒྱལ་ལྷོ་ (kín. Hangali 杭阿里) 149, 218, 219, 220, 221
 Hashihuli 哈什胡里 145, 148, 149, 150, 160, 163, 164, 165, 167, 181
 Hashūri རྒྱལ་ལྷོ་ (kín. Hasihuli 哈斯胡里) 143, 145, 148, 149, 153, 155, 156, 158, 160, 161, 163, 164, 165, 166, 173, 197, 219
 He 何 (vezetéknev) 116
 He Chang 贺昌 119
 He Ling 贺灵 180
 He Xilin 何锡麟 116
 He Yuanxiu 贺元秀 22
 Hei Long 黑龙 22
 Henri Louis Bergson 49
 Heye'er Lili 何耶尔 李力 116, 117, 119, 120, 121, 124
 Hong Zhou 弘昼 154
 Hou Fangrou 侯方若 120
 Hu 胡 (vezetéknev) 64
 Hu Aiping 胡爱屏 22
 Hu Csin-tao (kín. Hu Jintao 胡锦涛) 94, 95, 98
 Hu Dayong 胡大勇 22
 Hu Feiyang 胡飞祥 65, 67, 68
 Hu Guangsheng 胡光胜 102, 103
 Hu Jiang 胡江 22
 Hu Jianming 胡建明 91
 Hu Jinzhong 胡金忠 102, 103
 Hu Linchang 胡霖昌 102, 103, 104, 105, 106, 107
 Hu Lingwen 胡灵文 106
 Hu Liushan 胡刘善 106
 Hu Mingwen 胡明文 92
 Hu Wenchang 胡文昌 68, 70
 Hu Wenxiao 胡文孝 22, 64, 65, 66, 67, 68, 69, 70, 71, 72, 77, 78, 83, 84, 87, 88, 89, 91, 102, 105, 106, 107, 186, 215
 Hu Xingfu 胡兴福 89
 Hu Yinxiao 胡银孝 68, 72
 Hu Yongsheng 胡永生 68
 Hu Zhongxiao 胡忠孝 91
 Huang Taiji 皇太极 (kín. Tiancong 天聰; man. Sure han ལྷོ་ལྷོ་; kín. Chongde 崇德; man. Wesihun Erdemungege ལྷོ་ལྷོ་ལྷོ་ལྷོ་) 110
 Hūlang རྒྱལ་ལྷོ་ (kín. Hulang 胡郎) 86, 87, 88, 90, 91
 Hūsihari རྒྱལ་ལྷོ་ 63, 64, 69, 74, 85, 86, 87, 88, 89, 90, 91, 102, 103, 104, 107
 Hūts'ici རྒྱལ་ལྷོ་ (kín. Husiqi 胡斯齐) 87
 Hūts'ilai རྒྱལ་ལྷོ་ (kín. Husilai 胡斯来) 87
 Hūwašabu རྒྱལ་ལྷོ་ 126, 127
 Hūwašambo 127
 Ilari རྒྱལ་ལྷོ་ (kín. Yilali 伊拉哩) 221, 222
 Intan རྒྱལ་ལྷོ་ (kín. Yintan 银坦) 87, 90
 Jan Assmann 79, 174
 Jemei རྒྱལ་ལྷོ་ 156
 Ji Qing 吉庆 58, 109, 120, 121, 122, 130, 139, 140, 144, 145, 159, 177, 178, 181, 190, 191, 199, 202
 Jiaqing 嘉慶 (man. Saicungga Fengšen རྒྱལ་ལྷོ་) 123, 126
 Jiling'a 吉凌阿 154, 159
 Jintan རྒྱལ་ལྷོ་ (kín. Jintan 金坦) 87, 90

- Jodi ལོང་ 126
 John De Francis 42
 Jozsif Visszarionovics Sztálin 41
 Jürgen Habermas 93
 Kangxi 康熙 (man. Elhe Taifin ཨོན་ཀའ་ཏའི་ཕུ་ཨོལ་ལོ་ཨོལ་ལོ་ཨོལ་ལོ་) 78, 123, 125, 133, 149, 154, 156, 164, 189
 Kádár Zoltán Dániel 25
 Kápolnás Olivér 21, 124
 Kásyapa 126
 Khabtagaeva Bayarma 21
 Kisbán Eszter 21
 Kong Junxing 孔军星 23
 Lei Wanlu 累万禄 22
 Lei Zhiqiang 累志强 22
 Lewis Henry Morgan 41
 Li Qinpu 李勤璞 124, 127
 Li Xiangdong 李向东 124, 127
 Lianshou 連壽 135
 Lin Biao 林彪 179
 Lin Yurong 林育容 179
 Lingdan kán 126
 Lobsang ལོབ་སངས་ 126
 Longshu 龙树 137
 L'ubomír Lipták 130
 Ma Xiaochun 马晓春 22
 Mahākāla 110, 111, 126
 Maitreya 126
 Manqian 满钱 162
 Mao Ce-tung (kín. Mao Zedong 毛泽东) 63, 74, 80, 88, 94, 174, 179
 Marenboo ལོ་ལོ་ལོ་ (kín. Marenbao 玛仁保) 218, 220, 221
 Maurice Halbwachs 49
 Michael Freeberne 42
 Michael-Rolph Trouillott 16
 Ming Rui 明瑞 151
 Mingboo ལོ་ལོ་ལོ་ 127
 N. N. Krotkov 52
 Na Qiming 那启明 13, 22, 42, 120
 Na Qintai 纳勤泰 118, 119, 149
 Na Ying 那英 22
 Nadanju ལོ་ལོ་ལོ་ 127
 Nagy Zoltán 21
 Nāgārjuna 137
 Nicolas Sarkozy 26
 Nurhaci (kín. Tianming 天明; man. Abkai Fulingga འཇམ་ལོ་ལོ་ལོ་) 31, 32, 128
 Orbu ལོ་ལོ་ལོ་ 156
 Orhomai ལོ་ལོ་ལོ་ 156
 Öry Csaba 16
 Paolo Jedlowski 93
 Pierre Nora 225
 Pócs Éva 21
 Qianlong 乾隆 (man. Abkai Wehiyehe འཇམ་ལོ་ལོ་ལོ་) 33, 123, 126, 154, 188
 Rasi ལོ་ལོ་ 126
 Richard de Unger 16, 21
 Rogers Brubaker 48
 S. M. Shirokogoroff 35, 78, 79, 105, 157
 Sagu (man/si. Sagu ལོ་ལོ་; kín. Sagu 萨孤) 26, 27
 Sagu Yike 萨孤 伊珂 27
 Saicungga Fengšen ལོ་ལོ་ལོ་ ལོ་ལོ་ལོ་ 126, 127
 Salát Gergely 21
 Śākya 125
 Śākyamuni (man. Šikiyamuni ལོ་ལོ་ལོ་) 125, 126, 138
 Sárközi (vezetéknev) 26
 Sárközi Andrea Bernadett 23
 Sarkozy (vezetéknev) 25
 Šengdzu Gosin ལོ་ལོ་ལོ་ ལོ་ལོ་ལོ་ 125
 Sepukeng'e 色普鏗額 135, 136
 Sha Yike 沙伊珂 25, 27, 210
 Sirin mama ལོ་ལོ་ ལོ་ལོ་ 146, 147
 Siu-woo Cheung 44, 45
 Somfai Kara Dávid 21, 124
 Song Yan 鬆嚴 159, 165
 Songnian 嵩年 135
 Sose ལོ་ལོ་ 156
 Śrīdēvi 126
 Su Deshan 苏德善 118, 119, 149, 162
 Sun Kui 孙崑 22
 Suse 苏色 149
 Száva Borbála 21
 Szun Jat-szen (kín. Sun Yixian 孙逸仙) 36, 37
 Tang Jiangang 汤建钢 22
 Tegusu ལོ་ལོ་ལོ་ 126

- Teng Hsziao-ping (kín. Deng Xiaoping
邓小平) 94, 96, 175
- Terence Ranger 49
- Thomas Henry Huxley 36
- Thomas S. Mullaney 40, 44, 45, 47
- Tong Aiping 佟爱萍 22
- Tong Gaohui 佟高慧 22
- Tong Jingfei 佟靖飞 22, 25, 26, 27, 29,
51
- Tong Jisheng 佟吉生 22
- Tong Keli 佟克力 180
- Tong Yue 佟悦 127
- Tongzhi 同治 154, 159
- Tu Changsheng 涂长胜 178
- Tu Qishun 涂其顺 119
- Tubet འབྲུག་ (kín. Tubote 图伯特) 205,
206, 207, 208, 209, 210, 212
- Ulintai འཁོར་ལོ་ 127
- Uray-Kóhalmi Katalin 21, 56
- Usubu འཕུམ་མཚོ་ 156, 157
- Usumai འཕུམ་མཚོ་ 156
- Vaiśravaṇa 126
- Vargyas Gábor 21, 84
- Vámos Péter 21
- Vidacs Bea 21
- Virūdhaka 126
- Virūpākṣa 126
- Walihai 瓦力海 150, 157
- Wang 王 134
- Wang Baozhen 王宝珍 22
- Wang Chunguang 王春光 207
- Wang Xuejun 王学军 22
- Wang Yan 王燕 22
- Wang Yuxiao 王玉晓 22
- Wang Zhonghan 王钟翰 121, 124
- Wei Youcheng 韦友成 22
- Wen Qingwen 文清文 22
- Wen Xiaolong 文小龙 22, 52
- Wenchang 文昌 137
- Werner Meissner 35
- Wu Gang 吴刚 22
- Wu Wenquan 吴文泉 22
- Wu Yuanfeng 吴元丰 58, 109, 132, 133,
134, 135, 136, 137, 138, 139, 151,
190, 195
- Wusheng 吴胜 162, 163
- Wusubu 乌苏布 149
- Wusumai 乌苏买 149
- Xiao Fu 肖夫 58, 109, 120, 121, 122,
130, 131, 139, 140, 144, 159, 164,
165, 177, 178, 180, 181
- Xiao Yuan 肖远 22, 88
- Xilang'a 希郎阿 135
- Xilantai 锡临泰 135
- Xili mama 喜利妈妈 145, 146
- Xu Yuanmeng 徐元梦 154
- Yacibu ཡལ་བུ་ 156, 157, 220
- Yama 126
- Yamāntaka 126
- Yan Fu 严复 36
- Yan Yunxiang 157
- Yang Hong 杨红 22, 25
- Yaqibu 雅奇布 149, 163
- Yendebu ཡེན་དུ་ 126
- Yong Zhijian 永志坚 218, 219, 220,
221, 222
- Yongkui 永奎 154, 159
- Yosef Hayim Yerushalmi 115
- Zhao Zhan 赵展 122
- Zhao Zhiqiang 赵志强 58, 109, 132,
133, 134, 135, 136, 137, 138, 139,
151, 180, 190, 195

II. Tárgymutató

- A mandzsui nyelvű levéltári anyagok feldolgozásával foglalkozó kádereket (tovább)képző osztály (kín. Manwen Ganbu Peixunban 满文干部培训班) 132
- A nemzetiségi elméleti politika rendszerének fenntartására és tökéletesítésére irányuló tervzet (2011–2015) (kín. Jianchi he wanshan minzu lilun zhengce tixi guihua 坚持和完善民族理论政策体系规划 (2011–2015年) 96
- A sibe nemzetiség hazafias történetének szimpóziuma (kín. Xibozu Aiguo Lishi Yantanhui 锡伯族爱国历史研讨会) 182
- akkulturáció 35, 53
- antropológiai szerepjáték 55
- arhat 138
- asszimiláció 35, 53, 92
- az igazság a tényekben keresendő (kín. shishi qiushi 实事求是) 94
- Állami Nemzetiségi Ügyek Bizottsága (kín. Guojia Minzu Shiwu Weiyuanhui 国家民族事务委员会) 178, 179, 190
- babona/babonaság (kín. mixin 迷信) 186, 187
- Beiling park (kín. Beiling Gongyuan 北陵公园) 184, 185
- Beishi Oktatási Hivatal (kín. Beishi Jiaoyu Ju 北市教育局) 117
- booi durugan 154
- bošokū 127
- boxerlázadás 116
- bódhiszattva 124, 126, 136, 138, 193
- Brit Királyi Haditengerészet 36
- buddha 124, 125, 126, 136, 138, 193
- buddhista templom 34, 64, 110, 111, 113, 130, 133, 139
- Campus Hungary Program 19
- Chabucha'er Második „Nyugatra Telepítés” Gazdasági-Kereskedelmi Kulturális Turisztikai Ünnepe (kín. Chabucha'er Dier Jie „Xiqian” Jingmao Wenhua Lüyou Jie 察布查尔第二届“西迁”经贸文化旅游节) 202
- Chabucha'er Sibe Autonóm Járási Kulturális Központ (kín. Chabucha'er Xibo Zizhixian Wenhua Guan 察布查尔锡伯自治县文化馆) 19, 22, 51, 57, 171, 201, 202, 211, 212, 214, 217, 226
- Chabucha'er Sibe Autonóm Járási Népi Kormányiroda (kín. Chabucha'er Xibo Zizhixian Renmin Zhengfu Bangongshi 察布查尔锡伯自治县人民政府办公室) 58, 120
- Chabucha'er Sibe Autonóm Járási Nyelv és Írás Munkabizottság (kín. Chabucha'er Xibo Zizhixian Yuyan Wenzhi Gongzuo Weiyuanhui 察布查尔锡伯自治县语言文字工作委员会) 57
- Changchun Városi Sibe Baráti Társaság (kín. Changchun Shi Xibozu Lianyihui 长春市锡伯族联谊会) 177
- Changning templom (kín. Changning si 长宁寺) 111
- családfeje (első előfordulása) 60
- családfejezés 58, 77, 153, 212, 214
- családfejezés 84, 211, 221
- családi törvény (kín. jiafa 家法) 58, 105, 159, 161, 214
- da láma (kín. da lama 達喇嘛) 133
- Daliani Nemzetiségi Intézet Északkeleti Nemzeti Kisebbségek Történeti és Kulturális Kutatóközpont (kín. Dalian Minzu Xueyuan Dongbei Shaoshu Minzu Lishi yu Wenhua Yanjiu Zhongxin 大连民族学院东北少数民族历史与文化研究中心) 13, 17, 22, 43, 50
- daur (kín. dawo'er 达斡尔) 128, 129
- délre telepítés (kín. nan qian 南迁) 129, 157
- dzsungár (kín. zhunga'er 准噶尔) 150, 151

- dzsürcsi (kín. nüzhen 女真) 31, 32, 180
 egymizus Kína 37, 39
 egyesített soknemzetiségű állam (kín. tongyi de duo minzu guojia 统一的多民族国家) 63, 75, 80, 98
 elképzelt közösség 28, 73, 101, 225, 228
 emberek/nép (kín. min 民) (fogalom) 37
 emlékezetközösség 76, 89, 225
 emlékezetes múlt 174
 emlékezés kultúrája 76
 Erősítsük meg a hazafias nevelést és a nemzeti egységet szimpózium (kín. Jiaqiang Aiguo zhuyi Jiaoyu he Minzu Tuanjie Yantanhui 加强爱国主义教育和民族团结) 182
 etnicitás 29, 42, 47, 73, 92, 98
 etnikum (első előfordulás) 28
 etnikus identitás 32, 34, 38, 44, 49, 53, 59, 75, 154, 159, 173, 227
 etnikus klasszifikációs program (kín. minzu shibie 民族识别) 40, 41, 44, 47, 48, 73, 75, 77, 114, 118, 169, 224
 Égi Király Csarnoka (kín. Tian Wang Dian 天王殿) 137, 191
 Északi Wei-királyság (kín. Beiwei chao 北魏朝; i. sz. 386–534) 180
 falu (kín. gashan 嘎善; xiang 乡; man. gašan 𐰽𐰺𐰍) 16
 Falun templom (kín. Falun si 法輪寺) 110, 111, 116, 117, 121, 124
 feljegyzéskönyv (kín. pushu 谱书) 154, 163
 feljegyzéslepel (kín. pudan 谱单) 154
 feltérképező jellegű terepmunka 16
 feudalizmus 41
 Fiatl Sinológusok Kutatási Továbbképzés Program 2014 (kín. 2014 Nianqing Hanxuejia Yanxiu Jihua 年青汉学家研修计划) 51
 fűthető téglagy (kín. kang 炕; man. nahan 𐰽𐰺𐰍) 65, 67
 garga (kín. 𐰽𐰺𐰍) 28
 Gergely-naptár 64
 Guandi templom (kín. Guandi miao 关帝庙) 137
 Guangci templom (kín. Guangci si 广慈寺) 111
 guvalcsa (kín. gua'ercha 卦尔察) 128, 129
 gūsa (kín. qi 旗) 32
 hada (kín. hada 哈达) 128
 Ha'erbin Városi Sibe Baráti Társaság (kín. Ha'erbin Shi Xibo zu Lianyihui 哈尔滨市锡伯族联谊会) 177
 hala (kín. hala 哈拉) (fogalom) 28
 han (kínai; etnikum; nemzetiség; nemzeti kisebbség stb.) (kín. han 汉; hanzu 汉族; első előfordulása) 25
 Hanjun Ősök Temploma (kín. Hanjun Jia Miao 汉军家庙) 134
 harmonikus társadalom (kín. hexie shehui 和谐社会) 95
 hatalmas anyaország (kín. weida zuguo 伟大祖国) 97, 98, 99
 Hatalmas Egyenlőség Templom 111
 hazaszeretet, hazaszerető 49, 61, 63, 92, 100, 169, 173, 174, 177, 181, 182, 188, 197, 226
 három idő buddhája (man. ilan forgon i fucihi 𐰽𐰺𐰍 𐰽𐰺𐰍 𐰽𐰺𐰍) 125, 126
 három képviselő (kín. sange daibiao 三个代表) 96, 189
 három szekér (man. ilan tacihyan i jurgan 𐰽𐰺𐰍 𐰽𐰺𐰍 𐰽𐰺𐰍) 125
 Három Terület Forradalma (kín. San Qu Geming 三区革命) 182
 hivatalos
 történet/történetírás/történetíró 45, 58, 61, 109, 139, 164, 169, 177, 178, 182, 187, 190, 191
 Hīnayāna 125
 hoifa (kín. huifa 辉发) 128
 holdév/holdújév 64, 65, 67, 69, 77, 79, 146
 homogenizál/homogenizálás 29, 39, 47, 61, 223, 225, 226, 227
 horcsin (kín. ke'erqin 科尔沁) 31, 127, 128
 hosút (kín. heshuote bu 和硕特部) 150
 identifikációs krízis 35
 identitásformáló emlékezet 50, 52, 76, 77, 80, 107, 173, 212, 214

- időtlen nemzeti kultúra 92, 93, 97, 100
 Igazságügyi Minisztérium (kín. Xing Bu 刑部) 135
- Ili Sibe Történelmi, Nyelvi és Irodalmi Művészeti Társaság (kín. Yili Xibozu Lishi Yuyan Wenzhi Wenxue Yishu Xueshuhui 伊犁锡伯族历史语言文字文学艺术学术会) 177
- Ili Tanárképző Főiskola Kínai Sibe Nyelvi és Kulturális Kutatóközpont (kín. Yili Shifan Xueyuan Zhongguo Xibo Yuyan Wenhua Yanjiu Zhongxin 伊犁师范学院中国锡伯语言文化研究中心) 19, 22, 50
- individuum 48, 92, 181
- intézményesített kisebbségi identitás 45, 47, 57, 63, 74, 166, 169, 210, 224
- iparosodás 36
- janggin 𐰽𐰺𐰍 126, 135
- japán militarizmus 37
- jehe (kín. yehe 叶赫) 128
- jiangjun 将军 126
- jiapu 家谱 155
- Jilin Tartományi Néprajzi Társaság Sibe Nemzetiségi Gyógyászati és Kulturális Örökség Kutatóközpont (kín. Jilin Sheng Minsu Xuehui Xibozu Yiyao Wenhua Yichan Yanjiu Zhongxin 吉林省民俗学会锡伯族医药文化遗产研究中心) 25, 51
- Jingyuan buddhista templom (kín. Jingyuan si 靖远寺) 64
- Jinzhou Városi Sibe Baráti Társaság (kín. Jinzhou Shi Xibozu Lianyihui 锦州市锡伯族联谊会) 177
- Jishan templom (kín. Jishan si 积善寺) 134
- jövöbe néző temetkezés 84
- kapitalizmus 36, 41
- kezdetleges kommunizmus 41
- kilenc forrás (kín. jiuquan 九泉) 78
- Kilenc Törzs Háborúja (kín. Jiu Bu Zhi Zhan 九部之战) 31, 33, 127, 128
- Kína Egyes Számú Történelmi Levéltára (kín. Zhongguo Diyi Lishi Dang'anguan 中国第一历史档案馆) 58, 132
- Kínai Állami Könyvtár Régi Nyomtatványok Tára (kín. Zhongguo Guojia Tushuguan Guji Guan 中国国家图书馆古籍馆) 133
- kínai identitás/identitástudat 34
- Kínai Kommunista Párt / kommunista párt / a Párt (kín. Zhongguo Gongchandang 中国共产党) (első előfordulása) 14
- Kínai Kommunista Párt 11. Kongresszusának 3. Plenáris ülése (kín. Zhongguo Gongchandang di shiyi jie zhongyang weiyuanhui disanci quanti huiyi 中国共产党第十一届中央委员会第三次全体会议) 175
- Kínai Kommunista Párt 17. Kongresszusának 6. Plenáris Ülése (kín. Zhongguo Gongchandang Di Shiqi Jie Zhongyang Weiyuanhui Di Liuci Quanti Huiyi 中国共产党第十七届中央委员会第六次全体会议) 200
- Kínai Köztársaság (kín. Zhonghua Minguo 中華民國) 158, 159, 165
- Kínai Kulturális Minisztérium (kín. Zhonghua Renmin Gongheguo Wenhua Bu 中华人民共和国文化部) 51
- kínai kultúra (kín. zhonghua wenhua 中华文化) 35, 92, 100
- kínai nemzet (kín. Zhonghua minzu 中华民族) 37, 39, 42, 45, 47, 64, 73, 75, 80, 92, 98, 99, 100, 107, 167, 169, 173, 174, 198, 200, 225
- kínai nemzeti egység 27, 28, 29, 33, 35, 36, 37, 38, 39, 48, 49, 63, 75, 80, 92, 94, 95, 97, 98, 103, 109, 114, 174, 175, 197, 209, 223, 228
- Kínai Nemzetiségi Értesítő (kín. Zhongguo Minzu Bao 中国民族报) 96
- Kínai Népköztársaság (kín. Zhonghua Renmin Gongheguo 中华人民共和国) 13, 14, 15, 25, 28, 38, 39, 40, 41, 43, 50, 51, 57, 75, 76, 80, 96, 112, 114, 117, 179, 193
- Kínai Népköztársaság Államtanácsa (kín. Zhonghua Renmin Gongheguo

- Guowuyuan 中华人民共和国国务院) 112
- Kínai Népköztársaság Chabucha'er Sibe Autonóm Járási Bizottság Pártiskolája (kín. Zhong Gong Chabucha'er Xibo Zizhixian Weiyuanhui Dangxiao 中共察布查尔锡伯自治县委员会党校) 57
- Kínai Népköztársaság Chabucha'er Sibe Autonóm Járási Bizottság Szervezési Osztálya (kín. Zhong Gong Chabucha'er Xibo Zizhixian Weiyuanhui Zuzhi Bu 中共察布查尔锡伯自治县委员会组织部) 57
- Kínai Népköztársaság Magyarországi Nagykövetsége (kín. Zhonghua Renmin Gongheguo Zhu Xiongyali Dashiguan 中华人民共和国驻匈牙利大使馆) 25
- Kínai Nyolc Zászló (kín. Baqi Hanjun 八旗汉军; man. Ujen Cooha ^{ᠤᠵᠡᠨ ᠴᠣᠬ᠎ᠠ}) 32
- Kínai Társadalomtudományi Akadémia (kín. Zhongguo Shehui Kexueyuan 中国社会科学院) 22, 51
- Kínai Társadalomtudományi Akadémia Nemzeti Kisebbségek Irodalmának Kutatóintézete (kín. Zhongguo Shehui Kexueyuan Shaoshu Minzu Wenxue Yanjiusuo 中国社会科学院少数民族文学研究所) 22
- Kínai Tudományos Akadémia Nemzetiségi Kutatóintézete (kín. Zhongguo Kexueyuan Minzu Yanjiusuo 中国科学院民族研究所) 120, 130, 148, 178, 179
- klán (kín. shizu 氏族) 37, 41, 78
- klánlista 78, 157
- kollektív emlékezet 49, 93
- kollektív identitás 100
- közös élettér 41
- közös kultúra (kín. gongtong wenhua 共同文化) 47
- közös lélektani adottság 41
- közös lélektani jellemzők (kín. gongtong xinli rentong 共同心理认同) 48
- közös népszokások (kín. gongtong fengsu xiguan 共同风俗习惯) 48
- közös nyelv (kín. gongtong yuyan 共同语言) 41, 48
- közös termelési mód (kín. gongtong shengchan fangshi 共同生产方式) 41, 47
- közös történelmi eredet (kín. gongtong lishi yuanyuan 共同历史渊源) 47
- Központi Nemzetiségi Egyetem (kín. Zhongyang Minzu Daxue 中央民族大学) 16, 22, 41, 56, 118
- Központi Nemzetiségi Egyetem Nemzeti Kisebbségek Régi Nyomtatványainak Kutatóintézete (kín. Zhongyang Minzu Daxue Shaoshu Minzu Guji Yanjiusuo 中央民族大学少数民族古籍研究所) 22, 56
- Központi Nemzetiségi Főiskola (kín. Zhongyang Minzu Xueyuan 中央民族学院) 41, 118, 148
- kulturális hagyaték 52, 227
- Kulturális Örökségvédelmi Hivatal (kín. Wenwu Bumen 文物部门) 123
- lélek-tábla (kín. pai pai; shenwei 神位; shenchu 神处) 73, 85, 113
- li 里 121, 145
- liang 两 125
- Liaoning Tartomány Népi Kormányza (kín. Liaoning Sheng Renmin Zhengfu 辽宁省人民政府) 112
- Liaoning Tartományi Sibe Történelmi Társaság (kín. Liaoning Sheng Xibozu Shixuehui 辽宁省锡伯族史学会) 177
- Liaoning Tartományi Sibe Történelmi Társaság Daliani Szervezete (kín. Liaoning Sheng Xibozu Shixuehui Dalian Fenhui 辽宁省锡伯族史学会大连分会) 177
- Liaoningi Egyetem (kín. Liaoning Daxue 辽宁大学) 120
- Liaoningi Nemzetiségi Kiadó (kín. Liaoning Minzu Chubanshe 辽宁民族出版社) 13, 133
- Liaoyang Városi Sibe Baráti Társaság (kín. Liaoyangshi Xibozu Lianyihui 辽阳市锡伯族联谊会) 177
- lojalitás 199, 200, 201
- lojalitásért autonómia 100, 181, 197, 210

- lokális elit 29, 44, 46, 47, 48, 49, 50, 51, 52, 53, 55, 58, 120, 121, 212, 227
- lokális nemzeti(ségi) kultúra 99
- lokális történetíró 58, 219
- Madhyamaka 137
- Magyar Állami Eötvös Ösztöndíj 15
- Mahākāla-kultusz 110
- Mahāyāna 125
- mandzsu (nép; nemzetiség; nemzeti kisebbség stb.) (kín. manzhou 满洲; manzu 满族; man. manju ᠮᠠᠨᠵᠤ) (első előfordulása) 15
- mandzsu–han ellentét 30, 35, 38
- mandzsu identitás/identitástudat 30, 32, 121
- Mandzsu Nyolc Zászló (kín. Baqi Manzhou 八旗满洲; man. Manju Gūsa ᠮᠠᠨᠵᠤ ᠭᠤᠰᠠ) 32, 33, 34, 121, 128, 157
- Mandzsu Ősök Temploma (kín. Manzhou Jia Miao 满洲家庙) 134
- marxizmus / marxizmus–leninizmus 36, 94, 96, 98
- mártíriumú mítosz 202, 214
- Ming-dinasztia (kín. Ming chao 明朝) 27, 124, 127, 132
- minzoku 36
- minzu 民族 (fogalom) 36
- mítosz 54, 57, 59, 100, 107, 141, 167, 174, 188, 197, 202, 225, 228
- modern kínai nacionalizmus 30, 31, 33, 35, 38, 39
- mongol (nép; nemzetiség; nemzeti kisebbség stb.) (kín. mengzu 蒙族; mengguzu 蒙古族) (első előfordulása) 25
- Mongol Nyolc Zászló (kín. Baqi Menggu 八旗蒙古; man. Monggo Gūsa ᠮᠣᠩᠭᠣ ᠭᠤᠰᠠ) 32, 129, 157
- Mongol Ősök Temploma (kín. Menggu Jia Miao 蒙古家庙) 134
- MTA Néprajztudományi Intézete 21
- mukūn ᠮᠤᠬᠤᠨ (kín. mukun 穆昆) 28
- hui (nép; nemzetiség stb.) (kín. huizu 回族) 37
- múltba tekintő temetkezés 84
- multietnikus 95, 96, 98, 101
- Nagy Hős Kincse Csarnok (kín. Da Xiong Bao Dian 大雄宝殿) 138
- Nagy Nyugatra Telepítés (kín. Da Xi Qian 大西迁) 18, 19, 33, 35, 48, 49, 50, 53, 54, 57, 58, 60, 61, 63, 64, 79, 109, 113, 114, 119, 129, 139, 140, 146, 147, 148, 150, 151, 153, 159, 160, 166, 167, 169, 170, 173, 174, 182, 183, 184, 187, 188, 190, 193, 197, 201, 202, 214, 221, 224, 226, 228
- Nagy Proletár Kulturális Forradalom / kulturális forradalom (kín. Wuchanjieji Wenhua Dageming 无产阶级文化大革命; 1966–1976) 49, 53, 59, 60, 63, 73, 74, 75, 76, 77, 80, 88, 92, 94, 100, 105, 109, 113, 115, 116, 121, 127, 130, 131, 132, 134, 140, 143, 161, 166, 169, 173, 175, 176, 177, 178, 179, 181, 211, 212
- nagy ugrás (kín. dayuejin 大跃进) 80
- nácija 41
- nemzetépítés/nemzetépítő 47, 48, 51, 58, 59, 60, 92, 93, 94, 169, 180, 183, 187, 188, 204, 210, 227
- nemzetépítés tere / nemzetépítési tér 53, 57
- nemzeti egység 27, 28, 29, 33, 35, 36, 37, 38, 39, 48, 49, 63, 75, 80, 92, 94, 95, 97, 98, 99, 101, 103, 109, 114, 159, 161, 169, 174, 175, 179, 180, 182, 191, 196, 197, 209, 223, 228
- nemzeti kisebbség / kis lélekszámú nemzetiség (kín. shaoshu minzu 少数民族) (fogalom) 39
- nemzeti kisebbségek rövid történetének és krónikájának összeállítását célzó országos szintű munka (kín. quanguoxing bianxie shaoshu minzu jianshi jianzhi gongzuo 全国性编写少数民族简史简志工作) 114
- Nemzeti Párt (kín. Guomindang 国民党) 37
- nemzeti történelem 28, 167, 224
- nemzetiségek társadalmának és történetének országos szintű adatgyűjtési

- munkája (kín. quanguoxing de minzu shehui lishi diaocha gongzuo 全国性的民族社会历史调查工作) 114
- nemzetiségi elméleti politika (kín. minzu lilun zhengce 民族理论政策) 96, 97
- Nemzetiségi és Vallásügyi Hivatal (kín. Minzu Zongjiao Shiwuju 民族宗教事务局) 202
- nemzetiségi káderek kinevelésének megvalósíthatóságáról szóló tervezet (kín. peiyang shaoshu minzu ganbu shixing fang'an 培养少数民族干部试行方案) 114
- nemzetiségi öntudat (kín. minzu yishi 民族意识) 94, 169
- neyin (kín. ne'yan 讷殷) 128
- négy égi király (man. duin tiyan wang ᠳᠠᠢᠨ ᠲᠢᠶᠠᠨ ᠠᠩ) 137
- négy identitás (kín. sigē rentong 四个认同) 97, 98, 100, 101, 103, 104, 199, 224
- Négy Nagy Égi Király (kín. Si Da Tian Wang 四大天王) 126
- négy régi (kín. si jiu 四旧) 75, 88, 175, 176
- négyek bandája (kín. si ren bang 四人帮) 179
- német nemzetiszocializmus 37
- népművész (kín. minjian yishu ren 民间艺术人) 55, 201
- niru ᠨᠢᠷᠤ (kín. niulu 牛录) 32
- Nyolc Zászló (kín. baqi 八旗; man. jakūn gūsa ᠵᠠᠬᠤᠨ ᠭᠤᠰᠠ) 32, 154
- nyolczászlós hadsereg 32, 33, 34, 54, 78, 113, 126, 131, 150, 151, 153, 154, 203
- Nyugatra Telepítés Ünnepe (kín. Xi Qian Jie 西迁节) (első előfordulása) 61
- Oktatási Minisztérium (kín. Jiaoyubu 教育部) 118, 148
- olasz fasizmus 37
- oral history 58
- ópiumháború (az első) 35
- öt démon (man. sunja doksit ᠰᠤᠨᠵᠢ ᠳᠣᠰᠢᠲᠢ) 126
- Öt Nép Köztársasága (kín. Wu Zu Gonghe 五族共和) 37
- ötéves terv (kín. Zhongguo wunian jihua 中国五年计划) 96, 97, 101
- örhely (kín. kalun 卡伦; man. karun ᠬᠠᠷᠠᠨ) 18, 152
- ősi kínai rassz 37
- öskultusz 52, 54, 63, 72, 74
- Palota Múzeum Ming-Qing Levéltárának Osztálya (kín. Gugong Bowuyuan Ming Qing Dang'an Bu 故宫博物院明清档案部) 132
- patriotizmus (kín. aiguozhuyi 爱国主义) 94, 100, 169, 174, 177, 182, 196, 197, 200
- Pekingi Nyelvi és Kulturális Egyetem (kín. Beijing Yuyan Wenhua Daxue 北京语言文化大学) 25
- Pekingi Társadalomtudományi Akadémia Mandzsu Tanulmányok Intézete (kín. Beijing Shehui Kexueyuan Manxuesuo 北京社会科学院满学所) 58, 132
- Pécsi Tudományegyetem Interdiszciplináris Doktori Iskola Néprajz- és Kulturális Antropológia Tudományok Program 15, 21
- politikai civilizálás 98, 99
- politikai mártírium 49, 54, 60, 169, 197, 198, 199
- Pratyekabuddhayāna 125
- Propaganda Minisztérium (kín. Xuanchuanbu 宣传部) 202
- puha erő (kín. ruan shili 软实力) 100
- Qing-dinasztia / Mandzsu Birodalom (kín. Qing chao 清朝; man. Daicing gurun ᠳᠠᠢᠴᠢᠩ ᠭᠤᠷᠠᠨ; 1644–1911) 15, 18, 28, 30, 31, 32, 33, 46, 92, 110, 113, 123, 124, 128, 132, 133, 150, 159, 182, 189, 218, 221
- Qiqiha'er Városi Sibe Baráti Társaság (kín. Qiqiha'er Shi Xibozu Lianyihui 齐齐哈尔市锡伯族联谊会) 177
- rabszolgaság 41
- reform és nyitás (kín. gaige kaifang 改革开放) 94, 98, 175, 199, 200
- renani amnézia 45

- régi gondolkodás (kín. jiu sixiang 旧思想) 75
- régi hagyományok (kín. jiu xiguan 旧习惯) 75
- régi kultúra (kín. jiu wenhua 旧文化) 75
- régi mandzsú (kín. jiu manzhou 旧满洲; man. fe manju 𐰽𐰺𐰍𐰏) 32
- régi szokások (kín. jiu fengsu 旧风俗) 75
- sajátosan kínai színezetű szocialista út (kín. Zhongguo tese shehuizhuyi daolu 中国特色社会主义道路) 98, 101
- sajátosan kínai színezetű szocializmus (kín. Zhongguo tese shehuizhuyi 中国特色社会主义) 94, 96, 199
- Shanyuan templom (kín. Shanyuan si 善缘寺) 134
- Shenyang Motorgyár (kín. Shenyang Shi Motuochang 沈阳市摩托车厂) 121
- Shenyang Palota Múzeum (kín. Shenyang Gugong Bowuguan 沈阳故宫博物馆) 123, 127, 130, 141
- Shenyang Város Népi Kormányja (kín. Shenyangshi Renmin Zhengfu 沈阳市人民政府) 112, 140
- Shenyang Városi Sibe Baráti Társaság (kín. Shenyang Shi Xibozu Lianyihui 沈阳市锡伯族联谊会) 177
- Shenyangi Egyetem Pedagógiai Intézete (kín. Shenyang Daxue Jiaoyu Xueyuan 沈阳大学教育学院) 118
- Shenyangi Közlekedési Iskola (kín. Shenyang Jiaotong Xuexiao 沈阳交通学校) 117
- Shenyangi Pedagógiai Intézet (kín. Shenyang Jiaoyu Xueyuan 沈阳教育学院) 58, 118
- Shisheng templom (kín. Shisheng si 实胜寺) 123, 137, 139, 111
- sibe (etnikum; nemzetiség; nemzeti kisebbség; stb.) (kín. xibozu 锡伯族; si. sibe uksura 𐰽𐰺𐰍𐰏𐰚𐰚𐰚; első előfordulása) 13
- sibe etnikus nacionalizmus / sibe etnikus nacionalista 13, 14, 16, 18, 19, 29, 42, 43, 44, 47, 48, 49, 52, 53, 54, 57, 58, 59, 60, 61, 63, 64, 74, 75, 76, 77, 92, 93, 99, 101, 107, 113, 115, 116, 121, 134, 141, 143, 147, 161, 169, 170, 172, 173, 174, 176, 177, 187, 196, 197, 198, 199, 204, 210, 212, 214, 215, 217, 219, 222, 223, 224, 225, 227, 228
- sibe identitás/identitástudat 31, 33, 34, 35, 43, 44, 59, 77, 92, 143, 212, 221, 226, 227
- sibe mandzsú 35
- Sibe Nemzetiség Őseinek Temploma (kín. Xibozu Jiamiao 锡伯族家庙) 112
- Sibe Nemzetiségi Múzeumkert (kín. Xibo Minzu Bowuyuan 锡伯民族博物院) 64
- Sibe Népszokások Parkja (kín. Xibo Minsu Fengqingyuan 锡伯民俗风情园) 64
- Sibe Nyolc Zászló 152
- Sibe Ősök Temploma (kín. Xibo Jia Miao 锡伯家庙) 38, 43, 53, 54, 61, 109, 110, 111, 113, 117, 120, 121, 123, 124, 127, 131, 133, 134, 135, 136, 138, 139, 140, 141, 143, 147, 161, 169, 172, 173, 181, 183, 187, 188, 189, 190, 191, 192, 193, 194, 195, 196, 197, 198, 206, 221, 225, 226
- sibe tábor (kín. xibo ying 锡伯营) 152, 166, 182, 219
- sibe tudáselit 58, 59, 60, 61, 64, 74, 93, 107, 109, 113, 115, 117, 130, 131, 136, 139, 141, 143, 147, 153, 161, 169, 172, 173, 174, 175, 176, 180, 181, 182, 187, 188, 190, 191, 196, 197, 198, 199, 205, 210, 223, 224, 225, 226, 228
- Šrāvakayāna 125
- szellem-hely (kín. shenwei 神位; shenchu 神处; si. soorin 𐰽𐰺𐰍𐰏𐰚𐰚𐰚) 73, 78, 85, 87, 112, 157, 195

- szellemi kulturális örökség 50, 51, 193, 198, 199, 201, 202, 212, 221
szinkretizmus 53
szocializmus 41, 94, 96, 101
szolon (kín. suolun 索伦) 152, 182
szovjet modell/minta 37
Sztélék Terme (kín. Keshi Guan 刻石馆) 123
Taifin Necin Juktehen 111
taiji 台吉 (uralkodói cím) 149
Taiping templom (kín. Taiping si 太平寺) 34, 38, 53, 59, 60, 61, 109, 110, 111, 115, 116, 117, 121, 122, 123, 124, 126, 127, 128, 129, 130, 131, 133, 134, 136, 137, 138, 139, 140, 141, 143, 144, 145, 147, 183, 187, 188, 189, 190, 191, 195, 197, 225
Tan 125
teokrácia 80
tibeti (nép; nemzetiség; stb.) (kín. zang-zu 藏族) 33
topa (kín. tuoba xianbei 拓跋鲜卑) 180
több helyszínű terepmunka 16, 17, 55
történelmi diszkontinuitás 113
történelmi tévedés 113
törzs (kín. buluo 部落) 41
törzsszövetség (kín. buzu 部族) 41
tradicionális Kína-központúság (ang. traditional sinocentricism) 39
tudományos történetírás/tudományos történetíró 58, 109, 190
Turisztikai Hivatal (kín. Lüyouju 旅游局) 202, 206
túlélő közösség 73, 79, 88
udvar, kert (si. kūwaran) 68
ula (kín. wula 乌拉) 128
urbanizáció 36, 97
új mandzsu (kín. xin manzhou 新满洲; man. ice manju) 32
Ürümcsi Sibe Nyelvi Társaság (kín. Wulumuqi Xibo Yuyan Xuehui 乌鲁木齐锡伯语言学会) 177
Vajrayāna 125
Védelmi Minisztérium (kín. Bing Bu 兵部) 135
Wai Rang Kapu (kín. Wai Rang Guanmen 外攘關門) 133
xianbei 鲜卑 180, 181, 195
Xingqing templom (kín. Xingqing si 兴庆寺) 134
Xinhua Hírügynökség (kín. Xinhua Tongxunshe 新华通讯社) 50
Xinjiang Chabucha'er Sibe Autonóm Járás Egyes Számú Középiskolája (kín. Xinjiang Chabucha'er Xibozu Zizhixian Diyi Zhongxue 新疆察布查尔锡伯族自治县第一中学) 132
Xinjiang Falukultúra-átörökítési Központ (kín. Xinjiang Gashan Wenhua Chuanbo Zhongxin 新疆嘎善文化传播中心) 52
Xinjiang Ujgur Autonóm Területi Sibe Nyelvi Társaság (kín. Xinjiang Weiwu'er Zizhiqu Xibo Yuyan Xuehui 新疆维吾尔自治区锡伯语言学会) 161, 162, 177, 193
Xinjiangi Népi Kiadó (kín. Xinjiang Renmin Chubanshe 新疆人民出版社) 133
Xinjiangi Tanárképző Egyetem Történeti és Etnológiai Intézet Szociál- és Kulturális Antropológia Kutatóintézete (kín. Xinjiang Shifan Daxue Lishi yu Minzuxue Xueyuan Shehui Wenhua Renleixue Yanjiusuo 新疆师范大学历史与民族学学院社会文化人类学研究所) 16, 22
Xinjiangi Társadalomtudományi Akadémia (kín. Xinjiang Shehui Kexueyuan 新疆社会科学院) 165, 178
yan 125
Yanshou templom (kín. Yanshou si 延寿寺) 111
Yongguang templom (kín. Yongguang si 永光寺) 111
zászló embere (kín. qiren 旗人; man. gūsai niyalma) 32, 33
zhang 丈 205
zhangjing 章京 126
zhusheli 朱舍里 128
zongpu 宗谱 155
zupu 祖谱 155

III. Földrajzi Nevek Mutatója

- Afrika 36
 Aixinsheli község (kín. Aixinsheli zhen 爱新舍里镇) 54
 Altaj (kín. A'ertai 阿尔泰) 152
 Ázsia 26, 30, 36
 Baiqibao 白旗堡 129, 156
 Bedune ^{ᠪᠡᠳᠤᠨᠡ} (kín. Boduna 伯都讷) 125, 128, 156
 Beizhen 北镇 129
 Belső-Ázsia 110
 Belső-Mongol Autonóm Terület Morin Davá Daur Nemzetiségi Autonóm Zászló (kín. Neimenggu Zizhiqu Molidawa Dawo'erzu Zizhiqu 内蒙古自治区莫力达瓦达斡尔族自治县) 16, 17
 Bo'ertala Mongol Autonóm Megye (kín. Bo'ertala Menggu Zizhizhou 博尔塔拉蒙古自治州) 118, 149
 Chabucha'er-csatorna (kín. Chabucha'er Da Qu 察布查尔大渠; si. Cabcal Buha ^{ᠴᠠᠪᠴᠠᠯᠪᠤᠬᠠ}) 54, 81, 205, 207
 Chabucha'er község (kín. Chabucha'er zhen 察布查尔镇) 54
 Chabucha'er Sibe Autonóm Járás/Chabucha'er (kín. Chabucha'er Xibo Zizhixian 察布查尔锡伯自治县; si. Cabcal Sibe Beye Dasangga Siyan ^{ᠴᠠᠪᠴᠠᠯᠰᠢᠪᠡᠳᠢᠰᠠᠩᠭᠠᠰᠢᠶᠠᠨ}) 16, 18, 19, 22, 34, 46, 51, 54, 55, 56, 57, 58, 63, 64, 65, 66, 67, 68, 69, 70, 71, 77, 81, 82, 86, 90, 103, 109, 112, 120, 132, 143, 145, 152, 161, 170, 171, 172, 176, 178, 184, 186, 187, 191, 193, 198, 201, 203, 204, 206, 207, 208, 209, 211, 213, 214, 215, 216, 218, 219, 220, 222, 226
 Changchun 长春 16, 17, 25, 120, 193
 Chuo'er folyó (kín. Chuo'er he 绰尔河) 128
 Cigigar ^{ᠴᠢᠭᠢᠭᠠᠷ} (kín. Qiqiha'er 齐齐哈尔) 125, 128
 Dalian 大连 13, 17, 42, 43, 193
 Első niru (si. Uju niru ^{ᠤᠵᠢᠨᠢᠷᠤ}) 54
 Fengcheng 凤城 129
 Fushun 抚顺 17
 Fuxi 抚西 129
 Fuyu 扶余 16, 17, 25, 129
 Fuzhou 复州 129
 Gaixian 盖县 129
 Gaxian-barlang (kín. Gaxian dong 嘎仙洞) 181, 221
 Gongliu 巩留 46, 161, 211
 Gorlos ^{ᠭᠣᠷᠯᠣᠰ} 156
 Ha'erbin 哈尔滨 16, 17, 26, 177, 193
 Hailar ^{ᠬᠠᠢᠯᠠᠷ} (kín. Haila'er 海拉尔) 125, 127
 Harmadik niru (si. Ilaci niru ^{ᠢᠯᠠᠴᠢᠨᠢᠷᠤ}) 54
 Hatodik niru (si. Ningguci niru ^{ᠨᠢᠩᠭᠦᠴᠢᠨᠢᠷᠤ}) 54
 Heilongjiang 黑龙江 14, 16, 26, 28, 125, 132, 149, 156, 162
 Henan 河南 46
 Hetedik falu 54, 55, 193, 205
 Hetedik niru (si. Nadaci niru ^{ᠨᠠᠳᠠᠴᠢᠨᠢᠷᠤ}) 54
 Huangjia 黄家 176, 193
 Huiyuan 惠远 151
 Huocheng 霍城 151, 161, 211
 Huocheng Járás Yiche Gashan Sibe Falu (kín. Huochengxian Yiche Gashan Xibozu Xiang 霍城县伊车噶山锡伯族乡) 118, 149
 Ili folyó (kín. Yili he 伊犁河; si. Ili bira ^{ᠢᠯᠢᠪᠢᠷᠠ}) 33, 34, 35, 46, 54, 105, 106, 150, 151, 183, 186, 205, 220
 Jalan Tolo ^{ᠵᠠᠯᠠᠨᠲᠣᠯᠤ} 125, 127, 128
 Jilin 吉林 14, 16, 25, 28, 43, 120, 121, 125, 128, 129, 132, 162, 181, 193
 Jilin Wula 吉林乌拉 128, 129
 Jinzhou 金州 129
 Jinzhou 锦州 129, 135, 177, 193
 Juliuhe 巨流河 129
 Kaiyuan 开原 17, 129, 147
 Kína (kín. Zhongguo 中国) 14, 15, 16, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 33, 35, 36, 37, 38, 39, 40, 46, 50, 51, 52, 53, 63, 73, 74, 75, 80, 92, 93, 94,

- 150, 166, 169, 174, 180, 200, 210, 224, 226, 227
- Közép-Ázsia 150
- Külső-Mongólia (kín. Wai Menggu 外蒙古) 150
- Laoheshen 老河深 181
- Liaoning 辽宁 14, 16, 17, 28, 42, 43, 44, 53, 109, 111, 118, 119, 127, 128, 132, 140, 143, 147, 148, 162, 189, 192, 194, 195, 196
- Liaoyang 辽阳 129, 193
- Lii šu geo 𐰽𐰺𐰍 126, 127
- Lüyangyi 闾阳驿 129
- Magyarország 14, 21, 25, 26
- Mandzsúria (kín. Manzhou 满洲) 14, 17, 31, 33, 34, 35, 38, 42, 43, 44, 92, 105, 118, 120, 143, 146, 155, 158, 180, 187, 188, 191, 205
- Második niru (si. Jai niru 𐰽𐰺𐰍) 54
- Mergen 𐰽𐰺𐰍 (kín. Mo'ergen 墨尔根) 125, 128, 156
- Mukden 𐰽𐰺𐰍 110, 111, 125, 129
- Negyedik niru (si. Duici niru 𐰽𐰺𐰍) 54
- Nen folyó (kín. Nenjiang 嫩江) 128, 149
- Ningxi 宁西 46
- Ningyuan zhou 宁远州 127
- Niuzhuang 牛庄 129
- Nyolcadik falu 54, 216, 217
- Nyolcadik niru (si. Jaküci niru 𐰽𐰺𐰍) 54
- Nyugati Régió (kín. Xiyu 西域) 34, 96
- Oroszen Nemzetiségi Autonóm Zászló Alihe Járás (kín. Elunchun Zizhiqi Alihe Zhen 鄂伦春自治旗阿里河镇) 181
- Ötödik falu 55, 57, 64, 72, 77, 81, 82, 83, 84, 106, 170, 203, 206, 215
- Ötödik niru (si. Sunjaci niru 𐰽𐰺𐰍) 54
- Peking (kín. Beijing 北京) 16, 51, 96, 110, 118, 132, 136, 148, 160, 175, 178, 193, 200
- Qinghai-tó (kín. Qinghai hu 青海湖) 150
- Shengjing 盛京 110, 129, 149, 151, 164, 188
- Shenyang 沈阳 16, 17, 34, 38, 53, 109, 110, 111, 116, 117, 118, 119, 120, 121, 122, 123, 124, 129, 131, 133, 134, 136, 140, 141, 143, 144, 149, 151, 156, 157, 159, 162, 164, 165, 175, 183, 184, 185, 187, 189, 190, 192, 193, 194, 195, 196, 199, 202, 207
- Shenyang város, Yugang kerület, Masanjia kisváros, Biantai falu (kín. Shenyang Shi Yugang Qu Masanjia Zhen Biantai Cun 沈阳市于洪区马三家镇边台村) 163
- Songhua folyó (kín. Songhuajiang 松花江) 128
- Tacheng 塔城 151, 161, 207
- Tao'er folyó (kín. Tao'er he 洮尔河) 128
- Tarbagatai 151
- Tarhün 𐰽𐰺𐰍/ 156
- Tarim-medence (kín. Talimu pendi 塔里木盆地) 150
- Tekesi 特克斯 46
- Tianshan 天山 46
- Tibet (kín. Xizang 西藏) 126, 150
- Tieling 铁岭 129
- Ürümcsi (kín. Wulumuqi 乌鲁木齐) 16, 18, 52, 120, 150, 161, 207
- Wafangdian 瓦房店 17
- Wuliyasutai 乌里雅苏太 151
- Wusun-hegy (kín. Wusun shan 乌孙山) 34, 46, 82
- Xiaoheishan 小黑山 129
- Xiaolinghe 小凌河 129
- Xidahu 西达户 25
- Xinbing 新兵 129
- Xingcheng 兴城 127, 129
- Xinglongtai 兴隆台 176, 193
- Xinjiang Ujgur Autonóm Terület / Xinjiang (kín. Xinjiang Weiwu'er Zizhiqi 新疆维吾尔自治区) 14, 15, 16, 18, 27, 28, 33, 34, 35, 38, 42, 43, 45, 46, 52, 54, 55, 56, 65, 66, 67, 68, 69, 70, 71, 79, 81, 82, 86, 90, 103, 117, 118, 119, 120, 121, 122, 132, 143, 145, 146, 148, 149, 150, 156, 159, 160, 161, 162, 163,

- 122, 132, 143, 145, 146, 148, 149, 150, 156, 159, 160, 161, 162, 163, 171, 172, 176, 182, 183, 184, 186, 187, 189, 190, 191, 193, 194, 198, 199, 203, 204, 206, 207, 208, 209, 213, 216, 218, 222
- Xiongyue 熊岳 129
- Xiuyan 岫岩 129
- Yalu folyó (kín. Yalu he 雅鲁河; man. Yalu bira ^{ᠶ᠋ᠠᠯᠤ ᠪᠢᠷᠠ}) 149, 156
- Yili (kín. Yili 伊犁) 145, 146, 148, 150, 157, 160, 161, 163, 190
- Yili Kazak Autonóm Megye (kín. Yili Hasake Zizhizhou 伊犁哈萨克自治州) 118, 149
- Yining 伊宁 46, 161, 211
- Yixian 义县 129
- Yunnan (kín. Yunnan 云南) 153
- Zhabuhalang 扎布哈朗 151
- Zhaosu 昭苏 46
- Zhonghousuo 中后所 129
- Zhongqiansuo 中前所 129

IV. Az értekezésben szereplő műcímek (könyvek, előadások stb.) mutatója

- A Hingán mélyéről kiáramló sibe emberek* (kín. Zou chu Xing'anling de xibo ren 走出兴安岭的锡伯人) 202
- A kínai nemzeti kisebbségek* (kín. Zhongguo shaoshu minzu congkan 中国少数民族丛刊) 178
- A kínai nemzeti kisebbségek helyi jellegzetességei* (kín. Zhongguo shaoshu minzu difang qingkuang congshu 中国少数民族地方概况丛书) 114
- A kínai nemzeti kisebbségek nyelvének krónikája* (kín. Zhongguo shaoshu minzu yuyan jianzhi congshu 中国少数民族语言简志丛书) 114
- A kínai nemzeti kisebbségek rövid története* (kín. Zhongguo shaoshu minzu jianshi congshu 中国少数民族简史丛书) 114
- A kínai nemzeti kisebbségek társadalomtörténetének vizsgálata* (kín. Zhongguo shaoshu minzu shehui lishi diaocha congkan 中国少数民族社会历史调查丛刊) 178
- A kínai sibe emberek* (kín. Zhongguo xiboren 中国锡伯人; si. Junggu sibe niyalma ^{ᠵᠤᠩᠭᠦ ᠰᠢᠪᠡ ᠨᠢᠶ᠋ᠠᠯᠮᠠ}) 13, 60, 110, 114
- A Nyolc Zászlóbeli mandzsuk nemzetségeinek annotált feljegyzései* (man. Jakūn gūsai manjusai mukūn hala be uheri ejehe bithe ^{ᠵᠠᠬᠤᠨ ᠭᠤᠰᠠᠢ ᠮᠠᠨᠵᠤᠰᠠᠢ ᠮᠤᠬᠤᠨ ᠬᠠᠯᠠ ᠪᠡ ᠤᠬᠡᠷᠢ ᠡᠵᠡᠬᠡ ᠪᠢᠲᠡ}; kín. Baqi manzhou shizu tongpu 八旗满洲氏族通谱) 154
- A Qing-dinasztiabeli sibe nemzetiség anyaországért tett áldozata* (kín. Qing dai xibozu dui zуго de gongxian 清代锡伯族对祖国的贡献) 182
- A Shengjingből Ilibe települt sibe tábor keretes vörös zászlójába [besorozott,] Aixintai nirujához tartozó katonáinak és közrendűinek három nemzedéket felölelő listája* (man. Badarangga dorо i orin emuci aniya jorgon biyai Mukden ci guribufi Ili de teбunjihe sibe kūwaran i kubuhe fulgiyan i gūsai Aisintai nirui hafan cooha sulasai ilan jalan i hahai ton ^{ᠪᠠᠳᠠᠷᠠᠩᠭᠠ ᠳᠣᠷᠤ ᠶ᠋ᠣᠷᠢᠨ ᠡᠮᠦᠴᠢ ᠠᠨᠢᠶ᠋ᠠ ᠵᠣᠷᠭᠣᠨ ᠪᠢᠶᠠᠢ ᠮᠤᠬᠡᠳᠡᠨ ᠴᠢ ᠭᠤᠷᠢᠪᠦᠫᠢ ᠶᠡᠯᠢ ᠳᠡ ᠲᠡᠪᠦᠨᠵᠢᠬᠡ ᠰᠢᠪᠡ ᠬᠤᠠᠪᠠᠷᠠᠨ ᠶᠡᠫᠤᠪᠡ ᠫᠤᠯᠭᠢᠶᠠᠨ ᠶᠡ ᠭᠤᠰᠠᠢ ᠠᠶᠢᠰᠢᠨᠠᠶᠢ ᠨᠢᠷᠤᠢ ᠬᠠᠫᠠᠢ ᠲᠣᠨ}; kín. Shengjing yizhu Yili xibo ying xiang hong qi Aixintai niulu guanbing xiansan sandai ding ce 盛京移驻伊犁锡伯营镶红旗爱信泰牛录官兵闲散三代丁册) 166

- A Shengjingből Ilibe települt sibe tábor keretes vörös zászlójába [besorozott] katonáinak három nemzedéket felölelő listája* (kín. Shengjing yizhu Yili xibo ying xiang hong qi guanbing san dai ding ce 盛京移驻伊犁锡伯营镶红旗官兵三代丁册) 166
- A shenyangi sibék krónikája* (kín. Shenyang xibozu zhi 沈阳锡伯族志) 60, 136, 140, 143, 144, 187
- A sibe kultúra esszenciája* (kín. Xibozu wenhua jingcui 锡伯族文化精粹) 52
- A sibe nemzetiségű Han nemzetség családfája* (kín. Xibozu Han shi jiapu 锡伯族韩氏家谱) 163
- A sibe nemzetiségű Hashihuli nemzetség feljegyzéskönyve* (kín. Xibozu Hashihuli shi pushu 锡伯族哈斯呼里氏谱书) 163
- Bevezető a Hashihuli nemzetség családfakönyvéhez* (kín. Hashihuli shi pushu xuyan 哈什胡里氏谱书序言) 164
- Evolution and Ethics* 36
- Feljegyzések a Hashihuli nemzetség rokonságának tízezer lit átívelő felkutatásáról* (kín. Hashihuli jiazu wanli xunqin ji 哈什胡里家族万里寻亲记) 145
- Jelentés az északkeleti sibe nemzetiség társadalomtörténetére irányuló kutatásokról* (kín. Dongbei xibozu shehui lishi diaocha baogao 东北锡伯族社会历史调查报告) 121, 122
- Kandzsúr* (man. Ka'njur ^{ᠬᠠᠨᠵᠢᠰᠤᠷ}) 125, 126
- Kínai nemzeti kisebbségek kulturális nagyszótára* (kín. Zhongguo shaoshuminzu wenhua dacidian 中国少数民族文化大辞典) 144
- Könyvsorozat a nemzetiségi kérdés öt fajtájáról* (kín. Minzu wenti wu zhong congshu 民族问题五中丛书) 178
- Lama* 喇嘛 [Láma] 133
- Les cadres sociaux de la mémoire* 49
- Magyarázat az újraserkesztéshez* (kín. chongxiu shuoming 重修说明) 164
- Nagy vonalakban a liaoningi sibe nemzetiségről* (kín. Liaoning xibozu gaishu 辽宁锡伯族概述) 162
- Negotiating Ethnicities in China and Taiwan* 45
- Összefoglaló a sibe nemzetiség rövid történetéről és krónikájáról* (kín. Xibozu jian shi jian zhi hebian 锡伯族简史简志合编) 177
- Qingdai xibozu dang'an shiliao xuanbian* 清代锡伯族档案史料选编 [Válogatás a Qing-kori sibék történeti levéltári anyagaiból] 133
- Shenyangxian zhi* 沈阳县志 [Shenyang járás krónikája] 133
- Silencing the Past: Power and Production of History* 44
- Tanuljuk a xianbei és a sibe történelmet* (kín. Xuexi xianbei ji xibozu lishi 学习鲜卑及锡伯族历史) 181
- The Invention of Tradition* 49
- Under the Ancestors' Shadow* 75
- Új bevezető a Hashihuli nemzetség családfájához* (kín. Hashihuli shi jiapu xin xu 哈什胡里氏家谱新序) 165, 181
- Xibozu dang'an shiliao* 锡伯族档案史料 [A sibék történeti levéltári anyagai] 133
- Yumu-doksit* ^{ᠶᠡᠮᠦᠳᠤᠰᠢᠲᠢ} 126

A sorozat eddig megjelent kötetei

- SÁRKÁNY MIHÁLY: KALANDOZÁSOK A 20. SZÁZADI KULTURÁLIS ANTROPOLÓGIÁBAN
- LOUIS DUMONT: BEVEZETÉS KÉT SZOCIÁLANTROPOLÓGIAI ELMÉLETBE
- VÁSZOLYI ERIK: AUSZTRÁLIA BENNSZÜLÖTT NYELVEI
- ÉMILE DURKHEIM: A VALLÁSI ÉLET ELEMI FORMÁI
- FEHÉREN, FEKETÉN: VARSÁNYTÓL RITITIG I–II. TANULMÁNYOK SÁRKÁNY MIHÁLY TISZTELETÉRE
- NAGY ZOLTÁN: AZ ŐSEINK MÉG HITTEK AZ ÖRDÖGÖKBEN. VALLÁSI VÁLTOZÁSOK A VASZJUGANI HANTIKNÁL
- FODOR ISTVÁN: A BANTU NYELVEK
- VARGYAS GÁBOR: DACOLVA AZ ELKERÜLHETETLENNEL
- ARNOLD VAN GENNEP: ÁTMENETI RÍTUSOK
- LUGOSI GYŐZŐ: RIZSFÖLDJEIM HATÁRA A TENGER. ÁLLAMSZERVEZŐDÉS MADAGASZKÁRON A GYARMATI URALOM ELŐTT
- FARKAS JUDIT: ÁRDZSUNA DILEMMÁJA – RESZOCIALIZÁCIÓ ÉS LEGITIMÁCIÓ EGY MAGYAR KRISNA-HITŰ KÖZÖSSÉGBEN
- HOFER TAMÁS: ANTROPOLÓGIA ÉS/VAGY NÉPRAJZ? TANULMÁNYOK KÉT, VITÁBAN ÁLLÓ KUTATÁSI TERÜLET HATÁRVIDÉKÉRŐL
- VIDACS BEA: EGY SZEBB JÖVŐ KÉPEI. FUTBALL A KAMERUNI KÖZGONDOLKODÁSBAN
- TATYJANA MINNIJAHMETOVA: AZ ISMERETLEN ISMERŐS. TANULMÁNYOK A BASKORTOSZTÁNI UDMURTOK VALLÁSÁRÓL
- LEONARD MARS: MI VOLT ONÁN BŰNE? ZSIDÓ ETNOGRÁFIAI TANULMÁNYOK
- HESZ ÁGNES: ÉLŐK, HOLTAK ÉS ADÓSSÁGOK. A HALOTTAK SZEREPE EGY ERDÉLYI FALU TÁRSADALMÁBAN
- RUTTKAY-MIKLIÁN ESZTER: TESTI-LELKI ROKONSÁG. A SZINJAI HANTIK ROKONSÁGI CSOPORTJAI
- LANDGRAF ILDIKÓ – NAGY ZOLTÁN (SZERK.): AZ ELKERÜLHETETLEN. VALLÁSANTROPOLÓGIAI TANULMÁNYOK VARGYAS GÁBOR TISZTELETÉRE
- KISDI BARBARA: MINT A FÖLDBE HULLOTT MAG. OTTHON SZÜLÉS MAGYARORSZÁGON – EGY ANTROPOLÓGIAI VIZSGÁLAT TANULSÁGAI
- MÉSZÁROS CSABA: TEKINTÉLY ÉS BIZALOM. KULTÚRA ÉS TÁRSADALOM KÉT SZIBÉRIA FALUKÖZÖSSÉGBEN
- MOREH CHRISTIAN: ALCÁLAI ROMÁNOK. MIGRÁCIÓ ÉS TÁRSADALMI DIFFERENCIÁLÓDÁS.
- SÁRKÁNY MIHÁLY: TÁRSADALOM ÉS GAZDASÁG. VÁLOGATOTT SZOCIÁLANTROPOLÓGIAI ÍRÁSOK. 2. JAVÍTOTT KIADÁS
- FARKAS JUDIT: LEVÁLNI A KÖLDÖKZSINÓRRÓL. ÖKOFALVAK MAGYARORSZÁGON

